

PUNAINEN MYRSKY

Suomen työväenlehdistön taistelu vallankumousvuosina 1917 – 1918

Outi-Maria Kiiskilä

Suomen historian pro gradu

Heinäkuu 2010

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

SISÄLLYS

| | |
|--|-----------|
| 1 JOHDANTO..... | 1 |
| 1.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET | 1 |
| 1.2 LÄHTEET | 6 |
| 1.3 METODIT | 7 |
| | |
| 2 TYÖVÄENLEHDISTÖN ALKUTAIVAL | 11 |
| 2.1 TYÖVÄENLIIKKEEN SUHTAUTUMINEN POLIITTISEEN VÄKIVALTAAN..... | 11 |
| 2.2 WRIGHTILÄISET SANOMALEHDET..... | 14 |
| 2.3 ENSIMMÄISET ITSENÄISET TYÖVÄENLEHDET | 17 |
| 2.4 SUURLAKON AIKoiHIN SYNTYNEET TYÖVÄENLEHDET | 23 |
| | |
| 3 LUOKKATAISTELUSTA LUOKKASOTAAN..... | 32 |
| 3.1 JOHDATUS VALLANKUMOUSVUOTEEN 1917 | 32 |
| 3.1.1 VALLANKUMOUKSELLISET TOIMI(TTA)JAT | 32 |
| 3.1.2 MIKÄ VALLANKUMOUS? | 34 |
| 3.1.3 TAKOKAA! NYT ON RAUTA KUUMANA! | 36 |
| 3.2 MENNÄKÖ VAI EIKÖ MENNÄ?..... | 39 |
| 3.3 KAPITALISMIN UUSIN TAISTELUASE – NÄLÄNHÄTÄ | 40 |
| 3.4 ME EMME ODOTA ENÄÄ! SIINÄ VOISI PETTYÄ! | 45 |
| 3.5 KUNNALLISTA LUOKKAVALTAA KUKISTAMAAN..... | 48 |
| 3.6 KANSANVALLAN PUOLESTA TAIKKA SITÄ VASTAAN..... | 51 |
| 3.7 SORRON YÖSTÄ NOUSKAA!..... | 57 |

| | |
|--|------------|
| 4 PUHKEAAKO VALLANKUMOUS? | 64 |
| 4.1 MILIISI..... | 64 |
| 4.2 ... VAI POLIISI? | 66 |
| 4.3 MIKÄÄN PETO EI OLE NIIN JULMA KUIN PORVARI, JONKA KUKKAROA UHATAAN! | 67 |
| 4.4 EI OIKEUTTA MAASSA SAA, KEN ITSE SIT' EI HANKI! | 74 |
| 4.5 EDES ITSENÄISYYS EI YHDISTÄ TAISTELEVIÄ OSAPUOLIA | 80 |
| 4.6 PORVARISTO VALMISTEE KANSALAISSOTAA! | 88 |
| 4.6.1 SENAATILLE MYÖNNETTY DIKTAATTORIVALTA | 88 |
| 4.6.2 HAJAANNUSTA VASTAAN..... | 92 |
| 4.6.3 SENAATIN KANSALAISSODAN JULISTUS | 96 |
| | |
| 5 TYÖVÄENLEHDISTÖ VALLANKUMOUKSEN PROPAGANDA-ASEENA | 100 |
| 5.1 JOHDATUS VALLANKUMOUSVUOTEEN 1918 | 100 |
| 5.1.1 VALLANKUMOUKSELLISET TOIMI(TTA)JAT | 100 |
| 5.1.2 MIKÄ VALLANKUMOUS? | 101 |
| 5.1.3 PUNAINEN MYRSKY PUHKEAA | 102 |
| 5.2 MUUTOKSET TIEDOTUSKENTÄSSÄ | 106 |
| 5.2.1 PROPAGANDA KÄSITTEENÄ..... | 106 |
| 5.2.2 SENSUURIN VAIKUTUS LEHDISTÖN KIRJOITTELUUN...107 | |
| 5.3 TÖRKEÄN RIKOKSELLISTA PAKKOVALTAA..... | 108 |
| 5.4 KAPITALISTISEN JÄRJESTELMÄN SYNNYTTÄMÄ PETOMAISSUUS | 113 |
| 5.5 KUKA NOJAA VIERAISIN PISTIMIIN? | 124 |
| 5.6 MIKÄ SOTA?..... | 134 |
| 5.7 TAISTELUN KAUTTA VOITTOON..... | 138 |

6. PÄÄTÄNTÖ.....151

LÄHTEET.....161

LIITTEET

1 JOHDANTO

1.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

”Elköön uskottako, että työmies on kevein mielin semmoisen matkatoverin kuin miekan kanssa taipaleelle lähtenyt. Syiden on täytynyt olla pakoittavan syviä, ja ne syyt tuntevat tarkoin ainoastaan ne kurjat työläiskodit, jotka ovat nähneet työläisperheiden ainaisen epätoivon, ainaisen hädän, elämän epävarmuuden ja painostuksen. Ken tahtoo avata työläisen sydämen lukeakseen sen syvät ajatukset, hän menkään työläisen kurjaan majaan, syventyköön sen elämään. Ja hän löytää silloin nykyisen veljessodan vihlovan tuskalliset syyt ja tekijät.”¹

Mitä nämä ”pakoittavat syyt” olivat, ja kuinka ne esitettiin lehdistössä? Pro gradu -työssäni selvitän *työväenlehdistön suhtautumista vallankumousvuosien 1917 – 1918 tapahtumiin*.

Sanomalehdistön poliittisten mielipiteiden tutkiminen yleistyi voimakkaasti jo 1960- ja 1970 – luvuilla, jolloin tutkimustraditio siirtyi historiakeskeisestä tiedotustutkimuksesta sanomalehdistön suhtautumisiin. Suomen Sanomalehdistön Historia -projektin aikana sisältölähtöisyys väistyi, mutta sanoman eli sisällön taso on noussut uudelleen tutkimuksen keskiöön.² Kehityssuunta näkyy myös uusien Suomen historian pro gradujen alkuperäislähteiden koostumuksessa ja niiden käyttötavoissa.³

Lehdistön roolia työväen mielipiteiden muokkaajana ja kuvastajana ei voi kyllin korostaa, sillä lehdistöllä oli niin sanotun poliittisen sanomalehdistön kulta-ajalla (1905 – 1930) tiedonvälityksen monopoli. Suomessa vallitsi tuolloin klassinen nelilehtijärjestelmä, jonka mukaan työväki tilasi vain työväenlehteä, talonpoikaisto agraarilehteä, virkamiehistö sekä talonpoikaiston ylempi kerros konservatiivilehteä ja porvaristo liberaalilehteä. Vuoden 1905 suurlakon jälkeen lehdistöjärjestelmän luokkapoliittisuus vahvistui.⁴ Teollistumisen myötä yhteiskunta muuttui yhdessäolo-organisaatiosta päämääräorganisaatioksi, jossa informaation välittämisen arvo kasvoi merkittävästi. Kyse oli samalla myös liikkeestä sääty-yhteiskunnasta

¹ TM 12.4.1918, ”Jaa ja hallitse”, Irmari Rantamala (oikeammin Algot Untola).

² Vuorio 2009, 27 – 28, 82 – 83. Kaija Vuorion tuore väitöskirja käsittelee lehdistöhistorian ja laajemmin mediahistoriallisen tutkimuksen roolia voimakkaasti laajenevan viestintätieteellisen tutkimuksen kentässä.

³ Esim. Kallioinen, Sami (2009): *Kestämättömät sopimukset. Muuramen, Savonlinnan ja Teuvan rauhallisuuteen vaikuttaneiden tekijöiden vertailua kesästä 1917 sisällissotaan 1918*; Naumanen, Heikki (2009): *Jyväskylä vallankumousvuoden keskellä. Jyväskylän työväestön ja porvariston toiminta vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksesta tammikuussa 1918 alkaneeseen sisällissotaan*.

⁴ Tommila & Salokangas 1998, 101 – 102. Sanomalehdistön politisoitumisesta tarkemmin Nygård 1987.

luokkayhteiskuntaan. Lisäksi painovapauden laajentuminen ja liikenneteknisen valmiuden parantuminen loivat edellytyksiä sanomalehdistön politisoitumiselle.⁵ Toki lehdistössä käytettiin hyväksi perinteistä suullista tiedonvälitystä: huhut levisivät sanomalehtien palstojen välityksellä.

Pääpaino tutkimuksessani on aseellisen vallankumouksen aikaisessa kirjoittelussa. Tekstejä on kuitenkin mahdotonta tulkita ottamatta huomioon vuoden 1917 mielipiteitä kärjistäneitä tapahtumia, sillä niihin viitataan usein puolusteltaessa aseisiin turvautumista. Vastakkainasettelun perusta luotiin jo vuoden 1917 aikana. Olenkin päättänyt ajallisesti rajaamaan tutkimuskohdettani vuoden 1917 maaliskuusta 1918 toukokuuhun. Ratkaisu on perusteltu, sillä kannanotot Venäjällä tapahtuneeseen helmikuun vallankumoukseen aloittivat syksyä kohti kuumenneen mielipidevyöryn. Päätepiirteenä on luonnollisesti sisällissodan loppunäytös, johon mennessä valkoiset olivat valloittaneet punaisten voimakeskuksina toimineet kaupungit ja lakkauttaneet niissä ilmestyneet työväenlehdet.

Tavoitteenani on tutkia, *kuinka lehdet rakensivat työväen (sosialistien) vastakkaisuutta suhteessa porvareihin*. Kyseessä oli siis toiseuden eli kollektiivisen luokkataisteluminän tuottaminen, joka tuli esille ajankohtaisten tapahtumien esittämistavassa: porvareiden edesottamukset pyrittiin näyttämään epäoikeudenmukaiseksi tai jopa mustamaalaamaan, kun taas sosialistien toimintaa ylistettiin. Näin siis hankittiin legitimaatiota omalle toiminnalle sekä rakennettiin omaa identiteettiä. Tämä oli yleinen menettelytapa ensimmäisen maailmansodan aikaisessa sotapropagandassa, jolle oli ominaista vihollisen saatanallistaminen, ennakkoluulojen ja uskomusten hyväksikäyttö, vihan kylvö ja huhujen levittäminen. Nämä piirteet tulivat ilmi myös työväenlehdistön kirjoituksissa: Kuvaavana esimerkkinä toimikoon työväenlehtien toisteleva väite, kuinka porvaristo oli tahallisesti näännyttänyt työväestön nälkään, jotta se ryhtyisi kapinoimaan porvareita vastaan, jolloin he puolestaan voisivat hyväksyttävästi käydä työväen kimppuun pistinten avulla. Perättömässä väitteessä käytettiin menestyksekkäästi hyväksi työväestön keskuudessa esiintynyttä epäluuloisuutta porvaristoa kohtaan.

Tapahtumahistoria on tutkimuksessani selittäjänä, sillä lehdistön kuvaamien tapahtumien kautta hahmotellaan työväenlehtien asemoitumista porvarillisia voimia vastaan. Erityisesti sodanaikaisessa kirjoittelussa kiinnitän huomiota oman toiminnan

⁵ Nygård 1987, 11 – 15.

glorifiointiin ja vastustajan demonisoimiseen⁶. Ensimmäisen maailmansodan aikana tämä tuli esille propagandataisteluna totuuden, oikeuden ja ihmisyyden puolesta sortoa, vääryyttä ja barbariaa vastaan.⁷ Mielenkiintoiseksi propagandasanan tekee se, että sanoissa on havaittavissa kerrostuneisuutta. Haluankin selvittää käytettyjen termien merkityksiä ja niiden historiallisia juuria.⁸ Lisäksi aatteella – tässä tapauksessa marxilaisella sosialismilla – on merkitystä, vaikkakin se esiintyi yksinkertaistetussa muodossa lehtikirjoituksissa ja kuvissa: symbolien, sanojen ja käsitteiden avulla voidaan nimittäin hahmottaa mielipiteen ideologista elementtiä.⁹ Lehtien sanoman tehoa lisäsi tunteisiin vetoava saarnaajamainen ote ja uskonnollinen retoriikka. Työväenlehdistön käyttämän retoriikan analysointi onkin tärkeä osa tutkimustani.

Retoriikan tarkastelu keskittyy työväenlehtien rakentamaan vastakkainasetteluun työväen eli kansan ja porvariston välille. Ennen omaa lehdistöä vastakkaisuutta luotiin vain agitaatiotilaisuuksissa esimerkiksi puhujaseuroissa, mutta erityisesti vuoden 1905 suurlakon jälkeen työväenlehdistöstä muodostui ainakin yhtä merkittävä propagandakanava suomalaiselle työväenliikkeelle.

Lisäksi olen kiinnostunut siitä, *löytyykö työväenlehtien väliltä linjaeroja suhtautumisessa vallankumousvuosien tapahtumiin*. Hypoteesini on perusteltavissa työväenliikkeessä esiintyneiden eri vallankumousoppien avulla. Päälinjojahan oli kaksi: johtavana työväen luokkataistelua korostava kautskylaisuus sekä maltillisempi revisionistinen bersteinilaisuus¹⁰. Oletukseni mukaan lähteinä käyttämäni kotkalainen *Eteenpäin*, viipurilainen *Työ*, helsinkiläinen *Työmies* ja valtakunnallinen pilalehti *Kurikka* olivat oikeaoppisesti eristäytyvän ja itsenäisen luokkataistelun kannalla, kun taas tamperelainen *Kansan Lehti*, oululainen *Kansan Tahto* ja turkulainen *Sosialisti* edustivat porvareiden kanssa tehtävää parlamentaarista yhteistyötä tähdentävää näkemystä. Saksalaisvaikutteiden lisäksi lehdistökirjoittelua sävytti myös venäläinen bolshevismi. Venäläisvaikutteiden leviämistä tosin hidasti työväenliikkeessä toimineiden rajoittunut kielitaito. Toisaalta taas *Työ* on itäisestä sijainnistaan johtuen joutunut bolshevistisen ”agitatsioonin” kohteeksi.

Suomen vallankumousvuosien 1917 – 1918 käsittely alkaa perinteisesti Venäjän helmikuun vallankumouksen vaikutuksesta Suomen oloihin. Tämä tulee esille ainakin

⁶ Ehrnrooth (1993) käyttää tätä lehdistön toimintaa kuvailevaa terminologiaa.

⁷ Manninen 1982, 17.

⁸ Diskursiivisesta lähestymistavasta esim. Ehrnrooth 1992, Perelman 1996 ja Rantanen 1998.

⁹ Tommila 1974, 31.

¹⁰ Esim. Ehrnrooth 1992, 93 – 105.

seuraavista kaksiosaisista teoksista: Tuomo Polvisen (1967/1971) *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917 – 1920*, Hannu Soikkasen (1967/1969) *Kansalaissota dokumentteina* sekä Anthony F. Uptonin (1980/1981) *Vallankumous Suomessa 1917 – 1918*. Helmikuun vallankumous nähdään niissä ensimmäisenä sytykkeenä poliittisten mielipiteiden kärjistymiselle Suomessa. Tsaarinvallan kukistumisen seurauksena syntynyt sekava valtiollinen tilanne mahdollisti mielipiteiden vapaamman ilmaisun ja siten myös spekuloinnin Suomen asemasta. Erimielisyyksiä sosialistien ja ei-sosialistien välille ei niinkään aiheuttanut lopullinen päämäärä – itsenäisyys – vaan sen hankkimisen sekä toteuttamisen keinot¹¹.

Vuoden 1917 kiristynyt tunnelma tuli esille sosialistien ja porvareiden välisenä vastakkaisuutena. Taloudellisista tekijöistä maailmansodan synnyttämä elintarvikepula oli yksi polttavimpia erimielisyyttä aiheuttavia tekijöitä. Elintarvikkeiden vähyys sekä niiden korkea hinta aiheuttivat vaikeuksia erityisesti vähävaraiselle työväestölle. Yritykset ratkaista elintarvikepula – säännöstely, rajahinnat ja inventaariot – johtivat puolestaan keinotteluun mustassa pörssissä, mikä katkeroitti työväestöä. Korkea työttömyys, joka perinteisesti on selitetty Venäjän järjestämien vallitöiden ja sotatarviketilausten vähentymisestä johtuvaksi, lisäsi työväestön tyytymättömyyttä vallitseviin oloihin.

Ristiriitoja aiheuttaneista poliittisista tekijöistä mainittakoon sisäpolitiikan osalta jumiutunut lainsäädäntö (erityisesti kunnallislakien uudistuksen sekä kahdeksan tunnin työaikalain toteutumattomuus), valtalain kohtalo ja sitä seurannut eduskunnan hajotus sekä lokakuun eduskuntavaalit. Nämä olivat omiaan voimistamaan työväenliikkeen ulkoparlamentaarista toimintaa. Ulkoisista syistä merkittävimmät olivat venäläisten sotilaiden oleskelu maassa sekä suhtautuminen Saksaan ja Venäjän lokakuun vallankumoukseen.

Tyytymättömyys vallitseviin taloudellisiin ja poliittisiin oloihin purkautui järjestyshäiriöinä, joihin sekä sosialisteilla että porvareilla oli omat ratkaisunsa. Teollisuuden ja maatalouden lakot sekä jatkuvat mielenosoitukset johtivat työväenkaartien ja suojeluskuntien perustamiseen, ja lopulta aseelliseen kilpavarusteluun. Erityisesti marraskuun suurlakko voidaan nähdä ratkaisevana tekijänä

¹¹ Kyseinen väite on Juhani Paasivirran (1957) tutkimuksen *Suomi vuonna 1918* keskeinen tutkimustulos.

sosialistisen ja porvarillisen blokin syntymiselle. Ennen lakkoa uhkavaatimuksena esitetty *Me vaadimme* -julistus¹² onkin yksi vallankumouksen avainasiakirjoista.

Haapalan mukaan kyse oli yhteiskunnan hajoamisesta eli suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden ja niitä koossapitävien voimien luhistumisesta. Se merkitsi yhteiskunnan legitimitä menettämistä, joka näkyi selvimmin järjestysvallan horjumisena: kansalaiset eivät joko halunneet puolustaa tai edes kyenneet puolustamaan sitä. Järjestyksen hajoaminen tapahtui niin politiikassa, taloudessa kuin ihmisten mielissäkin. Maailmansota ja vallankumous eivät levinneet Suomeen, vaan Suomi oli alusta lähtien osa niitä – ensin varustamalla Venäjän armeijaa ja sitten asettuen pelinappulaksi Saksan sekä Venäjän välisessä ottelussa. Inflaation myötä ihmiset menettivät luottamuksensa rahaan ja sen myötä yhteiskunnan sääntöihin. Epävarmuus toimeentulosta johtui työttömyyden ja työvoimapulan vuorottelusta, joka aiheutti säännöstelemättömiin palkkoihin heiluriliikkeen. Hintojen nousu sekä samanaikainen palkkojen lasku vaikeuttivat luottamusta tulevaisuuteen. Reaalitulojen pienetymisen lisäksi kulutus jakautui epätasaisesti. Elintarvikekysymys politisoitui, kun se esitettiin kaupunkilaisten näkökulmasta: kuluttajat (”ryöstäjät”) ja tuottajat (”piilottajat”) nähtiin toisilleen vastakkaisina. Näin syntyi vallankumouksellinen tilanne. Suomalainen erityispiirre oli yhteiskunnan hajoaminen ylhäältä käsin, jolloin valtiovallan haurastuminen kaatoi myös paikallisen. Ajankohtaisten ongelmien lisäksi rakenteellinen epäkohta Suomessa oli se että, että menneeseen sääty-yhteiskuntaan luonnollisena elementtinä kuulunut eriarvoisuus nähtiinkin kansalaisyhteiskunnassa tuomittavana epäoikeudenmukaisuutena – ilmiö, joka näkyi kaikissa suurissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä kuten esimerkiksi torpparikysymyksessä.¹³

Vuoden 1918 puolelle siirryttäessä kriittisiksi tapahtumiksi muodostuivat eduskunnan päätökset ”lujan järjestysvallan” luomisesta ja suojeluskuntien nimeämisestä senaatin joukoiksi. Sisällissodan aikana tunteita herätti – puolin ja toisin – terroriksi nimitetty väkivalta, joka uusimman tutkimuksen mukaan voidaan liittää sotatoimiin kuuluvaksi¹⁴. Erityisesti työväenliikkeelle suhtautuminen väkivaltaan oli ongelmallista, sillä maailmansodan aikana se oli ahkerasti manifestoinut pasifismin

¹² Keskeisiä vaatimuksia olivat perustuslakia säättävän kansalliskokouksen koolle kutsuminen, elintarvike- ja työttömyyspolitiikan vauhdittaminen, sosiaaliturvajärjestelmän uudistaminen, torpparien vapauttaminen, tuomioistuinten ja virkamiehistön puhdistaminen, porvariston aseellisten järjestöjen hajottaminen ja sopimus Venäjän kanssa valtalain pohjalta (Upton 1980, 257 – 258). Ohjelma julkaistiin myös lehdissä marraskuun alussa (esim. T 1.11.1917).

¹³ Ks. tarkemmin Haapala 1995, 151 – 225.

¹⁴ Erinomainen tutkimus on Marko Tikan (2004) väitöskirja *Kenttäoikeudet, välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*.

puolesta. Ratkaisuksi ongelmaan muodostettiin käsite puolustuksellisesta vallankumouksesta, jonka varaan lehtien sodanaikainen kirjoittelu hyvin pitkälti rakentui. Samaisesta syystä sota nähtiin myös työväestön vapaustaisteluna yläluokkaista vallankäyttöä – ei siis ulkopuolista vihollista, kuten valkoiset asian näkivät – vastaan. Punaisten halusivat esiintyä myös itsenäisyyden puolustajina, jolloin useimmiten vedottiin kansanvaltuuskunnan tekemään valtiosopimukseen Venäjän bolshevistisen hallituksen kanssa. Vastakohtana esitettiin valkoisten ja saksalaisten solmima rauhan- ja kauppasopimus. Punaisten propagandaan kuului myös yritys heikentää laillisuuden sädekehää valkoisten ympäriltä: heitä syytettiinkin vallankaappauksesta vedoten valtionhoitajakunnan laatimissuunnitelmiin ja valtiopetoksesta tukeutuen valkoisten Saksalle osoitettuun pyyntöön sotilaallisesta avusta. Punaisten korostamalla oman toiminnan kansanvaltaisuudella oli tarkoituksena pyhittää vallankumous demokraattisesti valittua eduskuntaa ja hallitusta vastaan.¹⁵

1.2 LÄHTEET

Tutkimuksessani käytän alkuperäislähteinä edellä mainittuja kuutta työväen sanomalehteä sekä lisäksi yhtä pilalehteä. Niiden tarkoituksena on toimia edustavana otoksena työväenlehdistä: olen valinnut kyseiset sanomalehdet niiden julkaisupaikan ja levinneisyyden perusteella. Olen siis tietoisesti etsinyt keskeisten punaisten ydinalueina toimineiden kaupunkien työväenliikkeessä vakiintuneen aseman saavuttaneita suurileikkisiä lehtiä. Tästä syystä olen rajoittanut tutkimukseni ulkopuolelle tilapäisesti ilmestyneet kansanvaltuuskunnan julkaisemat viralliset vallankumouslehdet¹⁶.

Jotta olisi mahdollista tulkita kirjoituksia lehdille oikeutta tehden, on tutustuttava niiden toiminnan historiaan. Tavoitteenanihan on nimenomaan valottaa *lehtien suhtautumista* vuosien 1917 – 1918 vallankumouksellisuuteen. Kiinnitän huomiota muun muassa lehtien perustamistapahtumiin sekä niiden toimittajiin, ja yritän luoda tämän pohjalta kokonaiskuvan eri lehtien toiminnan luonteesta. Oletan, että lehtien väliltä löytyy ainakin hienovaraisia poliittisia linjaroja. Näkemystäni perustelee sosialidemokraattisen puolueen sisäinen jakautuminen suhtautumisessa vallankumoukseen: osa kannatti lähes varauksettomasti väkivaltaan nojautuvaa

¹⁵ Piilonen 1993, 507 – 529.

¹⁶ Kansanvaltuuskunnan virallisia julkaisuja olivat *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja* sekä ruotsinkielinen rinnakkaisjulkaisu *Arbetarnas Notisblad – Finlands Folkkommisariats Notisblad*, joita esimerkiksi Mutikainen (2000) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut.

vallankumousta, kun taas toiset puolsivat parlamentaarisin keinoin tapahtuvaa luokkataistelua. Erot kirjoittelussa tulivat esille ainoastaan ennen sotaa, sillä sotasensuurista johtuen lehtien linja yhdenmukaistui. Sodanaikaisessa lehtien toiminnassa merkittävin taustatekijä puolestaan oli kansanvaltuuskunnan koostuminen suurelta osin toimittajista. Ammatti – kyky propagoimiseen – saattoikin olla määräävänä tekijänä valittaessa miehiä punaisten vallankumoushallitukseen.

Lehtiä tutkiessani kiinnitän huomiota niiden mielipideaineistoon, jonka oletan heijastavan lehden linjaa.¹⁷ Tarkasteluni kohteeksi tulevat tällöin *kommentoivat eli arvostuksia sisältävät* pääkirjoitukset, artikkelit, muut *ohjaavat ja kantaa ottavat* kirjoitukset (kuten pakinat) sekä symboliset runot ja pilakuvat. Erityisesti pääkirjoitukset tuovat esille lehden ohjelmallisen luonteen¹⁸, joten keskityn niiden tulkitsemiseen. Työväenlehtien pääkirjoitukset lukeutuvat lähinnä linjaa viitoittaviin pääkirjoituksiin, joissa esitetään arvostuksia tai arvostusluontoisia kannanottoja, eikä niissä mainita vaihtoehtoisia mielipiteitä.¹⁹ Uutisten tarkastelun rajoitan koskemaan vain niiden otsikointia. Tutkittavan ajan uutisointia kuvaa osuvasti aikalaistoimittajien käyttämä lausahdus: ”Fakta on pyhä, mutta kommentti on vapaa!” Uutisointi olikin kaukana nykyajan objektiivisuuden pyrkivästä tiedonvälityksestä, sillä lehdet eivät edes tavoitelleet tapahtumien puolueetonta kuvausta. Toisaalta lehtien resurssit uutishankinnan suhteen olivat melko vaatimattomat työväenliikkeen päälehteä *Työmiestä* lukuun ottamatta.

Lähdeaineiston laajuuden (lehti itse, tilausilmoitukset, juhlanumerot) huomioiden on mielestäni perusteltua jättää tarkastelun ulkopuolelle lehtiarkistot, joita aikaisemmilta ajoilta on säilynyt huonosti, ja jotka uudemmallakin ajalta ovat usein puutteellisia.

1.3 METODIT

Metodina historiallisessa lehdistötutkimuksessa käytetään perinteisesti joko kvantitatiivista tai kvalitatiivista menetelmää. Tutkimustavoitteeni huomioiden on mielekästä päätyä määrällisen menetelmän (eli sanomalehtien julkaisemien aineistojen

¹⁷ Journalistiikan asiantuntijat ovat olleet erimielisiä siitä, mitkä sisällön osat kertovat lehden poliittisesta sitoutumisesta. Toisaalta on muistettava, että tutkittavan ajan lehdet tuskin olisivat julkaisseet itselleen vastenmielisiä kirjoituksia.

¹⁸ Hemánus 1972, 5.

¹⁹ Ks. tarkemmin Hemánus 1972, 27 – 29.

määrällisten suhteiden selvittämisen) sijasta yleisemmin käytettyyn laadulliseen menetelmään. Tällä tarkoitan sitä, että lehtikirjoituksia tutkiessani yritän selvittää, millainen on ollut tekstin kirjoittamishetken yleistilanne, kuka on viime kädessä kirjoittanut tekstin, mitä hän on kirjoittamishetkellä tiennyt asioista, vastaavatko hänen antamansa tiedot todellista tapahtumakulkua ja jos eivät vastaa, onko hän jättänyt jotain kertomatta tietämättään vai tahallaan. Kvalitatiivinen tutkimusote mahdollistaa siis aineiston syvällisemmän käsittelyn. Lisäksi se on luonteva osa sisäistä lähdekritiikkiä, joka puolestaan on välttämätön apuväline tutkittaessa propagandistista mielipideaineistoa. Menetelmällistä apua olen löytänyt Päiviö Tommilan ja Kaija Keräsen toimittamasta teoksesta *Lehtihistoria ja sen tutkimus* (1974).

Lehtien kirjoittajilla ja pilapiirtäjillä on siis ollut selkeänä tavoitteenaan vaikuttaa lukijaan haluamallaan tavalla. Koska aineisto on äärimmäisen propagandistista, on syytä määrittellä ja siten myös avata propagandan käsitettä. Hemánus kiinnittää huomiota propagandaa koskevan viestinnän kolmeen eri tekijään: propagandan lähettäjään, propaganda-aineiston sisältöön ja tapaan, jolla propaganda vaikuttaa vastaanottajiin²⁰. Historiallisen lehdistötutkimuksen keinoin on mahdollista päästä käsiksi propagandan lähettäjään sekä sisältöön, joihin itsekkin aion keskittyä. Kiinnitän huomiota propagandan asia- ja arvostussisältöön (ajankohtaiset tapahtumat ja sosialismi aatteena) sekä esitystapaan (esimerkiksi kielikuvien käyttö) muistaen samalla lähettäjän ideologis-poliittiset tavoitteet. Manninen puolestaan toteaa propagandan olevan toimintaa, joka pyrkii ihmisten mielipiteiden ja asenteiden muuttamiseen haluttuun suuntaan toistamalla yksinkertaisia kielikuvia ja symboleita, jotka toimivat tehokkaimmin perustuessaan ennakkoluuloihin sekä yleisiin uskomuksiin.²¹ Tämä tulee esille erityisesti pilakuvissa. Harold D. Lasswellin ensimmäistä maailmansotaa koskevan tutkimuksen mukaan mielipiteitä kontrolloitiin juuri symbolien – kuten kertomusten, kuvien ja huhujen – avulla, joten propaganda oli keino saavuttaa yksimielisyys.²² Viha suunnattiin vastustajaan julistamalla tämä yksin syylliseksi sotaan. Vastuu siirrettiin viholliselle, vaikka se väittikin toista. Vastustajan aggressiivista käyttäytymistä perusteltiin historiallisin esimerkein. Historiasta yritettiin löytää aineksia myös yhtenäisyyden vahvistamiseksi. Erityisen tärkeää oli todistaa, että

²⁰ Hemánus 1975, 12 – 16. Tosin Hemánus olettaa, että propagandan vastaanottaja tiedostaa olevansa vaikuttamisen kohteena. Omassa tutkimuksessani tällä tietoisuudella ei ole merkitystä, mutta voidaan olettaa, etteivät läheskään kaikki lukijat ymmärtäneet olevansa tietoisien agitaation kohteena.

²¹ Manninen 1982, 2.

²² Lasswell 1927, 9 – 11.

sotaa käytiin rauhan ja oman turvallisuuden puolesta.²³ Vihollinen puolestaan oli leimattava petomaiseksi vastustajaksi levittämällä esimerkiksi kauhu- ja väkivaltatarinoita.²⁴ Se oli kuvattava vaaralliseksi, mutta samalla oli kuitenkin varmistettava, että yleisö uskoi oman puolen lopulliseen voittoon. Omat tappiot olikin pyrittävä salaamaan tai vähättelemään niiden merkitystä korostamalla voittoja taistelutahdon ylläpitämiseksi.²⁵

Koska propaganda rakentui suurelta osin juuri kirjoitetun kielen eli käytännössä kielikuvien varaan, haluan tuoda esille lehtien näkemykset mahdollisimman autenttisena. Puhtaasti nykykielellä ilmaistuina niistä häviäisi tulkinnan kannalta sangen oleellista pois. Tästä syystä olen tietoisesti valinnut runsaasti lainauksia, joiden funktiona on edustaa kattavasti eri lehtiä ja niiden kielenkäyttöä. Suorien lainausten avulla on nimittäin osoitettavissa työväenlehdissä ilmennyt kielellinen muutos, joka merkitsi propagandan luonteen jyrkentymistä. Jokaiseen sitaattiin olen luonnollisesti liittänyt analyysin kirjoittajan todennäköisesti käytettävissä olleista tiedoista ja niiden käyttämisestä sekä erityisesti käyttämättä jättämisestä.

Selittäväenä tekijänä työväenlehdistön harjoittamalle yhtenäiselle propagandalle on pyrkimys yhdenmukaisuuteen. Kun ryhmässä vallitseva samanlaisuus riippuu yhteisön, ryhmän ja yhteiskunnan vaikutuksesta, puhutaan yhdenmukaisuudesta tai sen paineesta. Yhdenmukaisuutta syntyy, kun ryhmä pakottaa yksilöitä käyttäytymään yhdenmukaisesti pakotteiden eli sanktioiden avulla. Pakote voi olla joko rangaistus tai palkinto.²⁶ Ryhmä voi lisäksi vieraantua ympäröivän yhteiskunnan päämääristä, normeista sekä sen asettamista rooliodotuksista säilyttäen vilkkaan sisäisen vuorovaikutuksen. Tällaisessa ryhmässä yhdenmukaisuuden paine estää jäseniä osallistumasta vaihtoon. Erityisen hyvin tämä soveltuu radikaaleihin, jotka pyrkivät vallanjaon muuttamiseen. He kokevat, että heidän pitäisi päästä osallistumaan politiikkaan, mutta vallitsevat normit tai muut toimenpiteet estävät tämän. Kyseistä vieraantumisen muotoa voidaan kutsua vallanpuutteeksi, joka voi tulla esille aggressiivisena käytöksenä.²⁷ Pakkotilanteelle on ominaista myös vastakkainasettelu suhteessa yhteiskunnan muihin ryhmiin. Tällöin legitimiisyysristiriidat ovat yleisiä. Esimerkiksi voimakkaat luokkaristiriidat, jolloin kaikki tärkeät jaot yhteiskunnassa

²³ Lasswell 1927, 47 – 58.

²⁴ Lasswell 1927, 77 – 82.

²⁵ Lasswell 1927, 102 – 111.

²⁶ Allardt 1964, 9 – 10.

²⁷ Allardt 1964, 79 – 81.

yhtenevät, voivat saada tämän aikaan.²⁸ Suomalainen poliittinen työväenliike eristäytyi porvareiden hallitsemasta yhteiskunnasta: revisionisteja lukuun ottamatta yhteistyötä porvareiden kanssa ei kannatettu. Liike säilytti kuitenkin keskinäisen vuorovaikutuksen, josta yksi esimerkki oli laaja työväenlehdistö. Se oli kanava, jonka välityksellä liikkeen piirissä olleet ihmiset keskustelivat ajankohtaisista kannanottoa vaativista tapahtumista. Työväenliikkeessä vallitsi yleinen tunne siitä, että sen edustajat eivät päässeet päättämään yhteiskunnallisista asioista. Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ei Suomen tapauksessa, toisin kuin yleensä, ratkaissut vallanpuutteen ongelmaa. Venäjälle kuului lakien vahvistamisoikeus, jota sen koettiin käyttävän yhdessä suomalaisen porvariston kanssa työväestöä vastaan.

Työväenliikkeen eristäytyminen tuotti toiseutta, joka johti propagandistisen viholliskuvan syntymiseen. Heikki Luostarinen on määritellyt viholliskuvan viholliseen valtioon, maana, kansana ja yksittäisenä ihmisenä liitettyjen (kielteisten) käsitysten kokonaisuudeksi.²⁹ Laswelliin tukeutuen hän jaottelee vihollisen ja ”meidän” kuvaa seuraavasti: hyökkääjä – puolustautuja, sotakiihkoinen – rauhantahtoinen, oikeuden rikkoja – oikeuden puolustaja, sortaja – vapauttaja, kulttuurin vihollinen – kulttuurin puolustaja, hävittävä – rakentava, jumalaton – jumalan asialla, barbaarinen/kavala – kunniallinen, hajanainen – yhtenäinen sekä häviö – voittaja.³⁰ Punaisten luomaan viholliskuvaan valkoisista sisältyvät kaikki porvareihin samaistetut negatiiviset piirteet, jotka oletukseni mukaan ovat jaoteltavissa edellä kuvatulla tavalla. Viholliskuva oli propaganda-aseen lisäksi olennainen osa punaisten identiteetin, kollektiivisen luokkaminän, muodostamista.

Lehdistöä tutkittaessa on huomioitava myös sota-ajan sensuuri. Lehtienväliset linjaerot tulevatkin oletukseni mukaan mahdollisesti esille vain ennen sodan puhkeamista. Vastapuolen äänitorvien vaientamisen ohella puututtiin siis omienkin lehtien sananvapauteen. Kuvaava esimerkki tästä toiminnasta oli oikeistososialistisiksi leimattujen työväenlehtien (kuten *Itä-Suomen Työmies* ja *Työn Valta*) lakkauttaminen. Lisäksi toimittajat harjoittivat oma-aloitteisesti itsesensuuria. Vuoden 1918 maaliskuun puolivälistä lähtien turvauduttiin jopa ennakkotarkastukseen.³¹ Sensuurin harjoittaminen yksiarvoisesti mielipidekenttää ja siten myös tehosti lehdistöpropagandaa, jonka tavoitteena oli sekä ylläpitää sotainnostusta että laajentaa punaisten kannatusta.

²⁸ Allardt 1964, 120.

²⁹ Luostarinen 1986, 10.

³⁰ Luostarinen 1986, 39.

³¹ Piilonen 1993, 499 – 503.

2 TYÖVÄENLEHDISTÖN ALKUTAIVAL

2.1 TYÖVÄENLIIKKEEN SUHTAUTUMINEN POLIITTISEEN VÄKIVALTAAN

Poliittisen väkivallan käytön malli omaksuttiin Suomessa kahta eri tietä: sortopoliitiikan synnyttämän väkivalta-ajattelun sekä toisaalta kansainvälisen marxilaisen sosialismin myötä. Eugen Schauman nostettiin kansallissankariksi hänen murhattuaan vihatun kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin ja lokakuussa 1905 puhjennut suurlakko vapautti – ainakin työväen mielestä – suomalaiset venäläistämistoimista. Sosialidemokraatit ottivat käyttöön 1903 marxilaisen luokkataisteluohtelman, jonka aatesisältöön kuului väkivaltainen pyrkimys asetettuihin tavoitteisiin sekä marxilaisuuteen liittyvä poliittisen moraalin suhteellisuus. Ohjelman keskeisenä päämääränä oli parantaa työväestön asemaa sosialisoimalla tuotantovälineet. Suomalaisten sosialistien mielestä tämä edellytti Venäjän harjoittaman yhtenäistämispoliitiikan lopettamista ja Suomen valtiollisen aseman vahvistamista. Suomen valtiollisen aseman järjestäminen oli heille lähinnä väline luokkataistelun käymiseen. Työväen vallankumouksellisuus tuli puolestaan esille ensimmäistä kertaa suurlakon aiheuttamien järjestysthäreöiden hillitsemiseksi perustetuissa punakaarteissa. Ne edustivat työväen joukkovoimaa, jonka avulla havaittiin olevan mahdollista vaatia työväen asemaa koskevia uudistuksia. Punakaartien keskuudessa esiintynyt vallankumousinnostus muutti peruuttamattomasti perinteistä tapaa suhtautua esivaltaan. Suurlakon jälkeen, jolloin järjestyksen ylläpitäminen oli monin paikoin jakaantunut punakaartien ja suojeluskaartien vastuulle, työväenliikkeessä nousikin ajatus väkivaltaisen kumouksen hyväksymisestä. Viaporin kapinan yhteydessä sattuneet väkivaltaiset yhteenotot puna- ja suojeluskaartien välillä muovasivat punakaartien hyväksyntää luokkataistelulle sekä jopa aseelliselle kansalaissodalle.³²

Autonomiakysymyksen painoarvo työväenliikkeessä kasvoi vuoden 1904 aikana, jolloin hallituksenvastaisuus ilmeni passiivisen vastarinnan pohjalta syntyneenä työläisaktiivismina. Yhteydet Konni Zilliacukseen radikalisoivat sosialidemokraattien salaisia ryhmiä, jotka ryhtyivät kannattamaan vallankumousta ja väkivaltaisiakin menetelmiä. Suomalaisten työläisaktivistien kontaktit Venäjän vallankumousliikkeeseen

³² Uola 1998, 17 – 29.

olivat kuitenkin erittäin vähäiset. Työväenliike ei siis ollut jakautunut vain suhtautumisessa sosialistisiin teorioihin vaan myös käytännöllisiin menettelytapoihin. Piirilehdillä olikin suuri merkitys linjan vetoihin. Alueellisesti tarkasteltuna *Kansan Lehden* toimittajien Yrjö Mäkelinin ja Yrjö Sirolan edustama tamperelaisuuntaus kannatti passiivista vastarintaa yhdessä kagaalin kanssa. Myös turkulainen *Länsisuomen Työmies* J. K. Kari ja N. R. af Ursin toimittajinaan harrasti yhteistyötä kagaalin kanssa. Molemmat virtaukset vastustivat työläisaktivismia, mutta niitä erotti toisistaan suhtautuminen äänioikeusuudistukseen: Mäkelin oli perustuslaillisesti valmis käsittelemään vaaliuudistusta vasta sitten, kun laillisuus oli palautettu. Turkulaiset puolestaan halusivat laajentaa äänioikeutta laillisuuskysymyksestä riippumatta. Helsinkiläisen *Työmiehen* ja sen päätoimittajan Edvard Valppaan ympärille syntynyt sekä suomettarelaisiin myönteisesti suhtautunut ryhmittymä taas vastusti kagaalin kanssa tehtävää yhteistyötä ja kannatti itsenäistä menettelytapaa. Valpas ei hyväksynyt väkivaltaisia ja terroristisia toimia. Itä-Suomen (*Eteenpäin, Työ*) työläisaktivistit, Matti Turkia ja Aukusti Rissanen sekä Eetu Salin, olivat maanalaisessa yhteistoiminnassa kagaalin ja aktivistien kanssa. Työläisaktivistit vastustivat jyrkästi hallitusta ja suomettarelaisuutta kannattaen aseellista taistelua ja terrorismia. Venäläisen hallitusvallan työväenliikkeeseen kohdistamat rajoitukset sekä äänioikeustaistelu radikalisoivat sosialidemokraatteja, jotka järjestivät vuoden 1905 aikana lukuisia mielenosoituksia erityisesti Helsingissä ja Viipurissa kagaalin sekä aktivistien tukemana. Työläisaktivistit olivat siis sosialidemokraatteja, jotka maanalaisesti toimivat aktivistipuolueen johdon alaisina. He suorittivat myös attentaatteja eniten vihaamiaan hallitusvallan edustajia kohtaan.³³

Työväenliike käytti vallankumous-termiä syksyn 1905 suurlakon aikana erityisesti kuvattaessa Venäjän tapahtumia. Koska lakon puhkeaminen nähtiin riippuneen Venäjän vallankumouksellisista tapahtumista, myös Suomen suurlakkoa ryhdyttiin pohtimaan vallankumouksen näkökulmasta. Suurlakkoa ei kuitenkaan nähty varsinaisena vallankumouksena ja venäläiseen vallankumousliikkeeseen haluttiin pitää vielä etäisyyttä. Suurlakon jälkeisinä vuosina alettiin jo puhua valtiollisen kansanvallan toteuttamista seuraavan sosialistisen kumouksen valmistamisesta, joka oli puolueen vallankumouksellinen päämäärä – ei siis vallankumous. Puhetta varsinaisen vallankumouksen tekemisestä ei vielä esiintynyt.³⁴

³³ Kujala 1989, 116 – 124.

³⁴ Alapuro 2003, 536 – 538.

Poliittisen väkivallan ihannointia ei maltillisella wrightiläisellä kaudella esiintynyt työväenlehdistössä – eihän sitä ilmennyt muuallakaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Vasta työväenlehdistön itsenäistyttyä omaehtoisesti toimivaksi työväenliikkeen agitaatiokanavaksi sen välittämässä aatteissa oli havaittavissa siirtymä kohti radikaalimpaa suhtautumista väkivallan hyväksikäyttöön työväenliikkeen asettamien tavoitteiden ajamisessa. Työväenlehdet sitoutuivat noudattamaan Forssan puolueohjelmaa, minkä ne mielellään tilausilmoituksissa kertoivat lukijoilleen. Siispä kirjoituksissa yleistyi puhunta vääjäämättömästi etenevästä luokkataistelusta, jonka työväestö tulisi historiallisen lainalaisuuden mukaan voittamaan. Suurlakon jälkeen osa lehdistä jopa ylisti väkivaltaista toimintaa ja piti vallankumousta parlamentaarista toimintaa tehokkaampana vaihtoehtona.

Vallankumousvuosien aikana käytössä olleiden termien – kuten luokkataistelu ja vallankumous – sekä omien että vihollisten toiminnan argumentoinnin pohja laskettiin siis jo työväenlehdistön toiminnan alkuvaiheessa. Seuraava taulukko³⁵ osoittaa työväenlehdistön syntyvaiheet:

| Lehti | 1899 | 1900 | 1901 | 1902 | 1903 | 1904 | 1905 | 1906 | 1907 | 1908 | 1909 |
|--|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| Työmies (Helsinki) | | | | | | | | | | | |
| Länsi-Suomen Työmies – Sosialisti (Turku) | | | | | | | | | | | |
| Kansan Lehti (Tampere) | | | | | | | | | | | |
| Arbetaren (Helsinki) | | | | | | | | | | | |
| Työ (Viipuri) | | | | | | | | | | | |
| Forssan Sanomat – Yhdenvertaisuus (Forssa) | | | | | | | | | | | |
| Eteenpäin (Kotka) | | | | | | | | | | | |
| Kansan Tahto (Oulu) | | | | | | | | | | | |
| Sosialidemokraatti (Pori) | | | | | | | | | | | |
| Vapaa Sana (Vaasa) | | | | | | | | | | | |
| Hämeen Voima (Hämeenlinna) | | | | | | | | | | | |
| Savon Työmies (Kuopio) | | | | | | | | | | | |
| Sorretun Voima (Jyväskylä) | | | | | | | | | | | |
| Työläinen (Porvoo) | | | | | | | | | | | |
| Vapaus (Mikkeli) | | | | | | | | | | | |
| Rajavahti (Sortavala) | | | | | | | | | | | |
| Keski-Suomen Sosialisti (Jyväskylä) | | | | | | | | | | | |
| Kansan Ääni (Lappeenranta) | | | | | | | | | | | |
| Raivaaja (Lahti) | | | | | | | | | | | |

³⁵ Nygård 1987, 24.

2.2 WRIGHTILÄISET SANOMALEHDET

Suomen poliittisen työväenliikkeen alkuvaihetta kutsutaan perustajansa pienteollisuudenharjoittaja Viktor Julius von Wrightin mukaan wrightiläiseksi työväenliikkeeksi.³⁶ Ajalle ominaisia olivat sivistyneistön aloitteesta perustetut työväenyhdistykset³⁷, joilla oli merkittävä rooli erityisesti itsenäistä työväenlehdistöä luotaessa. Paikallisten työväenyhdistysten yhteistoiminnan lisäämiseksi saatiin vuonna 1893 von Wrightin johdolla aikaiseksi Suomen Työväen Valtuuskunta, joka myös määritteli ensimmäistä kertaa wrightiläisen työväenliikkeen poliittiset vaatimukset. Niihin kuuluivat kunnallisen ja valtiollisen äänioikeuden laajentaminen koskemaan myös työväestöä, työpäivän lyhentäminen kymmentuntiseksi, kouluopetuksen muuttaminen pakolliseksi ja maksuttomaksi peruskoulun muodossa, maanvuokraussuhteiden järjestäminen sekä ammattientarkastuksen tehostaminen.³⁸ Tavoitteena oli siis poistaa sääty-yhteiskunnanaikaisia räikeimpiä eriarvoisuuksia ja teollistumisen seurauksena syntyneitä työväestöä koskeneita yhteiskunnallisia epäkohtia. Aatteellisia vaikutteita wrightiläisyys sai valtiososialismista, liberalismista sekä työläisradikalismista. Työväenyhdistysten perustaminen ja sosiaalipoliittiset uudistukset olivat valtiososialistisen ajattelun mukaista toimintaa, kun taas pyrkimys äänioikeuden laajentamiseen pohjasi liberalistiseen ajattelutapaan. Työläisradikalismi mielenosoituksineen ja kokouksineen oli osoitus työväestön omatoinisuudesta, ja se suuntautuikin osittain myös työväenyhdistysten säätyläisjäseniä vastaan.³⁹ Sivistyneistön edustajat olivat miehittäneet ensimmäiset työväenyhdistykset, vaikka toki mukana oli myös työläisiä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että yhteiskunnallisia epäkohtia korjaamalla pyrittiin estämään sosialismin leviäminen Suomeen ja siten ylläpitämään vanhaa yhteiskuntajärjestelmää.⁴⁰ Vaikka wrightiläinen työväenliike oli lähtökohdiltaan patriarkaalinen yläluokkaisine perustajineen, se oli kuitenkin omana aikanaan toimintatavaltaan ”vallankumouksellinen” edistäessään työnantajien ja

³⁶ Paasivirta käyttää rinnakkaisterminä liberaalista työväenliikettä viitaten Saksan katederisosialismin oppien vaikutukseen (Paasivirta 1949, 7 – 11).

³⁷ Ensimmäinen työväenyhdistys aloitti toimintansa vuonna 1884 Helsingissä. Ouluun työväenyhdistys perustettiin vuonna 1886, Turkuun ja Tampereelle 1887 sekä Kotkaan ja Viipuriin 1888. Näistä Helsingin, Turun ja Tampereen yhdistykset olivat 1890-luvulle tultaessa voimakkaimpia työväen etujen puolustajia.

³⁸ Haataja et al. 1976, 40 – 41. Samat wrightiläiset tavoitteet tulevat ilmi vielä itsenäisen *Työmiehen* tilausilmoituksessa (TM 5.12.1896, ”Työmies ilmoitetaan tilattavaksi v. 1897”).

³⁹ Soikkanen 1975, 19 – 25.

⁴⁰ Haataja et al. 1976, 39; Soikkanen 1961, 27.

työläisten yhteistoimintaa.⁴¹ Lisäksi liike aloitti merkittävän valistustyön työväestön keskuudessa.

Wrightiläiset työväenlehdet ilmestyivät työläisille tarkoitettuina porvarillisten sanomalehtien alanurkkina tai nurkkanovelleina sekä joissakin tapauksissa jopa itsenäisinä painotuotteina. Tärkein lehtihankkeista oli helsinkiläinen von Wrightin toimittama *Työmies – Arbetaren* -viikkolehti (1886 – 1889), jonka suomenkielistä versiota julkaistiin *Uuden Suomettaren* alanurkkana sekä ruotsinkielistä aluksi *Folkvännensin* (1886 – 1887), sitten *Nya Pressensin* (1888) ja lopulta *Lördagskvällenin* (1889) nurkkanovellina.⁴² Helsingin Työväenyhdistyksen äänenkannattajan tarkoituksena oli vauhdittaa sosiaalisen kysymyksen ratkaisua rauhallisin keinoin. Toisin sanoen se tavoitteli työväestön herättämistä välinpitämättömydestään päämääränään hyvien suhteiden luominen työnantajien ja -tekijöiden välille. Maltillisesta ohjelmastaan huolimatta porvarilliset lehdet pitivät *Työmies – Arbetarenia* radikaalina. Lehdeltä puuttuivat kuitenkin vielä kokonaan tietoisuus luokkataistelusta sekä pyrkimys uuden yhteiskuntamuodon toteuttamiseen, joten kirjoittelu oli luonteeltaan yhteiskuntajärjestelmää säilyttävää. Samoilla linjoilla oli myös *Tampereen Sanomien* alanurkkana ilmestynyt *Kansalainen* (1887 – 1893), joka yritti sivistää työläisiä ja tuoda heitä lähemmäs työntantajaan eturistiriidoista huolimatta.⁴³ Vaikka maisteri Helaakosken, opettaja Pelkosen ja toimittaja Renströmin toimittama lehti hyväksyttiin Tampereen Työväenyhdistyksen äänenkannattajaksi, ei se saanut vahvaa asemaa työväen keskuudessa.⁴⁴ Oulussakin haaveiltiin Oulun Työväen Iltaseuran organisoimana työväenlehdessä, joka olisi voitu liittää muiden wrightiläisten lehtien tavoin osaksi *Oulun Ilmoituslehteä* tai *Kaikua*. Varat eivät kuitenkaan vielä riittäneet, ja lehtihanke jäi odottamaan otollisempia aikoja.⁴⁵ Turussa puolestaan tyydyttiin työväenliikkeeseen myönteisesti suhtautuneen suomenmielisen *Auran* ja sittemmin *Uuden Auran* uutistarjontaan, sillä lehden toimittajat olivat wrightiläisen hengen mukaisesti työväenyhdistyksen jäseniä ja lehti julkaisi myös Turun Työväenyhdistyksen ilmoituksia.⁴⁶

Varsinaisen wrightiläisen vaiheen jälkeen lehtikokeiluja tehtiin muillakin paikkakunnilla. Osa näistä yrityksistä nojautui edelleen porvareiden antamaan

⁴¹ Soikkanen 1961, 22.

⁴² Haataja et al. 1976, 41; Pohjanmaa 1948, 17 – 18; Soikkanen 1961, 25 – 26.

⁴³ Raitio 1947, 16 – 19.

⁴⁴ Wilen 1949, 13 – 14.

⁴⁵ Jalkanen et al. (toim.) 1975, 9.

⁴⁶ Ekman-Salokangas 1979, 204, 227.

taloudelliseen tai henkiseen tukeen, vaikka painotuotteet useimmiten olivatkin itsenäisiä. Itä-Suomessa Matti Kurikan toimittama *Viipurin Sanomat* palveli aluksi myös työväestöä, mutta omaa lehteä kaivattiin. Kotkassa ongelma ratkesi vuosiksi 1899 - 1900 asioitsija Vilho Pylvänäisen ja räätäli Vilho Pylkön toimittaman *Itä-Suomen Työmiehen* avulla. Lehti kaatui sittemmin taloudellisiin vaikeuksiin ja kahnauksiin painoylihallituksen kanssa. *Eteenpäin* kymmenvuotisjuhlanumerossa arveltiin ongelmien johtuneen lehden ”porvarillisista kynäilijöistä” ja siten työväelle vieraasta linjasta. Toinen lehtihanke kietoutui Kaarle Nestor Rantakarin toimittaman suomalaisen puolueen äänenkannattajan *Etelä-Suomen* ympärille. Lehti asettautui työväenliikkeen kannattajaksi, sillä olihan siinä mukana useita Kotkan Työväenyhdistyksen aktiivisia jäseniä. Kotkalainen työväenliike kuitenkin muuttui sosialistiseen suuntaan ja lehteä pidettiin sen keskuudessa ainakin *Eteenpäin* juhlanumeroiden kirjoitusten perusteella porvarillisena.⁴⁷ Viipurissa puolestaan omaa lehteä tavoiteltiin kolmihenkisen toimikunnan, johon kuuluivat Anton Huotari, Juho Pekka Holopainen ja K. Nikupaavola, johdolla. Kesäkuussa 1901 toimikunnan jäsenet sekä *Työmiehen* toimittaja August Bernhard Mäkelä vastaavana julkaisivat *Karjalan Työmiehen* näytynumeron, joka saavutti suurta suosiota työläisten keskuudessa. Lupa-anomus hautautui kuitenkin painoylihallituksen arkistoihin, eikä lehden perustamisesta tullut mitään.⁴⁸

Päämääräänsä – työväen aseman rauhallista kohottamista ja siten sosialismin leviämisen estämistä – wrightiläinen työväenliike ei saavuttanut. Toisaalta se loi hyvän perustan itsenäiselle työväenlehdistölle harrastaessaan työväelle suunnattua valistustyötä. Vaikka lehtikokeilut useimmiten kaatuivat taloudellisiin vaikeuksiin tai painoviranomaisten vastustukseen, jäi työväen keskuuteen elämään harras toive itsenäisistä työväenlehdistä.

⁴⁷ E 11.11.1915, ”Työväestön sanomalehtipuuhiesta Kotkassa”; E 11.11.1925 ”Muistoja kuluneilta ajoilta”, Matti Turkia; *Eteenpäin Osakeyhtiö. Kymnlaakson Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. vuosina 1905 – 1930*, 12 – 13; Honka-Hallila 1995, 7 – 8.

⁴⁸ T 16.1.1915, ”Katsaus ”Työ”-lehden ja Viipurin työväen sanomalehti- ja kirjapaino-osuuskunnan toimintaan 10-vuotiskautena”; T 14.1.1925, ”Pikapiirteitä 20-vuotiselta toimintataipaleelta”; *Kertomus Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l:n 20-v. toiminnasta 1904 – 1924*, 8; *Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. 1905 – 1930*, 7 – 8, 100 – 101.

2.3 ENSIMMÄISET ITSENÄISET TYÖVÄENLEHDET

Ajatus ensimmäisestä työväen omasta sanomalehdestä sai alkunsa Helsingin työväenyhdistyksen puhujaseurassa, jolla oli jo kokemusta käsinkirjoitetun lehden toimittamisesta. Lehden kustantamista varten perustettavaa Työväen Sanomalehti Osakeyhtiötä valmisteltiin kansakoulunopettaja ja Helsingin Työväenyhdistyksen puheenjohtaja Aatami Hermannin Karvosen, koneenkäyttäjä ja Helsingin Työväenyhdistyksen varapuheenjohtaja W. Sohlmanin sekä kirjansitoja Vilho Fredrik Virran opastuksella. Alun perin lehden nimeksi suunniteltiin *Työmiehen Ääntä*, mutta painoviranomaisten vaikutuksesta – syynä todennäköisimmin muutoksen pelko – nimi lyhentyi jo wrightiläiseltä ajalta tutuksi tulleeeksi *Työmieheksi* (TM). Ilmestyslupa saatiin Karvosen nimiin, joten näytenumero julkaistiin 14.2.1895. Tosin ensimmäinen varsinainen numero ilmestyi vasta 2.3.1895 Karvosen (vastaava), Nils Robert af Ursinin⁴⁹, Sohlmanin ja Virran toimittamana. *Työmies* alkoi taipaleensa sovussa porvarillisten sanomalehtien kanssa: *Päivälehti*, jonka kirjapainossa lehteä painettiin, ja *Uusi Suometar* jopa jakoivat *Työmiehen* ensimmäistä ilmaista numeroa lehtien liitteenä.⁵⁰

Päätoimittaja Karvosen aikana (1895 – 1896) kerran viikossa ilmestyneen lehden linja oli maltillinen ja 1800 – luvun kansallisen herätyksen päämääriä myötäilevä. Aluksi *Työmies* halusi tarjota työläislukijoilleen edullista, helppotajuista ja hyödyllistä lukemista. Se halusi valistaa työväestöä sosiaalipoliittisten uudistusten, kuten tapaturma- ja vanhuudenvakuutuksen, tarpeellisuudesta. Aineellisen hyvinvoinnin lisäksi lehti halusi kiinnittää huomiota työläisten henkiseen harrastuneisuuteen, erityisesti raittiusaatteeseen. Kansalaisoikeuksien – tärkeimpänä äänioikeuden – yhdenvertaisuutta eri kansanluokkien kesken se piti varsin merkittävänä tavoitteena. Oma lehteä pidettiin välttämättömänä, sillä wrightiläinen lehdistö ei ollut saanut ”työväen omaa ääntä kuuluville”.⁵¹ *Työmiehen* varsinaiset tavoitteet eivät vielä juurikaan poikenneet wrightiläisen työväenliikkeen aatemaailmasta, mutta tärkeintä lienee alkuvaiheessa ollut omien työmiesten toimittaman lehden aikaansaaminen. Lehti

⁴⁹ *Työmiehen* kaksivuotinen toimittajuus, työväenyhdistysten edustajainkokousten ohella, merkitsi tärkeää väylää Ursinin nousulle työväenliikkeen johtoon. Tosin hän ei luultavasti juurikaan osallistunut toimitustyöhön: Turussa asuneen Ursinin panos näkyi hänen nimellään varustetuissa artikkeleissa, jotka käsittelivät äänioikeusuudistusta sekä sosiaalipoliittisia reformeja (Rahikainen 1986, 86 – 96). Ursinin painotukset näkyivät selvästi myös lehden tilausilmoituksissa.

⁵⁰ TM 2.3.1905, ”Juhlahetkellä”; Pohjanmaa 1948, 23 – 25; Wiksten 1977, 7 – 10.

⁵¹ TM 14.2.1895, ”Lukijalle”; TM 2.3.1895, ”Matkalle lähtiessä”.

lupasikin noudattaa Suomen työväen ohjelmaa⁵². Jyrkkenevää linjaa tosin osoittivat vaatimukset 10 – 8-tuntisesta työpäivästä sekä progressiivisen verotuksen käyttöönotosta.⁵³

Matti Kurikan päätoimittajakaudella (1897 – 1899) lehti jyrkensi kannanottojaan ja muuttui oman kirjapainon tuella kuusipäiväiseksi. Periaatteellisuus tuli selkeästi esille suhtautumisessa syksyn 1898 valtiopäivävaalilakkoon sekä helmikuun manifestin synnyttämään vastalauseeseen, suureen adressiin. Se ilmensi työväenliikkeessä esiintynyttä passiivista vastarintaa, joka jatkui vielä vallankumousvuosinakin. Kurikka nimittäin kehotti työläisiä olemaan äänestämättä, mikäli porvarilliset puolueet eivät ottaisi työläisehdokkaita listoilleen. Lehti siis halusi kannattaa kansanvaltaisuutta, mikä tuli esille myös adressin vastustamisessa. *Työmiehen* mielestä työväen ei pitänyt allekirjoittaa adressia, jonka laatimispäätökseen sillä ei ollut osaa. Kurikka ja *Työmies* joutuivatkin sittemmin vainojen kohteeksi: painokonetta jouduttiin pyörittämään välillä sähköä sijasta miesvoimalla, paperipula uhkasi ja toimitus hädettiin. Samassa yhteydessä käytiin polemiikkia myös työväen omissa piireissä: wrightiläisen ja uuden sosialistisen suunnan väliset mielipide-erot alkoivat tulla esiin työväenlehdistössä juuri keväällä 1899.⁵⁴ Proosamainen sanonta oli Kurikalle ominaista, mutta samalla se toi esille lehden vakaata pyrkimystä vahvistaa työväen itsenäistä asemaa yhteiskuntaluokkana ja vastakkaisuutta suhteessa muihin – porvarillisiin – kansanluokkiin. Mainittiinpa lehden tilausilmoituksessa toivomus oman valtakunnallisen puolueen perustamisestakin.⁵⁵ Jo syksyn 1898 kuluessa oli Helsinkiin, Tampereelle ja Turkuun perustettu paikalliset itsenäiset työväenpuolueet.

August Bernhard Mäkelän, kirjailijanimeltään Kaapro Jääskeläisen, ollessa päätoimittajana (1899 – 1900) toive työväenpuolueen perustamisesta toteutui. Tämä näkyi tilausilmoitusten ohjelmallisen luonteen jyrkentymisenä. Niissä nostettiin kansainvälinen luokkataistelu eri valtioiden ja kansallisuuksien välisten erimielisyyksien yläpuolelle, joskin samalla tähdennettiin myös Suomen perustuslaillisten oikeuksien tärkeyttä. Lehti myös sitoutui noudattamaan Suomen työväenpuolueen ohjelmaa, josta se nosti esille vaatimukset äänioikeuden

⁵² TM 5.12.1896, ”Työmies ilmoitetaan tilattavaksi v. 1897”. A. H. Karvonen, N. R. af Ursin.

Tilausilmoituksessa viitattiin vuosien 1893 ja 1895 työväenyhdistysten edustajakokouksiin, joissa vahvistettiin yhteinen toimintaohjelma (ks. tarkemmin Borg 1964, 61 – 62).

⁵³ TM 7.12.1895, ”Työmies ilmoitetaan tilattavaksi vuodeksi 1896”. A. H. Karvonen, N. R. af Ursin, V. Sohlman.

⁵⁴ Pohjanmaa 1948, 30 – 36; Tommila 1999, 162 – 170; Wiksten 1977, 20 – 24.

⁵⁵ TM 4.12.1897, ”Työmies”, Matti Kurikka, A. H. Karvonen; TM 17.12.1898, ”Työmies”, Matti Kurikka, A. B. Mäkelä, Eetu Salin.

laajentamisesta, kokoontumis- ja painovapaudesta, työpäivän lyhentämisestä ja alimman palkan määräämisestä, miehen ja naisen yhdenvertaisuudesta, yleisestä kieltolaista, maatyöläisten ja pikkutilallisten aseman parantamisesta sekä maanlaajuisesta ammattijärjestöstä.⁵⁶

Puolueen paaviksikin kutsuttu Edvard Valpas-Hänninen teki pitkän uran *Työmiehen* päätoimittajana (1901 – 1918). Hänen aikanaan puolue hyväksyi Forssan kokouksen myötä sosialistiset tunnukset, minkä merkittävin seuraus oli työväenliikkeen pyrkimys yhteiskunnassa vallitsevan talousmuodon täydelliseen muuttamiseen⁵⁷. Valpas ajoikin lehdessään kautskylaista jyrkän luokkataistelun linjaa, joka hänen mielestään edellytti työväen joukkovoiman lisäämistä säätyjakoon perustuvan valtiopäivätoiminnan ulkopuolella. Samaisesta syystä hän vastusti vuoden 1905 valtiopäivävaaleihin osallistumista, joka puolestaan aiheutti eripuraa työväenlehtien välille.⁵⁸ Kirjoittelua rajoitti ennakkosensuuri, joten oikeudellinen vastuu siirrettiin päätoimittajalta ”linnatoimittajaksi” nimitetylle henkilölle, jonka ei edes tarvinnut olla toimittaja. *Työmiehen* toimitusta täydensivät – useimmiten vankilasta käsin – Emil Elo, Otto Vilmi, J. A. Lehtinen sekä Juho Kustaa Lehtinen.⁵⁹ Lisäksi Valppaan päätoimittajakaudella käytiin puolueen kanssa jatkuvaa keskustelua sen vaikutuksesta sanomalehtien linjaan. Vuoden 1901 puoluekokouksessa päätettiin, että puoluetta olisi kuunneltava päätoimittajaa valittaessa ja lehtien osuuksien⁶⁰ siirtäminen puolueomistukseen olisi suotavaa vastapainoksi lehtien edustajien puhe- ja äänivallalle puoluekokouksissa. Vuonna 1906 todettiin, että puolueen keskuselimillä oli oikeus hyväksyä lehtien äänenkannattajuus, jota tosin ei ollut vaikeaa saada. Lehtien välisen kilpailun kiristyessä vuonna 1911 päätettiin, ettei puoluelehdiksi saanut hyväksyä lehtiä, jotka oli perustettu ilman puolueen suostumusta. Vuonna 1913 alettiin yleinen

⁵⁶ TM 7.12.1899, ”Tilaus-ilmoitus. ’Työmies’ v. 1900”, A. B. Mäkelä, Edvard Valpas, Eetu Salin; TM 4.12.1900, ”v. 1901 jatkaa ’Työmies’”, A. B. Mäkelä, Edvard Valpas. Puolueohjelma sisälsi 13-kohtaisen Erfurtin ohjelmaan sekä vuosien 1893 ja 1896 edustajakokouksiin perustuvan käytännöllispoliittisen tavoiteosan, joka koski yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, eduskunnan valtaoikeuksien laajentamista, yhdistymis-, kokoontumis-, lausunto- ja painovapautta, 8-tuntista työpäivää, yleistä koulupakkoa, maksutonta opetusta ja kansakoulun järjestämistä ylempien oppilaitosten pohjakouluksi, sotilasrasituksen vähentämistä ja rauhanaatteen tukemista, miehen ja naisen tasa-arvoisuutta, kieltolakia, työväensuojelulainsäädäntöä ja ammattien tarkastusta, progressiivista tulo- ja perintöveroa, työväenvakuutuksen ottamista valtion huostaan, maksutonta oikeudenkäyntiä sekä irtaimen väestön, maanvuokraajien ja pikkutilallisten aseman parantamista (Soikkanen 1975, 42).

⁵⁷ Paasivirta 1949, 15 – 19.

⁵⁸ Pohjanmaa 1948, 45 – 46; Soikkanen 1961, 104 – 105.

⁵⁹ Wiksten 1977, 27.

⁶⁰ Työväen sanomalehtien omistus oli yleensä osuuskuntamuotoista (eli jokaisella osuuden omistajalla oli yhtä suuri äänivalta osuuksien määrästä riippumatta), mikä osoitti työväenlaajituksen tasa-arvopyrkimyksiä.

järjestöomistus *tulkita* puolueomistukseksi.⁶¹ Puolue siis kyllä yritti ottaa sanomalehtiä suojeleuksensa alle, mutta todellisuudessa niiden itsenäinen asema säilyi. Tästä oivana esimerkkinä on omistusten pysyminen puolueen ulottumattomissa. Sanomalehdet eivät siis olleet taloudellisesti riippuvaisia puolueesta, mutta silti ne sitoutuivat ideologisesti puolueen arvomaailmaan, mikä ilmenee tilausilmoituksistakin.

Helsingistä mallia ottaen omaa lehteä ryhdyttiin seuraavaksi perustamaan Turussa. Turkulaisen työväenliikkeen radikaalistuttua ja otettua etäisyyttä wrightiläisyyteen *Uusi Aura* ei enää tarjonnutkaan niin auliisti ilmoitustilaa sivuillaan. Lisäksi pääkaupunkilaista työväenlehteä ei pidetty riittävänä, vaan haluttiin saada aikaiseksi myös oman paikkakunnan riennoista kertova äänenkannattaja. *Työmiehen* tapaan lehtihanke sai alkunsa Turun työväenyhdistyksen keskustelu- ja puhujaseurassa, jolla myös oli kokemusta seuralehden toimittamisesta.⁶² Varsinaiset valmistelutyöt aloitettiin työväenyhdistyksen perustamassa komiteassa, johon kuuluivat kansakoulunopettajat Juho Kyösti Kari ja Matti Pesola, faktori J. A. Salminen, räätäli K. A. Leino sekä puuseppä Karl Fredrik Hellsten. Mainitut henkilöt perustivatkin Turun Työväen Sanomalehtiosakeyhtiön, joka päätti aloittaa *Länsisuomen Työmiehen* (LT) julkaisemisen Turun Kirjapaino-osakeyhtiön painamana. Näytenumero ilmestyi jo 19.12.1898, mutta julkaisuluvan viivästymisen takia ensimmäinen varsinainen numero vasta 14.1.1899.⁶³

Hellstenin toimittamassa näytenumerossa *Länsisuomen Työmies* ilmoitti päämääräkseen luokkataistelun poistamisen tai ainakin sen lieventämisen. Tavoitettaan se perusteli lisääntyvän tiedon vapauttavalla vaikutuksella: erimielisyydet, jotka estivät yhteiskunnan rauhallista kehitystä, johtuivat sen mielestä väärinkäsityksistä.⁶⁴ Aluksi kerran viikossa ilmestynyt lehti oli siis varsin maltillisella linjalla, eikä viitannut ohjelmakirjoituksessaan sosialismiin. Ensimmäisessä tilausilmoituksessa luetellut uudistusvaatimukset noudattelivat Karvosen toimittaman *Työmiehen* linjaa.⁶⁵ Maltillisuudestaan huolimatta *Länsisuomen Työmies* ilmoitti sitoutuvansa puolueen ohjelmaan pian työväenpuolueen perustamisen jälkeen.⁶⁶

⁶¹ Nygård 1987, 34–36; Salokangas 1987, 232–233; Tommila & Salokangas 1998, 123–124.

⁶² Ekman-Salokangas 1979, 227 – 228; Halonen 1998, 8.

⁶³ S 14.1.1939, ”40 vuotta taistelurintamassa”.

⁶⁴ LT 19.12.1898, ”Ohjelmamme”. Varsinaisena päätoimittajana toimi kuitenkin vuoteen 1900 asti N. R. af Ursin (Halonen 1998, 9).

⁶⁵ LT 14.1.1899, ”Länsisuomen Työmies”, K. F. Hellsten, Taavi Tainio.

⁶⁶ LT 9.12.1899, ”Länsisuomen Työmies”, N. R. af Ursin, K. F. Hellsten, Kaarlo Kalke.

Hellstenin päätoimittajakaudella (1900 – 1905) lehden ilmestymistiheys nousi kolmeen kertaan viikossa ja painaminen aloitettiin omassa Ammattilaisten kirjapainossa. Kehitystä jouduttivat Turun Kirjapaino-osakeyhtiön päätös olla painamatta *Länsisuomen Työmiestä* sekä tätä seuranneet vaikeudet painaa lehteä G. E. Janssonin kirjapainossa Tampereella yhdessä *Kansan Lehden* kanssa.⁶⁷ Erityistä huomiota – puolueohjelman puitteissa – Hellstenin aikana kiinnitettiin ammatillisen liikkeen kehitykseen, työlakkoihin, maalaisväestön heikkoihin elinolosuhteisiin, naistyöntekijöiden huonoon asemaan sekä osuuskuntaliikkeen voimistamiseen.⁶⁸ Räväköitynyttä sanankäyttöä puolestaan osoitti puhe lehden taistelusta riistoa ja työtätekevän luokan orjuuttamista vastaan.⁶⁹ Tilausilmoituksista olivat siis jo luettavissa sosialistisen retoriikan mukaiset sanonnat.

Vuoden 1906 aikana lehti muutti nimensä *Sosialistiksi* (S) ja alkoi ilmestyä kuusi kertaa viikossa. Uuden nimen tarkoituksena oli kuvastaa lehden aatteellisuutta ja sitoutumista sosialidemokraattisen puolueen arvoihin.⁷⁰ Samoihin aikoihin tehtiin muutoksia myös lehtiyrityksen organisaatiossa: perustettiin Sosialistin Kirjapaino-osuuskunta, johon sulautettiin aikaisemmin perustetut yhtiöt kaikkine varoineen, velkoineen ja osakkeineen.⁷¹ Päätoimittajien vaihtuvuus oli seuraavien vuosien aikana suurta, eikä lehdellä ollut varaa palkata tähtitoimittajia. Lisäksi *Sosialistin* kannanotot alkoivat muuttua selkeästi sosialistisempaan suuntaan, sillä se vaati uuden yhteiskuntamuodon luomista: yksityisomistukseen perustuva yhteiskunta tuli sen mielestä korvata valtiolliseen yhteisomistukseen nojautuvalla järjestelmällä.⁷² Lehti myös suorasanaisesti ilmoitti olevansa jyrkän luokkataistelun linjalla sekä joutuneensa tästä syystä vainon kohteeksi.⁷³ Esittipä *Sosialisti* syytöksiä Venäjän ja kotimaan porvareiden harjoittamasta sorrostakin. Lehden mukaan jälkimmäiset hyötyivät sortotoimenpiteistä.⁷⁴

⁶⁷ S 14.1.1939, ”40 vuotta taistelurintamassa”; Ekman-Salokangas 1979, 228, 245.

⁶⁸ LT 8.12.1900, ”Länsisuomen Työmies”, K. F. Hellsten, Matti Saarinen; S 3.12.1901, ”Länsisuomen Työmies tulee olemassa olonsa neljäntenä vuotena vuonna 1902”, K. F. Hellsten, Matti Saarinen, J. H. Jokinen.

⁶⁹ LT 3.12.1904, ”Länsisuomen Työmies”.

⁷⁰ LT 9.1.1906, ”Huomattavia muutoksia lehdellemme”; S 16.1.1906, ”Ohjelmamme”, T. Tainio. Tosin eräissä kirjoituksessa nimenmuutos nähtiin vain käytännöllisenä ja muodollisena (S 15.1.1924, ”Sosialisti 25-vuotias. Lyhyt katsaus lehden ja sen kustannusyhtiöiden neljännesvuosisataiseen toimintaan”).

⁷¹ Ekman-Salokangas 1979, 229 – 230.

⁷² S 25.1.1906, ”Sosialistin tilausilmoitus”.

⁷³ S 4.12.1906, ”Tilatkaa Sosialisti vuodeksi 1907!”. Lehti kuitenkin painotti eduskunnan mahdollisuuksia vaikuttaa työväestön asemaan (Nygård 1987, 26).

⁷⁴ S 2.12.1910, ”Sosialisti Lounais-Suomen köyhälistön äänenkannattaja ilmestyy v. 1911”.

Väinö Jokisen ollessa päätoimittajana (1912 – 1917) lehden linja pysyi jokseenkin muuttumattomana. Merkittävin muutos tilausilmoituksissa oli huomion kiinnittäminen työväestön kannalta huonontuneeseen elintarviketilanteeseen. Lehti oli heikompiosaisten puolella keinottelijoita vastaan.⁷⁵ 1910-luvulla tilausilmoitukset alkoivat lyhentyä ja niiden ohjelmallinen luonne muuttui lähinnä teknisiksi tiedoiksi – aivan kuten esikuvassaan *Työmieheissä*.

Oman lehden perustamispuuhiin ryhdyttiin lähes samanaikaisesti Turun ohella myös Tampereella. Toimeen innostivat erityisesti helsinkiläisten mutta myös turkulaisten antamat esimerkit lehtityöstä. Vauhtia olivat antamassa myös vuoden 1898 kunnallisvaalit, joihin Tampereen työväestö ensimmäistä kertaa osallistui omalla ehdokaslistallaan. Samana vuonnahan oli perustettu paikkakunnalle myös paikallinen puoluehallinto. Vaaliagitaatiota varten oli asetettu lentolehtikomitea, joka toimitti vaalilehteä *Joulukuun 9 päivä*. Samainen komitea myös perusti Tampereen Työväen Sanomalehti Osakeyhtiön vakituisen lehden kustantamiseksi. Johtokunnan jäseninä toimivat tuolloin kirjapainonomistaja J. W. Hellberg, Kusti Sjöblom, J. K. Enqvist, A. Nieminen, A. Saarinen, K. F. Mattson ja H. Lindroos. *Kansan Lehti* (KL) ilmestyi ensimmäisen kerran jo 15.12.1898, mutta vakituisesti vasta vuoden 1899 maaliskuun alusta lähtien Hellbergin ja hänen vaimonsa Mimmin toimittamana.⁷⁶

Kuten *Työmies* ja *Sosialisti*, *Kansan Lehtikin* oli alkutaipaleellaan varovaisella linjalla. Lukijoikseen se toivotti tervetulleiksi kaikki kansanluokat, vaikkakin työväestön kehityksen seuraaminen oli sille erityisen tärkeää. Lehti tavoitteli koko kansan – ei siis vain työväenluokan – etua. Valistajan roolia osoitti raittiusaatteen ja säästäväisyyden korostaminen.⁷⁷ Maltillisuutta tuotiin esille myös painottamalla yhteiskuntaluokkien välisten erojen sijasta niiden yhtäläisyyksiä. Lehti siis tavoitteli eri ryhmien välistä yhteistoimintaa. Tosin se kannatti myös yleisen työväenpuolueen perustamista.⁷⁸ Puolueen perustamisvuonna kolme kertaa viikossa ilmestynyt *Kansan Lehti* ilmoitti pääohjeekseen puolueohjelman.⁷⁹

Ensimmäinen lehden pidempiaikainen päätoimittaja oli Yrjö Mäkelin (1901 – 1906), joka samalla toimi myös vastaavana. Hänen aikaansa leimasivat väittelyt

⁷⁵ S 3.12.1915, ”Sosialisti Lounais-Suomen köyhälistön äänenkannattaja tarjotaan tilattavaksi vuodeksi 1916”.

⁷⁶ Kilpi (toim.) 1930, 163 – 166; Wilen 1949, 14 – 16.

⁷⁷ KL 15.12.1898, ”Kansan Lehti”.

⁷⁸ KL 18.2.1899, ”Kansan Lehti”.

⁷⁹ KL 9.12.1899, ”Kansan Lehti koko maamme työväestön äänenkannattaja tarjotaan tilattavaksi v. 1900”, J. K. Enqvist, M. Vesa. Enqvist toimi vain vastaavana (1899 – 1901), eikä hän siis osallistunut lainkaan toimitustyöhön (Wilen 1949, 15).

helsinkiläisen *Työmiehen* kanssa ja syytökset revisionismista. Kyse oli lähinnä erimielisyyksistä menettelytapojen suhteen, jotka tulivat esille esimerkiksi kiisteltäessä vuoden 1905 valtiopäivävaaleihin osallistumisesta. Mäkelin nimittäin kannatti vaaleihin osallistumista kun taas Valpas vaalilakkoa. Menettelytapakiistoista johtuen Mäkelin joutui lopulta eroamaan lehden palveluksesta.⁸⁰ Mäkelinin kantaa selitti voimakas halu tukea Suomen autonomiaa.⁸¹ Hän piti kuitenkin tärkeimpänä aseena työväestön aseman parantamisessa yhteiskunnallista luokkataistelua eikä hyväksynyt välillisiä parannusyrityksiä kuin siinä tapauksessa, että ne eivät himmentäneet luokkaeroja.⁸²

Vuoden 1906 aikana lehti tihensi ilmestymistään kuuteen kertaan viikossa ja sitä tukemaan perustettiin Tampereen Työväen Osuuskirjapaino, joka puolestaan hankki itselleen oman kirjapainon. Päätoimittajat vaihtuivat tiheään: Timo Korpimaa (1906 – 1907) ja Kaapo Murros (1907 – 1909), jotka olivat jyrkemmän suunnan edustajia, Santeri Nuorteva (1910 – 1911) ja Anton Huotari (1912 – 1918).⁸³ Lehden 25-vuotisjuhlanumerossa kerrottiin, että Korpimaa ei joutunut revisionismisyytösten kohteeksi, mutta taloudelliset haasteet olivat sitäkin suuremmat. Murros puolestaan esitti syndikalistisiakin ajatuksia, joita muut toimittajat eivät hänen kanssaan jakaneet, joten lehden linja muuttui jokseenkin epäjohdonmukaiseksi. Nuortevaa kehuttiin vauhdikkaaksi kirjoittajaksi, joka tosin kirjoitustyylistään johtuen joutui usein syytetyksi majesteettirikoksista. Huotarin mittavana päätoimittajakautena *Työmies* syytti häntä aika ajoin revisionismista, vaikka toimittaja omien sanojensa mukaan pyrki vain noudattamaan lehden vakiintunutta linjaa ja välttämään äärimmäisiä kannanottoja.⁸⁴

2.4 SUURLAKON AIKoihin SYNTYNEET TYÖVÄENLEHDET

Viipurilaisesta *Työstä* (T) tuli neljäs suomenkielinen työväensanomalehti – samalla se oli ensimmäinen alusta asti sosialistiset tunnukset omaksunut puolueen äänenkannattaja. Ensimmäisen toimittajan mukaan lehtihankkeen viivästyminen Viipurissa aiheutti lehden perustamiselle veljeslehtiin verrattuna suurempia vaikeuksia ”bobrikoffilaisajasta” johtuen.⁸⁵ Lehti sai varsinaisesti alkunsa vuoden 1904 lopulla,

⁸⁰ Soikkanen 1961, 104 – 105; Wilen 1949, 26 – 27.

⁸¹ KL 8.12.1904, ”Sosiaalidemokraattisen puolueen äänenkannattaja Kansan Lehti tarjotaan täten tilattavaksi vuodeksi 1905”, Yrjö Mäkelin, Yrjö Sirola, Emil Viljanen.

⁸² KL 9.12.1902, ”Kansan Lehti vuodeksi 1903 tarjotaan täten tilattavaksi”, Yrjö Mäkelin, M. Vuolukka.

⁸³ Kilpi (toim.) 1930, 32 – 33; Wilen 1949, 27 – 29.

⁸⁴ KL 1.3.1924, ”Neljännesvuosisadan työ. Mietteitä ja muistoja”, Anton Huotari.

⁸⁵ Kansan Työ 14.1.1925, ”Ensimmäisen työväenlehden perustaminen Viipuriin”, Anton Huotari.

jolloin perustettiin Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta. Hallinnon varsinaisiksi jäseniksi tulivat viilaaja Juho Kirves, keittiönomistaja Kustaa Adolf Leino, seppä August Pesonen, räätäli Vilho Laitinen, kirjanpitäjä Juho Pekka Holopainen, Evert Huttunen sekä kahvilanomistaja Mimmi Kontulainen. Heidän tehtäväkseen annettiin lehden perustaminen. F. E. Miettinen tarjosi osuuskunnalle ostettavaksi omissa nimissään ollutta *Sampo*-lehteä ja Anton Huotari *Työ*-lehteään. Hintakilpailun voitti Huotari, joten kerran viikossa ilmestyneen lehden oikeudet ostettiin häneltä. Näytenumero ilmestyi Huotarin toimittamana *Viipuri*-lehden kirjapainosta jo 17.12.1904, mutta ensimmäinen numero Leinon, Nestori Valavaaran (Wallenius) ja Vihtori Viitasen avustamana vasta 14.1.1905. Huotari jäi lehteen vastaavaksi, vaikka ensimmäiseksi päätoimittajaksi tuli Emil Lehen.⁸⁶ Lehti ilmoitti olevansa työväestön, tilattoman väestön ja pikkutilallisten asialla sekä kannattavansa sosialidemokraattisen puolueen ohjelmaa.⁸⁷ Ensimmäisestä numerostaan lähtien lehti oli luokkataistelulinjan kannalla pyrkiessään vahvistamaan työväen taistelukykyä ja estäessään luokkavastakohtien himmentämisyrityksiä.⁸⁸

Lehen kirjoitti työväenlehdistölle ominaisista toimitustyön haasteista, kuten tarvikkeiden ja uutisten puutteesta:

”Kolkon puoleinen se oli, tämä meidän toimistomme. Kiikkuva pöytä, jonka arvelin Aabrahamivainaan aikoinaan valmistaneen Mesopotamiassa ollessaan Saaralle kyökipöydäksi, jossa hän koltioisiaan leivoskeli ja kolme kappaletta tuolia, joiden alkuperä viittasi vieläkin aikaisempiin aikoihin. Ei muuta! Ei paperia! Ei mustetta! Ei kynää, ei sanomalehtiä, ei liimatolppoa! Puhumattakaan tuota kaikkien sanomalehtitoimitusten tärkeintä kapinetta, saksia, jolla kaikki sanomalehdet pääasiallisemmin toimitetaan ja jolla kaikki järkevämmät artikkelit ’kirjotetaan’.”⁸⁹

Lehti kärsi siis alusta lähtien taloudellisista vaikeuksista ja kannatuksen puutteesta. Tilaus- ja osuusmaksut jäivät maksamatta sekä ilmoittelu oli vähäistä. Joissakin viipurilaisissa työväenjärjestöissä oli peräti tapana ilmoittaa tapahtumistaan porvarillisissa sanomalehdissä. Toisaalta vain kerran viikossa ilmestyvä *Työ* tuskin

⁸⁶ T 16.1.1915, ”Katsaus ’Työ’-lehden ja Viipurin työväen sanomalehti- ja kirjapaino-osuuskunnan toimintaan 10-vuotiskautena”; *Kertomus Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l.:n 20-v. toiminnasta 1904 – 1924*, 9 – 10; *Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. 1905 – 1930*, 8 – 10, 102 – 103.

⁸⁷ T 17.12.1904, ”Työ”, ”Lukijalle!”.

⁸⁸ T 14.1.1905, ”Tilatkaa Itä-Suomen Työväestön äänenkannattaja ’Työ’”.

⁸⁹ T16.1.1915, ”Muistelmia alkuajoilta”, Emil Lehen. Kirjoitus selittää, miksi työväenlehtien sisältö oli lehdestä riippumatta samankaltainen: resurssien puutteessa uutiset ja artikkelit saksittiin muista lehdistä.

työväen uutisnälkää. Niinpä lehden ilmestyminen loppui väliaikaisesti vuoden 1905 kesäkuussa vain kahdenkymmenen kahden numeron jälkeen. Taloudellisesta ahdinkotilasta huolimatta lehteä päätettiin julkaista kannatuksen lisäämiseksi kolme kertaa viikossa vuodesta 1906 alkaen. Hankittiinpa lehdelle oma kirjapainokin Viipurin Työväenyhdistyksen tuella. Merkittävimpänä pontimena lienee kuitenkin ollut vuoden 1905 suurlakko.⁹⁰

Venäjältä Suomeen levinnyt suurlakko päätti ensimmäisen sortokauden sekä nostatti työväen itsetuntoa. Lainsäädäntö muuttui työväenlehdistölle suotuisammaksi, sillä keisari poisti marraskuun manifestillaan ennakkosensuurin. Tavoitteena oli siis sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapauden toteuttaminen. Palstatila ei jäänyt enää valkoiseksi, eikä painoylihallitus evännyt julkaisulupia. Sosialistisen aatteen levittäminen kävi nyt mahdolliseksi. Varsin tärkeä lainsäädännöllinen muutos oli myös eduskuntauudistus, joka takasi valtiollisen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden jokaiselle 24 vuotta täyttäneelle Suomen kansalaiselle. Sanomalehdestä kehkeytyi tässä tilanteessa merkittävä poliittisen vaikuttamisen väline kaikille puolueille, mutta erityisesti kannatustaan voimakkaasti lisänneelle Suomen Sosialidemokraattiselle Puolueelle.⁹¹ Voidaankin sanoa, että poliittinen luokkajakoon perustuva monilehtijärjestelmä aloitti voimakkaan kasvunsa suurlakon ansiosta. Poliittisen sanomalehdistön kulta-ajalla tärkeintä oli saada lehden sisältö oikean värisenä.⁹²

Työn toimittajien radikaalisuudesta sekä Venäjän läheisyydestä johtuen lehden linja oli suurlakon jälkeen hyvin vallankumouksellinen ja välillä jopa väkivaltaa ihannoiva. Lehti ei missään vaiheessa kannattanut yhteistyötä porvareiden kanssa, vaan piti vallankumousta todellisena vaihtoehtona. Yhteydet venäläisiin vallankumouksellisiin olivat kiinteät, sillä heidän julkaisujaan painettiin samaisessa kirjapainossa.⁹³ Kiinnostus Venäjän tapahtumiin ilmeni myös oman asiamiehen hankkimisena.⁹⁴ Päätoimittajina olivat lehden linjan jyrkentymisen aikoihin Matti Airola ja Eero Haapalainen. Vastustajana ei enää niinkään nähty Venäjää vaan kotimainen porvaristo.⁹⁵ Lehdellä oli myös selkeä tavoite muuttaa kapitalistista

⁹⁰ T 16.1.1915, ”Katsaus ’Työ’-lehden ja Viipurin työväen sanomalehti- ja kirjapaino-osuuskunnan toimintaan 10-vuotiskautena”; Kansan Työ 14.1.1925, ”Pikapiirteitä 20-vuotiselta toimintataipaleelta”; *Kertomus Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l:n 20-v. toiminnasta 1904 – 1924*, 10 – 12; *Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. 1905 – 1930*, 104 – 106.

⁹¹ Nygård 1987, 14, 20; Soikkanen 1961, 321; Tommila & Salokangas 1998, 102 – 103.

⁹² Tommila & Salokangas 1998, 102.

⁹³ Nygård 1987, 28; Soikkanen 1961, 327.

⁹⁴ T 9.1.1906, ”’Työ’ Itä-Suomen työväestön äänenkannattaja”.

⁹⁵ T 9.1.1906, ”Karjalan köyhälistölle”.

yhteiskuntajärjestelmää sosialistiseen yhteisomistukseen perustuvaksi. Samaten korostettiin, että lehtiosuuskunta ei lainkaan ollut kapitalistinen voittoa tavoitteleva yritys, vaan köyhälistön itsensä omistama.⁹⁶ Suurlakon edelleen innostamana lehden ilmestymiskertoja lisättiin kuuteen kertaan viikossa.

Autonomian viimeisinä vuosina lehti keskittyi samaistamaan kotimaisen ja venäläisen porvariston harjoittaman sarron. Lakiuudistusten, erityisesti kielto- ja torpparilain sekä kunnallisasetuksen, hidastamisesta syytettiin kotimaista taantumusta.⁹⁷ Kirjoituksissa ei tässä yhteydessä otettu huomioon sitä, että viime kädessä keisarilla oli oikeus lakien vahvistamiseen. Lehdellä oli myös paikallinen syy vastustaa Venäjän sortoa, sillä se oli huolissaan kannatusalueensa Viipurin läänin – Uudenkirkon ja Kivennavan pitäjien – pilkkomisesta.⁹⁸ Myös *Työ*-lehdessä tilausilmoitukset supistuivat näihin aikoihin pelkiksi teknisiksi tiedoiksi.

Itä-Suomessa uurastettiin suurlakon kynnyksellä toisenkin työväenlehden aikaansaamiseksi. Maaliskuussa 1905 pidetyssä Kotkan työväenyhdistyksen perheiltamassa otettiin ensimmäinen askel oman lehden perustamiseksi asettamalla toimikunta, johon kuuluivat Otto Palm, David Eskelinen, Ville Heimonen, F. E. Pettersson, M. Harju, O. Pöyhönen, J. E. Nurminen ja Richard Kärki. Sen toiminnan tuloksena syntyi Kymnlaakson Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r.l. Ville Andersinin toimittama *Eteenpäin*-lehden (E) näytenumero, jota painettiin Reino Drockilan omistamassa kirjapaino Kotkassa vain vaivaiset 25 kappaletta, ilmestyi jo 25. heinäkuuta 1905.⁹⁹ Oman sanomalehden huutavaa tarvetta perusteltiin siinä vetoamalla porvarilehtien yksipuolisuuteen, puolueellisuuteen ja epäluotettavuuteen.¹⁰⁰ Hanke kaatui kuitenkin ajalle tyyppilliseen painoylihallituksen vastustukseen. Syyllisiksi esitettiin myös *Etelä-Suomi*-lehdessä vaikuttaneita henkilöitä, jotka olivat vaikeuttaneet luvansaantia. Lopulta suurlakon ansiosta lehden vakinainen ilmestyminen alkoi. Arveltiin jopa, että ilman poliittista syysmyrskyä lehti tuskin pitkiin aikoihin olisi saanut itselleen ilmestymislupaa.¹⁰¹

⁹⁶ T 4.12.1906, ”Työ Sosialidemokratisen puolueen äänenkannattaja Karjalassa tarjotaan täten tilattavaksi vuodeksi 1907”.

⁹⁷ T 2.12.1908, ”Karjalan sos. dem. köyhälistön äänenkannattaja ’Työ’ tarjoaa neljännen vuosikertansa tilattavaksi”.

⁹⁸ T 8.12.1911, ”Sosialidemokratisen työväen äänenkannattaja, enin levinyt lehti Karjalassa ’Työ’ tarjotaan tilattavaksi 1912”.

⁹⁹ *Eteenpäin Osakeyhtiö. Kymnlaakson Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. vuosina 1905 – 1930*, 14 – 19; Honka-Hallila 1995, 8 – 9.

¹⁰⁰ E 25.7.1905, ”Sanomalehtien merkitys ja niiden tarpeellisuus”, Taavi Taimi.

¹⁰¹ E 11.11.1915, ”Työväestön sanomalehtipuuhiesta Kotkassa”.

Suurlakko päättyi 6. marraskuuta oikeiston ja vasemmiston järjestyskaartien otettua yhteen Helsingissä, ja jo vajaan viikon kuluttua tästä ilmestyi *Eteenpäin* ensimmäinen numero. Lehden valmistelemiseen ei ollut jäänyt juurikaan aikaa, joten sisällöltään se oli vaatimaton. Pääkirjoituksessa *Eteenpäin* kuitenkin ilmoitti taistelevansa työväestön henkisen ja aineellisen vapauden puolesta niitä rajoittavia järjestelmiä vastaan.¹⁰² Ensimmäiseksi varsinaiseksi päätoimittajaksi lehti sai sahatyöläisagitaattori Matti Turkian (1905 – 1906). Hän julisti *Eteenpäin* olevan todellinen työmiesten toimittama työväenlehti, joka puolusti sorrettuja ja vähäväkisiä. Lehden kannanottoja ohjaisi tiukasti puolueohjelma.¹⁰³ Jo ensimmäisen toimintavuoden aikana kolme kertaa viikossa ilmestyneelle lehdelle saatiin ostettua Drockilalta hänen omistamansa kirjapaino Kotka, josta sittemmin tuli Kymnlaakson Työväen Kirjapaino.¹⁰⁴

Eteenpäin linja oli radikaali ja kirjoitusten sävy jyrkän sosialistinen – asettuen useimmiten valpaslaisuuden kannalle.¹⁰⁵ Otto Piisisen ollessa lehden päätoimittajana (1907 – 1908) jyrkät kannanotot kohdistuivat porvaripuolueiden ajamiin reformeihin, jotka lehden mukaan muuttivat oloja vain näennäisesti. Niiden tavoitteena oli säilyttää vallitseva yhteiskuntajärjestelmä ja estää siten todellisten uudistusten aikaansaaminen. Mielenkiintoa osoitettiin myös venäläisten aateveljien toimintaan, sillä taistelu koettiin yhteiseksi.¹⁰⁶ Lehdessä ei siis kannatettu yhteistoimintaa porvareiden kanssa, vaan toimintamalleja haettiin luultavimmin idän suunnalta.

Piisisen jälkeen päätoimittajan pestin otti vastaan Paavo Leppänen (1908 – 1916). Lehden tehtäväksi nähtiin ennen kaikkea ulkomaisen ja kotimaisen sarron vastustaminen. Se luotti kansan pohjakerrokseen taistelussa venäläistämistä vastaan. Todisteena työväen halusta puolustaa kansallista olemassaoloa oli ensimmäisen sortokauden päättänyt työläisten toimeenpanema suurlakko. Porvariston toiminta eduskunnassa suurlakon jälkeisenä aikana koettiin osoituksena taantumuksesta: sehän hidasti työläisille tuiki tarpeellisten uudistusten läpimenoa.¹⁰⁷ Arvatenkin yksi näistä vaadituista uusista laeista oli kunnallisasetus. Olihan varaton kansanosa edelleen vailla kunnallista äänioikeutta. *Eteenpäin* siltasaarelaista linjaa kuvaa osuvasti julistus

¹⁰² E 11.11.1905, ”Lukijalle”.

¹⁰³ E 9.12.1905, ”Eteenpäin”, V. Andersin, M. Turkia.

¹⁰⁴ *Eteenpäin Osakeyhtiö. Kymnlaakson Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. vuosina 1905 – 1930*, 20 – 21.

¹⁰⁵ Nygård 1987, 27. Vrt. Honka-Hallila 1995, 10.

¹⁰⁶ E 7.12.1907, ”Kymnlaakson köyhälistön äänenkannattaja Eteenpäin tarjoaa neljännen vuosikertansa tilattavaksi”, Otto Piisinen, Veikko Puro, F. E. Pettersson.

¹⁰⁷ E 1.12.1908, ”Kymnlaakson työväen sanomalehti Eteenpäin tarjotaan tilattavaksi vuodeksi 1909”.

työväestön itsenäisen toiminnan puolesta ”yhteisen vastarinnan nimessä luokkasorron ja riistämisen peittelemistä” vastaan.¹⁰⁸

Oululainen *Kansan Tahto* (KT) oli ensimmäinen suurlakon jälkeen perustettu työväensanomalehti. Samalla se oli ainoa laatuaan koko Pohjois-Suomessa, mikä selittää sen laajaa levikkiä heti alusta pitäen. Kuten muidenkin työväenlehtien kohdalla, lehtihanketta eteenpäin viemään asetettiin toimikunta. Siihen kuuluivat K. Lindfors, Kustaa Ahmala, Heikki Kallinen, Antti Kallio ja Reino Drockila. Vaikka alueen työväenyhdistykset eivät suuremmin ideasta innostuneet, menestyksekkäs suurlakko ja sitä seurannut painorajoitusten poistaminen kannustivat jatkamaan hankkeen parissa. Vuoden 1905 lopulla perustettiin lehden julkaisemista varten lehtiosuuskunta, jonka ansiosta näytenumero ilmestyi 19. tammikuuta 1906 Oulun Kirjapaino Osakeyhtiön painamana. Lehden säännöllinen ilmestyminen – alusta lähtien peräti kuusi kertaa viikossa! – alkoi helmikuussa.¹⁰⁹

Ensimmäisessä tilausilmoituksessaan *Kansan Tahto* juhlavasti ilmoitti taistelevansa Pohjanmaan ja koko Suomen työväestön oikeuksien puolesta. Näiden ”lapsipuolten” joukkoon lehti laski kuuluviksi myös torpparit, mäkitupalaiset, pienviljelijät ja palvelijat. Samalla se kertoi noudattavansa työväenpuolueen ohjelmaa.¹¹⁰ Ensimmäisen vastaavan toimittajan räätäli Antti Kallion kirjoittamassa pääkirjoituksessa ilmaistiin lehden selkeä kanta työväenliikkeen toimintatapoihin. *Kansan Tahto* ei hyväksynyt laittomuuksia ja väkivaltaisuuksia aatteen edistämisen nimissä, vaan kannatti muutosten tekemistä rauhallista ja laillista tietä noudattaen – toisin sanoen eduskunnan kautta. Lehti asettautuikin selkeästi *Kansan Lehden* linjoille. Kirjoituksessa kuitenkin tuotiin esille pyrkimys taloudellisia luokkavastakohtia ylläpitävien lakien kaatamiseen, joten päämääriltään lehti oli sosialistinen.¹¹¹ Ensimmäisen numeron pääkirjoitus toi lyhyesti mutta painokkaasti esille lehden kannattaman laillisuutta suosivan linjan: ”Oikeuden voima yli voiman oikeuden!”¹¹²

Vuoden 1907 aikana lehdelle saatiin hommattua oma kirjapaino perustamalla Pohjanmaan Työväen Kirjapaino-osuuskunta. Saman vuoden syksyllä lehden päätoimittajaksi tuli maineikas Yrjö Mäkelin.¹¹³ Hän oli ennen siirtymistään *Kansan Tahdon* palvelukseen työskennellyt *Kansan Lehdessä*, mikä puolestaan oli varmasti

¹⁰⁸ E 2.12.1910, ”Eteenpäin Kymminlaakson työväen äänenkannattaja tarjotaan tilattavaksi v:ksi 1911”.

¹⁰⁹ Jalkanen et al. (toim.) 1975, 9 – 10; Saarela 2006, 12 – 13.

¹¹⁰ KT 19.1.1906, ”Köyhien ja sorrettujen äänenkannattaja Kansan Tahto”.

¹¹¹ KT 19.1.1906, ”Taivalta alottaessa”, A-i K-o; Nygård 1987, 29.

¹¹² KT 3.2.1906, ”Lähin ohjelmamme”.

¹¹³ Jalkanen et al. (toim.) 1975, 8 – 10.

omiaan vahvistamaan lehtien samanlinjaisuutta. Vallankumouksellista kiihkoa lehden ohjelmasta ei kuitenkaan puuttunut, sillä heti ensimmäisessä Mäkelinin tilausilmoituksessa käsiteltiin tuotantovoimien yhteiskunnallistamista. Se kuulemma tulisi olemaan ”se suuri vallankumous, joka on sosialidemokratian perimmäisenä tarkoituksena – se vallankumous, johon se pyrkii, jota se yhtenänsä toteuttaa ja jonka se kerran lopullisesti toimeenpanee.”¹¹⁴ Yhteiskunnalliset uudistukset jäivät kuitenkin autonomian puolustamisen varjoon. Venäjän sortotoimet koettiin vakavana loukkauksena Suomen oikeuksia kohtaan. Lehti kannattikin lujan vastarinnan luomista hyökkäystä vastaan, eikä ainakaan julkisesti sulkenut porvareita sen ulkopuolelle.¹¹⁵ Merkille pantavaa on myös se, ettei lehti samaistanut Venäjän ja kotimaisen porvariston harjoittamaa sortoa. Tämähän oli erittäin yleinen tapa muilla työväenlehdillä. *Kansan Tahto* ja *Työmies* joutuivatkin törmäyskurssille yhteistyötä koskevien eriävien mielipiteidensä vuoksi.¹¹⁶ Helsinkiläislehti syytti jälleen Mäkelinin lehteä revisionismista – näinhän se oli toiminut aiemmin myös *Kansan Lehteä* kohtaan.

Venäjän tiukentuneet otteet koituivat lopulta *Kansan Tahdon* kohtaloksi. Lehden ilmestyminen lakkasi syksyllä 1914 Mäkelinin kirjoitettua lehteensä saksalaisten sotilaiden harjoittamia julmuuksia koskeneiden huhujen perättömyydestä. Tilalle perustettiin *Oulun Sanomat*, jonka toimitus työskenteli *Kansan Tahdon* tiloissa. Sisällöltään lehti oli kuitenkin varovaisempi, sillä se ei halunnut vaarantaa tulevaisuuttaan.¹¹⁷ *Kansan Tahto* ei lakkauttamisestaan huolimatta kuitenkaan hautautunut muistoihin, vaan tsaarin syrjäyttäminen mahdollisti jälleen ilmestymisen. 19. maaliskuuta Mäkelinin toimittama lehti ilmestyi tuolloin täynnä vallankumoustietoja ja totesi, kuinka Pohjolan työväen sanomalehti oli joutunut vanhan hallitusvallan iskujen kohteeksi.¹¹⁸

Työväen poliittinen aktivoituminen synnytti sanomalehtien jälkeen myös poliittisen pilalehdistön. Sen esikuvina olivat saksalaiset sosialidemokraattiset pilajulkaisut, jotka 1900 – luvun alussa saivat seuraajia muuallakin Euroopassa – kuten Suomessa. Pilalehtien sisältö oli sanomalehtiin verrattuna yksinkertaisempi, mikä lisäsi

¹¹⁴ KT 5.12.1907, ”Kansan Tahto tarjotaan tilattavaksi vuodeksi 1908”, Yrjö Mäkelin, Janne Hautala, Kalle Suvanto.

¹¹⁵ KT 4.12.1909, ”Kansan Tahto tarjotaan tilattavaksi vuodeksi 1910”, Yrjö Mäkelin, Janne Hautala, Kalle Suvanto; KT 3.12.1910, ”Kansan Tahto tarjotaan tilattavaksi vuodeksi 1911”, Yrjö Mäkelin, Janne Hautala, Hannes Uksila; KT 16.12.1911, ”Kansan Tahto tarjotaan tilattavaksi vuodeksi 1912”, Yrjö Mäkelin, Janne Hautala, Hannes Uksila.

¹¹⁶ Ks. tarkemmin Saarela 2006, 49 – 50.

¹¹⁷ Jalkanen et al. (toim.) 1975, 34 – 35; Saarela 2006, 82 – 83.

¹¹⁸ KT 19.3.1917, ”Kansan Tahto ilmestyy”.

niiden suosiota oppimattoman työväestön keskuudessa. Lisäksi pilalehtien kuvitus toi odotettua vaihtelua lukemistoon, sillä sanomalehdet eivät vielä tuolloin juurikaan sisältäneet kuvia. Oman lehden tarvetta lisäsi myös se, että kaikilla muilla puolueilla oli työväenliikettä piikittelevät pilalehtensä. Perustamispuuhiin ryhdyttiinkin sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattajaa *Työmiestä* kustantavan Työväen Sanomalehti Oy:n taholta. Vuoden 1905 lokakuusta lähtien, kaksi kertaa kuukaudessa ilmestyneen lehden nimeksi tuli *Kurikka* (K), joka tarkoitti lyöntipuuta eli karttua.¹¹⁹ Sen tavoitteena oli nimensä mukaisesti toimia lyömäaseena porvarillisia vastustajia kohtaan:

”Tulen maalaamaan ’pirua seinälle’ kaikissa mahdollisissa tapauksissa. Kaikki tulevat saamaan osansa jotka ovat sen ansainneet, mutta erityistä ivallista suosiotani tulevat saamaan kaikki kapitalistit (kruunun rotat ja varkaat – yhteen luettuna).”¹²⁰

Työväen pilalehti sovelsi jutuissaan oivaltavasti perinteistä kansanhuumoria. Vilkunan mukaan siihen liittyi olennaisena osana ilmiöiden karnevalisointi, jossa käännettiin vakiintuneet, ihmisten maailmankuvaan kuuluneet sekä yleisesti tunnetut rakenteet, hierarkiat ja arvostukset päinvastaisiksi. Myöhemmässä työväenhuumorissa nousivatkin esille samat teemat kuin esiteollisessa kansanhumorissa, joka rakentui sääty-yhteiskunnan eli herrojen ja rahvaan välisen ristiriidan pilkkaamiseen.¹²¹

Ensimmäisenä lehden päätoimittajana toimi sorvari ja Työväen Kirjapainon korrehtuurinlukija Otto Tiuppa (1905 – 1907), jolla oli aiempaa kokemusta työväenhenkisen *Kompia*-pilalehden toimittamisesta. Tiupan aikana lehden linjaksi muotoutui huumorin viljelyn kustannuksella luokkataistelun korostaminen. Tämä merkitsi jyrkkää vastakohta-asettelua: piloissa vastakkain olivat vuoroin kapitalistit ja riistetyt, porvarit ja sosialistit sekä pääoma ja palkkatyö.¹²² Lehden kymmenvuotisjuhlanumerossa *Kurikkaa* muisteltiinkin ”väkivasarana”, joka säälimättä löi vastustajiaan – tai lehden omaa ilmaisua käyttäen ”kurikoi” heitä.¹²³

August Bernhard Mäkelän päätoimittajakaudella (1907 – 1910) lehden hyökkäävä linja laimeni. Tosin poliittisissa pakinoissaan Mäkelä esimerkiksi kiihkeästi vastusti venäläistämistoimenpiteitä, joten painoviranomaiset pitivät lehteä venäläisvastaisena.

¹¹⁹ Uino 1986, 259 – 262; Uino 1991, 326 – 327.

¹²⁰ K 6/1905, ”Minä Kurikka esittelen itseni”.

¹²¹ Vilkuna 2000, 34 – 38.

¹²² Uino 1986, 259 – 262; Uino 1991, 326 – 327.

¹²³ K 22 – 23/1915, ”Kymmenen vuoden kurikoimismuistoja”.

Vuosina 1910 – 1913 toimittajina olivat jälleen Otto Tiuppa, Kalle Suvanto ja J. L. Taivalkoski. Lehden luonteen kannalta Taivalkoski sai aikaan suurimman muutoksen: hänen aikanaan *Kurikka* sisälsi runsaasti jumalanpilkkaa ja jopa pornografiaan vivahtavia kaskuja, joten lehti sai osakseen yleistä paheksuntaa.¹²⁴ Siispä keisarin halventaminen sekä uskonnonvastaisuus johtivat siihen, että ”Jumalan kunnian puolesta nousivat kapitulit pyhään sotaan ja majesteetin loukkauksesta istui Karjalainen puolen vuotta tiilenpäitä lukemassa”.¹²⁵

Maisteri Sulo Wuolijoen toimiessa päätoimittajana (1913 – 1916) lehden kuvituksen ja kirjoitusten tasoa kehitettiin monin tavoin. Toimituksellisesti tämä näkyi avustajajoukon merkittävänä kasvuna. Wuolijoen aikana *Kurikka* ei enää myöskään säästynyt puoluetta repineiltä linjaerimielisyyksiltä. Päätoimittaja kuului *Työmiehen* ympärille ryhmittyneeseen siltasaarelaisten joukkoon ja arvosteli julkisesti puolueessaan esiintynyttä revisionistista suuntausta.¹²⁶

¹²⁴ Uino 1986, 263 – 265; Uino 1991, 327 – 328.

¹²⁵ K 22 – 23/1915, ”Kymmenen vuoden kurikoimismuistoja”.

¹²⁶ Uino 1986, 265 – 267; Uino 1991, 328 – 329.

3 LUOKKATAISTELUSTA LUOKKASOTAAN

3.1 JOHDATUS VALLANKUMOUSVUOTEEN 1917

3.1.1 VALLANKUMOUKSELLISET TOIMI(TTA)JAT

Tutkimusaikavälillä sanomalehtien ulkoasuun kohdistui merkittäviä muutospaineita. 1800 – luvun jälkipuoliskolla yleistyneet lakanalehdet¹²⁷ olivat tulleet tiensä päähän. Pikapainokoneiden tekniset rajat, lähinnä sivukoon ja palstamäärän rajallisuus, tulivat vastaan, joten sanomalehtiosakeyhtiöt siirtyivät vähitellen rotaatiokoneisiin. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että lehtien sivumäärä kasvoi neljästä vähintään kahdeksaan, jopa kuuteentoista, ja koko pieneni sekä palstojen määrä vakiintui keskimäärin kuuteen. Koneiden uusinnalla haettiin siis lisää nopeutta ja lisää sivuja, mutta samalla lehden koko muuttui lukijaystävällisemmäksi. Korsettimaisista tiukoista palstarajoista johtuen lehteä luettiin juoksutaiton mukaisesti ylhäältä alas palsta kerrallaan. Poikkeuksen tekivät alakertoina julkaistut artikkelit, jotka erotettiin palstoista vaakalinjoilla. Myös otsikointi saattoi ylittää palstarajat ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Kirjasimena käytettiin suomalaisen sanomalehdistön alkuperäiskirjainlajeja eli koukeroisen koristeellista fraktuuraa. Sen suosio selittyi paitsi pitkällä kulttuuri- ja kauppasuhteilla Saksaan ja latojien fraktuuraa suosivalla palkkajärjestelmällä mutta ennen kaikkea lukijoiden konservatiivisuudella. Suomenkielinen kansa oli nimittäin oppinut lukemaan vain fraktuuraa. Selkeälinjaisempi antiikva oli alun perin sivistyneistön omaisuutta. Kuvat, piirroksia lukuun ottamatta, olivat sanomalehdistössä vielä sangen harvinaisia, mutta 1910 – luvulta lähtien niiden määrä lisääntyi kuvalaattojen saatavuuden parannuttua. Esimerkiksi Työmieheen palkattiin vakituinen piirtäjä kuitenkin vasta keväällä 1917.¹²⁸

Kuusi kertaa viikossa ilmestyneen *Työmiehen* toimittajakaartiin kuuluivat vuoden 1917 aikana päätoimittaja Valppaan¹²⁹ johdolla poliittinen toimittaja Kullervo Manner¹³⁰, Kalle Hämäläinen¹³¹, Yrjö Sirola, Otto Vilmi¹³², Jussi Lumivuokko, Antti Vahteri, Yrjö Räisänen, Evert Eloranta, Otto Ville Kuusinen, Emil Elo sekä Olavi Puro.

¹²⁷ Formaatti yli 2500 neliösenttimetriä (Mervola 1995, 119).

¹²⁸ Mervola 1995, 141 – 180.

¹²⁹ Nimimerkit Vessu, Äksä ja -s (Pohjanmaa 1948, 92).

¹³⁰ Työmiehen pääkirjoittaja nimim. Kam. (=K.A.M.=Kullervo Akilles Manner. Pohjanmaa 1948, 86).

¹³¹ Nimimerkki K.H. (Pohjanmaa 1948, 91).

¹³² Nimimerkki Sakari (Pohjanmaa 1948, 91).

Valpas oli siirtynyt varsinaisesta toimitustyöstä sivuun jo aiemmin, joten hän ei enää kirjoittanut lehden pääkirjoituksia. Johtavia artikkeleita ei edes julkaistu päivittäin, ja silloin kuin julkaistiin, taitettiin nimikirjaimin tai nimimerkein varustetun pääkirjoituksen paikalle eri osastojen toimittajien kirjoituksista sopivin. Joskus jopa ulkopuolisenkin kirjoittajan artikkeli kelpasi.¹³³

Sosialistin toimitus oli kooltaan pieni (2 – 6 toimittajaa) ja laadultaan vaatimaton, vaikka lehti ilmestyi kuusi kertaa viikossa. Suurimmalla osalla toimittajista ei ollut kokemusta lehtityöstä, sillä Sosialistin Kirjapaino-osuuskunnalla ei ollut varaa palkata ammattitaitoisia toimittajia. Toimittajat vaihtuivatkin usein, ja he joutuivat työskentelemään artikkeliavustajien ja uutistoimistojen avun varassa.¹³⁴ Päätoimittajana oli Kaarlo (Kalle) Tähtelä.

Kansan Lehdessä päätoimittajan työtä hoiti edelleen Anton Huotari. Hänen alaisinaan kuusi kertaa viikossa ilmestyneessä lehdessä olivat Lauri Letonmäki, Pekka Lönngrén, Väinö Vankkoja, Väinö Haukkariutta, Toivo A. Lehtinen, August Lindell sekä Jussi Raitio. Vuodenvaihteessa lehti sai Hämeenpuistosta kaipaamansa omat tilat, joista toiseen rakennukseen sijoitettiin konttori- ja toimitustilat kahviloineen sekä toiseen kirjapaino varastoineen.¹³⁵

Kuusi kertaa viikossa ilmestyneen *Työn* toimittajina olivat Juhani Latukka, Evert Huttunen, Jalo Kohonen, Jalmari Kirjarinta, Ali Aaltonen, K. Kinanen, Artturi Aalto, Paavo Leppänen, E. Kuutti, R. Penttinen ja O. Niinipuro. Päätoimittajana työskenteli aluksi Huttunen, mutta hänen eduskuntaan siirtymisensä jälkeen paikan otti vastaan Ali Aaltonen ja sittemmin Artturi Aalto. Lehtiosuuskunta hankki itselleen vuoden aikana oman talon Pellervonkadulta sekä perusti sivukonttorin Pietariin saadakseen tietoja Venäjän tapahtumista ja lisätäkseen tilauskantaa.¹³⁶

Eteenpäin ilmestyi – muista sanomalehdistä poiketen – vain kolme kertaa viikossa ja sen päätoimittajana oli Otto Vilmi. Hän kuitenkin siirtyi takaisin *Työmiehen* palvelukseen, joten tilalle astui *Työ*-lehdestä vapautunut Ali Aaltonen lokakuusta lähtien. Toimittajina työskentelivät myös Juho Kyösti Kari, August Vesa, Saara Kortelainen sekä Yrjö Laine. Vuosi 1917 ei ollut lehdelle ongelmaton, sillä se lakkasi ilmestymästä yli kuukaudeksi (1.7. – 11.8.1917) kirjapainon työntekijöiden lakkoilun

¹³³ Pohjanmaa 1948, 90.

¹³⁴ Ekman-Salokangas 1979, 242 – 244.

¹³⁵ Wilen 1948, 40 – 41.

¹³⁶ *Kertomus Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l:n 20-v. toiminnasta 1904 – 1924*, 19 – 21; *Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. 1905 – 1930*, 109.

vuoksi. Syytä katkokseen lehti ei ilmoittanut lukuun ottamatta kirjapainon työväen lyhyttä tiedonantoa.¹³⁷

Kansan Tahdon uskollisena päätoimittajana toimi edelleen Yrjö Mäkelin¹³⁸ – lähes kolmen vuoden ilmestymiskiellon jälkeen. Lehti ilmestyi tuttuun tapaan kuusi kertaa viikossa. Toimituksessa työskentelivät lisäksi Rudolf Lindgren, Väinö Takala¹³⁹ (ent. Lindgren) sekä Hannes Uksila¹⁴⁰. Pääkirjoituksia lehdessä oli kevään ja kesän aikana vain muutamia, sillä eduskuntatyö vei Mäkeliniltä paljon aikaa. Elokuussa pääkirjoitukset yleistyivät lähes jokapäiväisiksi.

Kaksi kertaa kuukaudessa ilmestyneen pilalehti *Kurikan* päätoimittajana oli *Työmiehen* toimittaja Emil Elo¹⁴¹. Valinta oli osoitus *Kurikkaan* kohdistuneesta toimituksellisen ja taloudellisen valvonnan tehostumisesta. Lehden tilinpitokin annettiin *Työmiehen* kanslian tehtäväksi. Kuvituksesta puolestaan vastasi *Työmiehen* piirtäjä Ola Fogelberg. Elon johdolla työväenliikkeessä esiintyneet poliittiset näkemyserot häivytettiin ja säälimätön kurikointi kohdistui porvarillisiin vastustajiin.¹⁴²

3.1.2 MIKÄ VALLANKUMOUS?

Työväenliike kävi itsenäistymisestään lähtien luokkataistelua porvaristoa vastaan: Sääty-yhteiskunnassa ihmisten eriarvoisuus hyväksyttiin, mutta siirtymä kansalaisyhteiskuntaa kohti kyseenalaisti syvän luokkajaon oikeutuksen. Sosialistien harjoittama yhteiskuntaluokkien vastakkainasettelu oli siis sekä liikettä sääty-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskuntaan että luokkataistelua etujen saavuttamiseksi.¹⁴³ Luokkataistelu kuuluikin työväenliikkeen vakiintuneeseen retoriikkaan, mikä tulee esille lehdistöä tutkittaessa. Termillä ei kuitenkaan viitattu väkivaltaiseen toimintaan vaan luokkaerojen esilletuomiseen ja työväestön aseman parantamiseen.

Sosialidemokraattisen puolueen periaatteellinen toimintaohje oli vuodesta 1903 lähtien Forssan ohjelma, joka perustui marxilaiseen luokkataistelujatukseen. Vallankumouksellisuus esiintyi siinä epämääräisenä terminä: ”valtiollisen vaikutusvallan valloittaminen” olisi keino vapauttaa Suomen työväenluokka.

¹³⁷ Honka-Hallila 1995, 27 – 28.

¹³⁸ Nimimerkit Y.M. ja Riitahuhdan Esa (Saarela 2006, 438 – 439).

¹³⁹ Nimimerkki T. (Saarela 2006, 438).

¹⁴⁰ Nimimerkki H.U. (Saarela 2006, 437).

¹⁴¹ Nimimerkki Ema (Uino 1986, 269).

¹⁴² Uino 1986, 269.

¹⁴³ Haapala 1993, 105 – 110.

Vallankumous liitettiin tuolloin lähinnä Venäjään, mutta esikuvana nähtiin Ranskan suuri vallankumous. Samoin meneteltiin maaliskuussa 1917, jolloin Venäjällä tapahtunutta vallansiirtoa juhlittiin vapauden, veljeyden ja tasa-arvon sekä Marseljeesin symbolein. Sosialisteille se oli sekä vapautumisen juhlaa että poliittisten oikeuksien laajentamista Suomessa ja Suomen itsenäisen aseman vahvistamista. Näkemys tuli esille puhuttaessa valtalaista ja lokakuun laittomista eduskuntavaaleista. Vuoden loppua kohden vallankumousretoriikassa alkoi esiintyä viittauksia väkivaltaiseen vallanottamiseen, josta puhuttiin työväenliikkeen sisällä joko peläten tai ihannoiden: Puoluejohdon mielestä vallankumous tarkoitti edelleen poliittisten oikeuksien laajentamista ja sosiaalisten uudistusten toteuttamista, mikä konkretisoitui vaatimuksissa valtalain vahvistamisesta sekä laittomien eduskuntavaalien mitätöimisestä. Sille joukkojen kansannousu esittäytyi uhkakuvana, jolla peloteltiin myös porvarillista vastapuolta. Radikaloituneet punakaartit puolestaan kannattivat yhteiskunnallista kumousta, mutta heiltä puuttui yhteiskunnallinen ohjelma sen toteuttamiseksi. Edes marraskuun suurlakon yhteydessä sosialidemokraattinen puolue ei päässyt irti vakiintuneesta käsityksestään, vaan vallankumous kutistui viikon mittaiseksi työnseisaukseksi, jolla saavutettiin vain yksittäisiä poliittisia uudistuksia.¹⁴⁴

Suomalaiset sosialistit uskoivat proletaarisen vallankumouksen leviävän Euroopan kautta Suomeen, joten ajatus yhden maan sosialismista oli mahdollon. Heidän tavoitteenaan oli pitää valtaa käsissään perustuslakia säätävän kansalliskokouksen kokoontumiseen saakka. Siinä saatavan enemmistön turvin lakiuudistukset olisivat olleet mahdollisia, mutta ne eivät muuttaisi kapitalistista yhteiskuntaa. Sosialistinen vallankumous tapahtuisi vasta tulevaisuudessa. Tästä syystä väkivaltainen vallan anastaminen välitavoitteeseen pääsemiseksi ei ollut mielekästä.¹⁴⁵ Sosialistijohtajilla ei ollut halua johtaa vallankumousta edes suurlakon aikana, vaan he olivat aina pyrkineet estämään sen. Syynä tähän ei ollut porvaristoa vaan omaa kannattajajoukkoa kohtaan tunnettu pelko.¹⁴⁶ Työväenliikkeen johdon piirissä arveltiin siis vallankumouksen karkaavan käsistä: kentällä olevat joukot olivat vallankumouksellisempia kuin johtajansa. Tämä luultavimmin selittää myös sitä jyrkkää kielenkäyttöä, joka esiintyi sosialistien puheissa ja myös lehtikirjoituksissa. Saadakseen ”arkaaista luokkavihaa”¹⁴⁷

¹⁴⁴ Alapuro 2003, 536 – 541.

¹⁴⁵ Upton 1980, 276.

¹⁴⁶ Upton 1980, 300.

¹⁴⁷ Termi Ehrnrooth 1992.

tuntevien joukkojen kannatuksen taakseen liikkeen oli annettava itsestään todellista vallankumouksellisempi kuva.

3.1.3 TAKOKAA! NYT ON RAUTA KUUMANA!

Lehdistö riemuitsi Venäjällä tapahtuneesta vallankumouksesta, jonka seurauksena väliaikainen hallitus palautti Suomelle takaisin ennen helmikuun manifestia vallinneet oikeudet. Oireellista kuitenkin oli, että sosialistit ja porvarit ajautuivat eri linjoille jo vapautusmanifestin sisällöstä. Molemmat tavoittelivat Suomen oikeuksien palauttamista ja valtiosäännön kehittämistä, mutta porvarit vastustivat sosialistien vaatimusta uudistuslakien vahvistamisesta selittäen niiden kuuluvan Suomen sisäisiin asioihin¹⁴⁸. *Eteenpäin* esittikin, että manifestista puuttuivat maininnat kielto- ja työväenlaista sekä kunnallislakiuudistuksesta ja torpparivapautuksesta, mikä osoitti porvaripuolueiden jäsenten laatineen julistuksen.¹⁴⁹ Työväenlehdistön tuntema ilo sisäisen itsenäisyyden saavuttamisesta oli lyhytaikainen, sillä epäilykset porvarienvapautuksesta kansanvallan suhteen tulivat esiin jo ensimmäisissä kirjoituksissa tsaarin kaatumisen jälkeen. *Työmies* muistutti yhteiskuntaryhmien päämäärien eroavaisuuksista:

”Ennen kaikkea muistakaamme, että se, mitä on Venäjällä tapahtunut, on luokkataistelua. Ja luokkataistelua on myös se, mitä Suomessa tulee tapahtumaan. Vaikka kehittyneiden yhteiskuntavoimien toimintoja kauan ehkäissyt taantumuksen paino onkin ollut niin raskas, että se on nostattanut vastaan useiden luokkien yhteisen ponnistuksen, ja vaikka tuohon ponnistukseen osaa ottavain luokkien poliittinen pyrkimyssuunta onkin samaan päin kulkeva, on niiden luokkien keskinäinen ristiriita kuitenkin koko ajan vaikuttava tekijä. Se näkyy jo siitä erimielisyydestä, joka on olemassa poliittisten pyrkimysten lähimpään määrään nähden. Kuinka vähään toiset tyytyisivätkään, oikeammin sanoen: kuinka lyhyeksi haluaisivat otettavan askeleen supistaa, ja kuinka tärkeänä toiset pitävätkään sitä, ettei täyden valtiollisen kansanvallan vaatimuksesta mitään tingitä.”¹⁵⁰

Sosialisti näki porvarienvapautuksen punaisen merkin laittamisesta rintaansa osoituksena siitä, että porvaristo ei hyväksynyt vallan siirtymistä kansalle.¹⁵¹ Kysymys todellakin oli muusta kuin punaisesta väristä. Porvareiden mielestä päämäärä oli jo

¹⁴⁸ Upton 1980, 54 – 55. Vrt. Lappalainen 1977, 50 – 51 esittää vastustuksen tulleen väliaikaisen hallituksen taholta.

¹⁴⁹ E 24.3.1917, ”Venäjän kansan lahja suomalaisille”.

¹⁵⁰ TM 18.3.1917, ”Suurten tapahtumain pyörteessä”, S.

¹⁵¹ S 26.3.1917, ”Punainen merkki”, N. R. af Ursin.

saavutettu kumoamalla vanha valta, mutta sosialistien mukaan oltiin vasta vallankumouksen kynnyksellä.¹⁵² *Kurikka* uhkailevasti ennustikin vallankumouksen leviämistä kaikkialle:

”Jospa sortuiskin tuohon / kaikki taantumamahdit, / kaikki riistäjät kansain, / kaikki rosvot ja vahdit! / – Kultakasoihin luottain / te tuhotöihinne kai / yhä käynette, - mutta: / jällell’ on – tuomiosunnuntai! / Idän ruskothan vasta / myrskyn nousua tietää... / Kuinka käynehen silloin, / kuinka purjeenne sietää?”¹⁵³

Kansan Lehti toi saman esille korostaen porvareiden pyrkimystä laillisuuden palauttamiseen vastakohtana sosialistien vaatimukselle oikeudenmukaisuudesta lainsäädännössä.¹⁵⁴ Kirjoituksessa tehtiin siis selkeä ero laillisuuden ja oikeudenmukaisuuden välille, mikä oli yleistä työväenlehtien retoriikassa. Tämähän oli myöhemmin keino legitimoida sosialistien omaa toimintaa, joka oli vallitsevien lakien vastaista. *Kurikan* mielestä pyrkimys laillisuuteen ajaisi anarkian tielle:

”Oikeastaan se hirvittävä laillisuus, mistä meillä tahdotaan pitää kiinni – eli suorittaa ’vallankumous’ ankarasti laillisesti – tahtoo näin heikkoluontoisesta miehestä tehdä väkisinkin syndikalistin, anarkistin tai muun ristin. Vähintäin sairastuu ’tampereen tautiin’, millä nimellä porvarit ovat nimittäneet sitä, että pyritään pomppimaan pahimpien herrojen ryöstövaltaa pönkittävien pykäliden yli. Sillä alkaapa usein näyttää siltä, että laillisuus todella tuppaa tappamaan meidät – ensitöikseen nähtävästi nälkään.”¹⁵⁵

Porvareiden laillisuusinto nähtiin vain taktisena toimintana oman aseman puolustamiseksi, kun tsaarivallan kannattajista ei enää ollut tukijoiksi:

”Kun sapelit ja pistimet / ei herrain turvat enää, / niin lakikirjain kytket / nyt pantiin lyömään tenää. / – Jos pykälöittä yrität / vain jotain uutta saada, / kuin sonnit herrat mylvivät: / Al’ niitä potki, kaada!”¹⁵⁶

Epäluottamusta vahvistivat kokemukset vuoden 1905 suurlakosta ja sen seurauksista – porvaristohan tyytyi vain palauttamaan lailliset olot maahan unohtaen työväen olojen parantamisvaatimukset. Tapahtumat koettiin työväenlehdissä työväelle tehtyjen

¹⁵² Uola 1998, 43.

¹⁵³ K 1.4.1917, ”Ylösousemus”, Eemil Elo.

¹⁵⁴ KL 10.4.1917, ”Vallankumous ja ’laillisuus’. Taisteluun laillisuutta vastaan”, -a.

¹⁵⁵ K 15.5.1917, ”Kurikka”, Ema.

¹⁵⁶ K 15.5.1917, ”Laillinen vallankumous”, Amen.

lupausten pettämisenä¹⁵⁷. *Kurikka* piti pilakuvassaan porvarillisten vallanpitäjien reformilupauksia vain yrityksenä estää vallankumouksen leviämistä.¹⁵⁸

Kansan Lehti näkikin vallankumouksen luoneen historiallisen vääjäämättömyyden tavoin edellytykset Suomen vastaavalle kehitykselle:

”Nykyinen kumous on ollut tarpeellinen rengas siinä kehitysketjussa, joka vie koko kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän kukistukseen. Tältä kumoukselta saamme me uusia aseita oman suuren kumouksemme valmistamiseksi ja siksi tervehdimme näitä tapahtumia valoisan päivän enteinä.”¹⁵⁹

Yhteiskunnallisten olojen vapautuminen koettiin työväestön kannalta merkittävänä parannuksena. Tyytyväisyyttä aiheutti lähinnä yhdistymis- ja kokoontumisvapauden saattaminen jälleen voimaan: työväenjärjestöillä oli nyt mahdollisuus kasvattaa voimaansa, mikä tuli esille lehtien lukuisina kehotuksina järjestäytymiseen.¹⁶⁰ *Kurikka* julkaisi pilakuvan, jonka painaminen oli kielletty ennen vallankumousta: piirroksessa porvari kauhistuu, kun pääsiäismunista kuoriutuvat osinkojen sijaan työläisten nyrkit.¹⁶¹ Tulevaan valtiolliseen toimintaan yhteistyössä porvareiden kanssa ei ainakaan *Työmies* liiemmin uskonut:

”Tiedämmehän, että vaikka vallankumous onkin puhdistustyötä tehnyt, ei se kuitenkaan ole poistanut riistävää ja riistohaluista porvaristoa. Ja sen tapaa köyhälistö kaikkialla pyrkimystensä tiellä. Varmaa on, että Suomen porvari eduskunnassa ja hallituksessa olevat edustajat tulevat tekemään kaikkensa pelastaakseen luokkaeduistaan mitä pelastettavissa luulevat olevan.”¹⁶²

Tukeutuminen Venäjän hallitsevaan luokkaan nähtiin työväenlehdissä porvariston keinona säilyttää luokkaetunsa. Porvareiden ajateltiin noudattavan samaa toimintatapaa, johon he olivat turvautuneet jo tsaarinvallan aikana.¹⁶³ *Kurikan* mukaan ”hautomakoneiden” kysyntä olikin eduskunnan kokoontumisen vuoksi suuresti

¹⁵⁷ KL 5.4.1917, ”Porvariston ’uudestisyntyminen’”, ei nimim.; T 21.3.1917, ”Punaista...”, A. H.

¹⁵⁸ K 15.5.1917.

¹⁵⁹ KL 21.3.1917, ”Nykyhetki”.

¹⁶⁰ Esim. KT 13.4.1917, ”Takomaan! Nyt on rauta kuumana! 1.”, H. V. R.; KT 16.4.1917, ”Takomaan! Nyt on rauta kuumana! 2.”, H. V. R.; S 11.4.1917, ”Sortovaltiuden kukistuttua. Toiminta vilkkaaksi, järjestöt vahvoiksi!”, Matti Turkia..

¹⁶¹ K 1.4.1917.

¹⁶² TM 5.4.1917, ”Eduskunta. Kokoontuu tänään.”, Kam.

¹⁶³ Esim. KL 5.4.1917, ”Porvariston ’uudestisyntyminen’”.

kasvanut.¹⁶⁴ Sen mielestä porvareiden tavoitteena oli haudata kaikki uudistukset. Lehti oli valmis turvautumaan vaikka aseisiin, jotta uudistukset toteutuisivat:

”Epäilemättä olisi kansallisempaa, että nuo pistimet annettaisi suomalaisten työläisten käsiin, joilla ne tarpeen tullen voisivat vakuuttaa porvarimme tietoisiksi siitä, että nyt on todellakin sellainen aika, jolloin on viisainta – ei enää luvata uudistuksia, vaan panna niitä käytäntöön.”¹⁶⁵

Pilakuvassaan samainen lehti kuitenkin ivallisesti muistutti, että porvareilla ei ollut enää käytössään tsaaria, joka kykenisi estämään lakien saattamisen voimaan.¹⁶⁶ Jo kahden kuukauden kuluttua tilanne kuitenkin oli muuttunut:

”Porvarit voivat kuivata nyt kyyneleensä. Veljensä ovat treffanneet jo taas Pietarissa. Väliaikainen hallitus on rientänyt hätiin ja ruvennut jo peukaloimaan ja tekemään reunamuistutuksia lakeihimme. Niin, että pilvet alkavat haihtua jo porvariain auringolta. Ilmankos ovat rintojaan jo röyhistelleet.”¹⁶⁷

Työväenlehdistö oli siis sekä innostunut uudesta toimintavapaudestaan että huolestunut porvareiden mahdollisista vastatoimenpiteistä. Kirjoitukset eivät osoittaneet luottamusta eri yhteiskuntaluokkien välillä: Toimittajat olivat vakuuttuneita siitä, että porvarit halusivat vain palauttaa entiset olot puuttumatta työväen heikentyneeseen toimeentuloon. Porvareiden strategiana arveltiin olevan liittoutuminen työväestöä vastaan Venäjän hallitsevan luokan kanssa.

3.2 MENNÄKÖ VAI EIKÖ MENNÄ?

Porvariain ja sosialistien kiistellessä manifestin sisällöstä ongelmaksi muodostui myös uuden hallituksen muodostaminen. Sosialidemokraattinen puolue oli aiemmissa puoluekokouksissaan jyrkästi vastustanut hallitukseen menemistä kapitalistisen järjestelmän vallitessa. Ministerisocialismi käsitteenä kuvasi osuvasti puolueen kielteistä suhtautumista hallitusvastuuseen. Myöskään yhteistyötä porvariain kanssa ei suvaittu. Suhtautuminen kuitenkin muuttui vuonna 1916 saadun eduskuntaenemmistön ja helmikuun vallankumouksen tuoman poikkeuksellisen tilanteen turvin. Työväenliike

¹⁶⁴ K 1.4.1917, ”Kurikka”, Ema.

¹⁶⁵ K 15.4.1917, ”Kurikka”, Ema.

¹⁶⁶ K 15.4.1917.

¹⁶⁷ K 15.6.1917, ”Kurikka”, Ema.

ei – edes sen johto – kuitenkaan kokonaisuudessaan kannattanut hallitusvastuun ottamista. Erimielisyydet työväenliikkeen sisällä mursivatkin luottamusta Tokoin senaattiin sen perustamisesta lähtien.¹⁶⁸

Työväenlehdistö näki sosialistien hallitukseen osallistumisen pakon sanelemana toimintana. Ajateltiin, että työväen aseman parantaminen ei kuuluisi ainakaan porvarillisen senaatin hallitusohjelmaan. Toisaalta taas hallituksen ei odotettu pystyvän suuriin uudistuksiin.¹⁶⁹ *Työmies* suoranaisesti epäili porvareiden antamia lupauksia ja kehotti koko työväenluokkaa huolehtimaan niiden toteutumisesta.¹⁷⁰ Tokoin senaatti ei siis saanut varauksetonta tukea lehdistöltä, joka päinvastoin luotti enemmän työväen joukkovoimaan. Työväenlehdistö – kuten sosialidemokraattinen puoluekin – asettui siis samanaikaisesti sekä hallituksen että oppositioaseman tukijaksi, mikä omalta osaltaan vahvisti työväen epäluottamusta hallituksen kykyyn ratkaista yhteiskunnassa vallitsevia ongelmia.

3.3 KAPITALISMIN UUSIN TAISTELUASE – NÄLÄNHÄTÄ

Elintarvikekeinottelu eli ”gulasheeraus”, josta elintarvikkeiden niukkuus ja korkeat hinnat toimittajien mielestä johtuivat, sai osakseen suurta huomiota työväenlehdistössä. Lehtien kirjoittelu sekä lukijoiden kokemukset vastasivatkin toisiaan, mikä loi pohjan yhteiselle mielipiteenmuodostukselle.¹⁷¹ Lukijoiden oli helpointa samaistua lehtien esittämään kantaan elintarvikekysymyksessä, joka koski kaikkia henkilökohtaisesti ja konkreettisella tasolla. Ei ole syytä epäillä, etteikö työväenlehdistö olisi käyttänyt tilannetta hyväkseen luodessaan porvarivastaista mielialaa. *Kurikka* muistutti leivän mahdista jo maaliskuun vallankumouksen jälkeisessä numerossaan, jossa se totesi riistetyn leivän voivan romahduttaa – viitaten siis vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään¹⁷².

Työväenlehdistö näki yksiselitteisesti porvariston hyötyneen maailmansodan synnyttämästä elintarvikepulasta, samalla kun vähäosaiset kärsivät peruselintarpeiden puutteesta. Lehtien välillä ei esiintynyt eroavaisuuksia. *Työmies* toi selkeästi esille yhteiskuntaryhmien vastakkaisuuden:

¹⁶⁸ Haataja et al. 1976, 79 – 81; yksityiskohtaisemmin Soikkanen 1975, 201 – 207.

¹⁶⁹ Esim. T 26.3.1917, ”Uusi senaatti”.

¹⁷⁰ TM 1.4.1917, ”Uuden hallituksen ohjelma”, Kam.

¹⁷¹ Soikkanen 1967, 34.

¹⁷² K 1.4.1917, ”Leipä”.

”Eikä yläluokkalaisilla omalla kohdallaan ole ollut elintarvepulaa. Nehän ovat käyttäneet sota-aikaa rikkauksien kokoamiseen. Niillä on ollut varaa ostella elintarpeita varastoihinsa. Niillä on ylipäänsä ollut mitä lihavin yltäkylläisyys samalla aikaa kuin nälkäkurjuus on työläisjoukkoja ahdistanut.”¹⁷³

Työ puolestaan suoranaisesti syytti porvareita sekä heidän luomaansa kapitalistista valtiojärjestelmää nälänhädästä:

”Tämä nälänhätä, johon yhteiskunnan omistava luokka nyt on itse etupäässä syypää, on ehkä laadultaan ensimmäisiä maailmassa. Liian pitkäksi mennyt maailmanpalo, jonka tarkoituksena on saada uusia saalistamismaita kullekin sotivalle valtakunnalle, sekä tukea sille imperialistiselle kapitalistijärjestelmälle, mikä vielä on yhteiskunnassamme vallanpäällä, on tuossa imperialistisessa innostuksessaan aikaan saanut tilanteen, mihin koko yhteiskunta on syösty nälänhädän muodossa.”¹⁷⁴

Edes ”laki eräänlaisen omaisuuden käytöstä sodan aiheuttamissa poikkeuksellisissa oloissa” eli elintarvikelaki, jonka tavoitteena oli jakaa elintarvikkeet sekä muut välttämättömyystarvikkeet tasaisesti kuluttajille takavarikointien avulla, pitää hintataso matalana rajahinnoin, lisätä omaa tuotantoa ja asettaa kuntien väestörakenteen mukaisia elintarvikelautakuntia, ei hillinnyt työväenlehdistössä esiintynyttä vastenmielisyyttä porvaristoa kohtaan.¹⁷⁵ Kirjoituksissa yleisesti epäiltiin porvariston motivaatiota noudattaa uusia määräyksiä: heidän väitettiin kätkevän varastonsa ja salaavan tietoja elintarvikevarastojen tarkastajilta. Esimerkiksi *Kurikka* kertoi isäntien ja emäntien yrittäneen lahjoa tarkastajia kupillisilla säännösteltyä kahvia¹⁷⁶. Eräessä pilakuvassa esitettiin isäntä, joka aneli apua nälkää näkevältä torppariltaan salaoven taakse piilottamiinsa viljoihin hautautuneena.¹⁷⁷ *Työ* puolestaan selitti elintarvikelain pääkohdat ja esitti samassa yhteydessä oletuksen maanviljelijöiden vastatoimenpiteestä eli maiden viljelemisestä vain omiin tarpeisiin.¹⁷⁸ Vain kuukautta myöhemmin lehti suorastaan uhmasi maanomistajia:

¹⁷³ TM 8.4.1917, ”Elintarveasian nykyinen tila.”

¹⁷⁴ T 31.5.1917, ”Metsäntuotteet ja uhkaava nälänhätä”, Y. H.

¹⁷⁵ Eduskunta hyväksyi elintarvikelain 16.5.1917, mutta Venäjän väliaikainen hallitus vahvisti sen vasta 2.6.1917. Ks. lain säätämisestä tarkemmin Rantatupa 1979, 71 – 74.

¹⁷⁶ K 15.6.1917, ”Löytöretkeilyllä”, Ema.

¹⁷⁷ K 1.6.1917, ”Nykyajan onnettomuuksia”.

¹⁷⁸ T 8.5.1917, ”Elintarvekysymyksemme. Edessä oleva aika ja sen velvoitukset”.

”Herrojen maanviljelijöiden on tarkoin pantava mieleensä ryhtyessään taistelemaan eduskunnan säätämää lakia vastaan, että he ovat ryhtyneet avoimeen ja julkiseen taisteluun samalla Suomen työväestöä vastaan, joka ei halua vapaaehtoisesti ottaa vastaan nälkäkuolemaa.”¹⁷⁹

Elintarvikekysymys politisoitui erityisesti maatalouslakkojen yhteydessä.¹⁸⁰ *Työmies* kommentoi maatyöväen kahdeksantuntisen työpäivän vaatimuksen aiheuttamaa kohua maanomistajien keskuudessa seuraavasti:

”Westermarckien kartanoissa ovat työläiset esittäneet joitakin asemansa parantamisvaatimuksia, mutta herrat Westermarckit eivät ole suostuneet työläistensä vaatimuksiin ja siten on asema kärjistynyt sille kannalle, että tiloilla ilmoitetaan huomispäivänä alkavan lakon. Mutta ei siinä kaikki. Vapautuakseen täydellisesti suostumasta työläistensä vaatimuksiin, kostaakseen niille ja samalla koko yhteiskunnalle uhkaavat sanotut herrat teurastuttaa koko suuren karjastonsa, johon ilmoittavat kuuluvan ei vähempää kuin 700 eläintä. Samalla he uhmaten lisäävät, että heidän lahtaritaktiikkansa kautta ’vähenee Helsinkiin menevä maito noin 3,000 litraa päivässä’.”¹⁸¹

Myös *Kurikka* viittasi pilakuvassaan Westermarckien toiminnan osoittavan pohjatonta ahneutta:

”Nej, jekel, mine ruppe lypseme! Siinä saa sormi ja selkkä kippe. Mut kun mine iske lehme kirveel peehe, niin saa paljo rahha, eike sosialiste uskalta haukku, et mine ole ahne, tappa karja ja jättä lapsi ilma maitto.”¹⁸²

Maanomistajien vastatoimenpiteet nähtiin siis koko yhteiskuntaa vastaan suunnattuna itsekkäänä oman edun ajamisena. Samoilla linjoilla olivat myös muut työväenlehdet, joiden mielestä maatyöläisten vaatimukset olivat kohtuullisia eivätkä vaikuttaisi heikentävästi tuotantoon vaan pikemminkin päinvastoin. *Työ* yritti myös rauhoitella lukijoitaan ja valaa uskoa ulkoparlamentaarisin lakkotoiminnan sijasta eduskuntatyöhön.¹⁸³ Sosialidemokraatit tekivätkin eduskuntaesityksen, jossa ehdotettiin maataloustöissä työajan pituudeksi kahdeksan tuntia.¹⁸⁴

¹⁷⁹ T 8.6.1917, ”Kansalaissodanko partaalla?”.

¹⁸⁰ Soikkanen 1967, 35.

¹⁸¹ TM 6.5.1917, ”Voiko yhteiskunta sallia? Lypsykarja uhataan teurastaa kostoksi työväen vaatimusten johdosta!”, S.

¹⁸² K 1.6.1917.

¹⁸³ E 15.5.1917, ”Elintarveteuotannon väheneminenkö seurauksena työpäivän lyhentämisestä?”, Aatto Siren.; KL 19.5.1917, ”Kapitalismin uusin taisteluase – nälänhätä. Työväestön vastatoimenpide: yksityisen maanomistuksen lopettaminen”; S 7.5.1917, ”Maakapitalistit uhmaavat. Hallituksen

Työväenlehdet pyrkivät erottamaan toisistaan elintarvikepulan ja maatyöväen olojen parannusvaatimukset. Tavoite oli selkeä, sillä vastapuolella 8-tunnin työpäivää vastustettiin juuri vetoamalla uhkaavaan nälänhätään.¹⁸⁵ Maatyöväen lakot nähtiin siis oikeutettuina ja ainoana vaihtoehtoina tyydyttävän toimeentulon varmistamiseksi. Esimerkiksi *Työmiehen* mielestä työtätekevien ”nälkävyön kiristäminen” ei saanut olla ainoa ratkaisu, vaan myös työnantajien oli tehtävä osansa nostamalla palkkoja ja lyhentämällä työpäivää¹⁸⁶. *Sosialisti* käänsi syytökset nälänhädän luomisesta maahan maanomistajia vastaan, sillä he eivät suostuneet työläisten kohtuullisiin vaatimuksiin.¹⁸⁷

Huittisten lakkotapahtuma oli ensimmäinen, jossa käytettiin ampuma-aseita eri yhteiskuntaluokkien välillä, joten sitä on pidetty jopa lähtölaukauksena sisällissotaan. Lehdistössä meijerikahakka nähtiin luokkataistelun symbolina, joka tarjosi erinomaisen propagandavaltin myös sisällissodan aikana¹⁸⁸. *Sosialisti*, kuten muutkin työväenlehdet, vieritti syytökset väkivaltaisuuksista porvariston harteille:

”Yleisellä kauhulla on työväestön keskuudessa kaikkialla otettu vastaan tämä pöyristyttävä tieto sikäläisten kapitalistien petomaisesta julmuudesta. Kuin verenjanoinen pantterilauma tai joukkue maantierosvoja asettuu joukko paikkakunnan huomatuimpia kapitalisteja ladatuin murha-asein salakavalasti väijyksiin halkopinojen taa, josta avaavat murhaavan tulen ja kivisateen rauhallisesti lähestyvää lakkolaisten lähetystä vastaan. Tämä on teko, jollaista ei uskoisi mahdolliseksi muualla kuin kaikkein alhaisimmalla kehitystasolla olevien villien raakalaiskansojen keskuudessa.”¹⁸⁹

Elokuusta lähtien kirjoitusten sävy kärjistyi entisestään. Senaatin yrityksiin ”organiseerata nälkää” ei uskottu. Osaltaan tähän vaikutti sosialistisenaattoreiden eroaminen voimellakoiden jälkeen. Jo niiden yhteydessä esimerkiksi *Sosialisti* kertoi porvarien harjoittaman elintarveanarkian olleen syynä Turussa tapahtuneisiin varastojen

toimenpiteet välttämättömiä.”; T 12.5.1917, ”Maanomistajat ja maatyöläisten työtaistelut. Uhkaava nälänhätä otettava myös huomioon”, A. -to.

¹⁸⁴ Tosin kesäkuukausina olisi ollut mahdollista teettää töitä yhdeksän tuntia päivässä, mikäli talvella työaika lyhennettäisiin, ja ylityökorvauksin jopa 11 tuntia (Soikkanen 1975, 222).

¹⁸⁵ Esim. TM 13.5.1917, ”Elintarvetuotannon väheneminenkö seurauksena työpäivän lyhentämisestä?”, Aatto Siren.

¹⁸⁶ TM 8.5.1917, Elintarvepula ja työpäivän lyhennys maataloudessa”, Katto Siren.

¹⁸⁷ S 29.5.1917, ”Ovatko maatyöväen vaatimukset epäoikeutettuja?”, A. A.

¹⁸⁸ Paavolainen 1967a, 37 – 38.

¹⁸⁹ S 19.7.1917, ”Kapitalistien raakalaisuus. Huittisten porvarien toimeenpaneman verilöylyn johdosta”, P.

tyhjentämiseen¹⁹⁰. Työ ymmärsi työläiskuluttajien käytöksen Turussa ja Helsingissä sekä varoitti elintarvikekeinottelijoita, erityisesti Valiota, kiristämästä tilannetta äärimmilleen. Lehti korosti, että sovittuja rajahintoja tulisi ehdottomasti noudattaa.¹⁹¹ Elintarvikemellakat osoittivat mainiosti puhkeamassa ollutta vallankumouksellisuutta sekä turvautumista joukkovoimaan.¹⁹²

Syksyn mittaan kirjoitukset ”elintarveanarkiasta” muodostuivat hallitseviksi työväenlehdissä. *Työmiehessä* maanomistajaluokan nähtiin pyrkivän rajahintojen poistamiseen ja siten työläiskuluttajien aseman heikentämiseen. Samassa yhteydessä varoiteltiin, etteivät edes aseistetut kaartit saisi nälkäisiä väkijoukkoja kuriin, mikäli elintarviketilanne ei kohentuisi.¹⁹³ *Sosialisti* piti porvariston toimia suunnitelmallisena hyökkäyksenä työväestöä vastaan:

”Siten keinottelee tämän kansan porvaristo tämän kansan nälällä. Tämän maan tunnottomat protopopovit aivan tarkoituksellisesti järjestävät nälkää, voidakseen sitten usuttaa lahtarikaartinsa ampumaan nälkäisiä joukkoja, jos ne eivät sovinnolla tahdo kuolla nälkään.”¹⁹⁴

Ratsumestari Harald Åkermanin ollessa elintarvikeasioiden johdossa hallituksen kamaritoimituskunnan päällikkönä (18.9. – 15.10.1917) työväenlehdistön tyytymättömyys henkilöityi häneen. Tuontikunnan oikeus ylittää senaatin määräämiä rajahintoja nähtiin merkittävänä epäkohtana, joka esti elintarvelautakuntien viljansaannin. Se koettiin myös yrityksenä poistaa rajahinnat kokonaan.¹⁹⁵ *Kurikka* puolestaan kritisoi määrättyjen leipäannosten koon epäoikeudenmukaisuutta¹⁹⁶ sekä Åkermanin epäonnistunutta ja siten lyhytaikaiseksi jäänyttä politiikkaa¹⁹⁷.

Viittaukset mahdolliseen kansalaissotaan yleistyivät elintarviketilanteen muututtua entistä huonommaksi. Tilanne nähtiin yhteiskuntarauhaa uhkaavana, mutta

¹⁹⁰ S 15.8.1917, ”Porvariston edesvastoiton elintarvepolitiikka. Sen seurauksista syy järjestyneen työväen niskoille!”, -kt-.

¹⁹¹ T 15.8.1917, ”Elintarveanarkiaa”, A. B.

¹⁹² Paavolainen 1976a, 45 – 46.

¹⁹³ TM 26.8.1917, ”Elintarveanarkiaa. Sekasorto vain pahenee”, E. E.

¹⁹⁴ S 1.10.1917, ”Suomen protopopovit. Kansa, nujerra ne!”, R.

¹⁹⁵ Esim. E 13.10.1917, ”Anarkia elintarvekysymyksessä. Työläisjäsenet pois elintarvelautakunnista sekasortoa kannattamasta!”, KL 12.10.1917, ”Rajahintajärjestelmä. Herrat suunnittelevat sen kumoamista”, KT 8.10.1917, ”Senaatin säännöksen elintarvepolitiikka. Viljan hintoja ylitetään tavattomasti”, T 19.10.1917, ”Nälänhätä ja elintarveanarkia”, A-to.

¹⁹⁶ K 1.7.1917, ”Nälän ’organiseeraus’”.

¹⁹⁷ K 1.11.1917, ”Herra ratsumestari Åkermanin poliittinen ratsastusnäyte”.

kirjoituksissa myös tietoisesti liioiteltiin levottomuuksia.¹⁹⁸ Työväenlehdistön kirjoittelu elintarvikekysymyksen suhteen onkin tulkittavissa niin, että sen tavoitteena oli uskotella vähän koulutetuille lukijoilleen porvariston yrittävän tahallisesti näännyttää työläiset nälkään alistaakseen heidät. Suomessa kyllä esiintyi todellista sota-ajan keinottelua, mutta ei siinä määrin, kuin lehtijutut antoivat ymmärtää. Tiedot perustuivat lähinnä huhuihin ja kuulopuheisiin, jotka painettuina saivat aikaan nälänhädän pelon työläisten keskuudessa.¹⁹⁹ Ruuan puute oli jokaista koskettava ongelma, joka sai kentän herkästi liikkeelle. Elintarvikkeiden epätasainen jakautuminen kuluttajien kesken oli omiaan osoittamaan sekä kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän epäoikeudenmukaisuuden että toimittajien ihaileman sosialistisen yhteiskunnan paremmuuden.

3.4 ME EMME ODOTA ENÄÄ! SIINÄ VOISI PETTYÄ!

Kahdeksan tunnin työaika asetettiin työväenliikkeen tavoitteeksi niin maataloudessa kuin teollisuudessa, ja sitä tavoiteltiin vuoden 1917 aikana mielenosoitusten sekä lakkojen avulla. Vaatimushan esiintyi ensimmäisen kerran jo Turun ohjelman (1899) yhteydessä. Eduskunta oli hyväksynyt lain kahdeksan tunnin työajasta, mutta sen vahvistaminen estettiin Venäjän sortotoimenpiteillä. Sosialidemokraatit pitivät työaikalakia niin tärkeänä, että sen voimaansaattaminen olisi haluttu kirjata maaliskuun manifestiin. Eduskuntatyöskentelyn alettua lain vahvistaminen koettiin työväenlehdistössä jälleen mahdollisena, mikäli porvaristo ei ryhtyisi jarruttamaan uudistusta.

Työmies kehotti lukijoitaan ryhtymään taisteluun lyhyemmän työajan puolesta jo heti huhtikuun alussa. Seuraukset riippuisivat sen mukaan yksinomaan porvareista:

”Jos he edelleenkin suhtautuvat työläisten oikeutettuihin vaatimuksiin sillä ylimielisyydellä ja lyhytnäköisyydellä, kuin tähänkin asti, voi odottaa katkeriakin seurauksia.”²⁰⁰

Kansan Lehdessä todettiin, että vain pakkokeinot takaisivat kahdeksan tunnin työpäivän. Kirjoittajan mielestä työläisten olisi seurattava venäläisten antamaa

¹⁹⁸ KL 22.9.1917, ”Anarkiaa”; S 29.10.1917, ”Kapitalistit edelleenkin haluttomia elintarvikekysymystä järjestämään. Aseitten kalistuksella vastataan työläisten vaatimuksiin”, -kt-; T 24.10.1917, ”Elintarveanarkia ja nälänhätä. Aikooko senaatti ja porvaristo ryhtyä tositoimiin nälänhädän torjumiseksi?”, A-to.

¹⁹⁹ Upton 1980, 126 – 127.

²⁰⁰ TM 3.4.1917, ”Taisteluun 8-tuntisen työpäivän puolesta!”, J. L.

esimerkkiä ja ryhdyttävä suurlakkoon oikeutetun vaatimuksensa puolesta.²⁰¹ Lehti kannatti muutenkin lakkotoimintaa, joka sen mielestä oli ainut keino saada aikaiseksi työväestön kaipaamia uudistuksia.²⁰² Työ puolestaan vielä toukokuussa varoitti työläisiä ryhtymästä harkitsemattomiin lakkoihin,²⁰³ kunnes kesäkuussa se *Kansan Lehden* tapaan kehotti ryhtymään suurlakkoon lyhyemmän työajan puolesta.²⁰⁴ Myös *Eteenpäin* ilmoitti tukevansa mahdollista suurlakkopäätöstä, jos porvarit ryhtyisivät viivytystaisteluun työaikalain säätämistä vastaan.²⁰⁵

Työpäiväkysymys liitettiin läheisesti työväenliikkeen perinteiseen kansanvalistukseen, jolla pyrittiin sivistämään työläisiä. Työ kritisoikin vallitsevaa työaika:

”Työväestö ei voi kuitenkaan olla tyytyväinen noin pitkään työpäivään, sillä se ei suo työläiselle tilaisuutta eikä aikaa riittävästi henkisten tarpeittensa tyydyttämiseen ja kehittämiseen, tehtäviin järjestötoiminnassa, perheolojen järjestämiseen ja välttämättömään lepoon.”²⁰⁶

Samana ajatuksena toi esille myös *Kurikka* pilakuvassa, jossa kuvattiin työläisen illanviettoa kahdentoista ja kahdeksan tunnin työpäivän jälkeen. Pitkä työpäivä ajoi väsyneen työmiehen hakemaan lohtua viinapullosta, mutta lyhyt työpäivä jättäisi aikaa perhe-elämän viettämiseen sekä osallistumiseen työväentalon toimintaan.²⁰⁷ Työläiskodin syntyä tutkineen Markkolan mukaan sekä wrightiläinen että sosialidemokraattinen työväenliike pitivät pitkää työpäivää työläisperheen vihollisena: se esti perhe-elämästä nauttimista ja sivistyksen hankkimista, jotka puolestaan olivat edellytyksiä työväenluokan edistymiselle. Myös kansainvälinen sosialistinen työväenliike oli sitä mieltä, että kapitalistinen yhteiskunta oli tuhonnut tai tuhoamassa työläisperheen.²⁰⁸ Kapitalismi järjestelmänä oli siis kaiken pahan alku.

Kirjoituksissa kahdeksan tunnin työajan puolesta korostui vastakohta-asettelu, jossa porvareiden väitettiin haluavan rikastua orjuuttamalla työläisiä epäinhimillisen

²⁰¹ KL 14.4.1917, ”8-tuntinen työpäivä. Se on nyt otettava”, R.

²⁰² KL 12.5.1917, ””Me emme odota enää!” Siinä voisi pettyä”, A. K.; KL 2.6.1917, ”Työväestön taistelujen laittomuus”.

²⁰³ T 26.5.1917, ”Harkitsemattomia lakkoja vältettävä”, E. H – nen.

²⁰⁴ T 7.6.1917, ”Nyt on toimittava! Lakiehdotukset 8-tuntin työpäivästä ja kunnallislajeista on saatava voimaan!”.

²⁰⁵ E 14.6.1917, ”Lain ja laittomuuden nimessä. Onko oikeus kansalla nousta pettäjiään vastaan?”.

²⁰⁶ T 13.4.1917, ”8-tuntin työpäivätaistelu”, -to.

²⁰⁷ K 15.4.1917, ”Työpäiväkysymys”, Ola Fogelberg.

²⁰⁸ Markkola 1994, 34 – 35. Kyse oli samalla työläiskansalaisuuden rakentamisesta perheen ja kodin avulla. Suomalainen työläisperhekysymys liittyi läheisesti kansalaisuuteen ja kansalaisvelvollisuuksiin, sillä teollistuminen ajoittui kansalaisyhteiskunnan syntymisen aikaan (Markkola 1994, 229 – 230).

pitkillä työpäivillä.²⁰⁹ Porvareiden esittämä huoli tuotannon vähenemisestä nähtiin vain tekosyynä valta-aseman säilyttämiselle.²¹⁰ Sama argumentti esiintyi myös elintarvikekysymyksen kohdalla: vaatimus kahdeksan tunnin työajasta haluttiin pitää visusti erillään maatalouden tuottavuudesta. *Työn* mielestä työntekijöiden tuottavuus päinvastoin kasvaisi, mikäli työpäivän pituus lyhentyisi – virkeä työläinen jaksaisi tehdä töitä intensiivisemmin.²¹¹

Heinäkuussa ilosanoma lakiehdotuksen hyväksymisestä eduskunnassa sai innokkaan vastaanoton työväenlehdissä. Sitä pidettiin työväen vallankumouksellisen luokkataistelun ansiokkaana voittona. Tyytyväisyyden rinnalla ilmeni kuitenkin myös epäluuloa lain vahvistamista kohtaan. *Työmies* ymmärsi sen edellyttävän valtalain hyväksyntää, jota se arveli suomalaisen ja venäläisen porvariston yhdessä vastustavan.²¹²

Porvaripuolueiden saavuttama eduskuntaenemmistö väliaikaisen hallituksen määräämissä vaaleissa oli omiaan voimistamaan epäluuloa parlamentaarista toimintaa kohtaan. *Työ* ei enää luottanut työaikalain säätämiseen, vaan väitti porvareiden ottavan lain laittomasti uuteen käsittelyyn heikentääkseen sitä. Lehti toivoi vielä asian rauhallista ratkaisua, mutta totesi, ettei sillä olisi keinoja estää kansan liikehdintää.²¹³

Marraskuussa kirjoitusten sävy radikaalistui selvästi ennakoiden suurlakkoa. *Kansan Lehti* julisti:

”8-tuntinen työpäivä oli rohkea askel, pitkä porrasväli yöstä valoa, orjuudesta vapautta kohden. Sen menettäminen merkitsee putoamista takaisin täydellisen orjuuden kuiluun, kahleitten kiertymistä entistä lujemmalle vapautumaan pyrkivien käsivarsien ympärille. Se merkitsee vastavallankumouksen täydellistä voittoa, takatalvea työväenliikkeessä ja kapitalismin vallan lujittumista tässä maassa pitkiksi ajoiksi. --- Älköön luotettako eduskuntaan. Sieltä ei tule turvaa 8-tuntiselle työpäivälle. Taistelulla parlamentin ulkopuolella on se säilytettävä.”²¹⁴

²⁰⁹ Esim. E 21.4.1917, ”Porvaristo ja ’laillisuus’”; TM 14.7.1917, ”Naiset ja 8 tunnin työpäivä”, H. P.

²¹⁰ S 9.7.1917, ”Lyhyt työaika ja tuotanto”.

²¹¹ T 13.4.1917, ”8-tuntin työpäivätaistelu”, -to.

²¹² TM 16.7.1917, ”Kaksi työväen luokkataistelulla saavutettua voittoa. Kansanvaltaiset kunnallislait ja 8 tunnin työaikalaki”. Ks. myös KL 15.7.1917, ”Työväenluokka saanut suuren voiton. 8 t. työpäivälaki ja uudet kunnallislait hyväksytyt”; S 16.7.1917, ”8-tuntin työpäivä- ja kunnallislait hyväksytyt eduskunnassa. Porvaristo alkaa jo havaita työväenluokan voiman”.

²¹³ T 1.11.1917, ”Eduskunta”.

²¹⁴ KL 6.11.1917, ”Taistelu 8-tuntista työpäivää vastaan. Hyökkäyksiä ja kiertämisyriytyksiä”.

Työväestön asemaa heikensi erityisesti Venäjän vallitöiden päättymisen, joka aiheutti työttömyyttä monilla paikkakunnilla. Työttömyydestä syytettiin kuitenkin ennen kaikkea porvaristoa:

”Viimeksi mainituista työttömyyden syistä todettakoon ensiksikin kapitalistien ilmeinen pyrkimys heikontaa 8-tunnin työpäiväliikettä ja työväestön palkkaliikkeiden vaikutusta supistamalla tarvitsemansa työvoiman määrän niin vähään kuin se tilapäisestikään on ollut mahdollista, samalla pitäen mahdollisimman suurta melua työvoiman puutteesta. Samoista syistä ovat työnantajat koettaneet siirtää niin monet uusista työyrityksistään kuin ovat voineet toistaiseksi, heille mahdollisesti suotuisampaan aikaan.”²¹⁵

Työväenlehdissä oltiin yleisesti sitä mieltä, että porvarit – mukaan lukien työnantajat – joiden hallussa oli kunnallinen päätösvalta, eivät olleet tehneet juuri mitään työttömyyden poistamiseksi. Työttömyydestä kirjoitettiin propagandatarkoituksessa, sillä se kosketti henkilökohtaisesti työläisiä – aivan kuten kiristynyt elintarvikepulakin. Joukot oli helppo saada liikkeelle vetoamalla arkipäiväisiin ongelmiin.

Vuoden lopulla vallankumouksellisuutta, joka ainakin *Työmiehen* pääkirjoituksen mukaan tähtäisi sosialisointiin, perusteltiin myös vallitsevalla työttömyydellä:

”Vasta sitten on toivoa päästä työttömyyden kirouksesta, kun yhteiskunta itse ottaa ainakin suuremmat tuotantolaitokset käsiinsä ja itse ryhtyy tuotantoa järjestämään ja johtamaan.”²¹⁶

On syytä huomata, että kirjoittaja oli valmis siirtämään yritykset yhteiskunnan eli valtion – ei siis kansan – käsiin. Yleisimmin sosialisoinnista puhuttiin vetoamalla kansan, eli työläisten oikeuteen hyötyä yritysten saamista voitoista.

3.5 KUNNALLISTA LUOKKAVALTAA KUKISTAMAAN

Kunnallisen äänioikeuden laajentaminen, johon puolue oli pyrkinyt Turun ohjelmasta lähtien, koettiin työväenlehdissä vähintään yhtä tärkeäksi tavoitteeksi kuin kahdeksan tunnin työaika. Eduskunta oli kyllä säätänyt uudet kunnallislait vuonna 1908, mutta osana sortotoimenpiteitä ne jätettiin keisarin taholta vahvistamatta. Kyseiset kunnallislait eivät tosin tyydyttäneet sosialidemokraatteja, sillä ne sisälsivät edelleen

²¹⁵ TM 26.7.1917, ”Päivän kysymyksemme työttömyys”, E. T.

²¹⁶ TM 4.12.1917, ”Työtäkö vai avustusta?”, K. H.

äänioikeusrajoituksia ja kavensivat kunnallista itsehallintoa. Äänioikeuden sitominen varallisuuteen voimassaolevan lain mukaisesti – äänimäärähän oli yhteydessä maksettuihin veroäyriin niin kaupungeissa kuin maaseudullakin – koettiin työväen keskuudessa epäoikeudenmukaiseksi. Erityisesti eduskuntaudistus lisäsi kunnallisen harvainvallan vastustusta, sillä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden käytön rajoittamista vain valtiollisiin vaaleihin ei pidetty oikeudenmukaisena.²¹⁷

Kansan Lehti totesikin vallitsevan kunnallishallinnon olevan suurimpia epäkohtia yhteiskunnassa:

”Työväestö odottaa kärsimättömänä kunnallisen pakkovallan nopeata murtamista, kunnallisen uudistuksen toteuttamista. Monta muuta harvainvallan luokkavarustusta töröttää kapitalistisen valtion mahtavassa linnoituksessa turvaamassa kapitalistiluokan riisto- ja orjuutusmahtia, pääoman valtaa työläisjoukkojen ylitse. Mutta yksi kaikkein eniten katkeroitumista herättäneistä luokkavallan pesäpaikoista on kunta, joka virkavaltaisena ja kapitalistietuja yksinomaan palvelevana ja työväestöä riistävänä ja sortavana laitoksena on koonnut vastaansa joukkojen suuttumuksen ja katkeroitumisen siinä määrin, että on paras nopeasti hävittää kunnallinen luokkavalta ja avata työläisjoukoille vapaa pääsy isäntävaltaan kunnassa. Ensimmäisten toteutettavien yhteiskunnallisten uudistusten joukkoon täytyy kuulua kunnallisen äänioikeuden ja kunnallisen elämän uudistus.”²¹⁸

Jo maaliskuun manifestin yhteydessä sosialistit olivat yrittäneet tuoda esille työaikalain lisäksi kunnallislakien uudistamista. Yritys oli turha, mutta runsaiden esivalmistelujen ansiosta lainsäädäntötyöhön päästiin eduskunnassa nopeasti. Eduskuntaenemmistön turvin sosialistit saivat käsittelyyn heidän näkemyksiään vastaavan lain, joka hyväksyttiin eduskunnassa jo heinäkuussa yhdessä työaikalain kanssa.²¹⁹

Työväenlehdissä oltiin yhtä mieltä siitä, että porvarit olivat vehkeilleet venäläisten vallassaolijoiden kanssa säilyttääkseen kunnalliset valtasuhteet varakkaita suosivina. Porvareita syytettiin itsekkäiden luokkaetujen ajamisesta vähävaraisten kärsimysten kustannuksella.²²⁰ Epäilevä asenne näkyi myös kirjoituksissa, joissa pelättiin porvarillisten edustajien äänestävän kunnallislait seuraavan eduskunnan päätettäväksi. Toimittajat ajattelivat, että porvarit yrittäisivät aikaa pelaamalla pitää kiinni valta-asemastaan. Toisaalta heidän arveltiin myös ajavan heikennyksiä

²¹⁷ Piilonen 1982, 15 – 19.

²¹⁸ KL 29.3.1917, ”Kunnallinen pakkovalta saatava nopeasti murrettua”.

²¹⁹ Piilonen 1982, 43 – 44.

²²⁰ Esim. S 26.4.1917, ”Turun kunnallishallinto. Sen pikainen uudistaminen välttämätöntä”; TM 27.4.1917, ”Kunnallista luokkavaltaa kukistamaan. Uudet kunnallislait saatava viipymättä.”, S.

kunnallislakeihin: esimerkiksi päätösoikeuden rajaaminen kunnan taloutta koskevilla kysymyksissä veroa maksaviin oli joidenkin porvareiden asialistalla. Samalla kirjoittajat kuitenkin varoittivat, että seuraukset voisivat olla vakavia.²²¹ *Sosialisti* oli valmis turvautumaan jopa vallankumoukseen, mikäli kunnallisuudistus ei menisi läpi eduskunnassa porvareiden jarrituksen takia:

”Ja varmana saattaa pitää, että kun joudutaan niin pitkälle kuin yleislakkoon, voi porvaristolta samassa rytkäksä mennä muutakin kuin kunnallinen yksinvalta. Luulisi näin ollen porvariston tarkasti harkitsevan asemaansa. Sen omasta tahdosta toistaiseksi riippuu, tuleeko kunnallishallinnon uudistus tässä maassa tapahtumaan laillista, so. eduskunnallista tietä, vai tarvitseeko työväen tämän uudistuksen toteuttamiseksi tehdä vallankumous ja -kaappaus. Jos porvaristo tälläkin kertaa menettelee harkittomasti, syyttäköön itseään, sillä sitä on aikanaan varoitettu.”²²²

Työväenlehdet osoittivat hyväksyvänsä myös voimakeinot tavoiteltaessa kunnallista kansanvaltaa. Työväki halusi yhteiskunnalliset uudistukset nopeasti voimaan, sillä taustalla olivat muistot Venäjän voimistumisesta pian eduskuntauudistuksen antamisen jälkeen²²³. Pyrkimys kunnallisen vallan uusjakoon yleistyi kevään sekä kesän aikana. Esimerkiksi Tampere ansioitui vaatimalla työväestölle enemmistöä valtuustopaikoista. Tilanne kärjistyi, sillä vastoin porvariston hallussa olevan valtuuston tahtoa vasemmisto halusi säilyttää poliisin tilalle perustetun miliisin sekä erottaa köyhäinhoitohallituksen esimiehen. Kriisi laukesi, kun porvaristo luopui enemmistöstään. Muutamia edustajia kuitenkin tekivät valituksia kuvernöörille ja senaatille, joten työväki turvautui järjestyskaartin – tulevan punakaartin alkuasteen – muodostamiseen.²²⁴ *Työmies* ymmärsi tamperelaisen työväen toiminnan perusteet, sillä sen mielestä oli oikeutettua vaatia työläisille väkilukuaan vastaava edustajamäärä kunnan päättävässä elimessä. Tosin toiminnan tehokkuudesta se oli eri mieltä, sillä kunnallislakien säilyessä muuttumattomana porvarit valtaisivat seuraavien vaalien yhteydessä paikkansa takaisin.²²⁵ *Kansan Lehti* seisoi varauksetta paikallisten työmiesten rinnalla:

²²¹ E 7.6.1917, ”Suurten ratkaisujen aattona. Työväki jalkeille”, E. H.; KL 31.5.1917, ”Uusien kunnallislakien hyväksyminen. Niitä ei saa jättää lepäämään yli vaalien”; S 5.7.1917, ”Uudet kunnallislait eduskunnassa”, V. A.; T 5.6.1917, ”Uudet kunnallislait vahvistumassa”; TM 6.6.1917, ”Porvarien uhmaileva kanta kunnallislakiasissa”, Kalle.

²²² S 5.6.1917, ”Kunnallislakiasia ja porvaristo. Porvaristo yrittää vehkeillä?”, -kt-.

²²³ Piilonen 1982, 45.

²²⁴ Piilonen 1982, 48 – 49.

²²⁵ TM 27.4.1917, ”Kunnallista luokkavaltaa kukistamaan. Uudet kunnallislait saatava viipymättä.”, S.

”Työväestö ei tahdo laittomuutta. Ne, jotka sitä väittävät, valehtelevat. Mutta se vaatii oikeutta. Ja oikeutensa se tulee ottamaan keinoilla, jotka vallitseva tilanne on sille suonut.”²²⁶

Kunnallislakeja ei kuitenkaan saatu vahvistettua väliaikaisen hallituksen kaadettua eduskunnan valtalain johdosta. Marraskuussa uusi eduskunta säätö erillisen lain, jonka mukaan uuden kunnallislain mukaiset vaalit pidettäisiin maaliskuussa 1918. Päätös ei enää tässä vaiheessa kyennyt estämään vallankumouksen syttymistä.²²⁷ Marrasjoulukuussa kaupunginvaltuustojen piirityksistä muodostui taudin lailla leviävä ilmiö: muun muassa Tampereen, Viipurin ja Kotkan valtuustot joutuivat vapaudenriiston kohteiksi.²²⁸ Esimerkiksi *Työn* mielestä porvarit viivyttelivät tahallaan kunnallisvaalien järjestämistä, mikä tulisi aiheuttamaan levottomuuksia:

”Mutta tuollainen menettely saattaa olla myös porvaristolle itselleenkin sangen vaarallista leikkiä, vaikka he luottavatkin siihen, että heikäläiset eduskunnassa voivat käyttää hyväkseen eri seuduilla tapahtuneita työläisten toimeenpanemia valtuustojen piirityksiä ym. ajaakseen läpi sotalaitospuuhansa eduskunnassa ja sen avulla sitte, kun saisivat nuo lahtarikaartit mahd. hyvin aseistetuiksi, nujertaa työväestö vaatimuksineen veriin. Sellainen pyrkimys voi kuitenkin johtaa vallan päinvastaiseen kuin mitä porvaristo luulee sillä saavuttavansa.”²²⁹

3.6 KANSANVALLAN PUOLESTA TAIKKA SITÄ VASTAAN

Suomen aseman ratkaisemiseksi Venäjällä tapahtuneen helmikuun vallankumouksen jälkeen muodostui kaksi eri menettelytapaa: Robert Hermansonin ja R. A. Wreden perusteleva yhteistoimintaperiaate sekä Rafael Erichin omatoimisuuslinja. Edellinen kannatti väliaikaisen hallituksen oikeutta käyttää korkeinta valtaa Suomessa toistaiseksi, kun taas jälkimmäinen eduskunnan velvollisuutta säätää perustuslaki poikkeuksellisissa oloissa. Suurin osa porvareista antoi tukensa väliaikaisen hallituksen kanssa tehtävälle yhteistyölle, mutta puolueista löytyi myös itsenäisyysmiehiä sekä aktivisteja, joita omatoimisuuden suosiminen yhdisti sosialistien kanssa.²³⁰ Sosialistien ja porvareiden vastakkaisuus ei siis vielä ollut ilmeinen itsenäisyyskysymyksessä – käänne tapahtui vasta lokakuun vallankumouksen seurauksena. Väliaikaisen hallituksen ollessa vallassa

²²⁶ KL 17.4.1917, ”Valtuuston kansanvaltaistuttaminen. Ensimmäinen askel otettu. Mitä herrat nyt tekevät?”

²²⁷ Piilonen 1982, 44 – 45.

²²⁸ Piilonen 1982, 59.

²²⁹ T 20.12.1917, ”Tulevat kunnallisvaalit. Porvaristo niitä jarruttamassa”.

²³⁰ Lappalainen 1977, 52 – 57.

sekä sosialistit että porvaristoon kuuluneet itsenäisyysmiehet ja aktivistit ajoivat Suomen itsenäisyyttä Venäjän mielipiteestä välittämättä, mutta bolshevikkien päästyä valtaan sosialistien suhtautuminen muuttui. Marraskuusta lähtien sosialistit turvautuivatkin Leninin hallituksen tukeen itsenäisyyskysymyksessä, mikä oli omiaan vieroittamaan itsenäisyysmiehet sosialistien kanssa tehdystä yhteistyöstä.

Sosialidemokraattien mielestä luokkataistelu voitiin voittaa vain itsenäisessä Suomessa. Omatoimisuuslinjaa vahvisti myös Venäjän työläis- ja sotilasneuvostojen kongressin antama tuki hallitsijanvallan siirtämisestä eduskunnalle. Niinpä sosialistit ajoivat yhdessä itsenäisyysmiesten kanssa läpi valtalin, jonka mukaan korkein valta Suomessa kuului eduskunnalle lukuun ottamatta ulkopoliittikkaa, sotilaslainsäädäntöä sekä sotilashallintoa. Eduskuntavaltaisuus palveli sosialidemokraatteja sekä ideologisella että käytännöllisellä tasolla, sillä heillä oli hallussaan eduskuntaenemmistö.²³¹ Taistelussa korkeimmasta vallasta oli siis kyse työväen valta-aseman vahvistamisesta eduskunnan välityksellä, joka oli mahdollista Suomen otettua valtiollisen itsenäisyyden ensi askeleet.

Heinäkuun numeron kansilehdessään *Kurikka* julkaisi pilakuvan, jonka mukaan porvarit jarruttivat edistystä pelätessään kansanvaltaa:

”Edistystä ajan tuuli puskee eteenpäin, - onnen maille kesäsille kansat veisi näin. Kansan onni porvaritpa kovin pelkoon saa, onnen maille matkustusta näin ne jarruttaa.”²³²

Pilalehti ei hyväksynyt Suomen valtiollista alaikäisyyttä:

”Niin se ’autonomiamme’ alkaa kiintyä ja vakiintua kuin rengin muona pestuupyhän jälkeen. Se alkaa nyt selvitä sellaiseksi, että meillä on täysi itsemääräämisoikeus kuin millä pahankurisella tenavalla tahansa: tehdä niin kuin käsketään suosiolla tai ottaa selkäsauna ja sitten tehdä.”²³³

Se tuomitsi jyrkin sanakääntein sen osan porvaristoa, joka äänesti eduskunnassa valtalakia vastaan:

²³¹ Lappalainen 1977, 58 – 59.

²³² K 1.7.1917.

²³³ K 15.7.1917, ”Kurikka”, Ema.

”Ja niin se sitten on käynyt. Porvarit ovat vain vikisseet, kun sosialistit ovat saaneet edistystä eteenpäin kiskoa. - - Ja varmasti he vaihtasivat koko itsenäisyyden vaikka tatarin kanssa yhteen karvalakkiin, jos vain entisen riistäjäasemansa saisivat vaaroilta vakuutettua. Oikeus ja kohtuus olisi, että ne 55, jotka äänestivät lakia vastaan, pakkaisivat kapsäkkinsä ja läksisivät etsimään jostain toista orjavaltiota – jos kohta enää mistään löytänevät.”²³⁴

Työväenlehdistö kannatti siis valtalakia yksimielisesti, mutta samassa yhteydessä nousivat esiin epäilykset porvareiden toimista lainsäätämistä vastaan. Arveltiin, että porvarit eivät tahtoisi luopua valta-asemansa tukijasta, väliaikaisesta hallituksesta ja sen tähden äänestäisivät lakia vastaan. *Työmies* väittikin kotimaisten ja venäläisten porvareiden liittoutuneen keskenään:

”Ensinnäkin on Venäjän hallituksen taholta uhkailtu ryhdyttävän laittomasti sekaantumaan Suomen asioihin siten, ettei tämän lakiehdotuksen toteuttamista sallittaisi. Samalla on vielä tuntematonta sekin, saako tämä lakiehdotus Suomen eduskunnassa riittävän enemmistön. Suurin osa porvarillisista edustajista on nim. ainakin toistaiseksi ilmottanut sitä vastustavansa. Yhdessä Venäjän porvariston kanssa he vastustavat Suomen valtiollisten oikeuksien järjestämistä ja turvaamista!”²³⁵

Kansan Lehti totesi saman vielä jyrkemmin:

”Sosialidemokratit ovat kyllä useasti sanoneet, että maamme porvaristo haluaa ja tahtoo säilyttää täällä venäläisen sortovallan; sitä on kuitenkin sanottu valheeksi. Nyt nähdään, että Suomen kapitalistiluokka toivoo vielä Venäjän demokratialtakin apua kurittaessaan maamme työväestöä. Se on mahdollisimman ruma ilmiö tämän asian yhteydessä.”²³⁶

Lehden mielestä porvarit olivat ajaneet yhteisiä etujaan niin tsaarivallan kuin väliaikaisen hallituksen edustajien kanssa. Nouseminen työväestön itsenäisyyspyrkimyksiä vastaan nähtiin tärkeytensä vuoksi epäsovinnaisena. Seuraavassa pääkirjoituksessa lehti jo syytti porvareita suoranaista petoksesta toiminnasta:

²³⁴ K 1.8.1917, ”Kurikka”, Ema.

²³⁵ TM 16.7.1917, ”Kaksi työväen luokkataistelulla saavutettua voittoa. Kansanvaltaiset kunnallislait ja 8 tunnin työaikalaki”.

²³⁶ KL 12.7.1917, ”Suomen itsenäisyyden toteuttaminen. Eduskunta julistautuu korkeimman vallan haltijaksi”.

”Painakaa ikiajoiksi muistiin tämä suomalaisen kapitalistiluokan petoksellinen peli Suomen kansanvaltaa, Suomen itsemääräysoikeutta vastaan näinä historiallisina päivinä. Se leimaa Suomen etuoikeuksistaan, riisto- ja valtaeduistaan näillä keinoilla huolehtivan porvariston lähtemättömällä häpeällä.”²³⁷

Pontta kirjoitukselle antoivat huhut, joiden mukaan porvariedustajat olisivat ottaneet yhteyttä ministerivaltiosihteerin kertoakseen, että valtalaki ei edustanut kansalaisten yleistä mielipidettä. *Kansan Lehti* olikin oikeassa, sillä porvaristo oli huolissaan väliaikaisen hallituksen suhtautumisesta eduskunnan 18.7.1917 hyväksymään valtalakiin. Valtaosa porvariedustajista olisi halunnut lähettää lain väliaikaisen hallituksen vahvistettavaksi, mutta pääosin sosialidemokraattien äänin pyrkimys estettiin. Väliaikaisella hallituksella ei ollut aikomustakaan hyväksyä eduskunnan menettelyä, joten Suomen viimeinen ministerivaltios sihteeri Carl Enckell suositteli eduskunnan hajottamista välttääkseen väliaikaisen hallituksen mahdolliset voimatoimenpiteet Suomea kohtaan.²³⁸ Uudet vaalit olivat edulliset sekä Enckellille että suomalaisille porvareille, sillä vuoden 1916 vaalitulos ei pidetty todellisia voimasuhteita vastaavina. Niiden avulla haluttiin lisäksi estää yhteiskunnallisen vallankumouksen eteneminen. Porvareiden myötämielisyys uusia vaaleja ja hajotusmanifestia kohtaan näkyi myös sen julkaisemisessa: kaikki porvarisenaattorit äänestivät manifestin julkaisemisen puolesta sosialistien äänestäessä sitä vastaan.²³⁹

Sosialidemokraattien mielestä valtalaki oli voimassa eduskunnan hyväksytyttyä sen, joten vain eduskunnalla oli oikeus päättää hajaantumisestaan sekä kokoontumisestaan. Puolueella ei kuitenkaan tässä vaiheessa ollut selkeää toimintasuunnitelmaa, joten puhemies Kullervo Manner päästi eduskunnan lomalle määräämättömäksi ajaksi hetkenä, jolloin eduskunnan olisi tullut ottaa kantaa hajotusmääräykseen.²⁴⁰ Kahtiajaon merkittävyyden voi havaita kirjoituksista, joissa vastustettiin hajotusmanifestia. *Kansan Lehti* näki sen olevan porvareiden hyökkäys kansanvaltaa vastaan:

²³⁷ KL 13.7.1917, ”Kansanvallan toteuttamishetket käsillä. Porvarit kaatamassa Suomen kansanvaltaista itsenäisyyttä”.

²³⁸ Lappalainen 1977, 60 – 61.

²³⁹ Polvinen 1987, 92 – 93.

²⁴⁰ Lappalainen 1977, 62 – 63.

”Eduskunnan hajoituskäsky oli isku vasten Suomen kansanvaltaa. Sen puuhaamisessa ovat meidän omat kansanvallan viholliset olleet mukana kulissien takana, sen voimme joltisellakin varmuudella väittää. Niistä vehkeilyistä ei ole vapaa myöskään Suomen Pietarissa oleva edustaja. Hän on ottanut vaikutuksia vain yhdeltä taholta, eikä ole hän edes sanallakaan ennakoita meille ilmoittanut, mitä oli tulossa. Porvaristomme äärimmäiset taantumusaineokset ovat voineet siitä iloita, mutta kansanvallan ystäviä se mitä syvimmin surettaa. Eikä ainoastaan sureta, vaan suorastaan nostaa vihaa tuon aiheuttajia vastaan.”²⁴¹

Samassa yhteydessä lehti totesi, että kyseinen käsky oli laitton, eikä sitä olisi toteltava. Kuin uhmaten se lisäsi, että sosialistit eivät uusia vaaleja pelkää. *Eteenpäin* vastusti porvareiden epäisänmaallista toimintaa runollisemmin:

”Porvaristo on sokean luokkaetunsa alttarille valmis uhraamaan maamme tulevaisuuden. Se on heittäytynyt avosylin venäläisen taantumuksen syliin ja pettänyt sen kansan joka sille on rikkauksia suunnattomat määrät kasannut.”²⁴²

Lehti yritti kaunopuheisesti kertoa, että porvarit olivat turvautuneet väliaikaiseen hallitukseen päästäkseen sosialistisesta eduskuntaenemmistöstä. Eduskunnan hajotuksen johdosta koko työväenlehdistö oli erittäin katkera. *Kurikka* kuvasi väliaikaisen hallituksen toimintaa raukkamaiseksi pistimiin ja suomalaisiin porvareihin turvautumiseksi²⁴³. Katkeruus voimistui, kun väliaikainen hallitus asevoimin esti eduskuntaa kokoontumasta elokuun lopulla. *Kurikka* maalasi Kerenskin imperialistiseksi laista piittaamattomaksi Suomi-neidon valloittajaksi, jolle antoivat tukensa myös kotimaiset porvarit²⁴⁴.

Korkeimman vallan järjestäminen hiersi sosialistien ja porvareiden välejä valtalain käytännössä kariuduttua väliaikaisen hallituksen vastustukseen. Senaatti ja väliaikainen hallitus yrittivät ratkaista ongelman syyskuussa siirtämällä joitakin entisiä hallitsijan valtuuksia senaatille.²⁴⁵ Tämä sai aikaan kielteisen vastaanoton työväenlehdistössä, joka piti toimintaa valtalain edellyttämän eduskuntavaltaisuuden vastaisena. Esimerkiksi *Sosialisti* syytti porvareita vallankaappauksesta:

²⁴¹ KL 5.8.1917, ”Nykyhetken asema”.

²⁴² E 25.8.1917, ”Musertakaa se roisto! Mistä on kysymys?”.

²⁴³ K 15.8.1917, ”Situationsi”.

²⁴⁴ K 15.9.1917, ”Circus Imperialistic”.

²⁴⁵ Lappalainen 1977, 71.

”Nyt koettaa porvaristo, joka ei enää itsekään usko pääsevänsä eduskunnassa enemmistöön, kaapata vallan senaatin käsiin, senaatin, jonka tietysti nimittäisivät suomalaiset porvarit yhdessä venäläisten porvarien kanssa.”²⁴⁶

Suorastaan myrskyisästi suhtauduttiin porvareiden seuraavaan esitykseen kolmimiehisen valtionhoitajakunnan asettamisesta. Se tuotiin julki Kansankomissaarien neuvoston noustua valtaan Venäjällä, koska uuden hallituksen asemaa pidettiin porvareiden piirissä epävarmana. Lisäksi porvaripuolueet kokivat ääri vasemmistolaisen hallituksen edeltäjäänsä huomattavasti vastenmielisemmäksi.²⁴⁷ *Työmiehen* mielestä porvarit olivat ryhtyneet kuninkaan hakuun valtansa vahvistamiseksi.²⁴⁸ *Kansan Lehti* tuomitsi porvareiden toiminnan, sillä sen tavoitteena oli lehden mukaan vastustaa kansanvaltaa.²⁴⁹ *Työ* piti valtionhoitajakunnan asettamista suurena uhkana koko työväenluokalle:

”Asia siis on porvaristolle sangen tärkeä. Mutta vieläkin tärkeämpi se on työväestölle. On huomattava, että tällä teolla aikoo porvaristo luoda tähän maahan harvoin vallan, jonka ikeen alle työväestö ehkä lasketaan vuosikymmeniksi. Sen avulla estettäisiin vastaisia uudistuksia ja nypittäisi takaisin jo saavutettuja, kuten kunnallislait, 8-tunnin työpäivälaki ym.”²⁵⁰

Suurlakon kynnyksellä siihen asti maltillisella linjalla ollut *Kansan Tahto* uhkasi, että valtalaki saatettaisiin voimaan vaikka väkisin:

”Mutta me panemme valtalain voimaan sanoivatpa porvarilliset mitä hyvänsä ja päättivätpä mitä tahansa. Ja valtalain mukaan täytetään kaikki muutkin vaatimuksemme! Meidän kanssamme ei enää leikitä, me aiomme ottaa pahalla sen mitä emme hyvällä saaneet!”²⁵¹

Samainen lehti ei myöskään peitellyt vahingoniloaan porvareita kohtaan, kun eduskunta 15.11.1917 päätti ottaa itselleen korkeimman valtiovallan valtionhoitajakunnan asettamisen sijasta. Kirjoittaja antoi kunnian kyseisestä päätöksestä suurlakolle, joka osoitti kansan suhtautumisen porvariston ”vallananastusyrikykseen”.²⁵² Vaikka

²⁴⁶ S 20.9.1917, ”Vastavallankumouksellisten puuhut Venäjällä ja Suomessa. Porvarillisten vehkeily voimistuttaa vasemmistolaisia.”, -kt-.

²⁴⁷ Lappalainen 1977, 72 – 73.

²⁴⁸ TM 5.11.1917, ”Porvarit kuninkaan haussa. Salapelit sitä varten käynnissä”, L.

²⁴⁹ KL 1.12.1917, ”Porvarien uudistusten kansanvaltaisuus”, -a.

²⁵⁰ T 6.11.1917, ”Diktaattori leivän, uudistusten ja kansanvallan asemasta”, -st-.

²⁵¹ KT 14.11.1917, ”Ratkaisevalla hetkellä”.

²⁵² KT 7.12.1917, ”Kolmen kuninkaan kohtalo”.

työväenlehdistön kannattama valtalaki ei astunut voimaan, saavutti lehdistö yhden tavoitteensa: Eduskuntahan ryhtyi käyttämään korkeinta valtaa ilman minkäänlaisia rajoitteita – tätä edes sosialistit eivät olleet rohjenneet sisällyttää valtalakiinsa. Käytännön ongelmaksi osoittautui kuitenkin porvareille menetetty eduskuntaenemmistö.

3.7 SORRON YÖSTÄ NOUSKAA!

Valtalain vahvistamatta jättäminen ja eduskunnan hajotus lisäsivät työväenlehdistön turhautumista sekä edistivät vallankumouksellista mielialaa. Vaalitaistelu kiristi tunnelmaa, sillä vaalipropaganda oli liioittelevaa puolin ja toisin. Sosialidemokraatit julistivat porvareiden olevan riistäjiä, jotka perustivat työväkeä vastaan suunnattuja lahtarikaarteja. Vasemmistossa tuotiin myös voimakkaasti esille pyrkimys itsenäisyyteen.²⁵³ Vaalipropaganda keskittyikin valtalain puolustamiseen. Vaaleja kutsuttiin vallankumouksellisiksi, sillä niiden tavoitteena oli muodostaa eduskunnasta perustuslakia säätävä kansalliskokous. Näin voitiin hävittää ristiriita eduskunnan hajotuksen laillisuuden kiistämisen ja vaaleihin osallistumisen väliltä, jotta äänestäjät saatiin liikkeelle.²⁵⁴ Vallankumouksellisuus tuli esille luonnehdittaessa vaalien merkitystä:

”Tällä kertaa on vaaleihin käyminen entisiin nähden vielä monin verroin vakavampaa. Nyt jos koskaan on jousi kireällä kahden puolen. Vaalitaistelumme on jättäjätaistelu työn ja pääoman joukkojen välillä, taistelu, jonka vertaista ei ole tähän asti vielä missään taisteltu.”²⁵⁵

Sosialisti asetti vaaleissa vastakkain porvarien harvainvallan ja sosialistien kansanvallan:

”Kysymys on siitä, pääseekö maassamme musta taantumus vai kansanvalta, riistäjäluokan luokkaedut vaiko kansan oikeudet määrääviksi.”²⁵⁶

²⁵³ Soikkanen 1967, 173.

²⁵⁴ Soikkanen 1975, 236. Ks. esim. KL 8.9.1917, ”Vallankumousvaalit. Tulevista vaaleista on tehtävä sellaiset”.

²⁵⁵ S 28.9.1917, ”Taisteluun astuttaessa. Jokainen työläinen vaaleihin ehdottomasti tietoisena tehtävästään”, -o.

²⁵⁶ S 14.9.1917, ”Mistä lähestyvissä vaaleissa on kysymys?”, P.

Työmies toi esille suojeluskuntien perustamisen, joka sen mielestä oli suunnattu vain köyhälistöä vastaan. Porvareiden päämääräksi se arveli kansalaissodan:

”Suomen porvaristo on perustanut ja yhä perustaa salaisia mustia sotnioita ja lahtarikaarteja taistelemaan työväkeä ja kansanvaltaa vastaan. Salaiset, pimeät roistojärjestöt tahtoo porvaristo asettaa laillisen ja teoistaan vastuunalaisen järjestysvallan tilalle. Noiden porvarillisten roistojärjestöjen tarkoituksena on verilöylyjen, murhien, vangitsemisten, urkinnan ja kaikellaisen valtiollisen vainon harjoittaminen. Maanalaisissa kätköissä piileskelevät palkkakätyrinsä ja verikoiransa porvaristo tahtoo usuttaa niiden kansalaisten kimppuun, jotka taistelevat kapitalistiluokan sortovaltaa vastaan. - - Porvarit ja koko kapitalistiluokka siis ryöstövaltansa säilyttämiseksi tahtovat saada aikaan nyrkkivallan anarkian ja sekasorron, täydellisen kansalaissodan.”²⁵⁷

Erityisesti itsenäisyyskysymyksessä tuotiin esille porvareiden ja sosialistien vastakkaisuus. *Kurikka* esitti vaalinumeron kannessa komeilevassa pilakuvassaan suomalaisten ja venäläisten porvareiden yhteistuumin estävän Suomi-neidon itsenäistymisen²⁵⁸. Edeltävässä numerossa venäläinen sotilas nähtiin porvaripuolueiden vaaliliittolaisena.²⁵⁹ *Eteenpäin* ilmaisi työväenlehdistön jakaman mielipiteen porvareiden turvautumisesta venäläisiin pistimiin vastakohtana sosialistien tavoittelemalle itsenäisyydelle:

”Vaaleissa ratkaistaan kysymys siitä, tuleeko vapaassa maassa vapaa kansa itse määräämään omista asioistaan. On valittava vieraan maan väkevemmän oikeudella harjoittaman valtiollisen sorron ja poliittisen itsenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden välillä. Ja valittava tahtooko Suomen kansa kohtalojensa herraksi mustat Kornilovit kasakan pamppuineen ja santarmeineen, vai tahtooko se omaan järkeensä ja voimaansa luottaen käydä asioittensa peräsimeen.”²⁶⁰

Kirjoituksesta käy hyvin selville, että työväenlehdistö samaisti valtiollisen itsenäisyyden kansanvallan kanssa. Itsenäisyystavoite valjastettiin siis palvelemaan sosialidemokraattiselle puolueelle ominaista pyrkimystä kansanvaltaan. Porvareiden rinnastaminen Korniloviin merkitsi niiden tavoitteen pitämistä oikeiston

²⁵⁷ TM 27.9.1917, ”Äänestä yhteiskunnan varkaita ja lahtarikaarteja vastaan! Äänestä kansanvallan, järjestyksen ja henkilökohtaisen turvallisuuden puolesta!”, Työläisvalitsija.

²⁵⁸ K 1.10.1917, ”Missä merkeissä vaaleihin...”.

²⁵⁹ K 15.9.1917.

²⁶⁰ E 29.9.1917, ”Viimeinen ponnistus!”.

vallankaappausyrityksenä. Näkyvimmin itsenäisyyttä ajoi Mäkelinin johdolla *Kansan Tahto*²⁶¹.

Porvarillisten puolueiden – vanhasuomalaisen, nuorsuomalaisen ja kansanpuolueen – muodostama vaaliliitto nähtiin työväenlehdissä marxilaisen luokkataistelun konkrätisoitumisena. Olihan porvaristo yhdistynyt yhtenäiseksi luokaksi köyhälistöä vastaan. Rintamalinjat tulevaa yhteenottoa varten alkoivatkin jo muodostua – tässä valossa kehitys näyttöytyi työväenlehdistölle. Kyse oli siis kahden toisilleen vastakkaisen yhteiskuntaluokan taistelusta, kuten *Sosialisti* totesi:

”Tässä maassa ei tosiasiasa löydy enää muita kuin kaksi puoluetta – porvaristo ja työväestö. Ei ole enää ’suomenmielisiä’, ’nuorsuomalaisia’ ja ’kansanpuoluelaisia’, vaan yhtynyt porvaristo ja sitä vastassa kaikki kokenut työväenluokka. Tällä hetkellä käydään vakavaa luokkataistelua, taistelua harvainvallon ja kansanvallon välillä. Porvaristo selittää nyt jo julkisestikin taistelevansa sosialidemokratiaa vastaan, nujertaakseen sen, ja sosialidemokratia ei ole koskaan salannut sitä, että se taistelee kapitalismin hirmuvaltaa vastaan.”²⁶²

Kansan Lehti oli sitä mieltä, että porvaristo oli kokonaan unohtanut kuuluisan isänmaallisuutensa ja keskittynyt nousemaan omia kansalaisiaan vastaan:

”Näillä hetkillä kuuluu Suomen yhtyneen porvariston vaalitunnus – ei Venäjää vastaan! – vaan Suomen työväenluokkaa, Suomen sosialisteja vastaan!”²⁶³

Kurikan pilakuvan mukaan porvareilla ei vaaliliittoumasta huolimatta ollut mitään mahdollisuuksia vaalivoittoon:

”Pahuus, kun on tässä vehkeet niin sotkeutuneet, että vaikka syötinkin saisi, ei kalansaaliista taida tulla mitään!!!”²⁶⁴

²⁶¹ KT 14.8.1917, ”Vaalikäsky ja sosialidemokratinen puolue”; KT 5.9.1917, ”Porvarillisten provoseerausyritykset torjuttavat. Varsinkin järjestöjemme pidettävä varansa”; KT 11.9.1917, ”Suomen vapauden turva sosialidemokratisissa työläisarmeijoissa!”, H. U.; KT 18.9.1917, ”Pohjola historiallisen häpeän partaalla”; KT 27.9.1917, ”Valheryöppyä vastaan! Porvaripuolueiden parjaukset saatettava tehottomiksi”.

²⁶² S 11.9.1917, ”Kaksi maailmaa”, R.

²⁶³ KL 4.9.1917, ”Suomen kansaa petkutetaan”, -ki.

²⁶⁴ K 1.9.1917, ”Porvari alkamassa vaalikalastusta”.

Vaalinumeron kunniaksi julkaistussa ensimmäisessä kuva-arvoituksessakin tuli porvariin vaalivuodelle vesiperä.²⁶⁵ Lehti muistutti vielä lukijoitaan porvareiden tekemistä synneistä:

”Eivät malttaneet pysyä noin vain ylimalkaisesti sen sosialistien hirttämisprogrammin takana, vaan ryssän taantumukselta tinkasivat förskottia jo eduskunnan vallan supistamiseen, pitivät avoimia browninkimarkkinoita lahtarikaarteilleen, rikkovat elintarvelakia oikein kerskuen ja rajahintojen kiertämisillä ja poistamisilla ryöstävät viimeisenkin palan köyhän suusta. Kenen muiden kuin julkeimpien sotarosvojen luulette tällaisia äänestävän!”²⁶⁶

Eduskuntavaalien tulos olikin sosialidemokraateille suuri pettymys. He ilman muuta odottivat vaalivoittoa, sillä poliittinen ilmasto koettiin varsin vallankumoukselliseksi. Äänestysvilkkauksen lisääntymisestä huolimatta puolueen äänimäärä kasvoi vain absoluuttisesti, ei suhteellisesti. Sosialidemokraatit menettivät vuoden 1916 vaaleihin verrattuna yksitoista edustajapaikkaa ja niiden mukana myös eduskuntaenemmistönsä. Paikkajakaumaan vaikuttivat syksyn 1917 poliittisen tilanteen ohella vaalitekniset seikat eli porvarillisten puolueiden vaaliliitto, jonka turvin kyseiset puolueet olisivat saaneet eduskuntaenemmistön myös vuoden 1916 vaaleissa. Vaalitappio sekä heikensi luottamusta parlamentaarisen toiminnan mahdollisuuteen että valoi uskoa joukkovoimaan turvautumisen paremmuuteen.²⁶⁷

Sanomalehdet yrittivät etsiä syytä karvaaseen tappioon. *Työmieheissä* esitettiin, että sosialistien hallitukseen osallistuminen oli passivoinut työläisäänestäjiä, jotka olivat kyllästyneet seuraamaan senaatin epäonnistuneita yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuyrityksiä. Lehti muistutti lukijoitaan, että porvaristo oli todellinen syyppä vallitseviin oloihin, mutta sosialistien hallitusvastuu sai syyllisyyden näennäisesti jakautumaan.²⁶⁸ *Kansan Lehti* väitti uhkaavaan sävyyn, että tappio johtui porvareiden epärehellisin keinoin hankkimista äänistä sekä äänioikeuden rajoittamisesta:

²⁶⁵ K 1.10.1917, ”Kuva-arvotus”.

²⁶⁶ K 1.10.1917, ”Kurikka”, Ema.

²⁶⁷ Soikkanen 1967, 184; Soikkanen 1975, 237 – 239.

²⁶⁸ TM 14.10.1917, ”Vaalien tuloksen johdosta”, K. H.

”Älkööt kapitalistit kuitenkaan luulko, että ne äänet, mitä he nälällä peloittelemalla, ostamalla tai muuten saivat keinoteltua yksinkertaisilta työläisraukoilta, että ne äänet ovat heidän luokkavaltansa tukena tarpeellisella hetkellä. Sitä paitsi tietäkööt herrat, että työväenluokan koko voimaa eivät he vaaleissa vielä nähneet. Monta kymmentä tuhatta sosialistista työläistä jäi äänestämättä ollessaan työssä vieraalla paikkakunnalla. Monelta tuhannelta työläiseltä riistitte taaskin, herrat, äänioikeuden ’vaivaisavun nauttimisen’ ja kruununverojen laiminlyömisestä. Monta kymmentä tuhatta nuorta työläistä jäi äänioikeudettomana huomioonottamatta.”²⁶⁹

Työ puolestaan syyllisti porvaripuolueiden vaaliliittouman ohella sosialistien kannattamia elintarvikepulan ratkaisemiseksi määrättyjä rajahintoja, jotka olivat vieroittaneet pikkutilallisia ja torppareita maalaisliittolaisten leiriin. Lehti nosti esille myös työ- ja kunnallislakot, joiden yhteydessä työväenjärjestöihin kuulumattomat työläiset olivat aiheuttaneet järjestyshäiriöitä. Vastuu levottomuuksista oli porvarilehtien toimesta kaadettu yksinomaan sosialistien niskaan.²⁷⁰ *Eteenpäin* vetosi ”sattumaan” ja porvareiden harjoittamaan säädettömään ”vaalikiihoitukseen” vaalitekniisten seikkojen ohella.²⁷¹ *Kansan Tahdon* mielestä tappio johtui vain ja ainoastaan vaalimatemiikasta.²⁷²

Työväenlehdistö spekuloi mielellään vaalitappion seurauksista ja maalaili profetioita köyhälistöä uhkaavasta tulevaisuudesta. *Työmies* ei luottanut porvariston kykyyn järjestellä maan asioita, sillä porvaristo oli ajanut maan sisällissodan partaalle epäonnistuttuaan vähentämään nälänhädästä ja työttömyydestä johtuneita levottomuuksia. Myöskään itsenäisyyden ei uskottu toteutuvan, koska porvarit tukeutuivat mielellään venäläisten apuun.²⁷³ *Kansan Lehti* uskoi porvarilehtien kirjoituksiin vedoten porvareiden ryhtyvän säätämään luokkaeduilleen sopivia lakeja ja rankaisemaan niitä tottelemattomia työläisiä:

²⁶⁹ KL 15.10.1917, ”Porvariston isäntäryhti nousee. Mitä kaikkea on yläluokan ’vaalivoiton’ johdosta tulossa?”, -ki.

²⁷⁰ T 17.10.1917, ”Eduskuntavaalit”.

²⁷¹ E 18.10.1917, ”Kynnet jo paljastuneet”.

²⁷² KT 11.10.1917, ”Vaalien tulokset”.

²⁷³ TM 2.11.1917, ”Eduskunnan kokoontuessa”, E-a.

”Herraslehdet lyövät nyt rintoihinsa ja sanovat, että sosialistit saavat huomata, että kansanemmistö on sittenkin kapitalistien takana, kuten vaalit ovat selvästi osottaneet. Jääkööt nyt sosialistit valtalakinensa, kunnallislakinensa, 8-tunnin työpäivälakinensa syrjään ja katselkoot siivosti syrjästä kun herrat menevät kansan valtakirjat taskussaan säätämään uusia lakeja. Ja sitä paitsi – ratsu- ja jalkakaartit kansanjoukkojen niskaan ja rikoslain kaikkein julmimmat pykälät ’kapinallisten’ kaulaan, jos yritetään vielä vastustaa kapitalistivaltaa!”²⁷⁴

Työ kirjoitti yllättävän maltillisesti tulevaisuuden odotuksistaan. Lehden mukaan ei ollut syytä ryhtyä ennustamaan kehitystä vaan pikemminkin keskittyä yhteisten asioiden hoitamiseen oppositiosta käsin. Sosialistien tulisi myös osallistua lakien valmisteluun.²⁷⁵

Eteenpäin asennoituminen oli päinvastoin kiihkeä, sillä se ennakoi porvareiden tarttuvan aseisiin järjestyksen säilyttämiseksi:

”Lahtarikaarteja tullaan käyttämään työväkeä vastaan silloin jos se koettaa nousta kapinaan nälkäkuolemasta pelastuakseen. Niiden avulla nyt aiotaan pitää järjestystä siinä kauheassa asemassa, mihin juuri senaatin elintarveanarkian tähden koko maamme työtätekevä luokka on joutunut. Onnistutaanko tässä, on toinen kysymys. Varmaan ei. Sillä työläiset eivät aio missään tapauksessa kuolla nälkään porvariston vilja-aittojen ääressä, eikä myöskään työväestö aio missään tapauksessa ilman vastarintaa ammututtaa itseään porvarien lahtarikaarteilla. Työväestö tulee, se on seuraus hallituksemme ja sen takana olevan porvariston lyhytnäköisestä politiikasta, myöskin asettamaan vastajärjestöt lahtarikaarteille ja näistä jälkimäisistä riippukoon alkaako tässä maassa kansalaissota. Sosialidemokratia tahtoo laillisuutta, mutta se ei anna laillisuuden tappaa itseään.”²⁷⁶

Muista työväenlehdistä poiketen *Kansan Tahto* kykeni näkemään vaalitappion synnyttävän myös myönteisiä seurauksia:

”Luokkataistelu tulee sen vaikutuksesta saamaan yhäkin kiinteämmän, entistä selvemmän ja kaikissa suhteissa tarkemmin määritellyn luonteen. Tämä kaikki on, kun pidämme silmällä tulevaisuutta ja kun tähtäämme lopullisiin päämääriin, merkittävä suureksi, jopa arvaamattoman suureksi voitoksi.”²⁷⁷

²⁷⁴ KL 15.10.1917, ”Porvariston isäntäryhti nousee. Mitä kaikkea on yläluokan ’vaalivoiton’ johdosta tulossa?”, -ki.

²⁷⁵ T 18.10.1917, ”Eduskuntavaalit”, E. H.

²⁷⁶ E 18.10.1917, ”Kynnet jo paljastuneet”.

²⁷⁷ KT 11.10.1917, ”Vaalien tulokset”.

Kurikka esitti pilakuvassaan pitkää tikkua keskenään vetävän porvariliittouman ja sosialidemokraatin. Porvari oli vahingoniloinen saamastaan voitosta, mutta työläinen onnistuikin saamaan itselleen tulitikun sytykepään.²⁷⁸ Piirroksella lehti halusi viestittää, että poliittinen ilmapiiri oli räjähdysaltis ja voisi johtaa yhteiskunnallisiin levottomuuksiin. Valtiopäivien avajaiset kuvattiin hautajaissaattueeksi, jossa hyvästeltiin viimeistä kertaa Suomen itsenäisyys ja kansanvaltainen kunnallislaki.²⁷⁹

²⁷⁸ K 15.10.1917, ”Kilpaveto”.

²⁷⁹ K 1.11.1917, ”Valtiopäiväin juhlalliset avajaiset”.

4 PUHKEAAKO VALLANKUMOUS?

4.1 MILIISI...

Järjestyksenpidon kannalta oli oireellista, että valtiolta puuttui pakkovallan monopoli. Venäjän armeija eli lähinnä Itämeren laivasto sekä venäläistynyt poliisi menettivät legitimitteettinsä välittömästi helmikuun vallankumouksen jälkeen. Syntyi siis järjestysvaltatyö, jonka tilalle kehittyi vallankumouksille tyypillinen kaksoisvalta: järjestystä ei enää kyetty pitämään yllä keskitetysti ylhäältä käsin, vaan valta jakaantui ja siirtyi paikalliselle tasolle.²⁸⁰

Maalis – huhtikuussa perustettiin jo työväenkaartien alkioita. Niiden tehtävänä oli ylläpitää järjestystä, sillä työväenliikkeen mielestä levottomuudet vaarantaisivat työväen ja koko maan aseman. Järjestysmiehet siis korvasivat poliisin sekä armeijan, jota Suomella ei enää ollut Bobrikovin toimeenpaneman sotalaitoksen lakkauttamisen jälkeen. Kaupungeissa yleinen järjestyksenpito siirtyi kuitenkin vähitellen poliisin korvanneelle kunnalliselle miliisille, johon kuului työläisten ohella myös porvarijäseniä. Tällöin kaartinalkioiden velvollisuudeksi jäi järjestyksestä huolehtiminen työväestön keskuudessa. Maaseudulla vastaava kehitys eteni hitaammin. Järjestys oli siis tavoite, mutta myös keino varmistaa helmikuun vallankumouksen yhteydessä saavutetut oikeudet – esimerkiksi työväenliikkeelle elintärkeä kokoontumisvapaus. Kaartinmuodostus tavoitteli myös työläisten oikeuksien lisäämistä turvaamalla vallankumouksen jatkumisen, mutta pyrkimyksenä ei vielä tässä vaiheessa ollut ryhtyä yhteiskunnalliseen vallankumoukseen.²⁸¹

Työmies näki työväen järjestyksenpidon lähestulkoon epäitsekäänä tekona, jonka tavoitteena oli ottaa huomioon myös heikommassa asemassa olevien etu ja estää porvariston luokkaetujen ajaminen. Lehti näki tehtävän merkittävänä mahdollisuutena työväen aseman parantamiseen mutta myös uhkana porvariston harjoittamaan provokaatioon ja sen aiheuttamaan tarpeettomaan väkivaltaan:

²⁸⁰ Alapuro 1988, 150 – 158.

²⁸¹ Salkola 1985a, 93 – 97.

”Mutta järjestyksen säilyttäminen on kylläkin tärkeä seikka. Tärkeä niille, jotka haluavat Suomen syvien rivien jotain vallankumouksesta hyötyvän. Tähän mennessä on saatu nieleksiä tyhjiä sanoja enimmäkseen. Mutta jotta saataisiin jotain todella pysyvää, kuten kieltolaki ja kunnallinen äänioikeus (edellisen voimassapitämisen välttämätön ehto sekin), sitten työväenlakeja ja välittömiä taloudellisia voittoja työajan ja palkan suhteen – jotta niitä saataisiin, on tosiaan syytä varoa, etteivät provokatooriset ainekset pääse tekemään häiriöitä mustien porvarien toimesta ja niiden hyväksi.”²⁸²

Miliisin²⁸³ organisointi sujui suurimmissa kaupungeissa melko rauhallisesti, vaikka se siirtyikin pääsääntöisesti työväen vastuulle. Porvaristolta puuttui innostus oman organisaation luomiseen ja toisaalta se halusi välttää ongelmia kaupunkiin sijoitettujen venäläisten sotilaiden kanssa. Poikkeuksen teki porvarienemmistöinen Turku, jossa sosialistien ja porvarien vastakkainasettelu päättyi vanhan poliisimiehistön puhdistamiseen sekä miliisin miehittämiseen sosialisteilla.²⁸⁴ *Sosialistin* mukaan muutos oli välttämätön:

”Mitä taas tulee järjestyksenpitoon, on nykyinen järjestyslaitoksemme täydellinen luokkalaitos ja turvaa ainoastaan omistavaa luokkaa, joten tällaiselta laitokselta nykyisen kokoonpanonsa suhteen ei ole mitään toivottavaa. Se olisi täydellisesti uusittava ylemmästä johdosta lähtien. Mitä hyödyttää se, että joku katupoliisi erotetaan jonkun toisarvoisen syyn tähden? Hän on vain järjestelmän uhri. Jos johto ja järjestelmä pysytetään ennallaan, ei sillä uudistuksella ole mitään merkitystä. Sopivan ajan tullen sitä voidaan ja tullaan käyttämään kansan suurinta osaa, nimittäin työtekevää luokkaa vastaan. Tämä täytyy olla työläisille selvillä ja sen täytyy näistä lausua vakava sanansa silloin kun sillä on siihen tilaisuus.”²⁸⁵

Porvariston vastalauseita ja syytöksiä venäläisten sotilaiden tukeen turvautumisesta se piti vain yrityksenä nostattaa vastarintaa työväestöä kohtaan:

²⁸² TM 15.4.1917, ”Mitä te olette kylväneet – ”, S.

²⁸³ Työväenjärjestöjen ja porvarillisten puolueitten yhteisneuvotteluissa kokoonpantu ja näiden ryhmittymien hyväksymistä järjestysmiehistä koottu paikallinen poliisilaitos (Hietaniemi 1992, 39).

²⁸⁴ Uola 1998, 52 – 54.

²⁸⁵ S 10.4.1917, ”Väkijuomaliike ja kaupungin järjestyksenpito”, -i.

”Lopuksi tulkoon vielä jyrkästi torjutuksi se väite, että Turun sos. dem. Kunnallisjärjestö olisi luisunut laittomuuden tielle, pyrkiessään aikaansaamaan pikaisen puhdistuksen poliisilaitoksessa. Sen on päinvastoin tahtonut siten valmistaa vankan ja välttämättömän maaperän lailliselle järjestykselle. Näin ollen porvariston ja eritoten Uuden Auran syytöksiä laittomuudesta täytyy pitää provokatsioonina, jolla porvaristo tahtoo suuren yleisön usuttaa järjestynyttä työväkeä vastaan.”²⁸⁶

4.2 ... VAI POLIISI?

Järjestyksenpitoon puututtiin myös senaatissa. Sen valtuuttamat komiteat esittivät järjestyksenpidon uskomista kunnallisille elimille, mikä ei ollut merkittävästi ristiriidassa sosialistienkaan näkemyksen kanssa. Ongelmia aiheutti vasta sisäasiaintoimituskunnan päällikön Allan Serlachiuksen läänien kuvernööreille antamat ohjeet, jotka eivät miellyttäneet vasemmistoa. Niiden mukaan miliisit oli lakkautettava sekä järjestysvalta saatettava ”lailliselle kannalle” eli poliisimestarinpaikat oli miehittävä upseereilla ja lakimiehillä.²⁸⁷ *Työmies* tuomitsi määräykset kansanvallan vastaisina:

”Tämä ylivaltaisen poliisivallan jälleen palauttaminen on sotajalalle nousemista kansaa vastaan. Se on harkitsematon teko, johonka ei pitäisi senaatin siviilitoimituskunnan antautua.”²⁸⁸

Kansan Lehtikin koki vanhan poliisijärjestelmän palauttamisyrittäksen väkivaltaan kiihottamisena:

”Asevoimaa kansanliikkeitten kukistamiseksi, sitä ovat herrat olleet vailla. Laukkolaispiiskat vinkumaan – siinä heidän päämääränsä.”²⁸⁹

Vetoaminen torpparihäätöihin kuvastaa, kuinka lakiesitys koettiin työläisiä vastaan suunnatuksi.

Syksyllä 1917 Suomen järjestysvaltopolitiikassa oli siis hahmotettavissa kaksi linjaa: kevään komiteamietintöjä mukailnut, vasemmiston ja liberaalin porvariston kannattama pyrkimys kunnalliseen järjestysvalttaan sekä porvarillisten hallituspiirien,

²⁸⁶ S 13.4.1917, ”Nykyinen tilanne Turun järjestyslaitoksessa. Herrojen ’laillisuus’-intoilua”.

²⁸⁷ Hietaniemi 1992, 39 – 43.

²⁸⁸ TM 26.5.1917, ”Virkavaltainen poliisikomento palautetaan. Taantumuksen huuhkat huutavat samaan aikaan”, Jurkka.

²⁸⁹ KL 14.6.1917, ”Ei uudistuksia mutta laillisuussapelia”.

Sotilaskomitean ja aktivistien suosima ajatus keskitetystä poliisivoimasta, joka liittyi pian yhteen armeijan muodostamisen kanssa. Jälkimmäistä edustivat Kaivuhuoneen ja Saksaniemen poliisikoulujen perustaminen syyskuussa. Senaatti yritti uudelleen lokakuun lopulla, Suomen Ammattijärjestön annettua ultimaatuminsa ja kaartinperustamiskehotuksensa, järjestyslaitosten saattamista lailliselle kannalle, mutta sai myrskyisän vastaanoton työväenlehdissä.²⁹⁰ *Kansan Lehti* samaisti Saksaniemen poliisit ja suojeluskuntalaiset toisiinsa, sillä sen mielestä ne taistelivat työläisiä vastaan:

”Se 200 miehen armeija, joka on valmiina Saksaniemen tilalla, lienee vasta alkua siitä suuremmasta ’rauhhoittajajoukosta’, joka tuleva on. Ovathan porvarit joka puolella maata olleet samansuuntaisissa touhuissa. Aseiden hankkiminen on kaarteilla ollut ensimmäisenä huolena. Surkeinta asiassa on se, että niitä aseita varustaudutaan käyttämään ei suinkaan heittiöaineita, vaan rauhallisia kansalaisia vastaan, jotka puolustavat vain elämismahdollisuuksiaan.”²⁹¹

Helsingin poliisilaitoksen palauttaminen sai aikaan lehdessä – suurlakkosuunnitelmien innostamana – suoranaisen uhkauksen heittämissä porvariston suuntaan:

”Pääkaupungin ovat herrat ottaneet kokeilukentäkseen. Huolimatta siitä, että tuo teko on eduskunnan lausumaa tahtoa vastaan, he kohottavat esiin valtiollisen poliisipampun. Mutta huolimatta varustuksistaan pitäisi herrain ottaa huomioon, että työväen joukkovoimaa ei ole vielä tässä maassa nujerretty, vaan että nyt se vasta kasvaakin. Ja sen voiman edessä ovat heidän rakkaat vormupoliisinsa liian köykäisiä. Älkää leikitelkö vakavassa asiassa!”²⁹²

4.3 MIKÄÄN PETO EI OLE NIIN JULMA KUIN PORVARI, JONKA KUKKAROA UHATAAN!

Keväällä työväki aktivoitui ottamalla osaa kunnallislakkokaarteihin, joiden päämääränä oli lisätä työläisten valtaa kunnallishallinnossa. Samalla paljastettiin myös elintarvikekätköjä. Lakot ja kätköjen etsinnät olivat painostuskeinoja työläisten oikeuksien lisäämiseksi. Tampereella ja Turussa työväen toiminta lähenteli jo diktatuuria.²⁹³ *Työmiehen* mielestä levottomuudet johtuivat siitä, että työväki ei ollut

²⁹⁰ Hietaniemi 1992, 47 – 52.

²⁹¹ KL 17.10.1917, ”Porvaristo ja aseellinen voima”.

²⁹² KL 29.10.1917, ”Siihenkö sitä jälleen mennäänkin? Poliisipamppu esiin”.

²⁹³ Salkola 1985a, 148 – 151.

saanut osallistua kunnallishallintoon ja erityisesti elintarvikekysymyksen ratkaisemiseen.²⁹⁴

Alkukesästä kaartinmuodostuksen selkeänä tavoitteena oli varmistaa kunnallis- ja työaikalakien hyväksyminen eduskunnassa, joten työväenkaartit jatkoivat aloittamaansa painostuslinjaa. Toiminta ei kuitenkaan osoittanut parlamentaarisen toiminnan väheksyntää, vaan se voidaan nähdä myös eduskuntaa ja sen arvostusta tukevana: Jos kyseisiä lakeja ei olisi hyväksytty, niin työväki olisi menettänyt luottamuksensa parlamentaariseen toimintaan. Näinhän tapahtui eduskunnan hajottamisen jälkeen. Yhteistyöhön venäläisten sotilaiden kanssa ryhdyttiin taktisista syistä, eli sillä pyrittiin estämään sotilaiden omatoimisuus ja lisäämään vaatimusten tehoa. Työväenliikkeen suhtautuminen kaarteihin oli kaksijakoista – johtohenkilöt eivät osallistuneet kaartiin toimintaan keskusjärjestöjen edustajina vaan yksityishenkilöinä. Epätietoisuus yleisestä menettelytavasta heijastui siis suhtautumiseen kaarteihin: Toisaalta niitä pidettiin tarpeellisina, mutta niiden omatoimisuutta pelättiin.²⁹⁵ *Kansan Lehti* yritti häivyttää tietämättömyyttä ja perusteli kaartiin olemassaoloa erottamalla toisistaan lain ja työväenliikkeen tavoitteena olevan oikeudenmukaisuuden:

”Suurin vääryys, mitä porvarillisessa yhteiskunnassa onkaan heikompia ja sorrettuja kohtaan tehty, on se, että omistava luokka on pitkien aikojen kuluessa säätänyt lait mielensä mukaisiksi, ja ennen kaikkea sellaisiksi, että ne suojaavat kaikkia heidän ryöstöpyyteitään, mutta rankaisevat niitä vastaan taistelevia. Kun sitte vielä tavallisesti sekoitetaan yhteen laki ja oikeus, joudutaan siihen, että kun nykyinen riistojärjestelmä on lakien mukainen ja niiden määräämässä rajoissa tapahtuva, voidaan se selittää myöskin ’oikeudenmukaiseksi’. Mutta siitä se on kuitenkin yhtä kaukana kuin itä lännestä.”²⁹⁶

Työväenlehdistö ei kuitenkaan hyväksynyt työläisten omatoimisuutta, joka ilmeni lainrikkomuksina. Työväenlehdet siis vastustivat mielenilmauksia ja muita levottomuuksia, joita järjestöihin kuulumattomat tai niihin hiljattain liittyneet järjestivät. Ensimmäiset kannanotot julkaistiin jo elokuussa, jolloin tuomittiin työttömyyden ja elintarvikepulan innostamina pidetyt kansalaiskokoukset.²⁹⁷ Taustalla oli huoli liikkeen hajoamisesta ja puolueen otteen menettämisestä. *Kansan Lehdessä* porvaristoa syytettiin

²⁹⁴ TM 15.4.1917, ”Mitä te olette kylväneet – ”, S.

²⁹⁵ Salkola 1985a, 206 – 209.

²⁹⁶ KL 21.7.1917, ”Laiton aikakausi’ Suomessa”, K. J.

²⁹⁷ E 21.8.1917, ”Torikokoukset ja mielivaltaiset toimenpiteet tuomittavat”; KT 15.8.1917, ”Mieliä säilytettävä rauhallisena. Kiihtymys vain tarvelee lopullisestikin asiat”.

jopa työläisten tekemistä väkivaltarikoksista, vaikka niitä ei lehdistössä hyväksyttykään.²⁹⁸ ”Huliganismi” tuomittiin vain siksi, että se vahingoitti työväenliikettä – olihan se omiaan hajottamaan yhtenäisyyttä.²⁹⁹ Lisäksi se antoi porvaristolle propaganda-aseen, jota se käytti työväestöä vastaan perustellessaan aseistautumistaan.³⁰⁰ *Eteenpäin* meni kannanotossaan niin pitkälle, että perusteli työväen järjestyskaartien perustamista ”sakilaisuudella”, joka sen mukaan ei liittynyt työläisiin:

”Tässä merkityksessä hulikaanit ovat järjestyneelle työväestölle yhtä vahingollisia kuin porvaripolitiikoitsijat ja heidän lahtarikaartinsa. Sen vuoksi onkin järjestyneen työväestön kautta maan ryhtynyt muodostamaan järjestyskaarta, että aseman hallitseminen vaikeimpienkin päivien tullen ei jää lahtarikaartilaisten ja porvariston provoseeraamain hulikaanien käsiin. Ainakaan niissä yhteisöissä, joissa työväestö muodostaa väestön enemmistön, tuskin kummallakaan sakilla lienee suuria esiintymismahdollisuuksia.”³⁰¹

Provokaatiosyytös oli järjetön, mutta tahallinen yllyttäminen laittomuuksiin oli ollut tsaristisen järjestelmän tavanomainen strategia. Sosialistit uskoivat, että luokkataistelussa porvarit olisivat valmiit turvautumaan tähänkin toimintatapaan.³⁰² Toisaalta bolshevikitkin yrittivät propagandistisesti vierittää syyn nälänhätään ja rikollisuuteen niiden tahojen niskoille, jotka olivat olleet kyllin rohkeita vastustamaan heidän diktatuuriaan aseellisesti.³⁰³ Näin työväenlehdetkin menettelivät porvareita kohtaan.

Kaarteja perustettiin myös kansallisista vaikuttimista. Työväki pyrki siis ylläpitämään järjestystä ja estämään siten venäläisten puuttumisen Suomen asioihin levottomuuksien takia ja niiden varjolla. Joukkojen avulla pyrittiin myös korvaamaan venäläinen sotaväki sen poistuessa maasta. Kaartien muodostamisen taustalla oli myös oletus siitä, että venäläisten poistuminen tapahtuisi väkivaltaisesti: venäläisten olisi pakko vetäytyä, jos saksalaiset nousisivat maahan Suomessa.³⁰⁴ *Kansan Tahto* tiesi kertoa maassa kiertäneestä huhusta, jonka mukaan venäläiset olisivat valmistautuneet hävittämään maassa sijaitsevat vähäiset elintarvikevarastot saksalaisten mahdollisesti

²⁹⁸ KL 10.12.1917, ”Huliganismia vastaan”, R.

²⁹⁹ KL 21.12.1917, ”Puhdistus suoritettava riveissämme”, R.

³⁰⁰ KL 22.12.1917, ”Huliganismia vastaan”, O. Tokoi.

³⁰¹ E 8.11.1917, ”Taistelu huliganismia vastaan”, nimim. E. T.

³⁰² Upton 1980, 399.

³⁰³ Vihavainen 2005, 102.

³⁰⁴ Salkola 1985a, 238 – 239.

hyökätessä maahan.³⁰⁵ Samainen lehti piti järjestyksen säilymistä ensiarvoisen tärkeänä itsenäisyyden kannalta: se osoittaisi myös muille maille Suomen olevan kypsä itsenäisyyteen.³⁰⁶

Pääkirjoituksissa ei – *Kansan Tahtoa* lukuun ottamatta – annettu pienintäkään tunnustusta porvariston itsenäisyyspyrkimyksille. Päinvastoin porvaristo leimattiin epäisänmaalliseksi vieraaseen apuun tukeutujaksi. *Työ* kauhisteli, kuinka suojeluskunnat olivat hankkineet yhteiskunnan ja yksityisten varoilla aseita ulkomailta.³⁰⁷ *Työmies* puolestaan epäili vahvasti, että Turussa joulukuun alussa esiintyneet levottomuudet olisivat olleet porvariston tilaamia. Lehti nimittäin uskoi, että porvareiden tavoitteena oli saada Ruotsin sotavoimat kaartiensa tueksi työläisiä vastaan.³⁰⁸

Keväällä, kesällä ja alkusyksyllä 1917 Venäjää vastaan asettautuessaan työväenkaartit ja suojeluskunnat eivät varsinaisesti olleet toisilleen vastakkaisia, vaan ne olivat rinnakkaisjärjestöjä, joilla oli yhteinen tavoite. Yhteistoiminnan rikkoivat kuitenkin työtaisteluiden ja elintarvikemellakoiden yhteydessä sattuneet yhteenotot työväenkaartien ja porvariain järjestyskuntien välillä. Salkola korostaa, että työväenkaarteja perustettiin ennen suojeluskuntia ja suojeluskuntien määrä ylitti työväenkaartien määrän vasta syyskuussa, jonka jälkeen työväenkaartien synty oli vastaveto suojeluskuntien perustamiselle.³⁰⁹ Tämä seikka asettaa työväenlehdistön esittämän puolustusargumentaation kyseenalaiseksi.

Työväenlehdistö suhtautui porvareiden perustamiin kaarteihin kielteisesti. Enemmistö lehdistä oli hyökkäyskannalla heti alusta alkaen, mutta osa yritti rauhoittaa kuumennutta keskustelua. *Sosialistin* mukaan Huittisten lakkotapahtumat osoittivat porvareiden valmiuden väkivaltaan rauhallista työväkeä kohtaan.³¹⁰ *Työmieskin* selvensi lukijoilleen, että porvareiden on ollut pakko turvautua aseisiin menetettyään pitkäaikaiset tukijansa Venäjän sotaväen ja poliisin. Se näki suojeluskunnat vain työläisiä vastaan suunnatuiksi:

³⁰⁵ KT 8.8.1917, ”Joukot pitämään yllä järjestystä”.

³⁰⁶ KT 5.6.1917, ”Tulossa olevain aikojen varalta. Pieni huomautus”.

³⁰⁷ T 28.11.1917, ”Fariseukset”.

³⁰⁸ TM 18.12.1917, ”Viimeisten Turun tapausten johdosta”, K-e.

³⁰⁹ Salkola 1985a, 319 – 321. Ks. myös liitteet, taulukko 1 ja 2. Taulukoista ilmenee työväen- ja suojeluskaartien perustaminen lehtien julkaisupaikoilla ennen sosialidemokraateille tappiollisia eduskuntavaaleja sekä niiden jälkeen.

³¹⁰ S 19.7.1917, ”Kapitalistien raakalaisuus. Huittisten porvariain toimeenpaneman verilöylyn johdosta”, P.

”Joka tapauksessa ovat herrat ehtineet kyllin selvästi osottamaan mikä on heidän perustamainsa kaartiin tarkoituksena ja mihin niillä pyritään. ’Selkäpuolen sotarosvojen’ saalistamispolitiikkaa ei ajotakaan hillitä, vaan järjestetään sen tueksi epätoivon partaalle ajettuja työläisiä vastaan vahvasti aseistettuja, veljesverta vuodattamaan valmiita porvariolioita, joista osa on jo ehtinyt saada ’verikasteensa’ viime viikkojen tapahtumain yhteydessä.”³¹¹

Kansan Lehti oli vahvasti sitä mieltä, että porvarit olivat järjestäneet nälänhädän salaamalla varastojaan, jotta saisivat ruuan puutteesta aiheutuneiden levottomuuksien varjolla käydä kaartiensa avulla työväen kimppuun.³¹² *Sosialistinkin* mielestä porvareiden tavoitteena oli ”antaa lyijyä leivän asemasta”.³¹³ *Eteenpäin* ymmärsi porvareiden suojelevan vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää ja varsinkin yksityistä omistusoikeutta. Se yritti myös sovitteluun sävyyn varoittaa mahdollisista seurauksista:

”Porvariston provokatsioni voi aiheuttaa yhä enemmän epäjärjestystä ja anarkiaa yhteiskuntaan. Sen tähden me puolestamme, samalla kun panemme vastalauseemme porvariston aseistautumista vastaan, vetoamme luokkatietoiseen työväkeen, kehoitamme sitä työskentelemään pontevasti järjestymättömien työläisten keskuudessa, niin että ’suojeluskaartit’ jäisivät työttömiksi ja porvaristo näkisi, ettei sen nyt alkama aseistautumishomma ollut sille muuta kuin törkeä harha askel.”³¹⁴

Kansan Tahtokin oli rauhanomaisesti mieluummin valistuksen kuin väkivallan kannalla. Se luotti vielä porvariston aseistautumisenkin edessä sanan voimaan miekan sijaan:

”Valitettavan suuri osa työväestöä on vielä vailla alkeellisintakin asetta tai tyytyy porvarien sille jakamiin kaasupommeihin, jolla se vain, tietämätön kun on, myrkyttää oman itsensä. Tuhansilla ja taas tuhansilla raatajilla ei vielä nytkään, näinä vaiherikkaina ja juuri heidän elämänsä niin järkyttävästi koskevana aikana ole ensimmäistä, tärkeintä ja porvaristoon nähden tuhoisinta kaikista tuhoaseista: työväenlehteä, asetta, jota vailla pohjakerran aseman parantamisesta, luokkataistelusta, etukädessä sulun asettamisesta nälkäkeinottelijain kiristykselle, sorrolle ja vääryydelle ei voi olla puhuttakaan.”³¹⁵

³¹¹ TM 23.8.1917, ”Porvarikaarti valmiina hyökkäämään työläisten kimppuun. Koko maata käsittävä järjestö tekeillä”, E-a.

³¹² KL 3.10.1917, ”Porvaristo leikkii kansan nälänhädällä. Se valmistautuu antamaan nälkäisille lyijyä!”, M. T – a.

³¹³ S 8.10.1917, ”Porvariston perustamat ’järjestysjoukot’. Miten järjestyneen työväen on niihin suhtauduttava?”, A. A.

³¹⁴ E 8.9.1917, ”Yhteiskunnallinen järjestys ja porvarien ’suojeluskaartit’”.

³¹⁵ KT 30.10.1917, ”Ase käteen!”.

Kurikka toi mielipiteensä julki kuva-arvoituksessa, jossa lahtarikaarti marssii herrain raha-arkun vartijana³¹⁶ sekä julkaisemassaan ”Lahtarikaartin marssissa”, jonka mukaan suojeluskuntien tavoitteena oli ainoastaan porvariston valta-aseman säilyttäminen eikä suinkaan järjestyksen ylläpitäminen:

”Pojat Suomen porhojen, / jotk kasvaneita työläisjoukon / kustannuksin, mässäellen, / viel’ on valta meillä vaan, / me työläisiä voimme käydä lahtaamaan. / Pois, pois rauha maasta jää, / kun kaarti tää on liikkeellä / kansajoukot säikyellen! / Eespäin kaikki nappulat, / meit Hakasalmen lahtarhengen seuraavat! / Kas kapitaalın / valta meille hohtaa, / työläisiin / kun kuulamme vain kohtaa. / Eespäin lauma hurttien / käy ampuen ja batukoilla hakaten! / Valtahan meitä verityömme johtaa / pappaimme riistovallan turvaten. / Eespäin käy kaarti lahtarten. / Viel sisu meis on Suomen vanhain porvarien.”³¹⁷

Lokakuusta lähtien työväenlehtien suhtautuminen porvarikaarteihin jyrkentyi. Vaalipropaganda oli vähintään osasyyllinen tähän. Esimerkiksi *Kurikka* esitti suojeluskuntalaisen pilakuvassaan naamion taakse piiloutuneena ryöväriä³¹⁸. Lisäksi vaalitulosten julkistamisen jälkeen ulkoparlamentaarisuoran toiminnan kannatus työväenliikkeessä kasvoi. Jyrkentynyt linja voisi johtua myös työväenliikkeen yhteyksistä bolshevikkeihin, jotka samaan aikaan suunnittelivat vallankumousta Venäjällä. *Työmies* nimittäin suoranaisesti syytti porvareita suojeluskaartien perustamisinnolla kiihotuksesta kansalaissotaan.³¹⁹ *Kansan Lehti* puolestaan ehdottomasti kielsi työläisiä osallistumasta porvarikaartien toimintaan edes tietämättömyydessään.³²⁰ *Kansan Tahtokaan* ei enää suurlakon kynnyksellä luottanut valistuksen voimaan, vaan ilmoitti työväen tulevan myymään henkensä mahdollisimman kalliista hinnasta.³²¹ Voitonhuumassaan se ei enää luottanut porvareiden taistelevan itsenäisyyden puolesta vaan työläisiä vastaan:

³¹⁶ K 1.11.1917, ”Kuva-arvotus”.

³¹⁷ K 1.9.1917, ”Lahtarikaartin marssi”.

³¹⁸ K 1.10.1917, ”Otteita porvarien vaalijulistuksista”.

³¹⁹ TM 20.10.1917, ”Anarkian ja kansalaissodan vaara”, K. H.; TM 26.10.1917, ”Kiihotustako kansalaissotaan”, Sakari.

³²⁰ KL 26.10.1917, ”Vieläkin suojeluskunnista”; KL 2.11.1917, ”Työväen järjestyskaartit”.

³²¹ KT 29.10.1917, ”Järjestyskysymys. Muutamia sanoja porvarillisille”.

”Selostuksestamme jo hyvin huomaa, ettei suomalaisilta ja ruotsalaisilta maa- ja tehdaskapitalisteilta ja heidän reingeiltään suinkaan puutu halua käydä työväen kimppuun. Se halu on aina salassa kytynyt, mutta nyt se on lehahtanut palamaan, sillä nyt ne käsittävät, että porvarillisen yhteiskunnan ja kapitalistisen työväestön riistoon perustuvan tuotantotavan päivät ovat luetut. Ne voivat kestää vuoden ehkä kymmenenkin, mutta niiden perikato voi myös olla enää vain päivien tai viikkojen asia.”³²²

Salkola toteaa, että eduskunnan hajotus, työttömyydestä ja elintarkepulasta aiheutuneet levottomuudet, työtaistelut ja erityisesti suojeluskuntaliikkeen voimistuminen vaikuttivat kaartinmuodostukseen syksyllä 1917. Järjestyksenpito oli edelleen tärkein tavoite, vaikkakin kaartin tarvetta perusteltiin myös suojeluskuntien perustamisilla. Aseistautumisessa oli kyse lähinnä työväen itsesuojelusta. Kaartiliikkeessä oli havaittavissa kolme eri ryhmittymää: suurimpana järjestys- ja painostustehtävissä toimivat kaartit sekä pienemmät aseelliset taistelujärjestöt, jotka katsoivat luokkataistelun kehittyneen aseelliseen vaiheeseen ja varsinaiset omatoimiset vallankumoukselliset taistelujärjestöt. Työväki perusti siis sekä järjestysjoukkoja että sotilaallisia taistelujärjestöjä, joista jälkimmäiset olivat porvarillisia suojeluskuntia vastaan suunnattuja luokkataistelujärjestöjä.³²³

Suojeluskuntien synnyssä on puolestaan hahmotettavissa kaksi eri linjaa: Toisaalta ne muodostuivat reaktiona työväen radikalisoituneeseen liikehtimiseen helmikuun vallankumouksen jälkeen tavoitteenaan yleinen järjestyksenpito. Toisaalta suojeluskunnat liittyivät aktivismiin ja jääkäriliikkeeseen, joiden päämääränä oli irrottaa Suomi Venäjän yhteydestä tukeutumalla kansannousuun ja Saksan interventioon. Paikallisia järjestys- ja palokuntia perustettiin jo keväällä 1917, mutta valtakunnallisten aktivistien suojeluskuntien mobilisaatio käynnistyi vasta elokuusta lähtien Uuden Metsätoimiston peitenimellä. Organisaatio oli pitkälti sama kuin jääkäriliikkeen värväysverkosto. Tosin suojeluskuntien perustamismotiivien erottaminen toisistaan valtalain ja erityisesti lokakuun vallankumouksen sekä marraskuun suurlakon jälkeen on liki mahdotonta. Merkittävä käänne aktivistien ja porvarillisen senaatin suhteissa oli Aktiivisen komitean jäsenen Harald Åkermanin nimeäminen elintarvikesenaattoriksi. Hän nimittäin asetti nimityksensä ehdoksi komitean, jonka tehtävänä oli suunnitella kotimaisen sotajoukon järjestämistä. Toiminta selvensi suojeluskuntien suhdetta

³²² KT 28.11.1917, ”Luottavatko herrat vieläkin asevoimiin?”.

³²³ Salkola 1985a, 373 – 375.

valtiovaltaan, vaikkakin vielä vuoden 1917 lopulla ne olivat edelleen valtiovallasta riippumattomia ja siten myös laillistamattomia.³²⁴

4.4 EI OIKEUTTA MAASSA SAA, KEN ITSE SIT' EI HANKI!

Valtalain kaatuminen porvareiden ja väliaikaisen hallituksen yhteisrintaman edessä, eduskunnan hajottaminen ja sitä seuranneet sosialisteille tappiolliset vaalit olivat katkeroittaneet työväenlehdistöä ja heikentäneet sen uskoa parlamentaariseen toimintaan. Sosialidemokraattisen puolueuuevoston ja eduskuntaryhmän vastalauseeksi laatima *Me vaadimme* -ohjelma³²⁵ julkaistiinkin näyttävästi kaikissa sanomalehdissä. Ohjelmassa vaadittiin elintarvikekysymyksen ratkaisemisen ja lakiuudistusten voimaansaattamisen ohella suojeluskuntien riisumista aseista, valtalain hyväksymistä, kansalliskokouksen koollekutsumista sekä neuvotteluja Venäjän uuden hallituksen kanssa. *Työ* kommentoi ohjelmaa sangen yksityiskohtaisesti vedoten porvareiden harjoittaman politiikan ja siten vallitsevan järjestelmän epäoikeudenmukaisuuteen³²⁶.

Suomessa syntyi siis jälleen vallankumouksellinen tilanne: Uuden eduskunnan kokoonnuttua marraskuun alussa sosialidemokraattinen puolue halusi nopeuttaa vaatimustensa hyväksymistä. Bolshevikkien tekemän vallankumouksen ansiosta venäläiset eivät tulisi enää vastustamaan valtalakia tai muitakaan työväen vaatimuksia. Ratkaisevaa oli Venäjästä riippuvaisuuden katkeaminen – eivät yhteydet bolshevikkeihin. Lisäksi joukkojen painostus kasvoi koko ajan. Porvaristo ei kuitenkaan suostunut työväen vaatimuksiin, joten puolue oli pakotettu ryhtymään suurlakkoon.³²⁷

Suurlakkoon osallistuivat luonnollisesti myös kaikki työväenlehdet. Julkaisutoiminnassa oli siis lehdestä riippuen noin viikon tauko 14. – 20.11.1917. Lakkoa päästiinkin kommentoimaan, tilapäisiä lakkouutisia³²⁸ lukuun ottamatta, vasta sen päätyttyä. Ainoastaan *Työ* antoi tunnustuksensa lakolle heti sen puhjettua ilmoittamalla työväenliikkeen kehityksestä kohti nationalismiin ylittävää sosialismia:

³²⁴ Ahti 1989, 271 – 276.

³²⁵ Esim. T 1.11.1917.

³²⁶ T 3.11.1917, ”Lähin tehtävämme”, A-to.

³²⁷ Alapuro 1988, 167 – 169.

³²⁸ Esim. Kotkassa ilmestyi 16. – 22.11.1917 *Kotkan Kunnallisneuvoston Tiedonantolehti* ja Oulussa 16. – 20.11.1917 *Kumoustietoja*. Uutisluontoiset lehdet eivät sisältäneet lainkaan pääkirjoituksia.

”Ensi kerran on maamme köyhälistö käynyt suurlakolla oikeutta itselleen hakemaan ja hakemaan sitä kotoiselta porvaristoltaan. Kaikissa edellisissä suurlakoissa on ollut etupäässä ulkonainen sorto sellaiseen aiheuttajana. Nyt tällä kertaa on ensi kerran suurlakko julistettu ja taistelu kohdistettu kotimaista riistäjäluokkaa vastaan. - - Reippaalla ja uskaliaalla mielellä työläistoverit taisteluun! Muistakaamme, että ei oikeutta maassa saa ken itse sit’ ei hanki.”³²⁹

Myös *Kurikka* antoi tukensa työväenliikkeen voimakeinoille kuva-arvoituksensa välityksellä: ”Joka arastelee, on ahtaalla, rohkea rokan syö”.³³⁰

Työmies halusi ensitöikseen tuoda esille, että lakko ei ollut suunnattu eduskuntaa vastaan vaan pikemminkin sen vallan suojaamiseksi:

”Suomen työväen keskuudessa on aina voimakkaana elänyt parlamentarisen hallitusjärjestelmän ja eduskunnallisen toiminnan kunnioitus. Vaikka maassa ei olekaan ollut parlamentarista hallitusjärjestelmää ja vaikka porvaristo on kaikin keinoin estänyt sen aikaansaamista, on työväestö kuitenkin luottanut eduskunnalliseen toimintaan ja koettanut sen kautta saavuttaa sekä yhteiskunnallisia uudistuksia että perustaa parlamentarisen hallitusjärjestelmän maahamme. Se läksi kumouksen tielle vasta sen jälkeen, kun tuli huomaamaan, että porvaristo aikoo ensin kaiken eduskunnallisen toiminnan syrjäyttäen omavaltaisesti ja sitten siltä tieltä olojen pakosta luiskahdettuaan eduskunnan kautta pakkoluovuttaa kansan oikeuksia ja salaa sitä tietä eduskunnan valtaa omille koplakunnilleen.”³³¹

Kirjoituksessa viitataan porvariston ehdotukseen korkeimman vallan siirtämisestä valtionhoitajakunnalle, jonka se sai hyväksyttyä eduskunnassa äänestystaktikoinnillaan. Ensimmäisessä äänestyksessä vastakkain olivat *Me vaadimme* -ohjelma sekä maalaisliittolaisen Santeri Alkion välitysehdotus valtalain voimaansaattamiseksi. Porvaristo äänesti sosialidemokraattien mukana *Me vaadimme* -ohjelman puolesta, joten viimeiseen äänestykseen selvisi sen lisäksi esitys valtionhoitajakunnan perustamisesta. Äänestystempun ansiosta maalaisliittolaiset olivat pakotettuja äänestämään jälkimmäistä. Sosialidemokraattien pettymykseksi eduskunta siis päätyi valtionhoitajakunnan kannalle.³³²

Sosialisti haki perusteluja työväen toiminnalle porvariston omia etujaan valvoneesta politiikasta, joka kirjoittajan mukaan olisi joko ennemmin tai myöhemmin johtanut luonnonlakien voimalla kansannousuun:

³²⁹ T 14.11.1917, ”Taistelu on alkanut”.

³³⁰ K 15.11.1917, ”Kuva-arvotus”.

³³¹ TM 23.11.1917, ”Onko vallankumousliike suunnattu parlamentarista toimintaa vastaan?”, Olaus.

³³² Upton 1980, 274.

”Jo kauan sitten saattoi havaita, että se uhmapolitiikka jota porvaristo tässä maassa, varsinkin viime aikoina, on harjoittanut, ei voi mennä maineitta. Kansan valtavalla enemmistöltä on riistetty elämismahdollisuudet melkein olemattomiin ja tämän kansan luonnollisten oikeuksien kanssa on pelattu hirvittävää uhkapeliä. Kansan työtätekevänluokan kärsimyksen malja oli täytynyt aivan kukkuroilleen ja sen yli kuohahtamista voitiin odottaa millä hetkellä tahansa. Kansan valtavan enemmistön sydämissä paloi halu ryhtyä taisteluun elämisen oikeutensa ja kansansa oikeuksien puolesta. Ja saattoi jo edeltäpäin arvata, ettei se taistelu, silloin kuin se puhkee, voi rajoittua kulkemaan niitä rauhallisia uomia, kuin ennen tätä ovat kansanliikkeet tässä maassa kulkeneet.”³³³

Marraskuun suurlakonaikaisissa poliittisissa levottomuuksissa sai surmansa 34 ihmistä.³³⁴ Ainakaan *Työmies* ei ollut valmis ottamaan porvareiden murhasyytteitä niskoilleen, vaan osoitti ne takaisin lujaa järjestysvaltaa uhkuviin porvareihin sekä järjestökuriin tottumattomiin anarkistisiin aineksiin:

”Mitä enemmän sellaisia murhia olisi tapahtunut, sitä suurempi mielihyvä olisi porvareiden epärehellisissä piireissä. Ne murhat ja veri, joissa te nyt nautinnollisesti piehtaroitte aamusta iltaan saakka, eivät voi teidän mielenne mukaan tarttua työtätekevään kansaan, joka on ja tulee olemaan vapaa porvareiden syytöksistä. - - Te vaaditte, että Suomen työläisluokka kantaisi edesvastuun niistä murhista, joita, vasten vallankumouskeskusneuvoston tahtoa ja varoitusta ovat harjoittaneet rikokselliset elementit.”³³⁵

Kansan Lehden mukaan porvareilla oli tavoitteena hajottaa syytöksillään koko työväenliike oikeiden syyllisten rankaisemisen sijaan:

”He laskevat, että tuomitsemalla mahdollisimman monta työläistä nääntymään kidutuskammioihin heikkenee työväestön yhä valtavammaksi kasvanut painostus ja huutamalla pyhän oikeuden koston koko järjestyneelle työläisluokalle arvelevat he saavansa eteenpäin ponnistavan työväen rintaman hajaantumaa ja murtumaan.”³³⁶

Työn pääkirjoituksessa torjuttiin syytökset tuomitsemalla jyrkästi vallitseva yhteiskuntajärjestelmä. Puhe osoitettiin suoraan porvaristolle:

³³³ S 23.11.1917, ”Työväen vallankumouksellinen toiminta ja porvaristo”, R.

³³⁴ Haapala 2009, 68.

³³⁵ TM 1.12.1917, ”Alas tuomarin istuimelta”, Demokraatti.

³³⁶ KL 27.11.1917, ”Mitä porvariston kostonhuudot tarkoittavat?”, -a.

”Teidän mielestänne on kaikki laillista ja oikein, mikä tehdään teidän luokkanne hyväksi, vaikka ne olisivat kuinkakin suuria rikoksia yhteiskuntaa vastaan, mutta kaikki mitä työväestö tekee oikeuksien puolesta, on teidän mielestänne anarkiaa ja hirmuvaltaa.”³³⁷

Kansan Tahto oli tapansa mukaan lähes runollinen vierittäessään syyn suurlakkoon porvariston harteille:

”En voi hyväksyä väkivallantekoja. Syyllinen on rangaistava. Suurin syyllinen on se, joka työntää, suorastaan kasvattaa ihmisiä rikoksiin, murhaa heissä kaiken hyvän ja nostaa pinnalle kasvattamansa vihan ja koston halun. Suurin syyllinen siihen, mitä on tapahtunut viime viikkoina, on Suomen porvaristo. Vuotaneesta verestä se ei voi käsiään puhtaaksi pestä.”³³⁸

Vaikka työväenlehtien kirjoitukset eivät suoranaisesti kohdistaneet väkivaltasyytöksiään omiin joukkoihin, niissä vaadittiin ehdotonta ryhmäkuria ja vain tunnettujen jäsenten ottamista mukaan työväenkaarteihin.³³⁹ Salkolan mukaan lokakuussa kaartiin hyväksytyjen tuli olla luokkatietoisia, sosialidemokratian menettelytavoista selvillä olevia ja muutenkin luottamusta ansaitsevia tovereita. Läheskään kaikki työväenjärjestöihin helmikuun vallankumouksen jälkeen liittyneet jäsenet eivät kuitenkaan olleet selvillä oikeista menettelytavoista, vaan työväenliikkeen johdon hyväksymien keinojen sijaan he turvautuivat yksilöllisiin anarkistisiin tekoihin.³⁴⁰ Kaartiaines oli siis huonontunut jo syksyllä, mutta suurlakon aikana jäseniksi liittyi jopa rikollisia, sillä ehdoksi ei enää vaadittu jäsenkirjaa.³⁴¹ Tämä tiedostettiin myös lehdistössä, joka yritti kirjoituksillaan luoda järjestystä joukkoihin ja valaa kuuliaisuutta johtoa kohtaan.

Sosialisti näki tapahtuneen vasta vallankumouksen esinäytöksenä ja innosti luottamaan tulevaan työväen hallitukseen:

³³⁷ T 21.11.1917, ”Suurlakko ja porvarislehdet”.

³³⁸ KT 18.12.1917, ”Missä on syyllinen?”, H. V. R.

³³⁹ Esim. T 23.11.1917, ”Vastainen järjestelymme suurlakon päätyttyä”, A-to.

³⁴⁰ Salkola 1985b, 73 – 74.

³⁴¹ Salkola 1985b, 203.

”Vallankumouksellinen suurlakko on nyt loppunut. Alkaa nyt vallankumouksen aika. Työläisen tulee tarkoin painaa mieleensä, että se seisahdus, joka viikon ajan kaikilla aloilla on valinnut, oli helppo kamppailu siihen järjestäytymiseen verraten, joka nyt on alkava. Jos meidän mieli saada ne tulokset, joita lakolla on voitettu, pysyviksi, on järjestökaartit saatava niin voimakkaiksi, että ne pontevasti voivat tukea punaista hallitusta sen toiminnassa, sillä järjestyneen työväen tulee aina muistaa, että sen oma puolue vaatii suurimman kurin ja järjestyksen, kuin mikään muu puolue omilta jäseniltään. Ja kun se puolue valtaan astuu, on se vaativa saman kurin ja järjestyksen koko yhteiskunnalta. Ainoastaan mallikelpoinen ja ankara järjestys voi pelastaa maan ja sen kansan siitä kurjuudesta, johon elintarvekeinottelijat, gulashit ja kaikellaiset trokarit sen ovat sotavuosina saattaneet.”³⁴²

Punaisen senaatin asettamiseen uskottiin vahvasti myös *Kansan Lehdessä*, jossa vannottiin se nostettavan valtaan vaikka aseiden voimalla:

”Täyttäkää kiireesti ne ehdot, joilla suurlakko lopetettiin! Porvaristo on ajanut meidän vallankumouksen tielle, siispä nouskoon esiin työväen vallankumouksellinen hallitus toteamaan kansanjoukkojen tahdon! Tehköt johtavat piirit nopeasti lopun nykyisestä hermostuttavasta ja järkyttävästä odotuksesta. Nälkäiset ja uhkaavaa myrskyä pidättelevät joukot eivät voi enää monta päivää hillitä itseään. Ottakaa ratkaiseva askel, ennen kuin sen joukot ehtivät ottaa!”³⁴³

Käskystä ilmenee, että ainakin Tampereella rauhanehdot oli ymmärretty väärin. Todellisuudessa työväenliikkeen johto halusi saada lakon loppumaan ja antoi katteettoman lupauksen punaisen hallituksen perustamisesta. Itsepetöksellinen toiminta olikin johtoportaalle tyypillinen tapa selvittää vaikeista tilanteista.³⁴⁴ Kuten pääkirjoituksesta ilmenee, työväenliikkeessä pelättiin joukkojen arvaamattomuutta ja omatoimisuutta. Pelko ajoi liikkeen esittämään vallankumouksellisempaa kuin se todellisuudessa oli. Uptonin mukaan on väärin olettaa, että epäsosiaaliset huligaani-, anarkisti- ja rikollisainekset olisivat aiheuttaneet omavaltaista ja väkivaltaista toimintaa. Kaartin tottelemattomuus johtui pikemminkin siitä vakaumuksesta, että olosuhteet vaativat taistelutoimintaa ja puolue oli väärässä yrittäessään kieltää sen.³⁴⁵

Lakon lopettaminen ei sujunut ongelmitta Kotkassa, jossa takavarikoidun omaisuuden palauttaminen aiheutti erimielisyyksiä työnantajien ja työntekijöiden välille. *Eteenpäin* uhkasi vallankumousinnossaan koko porvaristoa sosialisoinnilla, josta työväenlehdissä perinteisesti mieluummin vaiettiin:

³⁴² S 21.11.1917, ”Vallankumoukseen!”.

³⁴³ KL 23.11.1917, ”Joukkojen vaatimukset”.

³⁴⁴ Salkola 1985b, 199.

³⁴⁵ Upton 1980, 387.

”Jos työnantajat julistavat yleisen sodan meitä vastaan, yleisen työnsulun muodossa, on meidän silloin pakotettava hallitus ottamaan ilman korvausta kaikki teollisuuslaitokset valtion omaksi ja harjoittamaan teollisuutta valtion laskuun. Tämä on lopullisia päämääriämme. Sen saavuttamiseksi voimme antaa kaikkemme so. henkemmekin. Lopullisen voiton saavuttamiseksi ei ole kärsimystemme suuruuttakaan paljoksuttava.”³⁴⁶

Uhkauksessa tosin oli luultavimmin kyse pyrkimyksestä saavuttaa radikaaliainesten kannatus ja toisaalta pelotella vastustajaa. Lehden rohkea linja näkyi myös siinä, että se arvosteli Kotkan sosialidemokratisen kunnallisjärjestön päätöstä vaatia kunnallisneuvostoa maksamaan työläisten palkat suurlakon ajalta³⁴⁷ sekä sen sosialidemokratialle vierasta toimintatapaa³⁴⁸.

Sosialisti ja *Kansan Tahto* ylistivät vuolaasti suurlakon saavutuksia. Ursinin mielestä kahdeksan tunnin työaikalakia ja uutta kunnallislakia ei olisi vahvistettu ilman työväen käymää lujaa taistelua. Taistelutahtokin oli kasvanut merkittävästi työväestön keskuudessa. Tärkeimpänä suurlakon saavutuksena hän piti itsenäistymiskehityksen kruunanneen korkeimman vallan siirtämistä eduskunnalle, joka oli ollut myös valtalain tarkoituksena:

”Niin, kuolematon kunnia, jota ei mikään puolueeton historiantutkimus voi siltä ryöstää, kuolematon kunnia Suomen itsenäisyyden tukemisesta ja kehittamisestä kuuluu ennen kaikkea Suomen työväestölle. Sen mahtava ponnistus tämän asian puolesta tänäkin vuonna on nyt aikaansaanut sen, että Suomi on – tosin maalaisliittolaisten avulla – julistettu ’toistaiseksi’ (!) itsenäiseksi valtioksi. Ja tämä on epäilemättä suurin tulos vallankumouksen pakoituksesta. Sillä kansan itsenäisyys on nykyään pääperustuksena koko kansan so. etenkin sen syvien rivien edistymiselle varsinaiseksi kulttuurikansaksi.”³⁴⁹

Kansan Lehti halusi muistuttaa lukijoitaan, että suurlakon menestys johtui porvariston valmistautumattomuudesta ja seuraava taisto olisi paljon vaativampi.³⁵⁰ Vallanotto, senaatin ja eduskunnan syrjäyttäminen, olisikin todennäköisesti ollut mahdollista. Porvariston varustautuminen oli nimittäin kesken. Puolue vain ei tiennyt, mitä se olisi

³⁴⁶ E 29.11.1917, ”Työnantajain sodanjulistus aselevon aikana”, D. E-n.

³⁴⁷ E 11.12.1917, ”Huonosti harkittuja päätöksiä. Työväenliikekö hakoteille?”.

³⁴⁸ E 13.12.1917, ”Liian pitkälle menevää kiihkoilua. Asioista ei sallita edes mielipiteiden vaihtoa”.

Artikkelin ärhäkkyyteen lienee vaikuttanut, että kirjoittaja oli poistettu sos.dem. kunnallisjärjestön kokouksesta.

³⁴⁹ S 1.12.1917, ”Mitkä ovat olleet köyhälistön päävoitot nykyajan suuressa taistelussa?”, N. R. af Ursin; KT 4.12.1917, ”Köyhälistön päävoitot äskeysissä taistelussa”, N. R. af Ursin.

³⁵⁰ KL 20.11.1917, ”Sotaan varustaudutaan rauhan aikana”; KL 21.11.1917, ”Työväestön nykyinen asema. Ollaanko suurten taistelujen kynnyksellä?”, I. H.

vallallaan tehnyt. Suurlakon jälkeen perääntyminenään ei ollut enää mahdollista, sillä porvaristo tiivistä rivinsä. Ulkoparlamentaarinen toiminta alkoi näyttää ainoalta vaihtoehdolta ja sen kannatus työväenliikkeessä kasvoi.

Valtakunnan jakautuminen kahtia oli suurlakon jälkeen todellisuutta – ei enää vain propagandaa. *Kurikka* kehottikin jakamaan Suomen myös hallinnollisesti:

”Tätä kirjoitettaessa alkaisi jo olla kumottavaakin. Senaatteja meillä on jo kaksikin. Lakkolaisten hyväksymä punainen senaatti ja eduskunnan musta senaatti. Kun meillä näin on kaksi senaattia ja senkin punasen senaatin käytettäväksi olisi toinen eduskuntakin, nimittäin se laillinen Mannerin eduskunta, niin eiköhän olisi viisainta tässä uusien valtakuntien sateessa perustaa tästä Suomestakin kaksi tasavaltaa. - - Toiset voisi merkitä punasiksi suomalaisiksi, toiset mustiksi suomalaisiksi.”³⁵¹

Sangen kuvaava esimerkki vallankumouksen lisääntyneestä kannatuksesta oli kuva-arvoitus, jonka ratkaisuna ”kruunupäitä kansa kaataa, kahleitansa katkasee”.³⁵²

4.5 EDES ITSENÄISYYS EI YHDISTÄ TAISTELEVIA OSAPUOLIA

Eduskunnan julistauduttua korkeimman vallan käyttäjäksi sen ensimmäisiin tehtäviin kuului uuden hallituksen muodostaminen Setälän tynkäsenaatin tilalle. Porvarienemmistö äänesti toimeen Svinhufvudin itsenäisyysmiehistä kootun senaatin Tokoin senaattorilistan jäätyä tappiolle. Sen tärkeimpänä tavoitteena oli saada Suomi itsenäiseksi, vaikka maassa oli edelleen paljon venäläisiä sotilaita, joihin Venäjä tai sosialistit olisivat voineet halutessaan turvautua. Lisäksi suhteiden mahdollinen katkeaminen Venäjän kanssa olisi voinut huonontaa elintarviketilannetta ennestään. Kun senaatti oli päätenyt yksipuoliseen itsenäisyysjulistuksen antamiseen, se antoi itsenäisyydestä vain ilmoituksen eduskunnalle peläten sosialistien reaktiota. Asian tärkeyden vuoksi toimintatavasta päätettiin kuitenkin äänestää, joten sosialistit antoivat oman vastaehdotuksensa. Olennainen ero oli sosialistien vaatimus yhteistyöstä Venäjän kanssa sekä eduskunnan osuudesta valmisteluissa.³⁵³

³⁵¹ K 1.12.1917, ”Kurikka”, Ema.

³⁵² K 1.12.1917, ”Kuva-arvotus”.

³⁵³ Lappalainen 1985, 80 – 85; Luntinen 1992, 222 – 228.

Kansan Tahto ei lainkaan uskonut porvarihallituksen pyyteettömyyteen itsenäisyyden suhteen:

”Sosialidemokratinen puolue oli lausunut julki maan itsenäisyysvaatimuksen ja tätä itsenäisyyttä kohti oltiin nyt johdonmukaisesti siirtymässä. Kun porvaristo näki tämän, tahtoi se nyt unohtaen kaiken entisyytensä, astua itsenäisyystaistelun etunenään. Heidän puolueidensa kesken kehittyi entistäkin lujempi liitto, mikä sittemmin synnytti porvarillisen senaatin.”³⁵⁴

Olivathan porvarit – itsenäisyysmiehiä ja aktivisteja lukuun ottamatta – aiemmin kannattaneet yhteistyötä väliaikaisen hallituksen kanssa, mutta bolshevikkien nousu valtaan vei kannatuksen yhteistoimintalinjalta. Kirjoittaja viittaa siis porvariston yhdistymiseen omatoimisuuslinjan taakse sosialistien suosimaa bolshevikkien vallankumouksen jälkeistä yhteistoimintalinjaa vastaan. Sosialidemokraatit siis siirtyivät yhteistoimintalinjalle samaan aikaan kun porvarilliset kääntyivät yhä päättäväisemmin sitä vastaan. Hallituksen vaihtuminen Venäjällä vei siten pohjan sekä omatoimisuus- että yhteistyölinjalta. Vanhojen porvarillisten puolueiden piirissä oli kuitenkin edelleen myös niitä, jotka kannattivat varovaista etenemistä itsenäisyyden suhteen³⁵⁵.

Työväenlehdet kritisoivat ankarasti äänestyksen voittanutta porvarien ehdotusta jättää huomioimatta Venäjän näkökulma Suomen itsenäisyyteen. *Kansan Lehden* mielestä ”seikkailupolitiikka” oli maanpetoksellista vihjaten erityisesti Ruotsin mahdolliseen sekaantumiseen Suomen sisäisiin asioihin.³⁵⁶ *Kansan Tahto* tulkitsee porvariston lähentymisen Ruotsiin sen haluksi säilyttää valta-asemansa:

”Kun nyt alkaa toteutua Suomen eroaminen Venäjästä, jolloin tänne jäätäisiin ’kahden kesken’ – kotimainen porvaristo ja työväki – rupeaa herroja peloittamaan, ei anarkia, sillä siitähän pääsisi tekemällä työväelle muutamia myönnytyksiä, vaan valta-asemansa menettäminen. Hätäisinä he pälyilevät joka taholle, mistä vielä löytyisi vallassa olevaa vanhaa imperialismia, joka ojentaisi heille auttavan kätensä ja kukistaisi Suomen vapautteen pyrkivän työväenluokan.”³⁵⁷

³⁵⁴ KT 12.12.1917, ”Porvarillista valtiotaitoa”.

³⁵⁵ Soikkanen 1967, 319.

³⁵⁶ KL 7.12.1917, ”Eduskunnan porvaristo julistanut Suomen itsenäiseksi. Eiköhän se ole seikkailupolitiikkaa.”

³⁵⁷ KT 10.12.1917, ”Myyvätkö porvarit Suomen Ruotsin imperialismille?”.

Työmies arveli jo joulukuun loppupuolella, että itsenäisyystunnustuksia ei porvariston sinnikkäistä yrityksistä huolimatta lännestä tulisi ennen sodan päättymistä, ellei tunnustusta saataisi ensin Venäjältä:

”Juhlapuvuissa ovat porvarit ilmoittaneet Suomen olevan riippumattoman tasavallan. Porvarit päättivät tästä lähtien katsoa ainoastaan länteen eikä itään päin. Siitä epäonnistuneesta päivästä alkoi Suomen tasavallan itsenäinen ulkopolitiikka.”³⁵⁸

Senaatti pyrki saamaan ulkovalloilta tunnustuksen Suomen itsenäisyydelle, mutta kansankomissaarien neuvoston puoleen se ei tahtonut kääntyä. Pyyntö nimittäin olisi merkinnyt aatteellisesti vieraan ja väliaikaiseksi oletetun neuvostohallituksen tunnustamista, jota myöskään länsivallat eivät olleet tunnustaneet. Saksan kehotuksesta senaatti kuitenkin päätyi pyytämään tunnustusta Venäjältä, jolta saatiin myönteinen vastaus vuodenvaihteessa. Tammikuussa Suomen itsenäisyyden tunnustivat muun muassa Ranska, Ruotsi ja Saksa, mutta Englannin ja Yhdysvaltojen kieltäytyminen kuvasti länsivaltojen epäluuloa Venäjän vallanpitäjiä ja siten myös Suomen itsenäisyyden pysyvyyttä kohtaan.³⁵⁹

Sosialistit puolestaan kääntyivät pian itsenäisyysjulistuksen antamisen jälkeen veljespuolueensa puoleen. Edvard Huttunen, Kullervo Manner ja Eetu Salin saivat Leniniltä ja Stalinilta vakuutuksen siitä, että kansankomissaarien neuvosto tunnustaisi Suomen itsenäisyyden sitä pyydettyä. Puolue kirjoittikin tunnustuspyynnön, mutta Trotski vastasi sosialistien lähetystölle, että nimenomaan senaatin olisi jätettävä anomus neuvostohallitukselle.³⁶⁰ Leninin ja Stalinin kansallisuusohjelma perustui ”Julistukseen Venäjän kansojen oikeuksista”, joka allekirjoitettiin bolshevikkien noustua valtaan sattumalta samana päivänä, kun Suomen eduskunta julistautui korkeimman vallan haltijaksi 15.11.1917. Ohjelman ydin oli lupaus Venäjän kansojen itsemääräämisoikeudesta valtakunnasta eroamiseen saakka. Tutkijat ovat olleet erimielisiä Leninin päämäärästä: Suomen itsenäisyyden tunnustaminen voidaan nähdä sosialistisen vallankumouksen tukemisena tai puhtaammin altruistisena valtiotekona. Edellistä kantaa on edustanut tunnetuimpana Tuomo Polvinen ja jälkimmäinen on lähinnä neuvostoliittolainen näkemys. Kansallisuusohjelmaan joka tapauksessa kuului oletuksena toimintamalli, jonka mukaan kansat liittyisivät proletaarisen yhtenäisyyden

³⁵⁸ TM 23.12.1917, ”Tärkeä alote”, *Demokraatti*.

³⁵⁹ Luntinen 1992, 234 – 243.

³⁶⁰ Paasivirta 1957, 31 – 32.

nimissä yhteiseen federaatioon.³⁶¹ Vaikka Leninin toiveissa eroaminen olisi tapahtunutkin yhdistymistä varten, aikalaisten oli varmasti vaikeaa hahmottaa sitä. Toisaalta ainakaan sosialistit eivät edes halunneet uskoa Leninin opportunismiin.

Työväenlehdistö ei siten millään muotoa voinut hyväksyä porvareiden toimintaa. *Sosialisti* muistutti, kuinka sosialidemokraattien ehdottama yhteistyö olisi ollut oikea ratkaisu:

”Kaikillahan ovat tuoreessa muistissa porvariensa kumarrusmatkat ulkovaltoihin ja heidän nöyryytöksensä, kun ulkovallat ilmoittivat kylmästi, että Suomen riippumattomuuden tunnustaminen voi tapahtua vasta sen jälkeen kun Suomen ja Venäjän välillä on saatu aikaan sopimus.”³⁶²

Kurikkakin ilkkui porvareiden länsisuuntautuneisuutta, jonka suhteen he olosuhteiden pakosta joutuivat tekemään täyskäännöksen ja pyytämään vieläpä sosialisteilta siinä apua:

”Sitten söivät viisi säkkiä ryssänsipulia saadakseen katumuksen kyneleet esiin, kumarsivat meidän sosialisteille, että nämä lepyttäisivät kaverinsa Venäjällä ja sitten kun nämä olivat esirukoukset senaattimme puolesta pitäneet, tunnusti senaatti katkeralla mielellä – mutta sangen kunnioittavalla naamalla – bolsheviikkisocialistit täysvaltaiseksi hallitukseksi, ihan tasa arvoisiksi itsensä kanssa.”³⁶³

Myös *Sosialistin* pilapiirtäjä huvitti lukijoitaan porvariston poukkoilulla saksalaisten luota bolshevikien syliin.³⁶⁴ Tavoitteena oli näyttää, kuinka väärin lihava porvari oli jälleen toiminut, ja millaisen nöyryytyksen eteen hän oli itsensä ajanut. Sama tuli esille myös *Työmiehen* vakiintuneella pilapalstalla *Viikon varrelta*³⁶⁵.

Kansan Lehden mielestä porvariston tekemä virhe johtui sen itsekyydestä:

³⁶¹ Rinta-Tassi 1989, 124 – 128. Ks. kansallisuuspolitiikan muuttumisesta Polvinen 1967, 155 – 160.

³⁶² S 7.1.1918 ”Itsenäinen Suomi”.

³⁶³ K 15.1.1918, ”Kurikka”, Ema.

³⁶⁴ S 10.1.1918, ”Hallituksemme viimeiset seikkailut eli Saksan kautta Ruotsiin”.

³⁶⁵ TM 5.1.1918, ”Viikon varrelta”, Lassi.

”Maamme porvariston ja sen hallituksen menettely tässä kansamme elinkysymyksessä onkin ollut kerrassaan surkea. Se luokkavihan sokaisemana on jättänyt maamme itsenäisyyskysymyksen kerrassaan tuuliajolle siitä syystä, ettei se ole tahtonut hankkia itsenäisyytemme tunnustusta Venäjän nykyiseltä hallitukselta sen vuoksi, että se on sosialistinen ja sen antama tunnustus saattaisi vahvistaa sosialistien valtaa ja voimaa tässäkin maassa.”³⁶⁶

Kirjoittaja totesikin samassa yhteydessä, että senaatin suorastaan rikollinen toiminta vaatisi parlamentarismien mukaisesti hallituksen vaihtamista.

Kurikan kansikuva kertoi kursailematta lehden mielipiteen itsenäisyydestä: bolshevikit olivat lahjoittaneet sen täysi-iän saavuttaneelle Suomi-neidolle.³⁶⁷ *Eteenpäin* suorastaan ylisti bolshevikkeja, eikä antanut lainkaan tunnustusta sosialidemokraateille:

”Venäjän kolmas vallankumous, köyhälistön nousu valtaan, on toteuttanut sen mikä on ollut kansamme hartain toivo. Ainoastaan sitä meidän on kiittäminen vapautuksestamme, ainoastaan Venäjän työväenluokan kansainvälisen yhteenkuuluvaisuustunteen pohjalla olemme nousseet itse itsenäiseksi kansaksi toisten maailman kansojen rinnalle.”³⁶⁸

Samainen lehti arvosteli seuraavassa pääkirjoituksessaan puoluetta siitä, ettei se ollut tyydyttänyt venäläisten toivetta vallankumouksen tielle ryhtymisestä. Evert Huttunen vaatikin *Me vaadimme* -ohjelman mukaisesti eduskunnan hajottamista ja kansalliskokouksen kutsumista koolle.³⁶⁹ Tavoitteena lienee pikemminkin ollut estää kuin edesauttaa väkivaltaista vallanottoa, sillä Huttunen esiintyi vallankumousliikkeen vastustajana.³⁷⁰

Itsenäisyys himmensi luokkaeroja ainakin *Työn* mielestä:

”Tapaukset ovat vierineet niin nopeasti, mielipiteet siksi valtavasti muuttuneet, että nyt on Venäjän hallituksen valtioteko, Suomen riippumattomuuden tunnustaminen, kohtaava täällä yksimielisen kansan, joka on lähettävä – yli kansallisten rajojenkin, veljellisen tervehdyksensä vapaalle Venäjän kansalle todistukseksi vilpittömästä ystävydestä...”³⁷¹

On toki huomattava, että pääkirjoituksen oli kirjoittanut Huttunen. Yksimielisyys oli siis vain hetkellistä, sillä esimerkiksi Mäkelinin johdolla isänmaallisimpana työväenlehtenä

³⁶⁶ KL 3.1.1918, ”Suomen itsenäisyyden tunnustaminen”.

³⁶⁷ K 15.1.1918.

³⁶⁸ E 8.1.1918, ”Vapaa, itsenäinen Suomi”.

³⁶⁹ E 10.1.1918, ”Valtiollinen riippumattomuutemme. Viipymättä toimiin sen johdosta”, E. H.

³⁷⁰ Soikkanen 1967, 370.

³⁷¹ T 7.1.1918, ”Riippumaton Suomi”, E. H.

esiintynyt *Kansan Tahto* antoi vuolaasti kunnian itsenäisyydestä vain työväestölle.³⁷² Se iloitsi suuresti riippumattomuuden saavuttamisesta, mutta ennen kaikkea luokkataistelun esteiden poistumisen vuoksi:

”Suomen kansa elää nyt historiansa suurimpia hetkiä. Uusi aikakausi on sille alkanut. Se on astunut tasa-arvoiseksi tunnustettuna jäsenenä vapaiden kansakuntain joukkoon. Käsnyläisen asemasta se on kohotettu omaksi isännäkseen. Sen on nyt omin päin järjestettävä suhteensa muihin kansoihin sekä hoidettava itse sisäiset asiansa. Muiden sekaantumatta on meidän taisteltava luokkataistelumme. Ei tarvitse työväenkään pelätä vieraan porvariston tulevan omien riistäjäimme avuksi ainakaan julkisesti.”³⁷³

Työväenliikkeen johto piti itsenäisyyttä vallankumouksen edellytyksenä. Sosialidemokraatit viestittivätkin bolsheveille jo joulukuussa, että proletariaatin voitto voitaisiin turvata vain kansallisuusriitain häiritsemättä käynnissä olevaa luokkataistelua. Näin saataisiin myös estettyä porvarillisia käyttämästä itsenäisyyspyrkimystä propaganda-aseena työväestöä vastaan sekä toisaalta vahvistettua työväen taistelutahtoa.³⁷⁴ Ajatus siirtyi myös työväenlehdistöön, jossa uusi tilanne nähtiin ennen kokemattomana mahdollisuutena vapautua yläluokan vallan alta. *Työmies* vaati lukijoitaan jatkamaan taistelua työväestön aseman parantamiseksi ja olemaan luottamatta vain omaa etuaan ajavaan porvaristoon:

”Suomen koko työläisluokka vaikeroi porvariston taloudellisen vallan orjina. Semmoisina orjina huokailevat torpparit ym. ja tänä valtiollisen vapauden aamuna ei ole pysähdyttävä sitä vapautta juhlimaan, vaan on riennettävä luomaan sisällistä vapautta, sillä nyt ovat hetket suotuisat. Joka nyt nukkuu, hän pettää oman asiansa, luokkansa, ne toiveet, jotka Venäjänkin köyhälistö on nyt vapauttamaansa Suomen köyhälistöön asettanut. Ei pidä erehtyä, ei unohtaa, että porvariston pääomalla ei ole mitään isänmaata muutoin kuin petollisissa sanoissa.”³⁷⁵

Itsenäisyys nähtiin myös vapautumisena kaksinkertaisesta sorrosta, jota olivat harjoittaneet sekä kotimainen että venäläinen porvaristo.³⁷⁶ Itsenäisyyden kannattaminen ei kuitenkaan merkinnyt sosialisteille hyökkäämistä bolshevikkien

³⁷² KT 4.1.1918, ”Suomen riippumattomuus”.

³⁷³ KT 10.1.1918, ”Työväki tietoja hankkimaan”.

³⁷⁴ Luntinen 1992, 233 – 234.

³⁷⁵ TM 19.1.1918, ”Eron hetkellä”, Irmari Rantamala.

³⁷⁶ Esim. S 19.1.1918, ”Itsenäinen Suomi”, N. R. af Ursin.; TM 20.1.1918, ”Suomen vapaudelle juhlistaessa”, K. H. Ursin kykeni näin yhdistämään ”yrjökoskismaisen” kansallismielisyytensä marxilaisuuteen (Rahikainen 1986, 281 – 282).

kimppuun. Porvaristo väittikin tällä perusteella työväestöä epäisänmaalliseksi, mistä Työ oli sängen suivaantunut:

”Kun Suomen työväestö ei ole tahtonut heidän mukanaan ase kädessä hyökätä vallankumouksellisen Venäjän kimppuun, vaan päinvastoin koettanut toimia edelleenkin suhteitten rauhallisella tavalla järjestämiseksi, on siltä taholta leimattu meidät isänmaan pettureiksi, Suomen itsenäisyyden vastustajiksi yms. Tämän kansalaissodan puhkeamisen edellisinä päivinä julistivat porvarilehdet kaikelle maailmalle, että sosialistien läheinen suhde venäläisiin muka merkitsee sitä, että sosialistit haluavat yhä edelleen säilyttää Venäjän ylivallan Suomessa. Ja Svinhufvudin hallitus viimeisiksi töikseen julistikin kaikki meidät maankavaltajiksi, punaisiksi rosvoiksi, jotka on ase kädessä tuomittava yms.”³⁷⁷

Sisällissodan puhkeamisen jälkeen porvaristoa syytettiin valheellisten tietojen levittämisestä tavoitteenaan valkokaartilaisten määrän lisääminen:

”Vieläpä nytkin rintamilta ja niiden takaa saapuvat viestit kertovat, että ’valkokaartilaisten’ sotaista mielialaa koetetaan yhä edelleen pitää vireillä sillä uskottelulla, että heidän isänmaallisena velvollisuutenaan on itsenäiseksi julistautuneen maan vapauttaminen venäläisestä sotaväestä. Heidän joukoissaan näet kuuluu olevan suuret määrät sellaisia aineksia, jotka eivät ole tarttuneet aseisiin Suomen työväenluokkaa vastaan, ja jotka siis eivät tahdo taistella kansalaissodassa. Semmoinen mieliala kuuluu olevan varsinaisen kansan keskuudessa laajoilla alueilla varsin yleinen. Vahinko vain, ettei sinne nyt voi saada oikeita tietoja nykyisestä tilanteesta, eikä siitä osasta, jonka näyttelemiseen heidät on petkutettu.”³⁷⁸

Tällä tavoin yritettiin luultavimmin viedä pohjaa porvariston propagoimalta vapaussotakäsitteeltä. Sehän rakentui pitkälti venäläisvastaisuuden varaan. Monelle patriotismia uhkuneelle pohjanmaalaiselle suojeluskuntalaiselle tulikin yllätyksenä, kun aseiden tähtäimessä näkyikin suomalainen eikä venäläinen.³⁷⁹ Työväenlehdissä pyrittiin siten myös kyseenalaistamaan porvariston isänmaallisuus. Porvaristoahan piikiteltiin jo ennen sotaa väittämällä sen keskittyneen vain ulkoisiin tekijöihin sosialistien rakentaessa hyvinvoinnin perustan:

³⁷⁷ T 16.2.1918, ”Sosialistit ja Suomen itsenäisyys”.

³⁷⁸ T 20.2.1918, ”Keitä vastaan he taistelevat? Mannerheimiläisten taktiikka horjuu”.

³⁷⁹ Ylikangas 1993a, 112.

”Sillä aikaa kun porvaristo keskitti kaiken henkisen voimansa ratkaistakseen bolshevikkien herjaamisen ohella tärkeän kysymyksen Suomen valtakunnan lipun väreistä, loi Suomen työväestö valtakuntaa lippua varten.”³⁸⁰

Kurikka piti lippukiistaa suorastaan naurettavana ja ehdotti, että lipun värit sekoitettaisiin samassa suhteessa kuin edustajapaikat eduskunnassa, jolloin lopputulos olisi porvarillista Suomea varsin hyvin kuvaava. Ei se suostunut ymmärtämään symbolismiakaan:

”Ja leijona Suomen merkiksi? No, sen vuoksi kylläkin, että nähtäisi edes kuvassa se elukka, sillä perin harvoin niitä täällä sirkuksissakin vierailee.”³⁸¹

Vuoden 1918 ensimmäisessä numerossa samainen lehti vitsaili edelleen Suomen tasavallan lipulla, jossa oli mustalla surunauhalla reunustetulla valkoisella pohjalla porvarileijona kuristamassa työläistä.³⁸² Vastakkainasettelu oli siis juuri saavutettua itsenäisyyttä olennaisempi.

Työväenlehdistön mielestä porvariston isänmaallisuus tuli esille vastakohtaisuuksien luomisena suhteessa muihin maihin:

”Voltaire on lausunut: ’Isänmaan rakkaus on toisten isänmaan vihaamista.’ Aivan niin, jos mittapuuna pidetään porvariston isänmaallisuutta.”³⁸³

Porvaristo ei siis halunnut rakentaa maata sisältä päin, vaan pikemminkin saattaa sen sekasortoon. *Eteenpäin* halusi tuoda esille, kuinka isänmaan nimessä työväen oli pakko tarttua miekkaan:

³⁸⁰ TM 19.1.1918, ”Eron hetkellä”, Irmari Rantamala.

³⁸¹ K 1.4.1917, ”Suomen lippukysymys”, Lippumaakari.

³⁸² K 1.1.1918, ”Suomen tasavallan leijonalippu”.

³⁸³ E 7.2.1918, ”Onko työväenluokan vallankumoustaistelu isänmaallista?”.

”Ei ole mitään isänmaallista se, että työväestö koetetaan pitää valtiollisesti ja yhteiskunnallisesti mitä suurimmassa riippuvaisuudessa. Ei ole isänmaallista koettaa säilyttää valta ja rikkaudet vain muutamilla harvoilla, kansan valtavan enemmistön nääntyessä vailla inhimillisen elämän mahdollisuuksia. Ja juuri näiden inhimillisen elämän mahdollisuuksien saavuttamiseksi ja Suomen nuoren tasavallan perusteiden järjestämiseksi terveelle perusteelle, on työväestö tässä maassa aseisiin astunut. - - Me emme kutsu tämän maan työväestöä aseisiin sellaisen isänmaallisuuden nimessä, jossa nimessä porvaristo lahtareja työväestöä murhaamaan kutsuu. Porvaristo kutsuu väestöä aseisiin oman luokkaherruutensa säilyttämiseksi ja me kutsumme työväenluokkaa taisteluun oman asemansa parantamisen, oman paremman tulevaisuutensa nimessä, isänmaan onnen nimessä, jos niin tahtoisii sanoa.”³⁸⁴

Sen mielestä porvariston harjoittama eriarvoisuutta luova politiikka oli väärä lähtökohta Suomen valtiolle. Oikeanlaista isänmaallisuutta oli sen sijaan työväen pyrkimys luokkaerojen tasoittamiseen.

4.6 PORVARISTO VALMISTEELEE KANSALAISSOTAA!

4.6.1 SENAATILLE MYÖNNETTY DIKTAATTORIVALTA

Marraskuun lopulla asetetulla Svinhufvudin itsenäisyssenaatilla ei ollut komennuksessaan laillista järjestysvaltaa, vaikka Suomi oli julistautunut itsenäiseksi. Saksanniemen poliisikoulukin oli hajotettu punakaartilaiden toimesta suurlakon aikana. Hallitus ei siis voinut taata valtion suvereniteettia – etenkin kun maassa oleskeli vielä useita kymmeniä tuhansia venäläisiä sotilaita. Jo suurlakko vauhditti suunnitelmia hallituksen alaisen aseellisen voiman järjestämisestä ja lisää pontta antoivat Turun mellakat. Porvariston kannatuksesta huolimatta senaatti vältteli esityksen antamista eduskunnan käsiteltäväksi, sillä se ei halunnut porvarien ja sosialistien välisen vastakkainasettelun vielä joulukuussa kärjistyvän.³⁸⁵ Turun tapahtumat – miliisilakko ja sen mahdollistama ryöstöaalto – olivat kuitenkin omiaan kääntämään huomion järjestysongelmaan ja siten vauhdittamaan kehitystä kohti sisällissotaa.³⁸⁶

Nuorsuomalaisen kansanedustajan Antti Mikkolan anomusehdotus puolustuslaitoksen perustamiseksi avasi keskustelun sekä eduskunnassa että lehdistössä. Vuoden 1878 asevelvollisuuslain mukaisen sotaväen perustaminen ja kansanmiliisin

³⁸⁴ E 26.2.1918, ”Isänmaallisuuden nimessä työväestön murhaaminen”.

³⁸⁵ Uola 1998, 192 – 195.

³⁸⁶ Upton 1980, 397.

aikaansaaminen herättivät pelkkänä ajatuksena voimakasta vastustusta työväenliikkeessä.³⁸⁷ *Kansan Lehti* piti ehdotusta ”surullisen kuuluisan” Saksanniemen poliisikoulun henkiinherättämisenä.³⁸⁸ Porvariston esittämää perustelua itsenäisyyden turvaamisesta ei pidetty realistisena vedoten Belgian kohtaloon Saksan suurvallan naapurina.³⁸⁹ *Kansan Tahto* näki sen vain yrityksenä huijata porvariston kannattajia.³⁹⁰ Työ ei ironisesti uskonut edes ulkoisen vihollisen olemassaoloon, sillä itsehän porvarit houkuttelivat Ruotsia ja Saksaa sekaantumaan maan asioihin.³⁹¹ *Kansan Lehti* kertoikin lukijoilleen todellisen syyn sotalaitoksen pystyttämiseen. Valtion kustannuksella haluttiin luoda organisaatio työväen oikeutettujen vaatimusten hillitsemiseksi:

”Peittelemisistä huolimatta on helposti havaittavissa todelliset syyt siihen sodanjumalan mairitteluun, jolla pyritään mahdollisimman pian polkemaan esille kotimaisia sotajoukkoja. - - Muistammehan mikä sai yläluokkamme viime kesänä uutteriin ponnistuksiin lahtarikaartien muodostamisesta ja aseistamisesta. Kohta kun työväestö oli lakkojen avulla ryhtynyt vaatimaan lyhyempää työpäivää ja parempaa palkkaa, eikä rikkureja ollut tarjolla, joutui porvaristo raivoihinsa ja alkoi aseelliset hyökkäyksensä lakkolaisia vastaan. Aseiden ja niiden käyttäjien vähälukuisuuden sekä kykenemättömyyden takia eivät tulokset vastanneet toiveita. Aseiden hankkiminen, lahtarikaartilaisten palkkaaminen ja kouluttaminen tulee kalliiksi. Sen vuoksi pyritään kustannukset suorittamaan kansan kukkarosta, muodostamalla samaa tarkoitusta varten ’oma kansallinen sotalaitos’ porvariston käsissä olevan hallituksen komennettavaksi työväestöä vastaan.”³⁹²

Suojeluskuntien asema oli vuoden 1917 lopulla edelleen epävirallinen, vaikka porvaristo hyväksyikin niiden muodostamisen ja aseistamisen. Suojeluskuntien järjestelmällinen koulutus aloitettiin joulukuussa Saksasta tulleiden jääkäreiden johdolla, mistä myös senaatti oli tietoinen.³⁹³ Kirjoittaja oli siis ainakin osittain oikeassa. Senaatin läheiset suhteet aktivistipiireihin varmasti puhuivat suojeluskuntien virallistamisen puolesta.

Radikaloituneiden punakaartilaisten ja venäläissotilaiden väkivaltaisen käyttäytymisen lopettamiseksi, porvariston vaatimuksen tyydyttämiseksi sekä oman

³⁸⁷ Manninen 1992a, 365.

³⁸⁸ KL 1.12.1917, ”Porvarien uudistusten kansanvaltaisuus”, -a.

³⁸⁹ KL 17.12.1917, ”Oma kansallinen sotalaitos”, Romo; T 3.12.1917, ”Suomelle oma sotilaslaitos.

Työläisnuoriso voimakkaasti sitä vastustamaan”, Otto Niinipuro.

³⁹⁰ KT 20.12.1917, ”Porvarien sotalaitospuuhat”.

³⁹¹ T 14.12.1917, ”Oma sotalaitosko Suomeen?”, Hanna Krh.

³⁹² KL 17.12.1917, ”Oma kansallinen sotalaitos”, Romo.

³⁹³ Uola 1998, 195 – 196.

arvovaltansa säilyttämiseksi senaatti antoi eduskunnalle esityksensä lujan järjestysvallan luomisesta maahan 9.1.1918. Eduskunta antoi senaatille valtuutuksen niukalla porvariäänten enemmistöllä 12.1.1918. Porvaristossa oltiin tyytyväisiä, sillä päätös takaisi omaisuuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojan, joka turvaisi myös työväestöä. Sosialistien piireissä lujan järjestysvallan luominen koettiin ”Mainilan laukauksia etsien” aseellisen luokkataistelun julistamiseksi työväestöä vastaan.³⁹⁴

Työmies yritti vielä ennen äänestystä saada kannatusta kunnallisten järjestyslaitosten muodostamiselle senaatille annettavien ”diktaattorivaltuuksien” sijaan. Se muistutti poliisikokeiluihin vedoten, että porvariston salainen aseistautuminen oli pakottanut työväestön vasta-aseistautumiseen, josta sitten ”kansalaistaistelut” olivat olleet seurauksena.³⁹⁵ *Sosialistin* sävy oli suorastaan uhkaava profetoidessaan tulevaa yhteenottoa:

”Vai onko hallitus valmis uhraamaan satoja, mahdollisesti tuhansia ihmishenkiä luokkapyyteittänsä perilleajamiseksi! - - Työläisten hengistä se luonnollisestikaan ei välitä, mutta siinä tapauksessa, että porvaristo joutuu alkamansa kansalaissodan uhriksi, tulee hallitus, samoin kuin eduskunnan porvarillinen enemmistö joutumaan sekä oman luokkansa että työläisten tuomittavaksi.”³⁹⁶

Porvariston piittaamattomuutta todistellen lehti paljasti seuraavassa pilakuvassaan, joka julkaistiin eduskunnan tekemän päätöksen jälkeen, ”herra Iso-Rasituksen” ja ”sotalaitoshomman” todellisen tarkoituksen olevan työläisten saaminen taistelemaan aseina toisiaan vastaan.³⁹⁷ *Työmieskään* ei enää sovitellut, vaan uhkaili porvaristoa – tosin leikkisään sävyyn:

”Mitä leivästä, verhoista, kansa maan! / Kuri ankara kurjille riittää. / Esivalta kun miekkaa heiluttaa / alamaiset on vaiti ja kiittää. / Vikapisto se kuitenkin, luulla on lupa, / ja tulella leikkiä harvoin on hupa / edes porvarin, vaikka ois mahtavakin / palaa voi siinä sormet ja partakin.”³⁹⁸

³⁹⁴ Uola 1998, 199 – 205. Uolan käyttämä rinnastus talvisotaan lienee kuvaava, mutta metodisesti arveluttava. Eduskuntakeskustelusta tarkemmin Upton 1980, 437 – 441.

³⁹⁵ TM 11.1.1918, ”Luja järjestysvalta”, O – e.

³⁹⁶ S 12.1.1918, ”Porvaristo valmistelelee kansalaissotaa”.

³⁹⁷ S 19.1.1918, ”Porvariemme sotalaitoshomma ja sen tarkoitus”.

³⁹⁸ TM 20.1.1918, ”Viikon varrelta”, Lassi.

Senaatin saatua haluamansa valtuudet totesi *Kansan Lehti*, että porvarillinen senaatti oli anastanut itselleen eduskunnalle kuuluvaa valtaa.³⁹⁹ Samoilla linjoilla oli *Kansan Tahto*, jonka mukaan porvaristo oli julistanut kansalaissodan:

”Sillä työväki käsittää, se tietää sen kokemuksesta, että tällaisia otteita ei tehdä yksinomaan järjestyksen ylläpitämiseksi, vaan että porvarillisten aseelliset puuhut ovat itse asiassa suunnat työväen järjestöjä ja niiden toimintaa vastaan. Aseelliseen mahtiin nojaten aikoo porvaristo nyt ratkaista kysymyksen korkeimmasta vallasta omien luokkaetujensa viitoittamaan suuntaan, minkä työväki, porvarillisten monien yritysten johdosta, jo tuntee erinomaisen hyvin.”⁴⁰⁰

Järjestysvaltakysymys liitettiin siis kiistaan korkeimmasta vallasta. Olihan kysymys valtalaista ja eduskunnasta korkeimman vallan käyttäjänä saanut poliittisen valtataistelun leiman sosialistien ja porvareiden välillä jo puoli vuotta aiemmin. Nyt tämä valtataistelu oli muuttumassa myös *Työn* mielestä aseelliseksi. Sen mukaan porvaristo sai eduskunnan päätöksellä laillistettua Ruotsin, Saksan sekä Venäjän tukeman aseistautumisensa ja lähteä ”ryöstö- ja murharetkille” työläisiä vastaan. Näkemyksensä tueksi lehti kertoi, kuinka aseistetut lahtarikaartilaiset olivat hyökänneet Porvoon työväentalolle.⁴⁰¹ Myös *Kurikan* pilapiirtäjän mielestä luja järjestysvalta merkitsi yksinkertaisesti porvareiden pistinvaltaa.⁴⁰² Sotalaitoshanke nähtiin *Sosialistin* pilakuvassa vanhan sortovallan ilmentymänä yhdessä ”poliisirankaisukunnan”, ”uskonnon pimityksen”, ”myrkkyjuomien turmion” ja ”sanavapauden sulun” kanssa.⁴⁰³

Työväen oma toiminta nähtiin vain reaktiona porvariston sortotoimiin. Tämä puolustuksellinen näkökulma tuli selkeimmin esille *Sosialistin* pääkirjoituksessa, jossa lehti piti sitä yleisenä mielipiteenä:

”Jokainen tietää, että työväestön aseisiin turvautuminen oli pakon aiheuttama, viimeinen hätäkeino, johon sen pakotti porvariston aseistautuminen työväkeä vastaan.”⁴⁰⁴

Seuraavassa numerossaan se käytti myös Viipurin tapahtumia hyväkseen luodessaan kuvaa puolustuksellisesta asemasta:

³⁹⁹ KL 16.1.1918, ”Senaatille myönnetty diktaattorivalta”, R.

⁴⁰⁰ KT 15.1.1918, ”Porvarilliset julistaneet kansalaissodan”.

⁴⁰¹ T 16.1.1918, ”Lahtarikaartin ryöstöretket. Sitenkö porvaristo vastustaa anarkiaa?”, A-to.

⁴⁰² K 15.2.1918, ”Luja järjestysvalta”.

⁴⁰³ S 22.1.1918, ”Vanha sortovalta”.

⁴⁰⁴ S 24.1.1918, ”Toimituskirjotuksia. Porvarit eivät tahdo luopua surmasuunnitelmistaan”, -a.

”Työläiset ovat olleet pakotetut puolestaan asestautumaan suojellakseen itseään lahtarikaarteilta, joille porvaristo on pitkät ajat aseita salaa kuljettanut. Punakaartin reipas menettely Viipurissa lahtarien taholta uhkaavan vaaran torjumiseksi olkoon osoituksena porvaristolle, että työläiset tulevat pitämään huolen siitä, että porvarit eivät voi asevoiminkaan työväestön vaatimuksia tukahduttaa.”⁴⁰⁵

Kirjoittaja varmisti loppukommentillaan, että lukijalla säilyy usko työväen lopulliseen voittoon. Myös *Eteenpäin* vahvisti työväen puolustusasemia innostaen samalla taisteluun:

”Näin me näemme porvariston varustautuneen kiireestä kantapäähän. Mitä sanoo työväestö? Työväestö tietysti puree hammastaan ja sen sappi on halkeamaisillaan. Vieläkö tämän elintarvekurjuuden, puutteiden ja rasituksen lisäksi aijotaan meistä iskeä suontakin? Siltä sen näyttää. Mutta työväestö ei noinkaan kamalain tosiasian edessä kalpene eikä toivottomuuteen lankea. Jos asiat ovat sille asteelleen ehtineet, että on taisteltava, taistellaan vain. Työväestö on tietoinen siitä, että se ei ole kansalaissotaan millään tavalla syypää. Porvaristo on historian edessä edesvastuun siitä kantava.”⁴⁰⁶

4.6.2 HAJAANNUSTA VASTAAN

Työväenlehdissä ei esiintynyt epäselvyyttä siitä, pitäisikö *Me vaadimme* -ohjelma saada voimaan. Erimielisyyksiä syntyi lähinnä siitä, miten ja milloin uudistusohjelma ajettaisiin läpi.⁴⁰⁷ Toimintatapojen yhtenäistämiseksi järjestettiin Tampereella 16. – 18.12.1917 Suomen työväen järjestyskaartien edustajakokous, joka päättyi saattamaan järjestyskaartit työväenliikkeen keskusjärjestöjen (sosialidemokraattisen puolueen ja Suomen ammattijärjestön) alaisiksi Ali Aaltosen tekemän ehdotuksen mukaisesti. Päätös oli merkittävä, sillä se tarkoitti Adolf Taimen johtaman kaartin riippumattomuutta ajaneen linjan tappiota. Kaarti oli kuitenkin sääntöjensä mukaan valmis myös toimimaan ”työväenliikkeen tarkoituksien täytäntöönpanevana voimana” eli aseellisesti.⁴⁰⁸

Yhteisestä päätöksestä huolimatta työväenliikkeessä esiintyi edelleen hajaannusta, jota *Sosialisti* ei hyväksynyt edes ammatillisissa järjestöissä – puoluejärjestöistä puhumattakaan:

⁴⁰⁵ S 25.1.1918, ”Toimituskirjotuksia. Kansalaissodan kynnykselläkö?”.

⁴⁰⁶ E 22.1.1918, ”Porvariston aseistautuminen. Se voi synnyttää kansalaissodan”.

⁴⁰⁷ S 17.1.1918, ”Toimituskirjotuksia”, Toimitus.

⁴⁰⁸ Salkola 1985b, 290 – 292, 296 – 297, 300.

”Keskusjohdon on kerättävä kaikki langat voimakkaisiin käsiinsä eikä sallittava minkäänlaisia hajallisia esiintymisiä yksilöiden eikä ryhmäin puolelta. - - Jos se on siihen liian heikko, kuten meillä nyt tuntuu olevan asianlaita, on se silloin perinpohjin uusittava.”⁴⁰⁹

Se oli siis valmis jopa vaihtamaan puoluejohtoa tavoitteen saavuttamiseksi. *Työ* puolestaan ei ollut lainkaan samoilla linjoilla, vaan väitti työväenliikkeen hajaannuksen johtuvan venäläisten painostuksesta:

”Asema käy sitä ikävämmäksi, että Venäjältä käsin kiihoitetaan puolueen periaatteisiin ja menettelytapoihin sangen vähän perehtyneitä kaartilaisia suorasukaisempaan toimintaan. Pietarissa on moitittu puolueemme johtoa ’opportunistiseksi’ ja porvarilliseksi. Samanlaisen väitteen ovat monet täälläkin olevat venäläisen sotaväen keskuudessa toimivat henkilöt lausuneet. Samalla on annettu ymmärtää, ettei nykyinen maltillinen puoluejohto kelpaa mihinkään, vaan olisi joukkojen sitä jonkun verran siivottava. Nähtävästi levottomimmat ainekset punakaartilaisten keskuudessa ovat yhtyneet tuohon käsitykseen ja alkaneet itse teossa osoittaa, etteivät he anna nykyiselle puoluejohdolle ja puoluejärjestöille mitään merkitystä, vaan sivuuttaen ne, toimivat ominpäin niin kuin itse näkevät hyväksi.”⁴¹⁰

Sosialisti suhtautui sangen kielteisesti Helsingin työväen järjestyskaartin luomiin omiin sääntöihin, joita se yritti hyväksyttää muillakin järjestyskaarteilla. Lehden mielestä nimen muuttaminen ”Punaiseksi kaartiksi” heijasti, omien sääntöjen luomisen ohella, puoluevastaisuutta ja vahingoittaisi työväenliikettä:

”Tämä kaikki osoittaa, että, vastoin toiveita, työväen järjestyskaarteihin keräytyneet uudet ja sosialidemokratiaa tuntemattomat ainekset ovat päässeet niissä siinä määrin merkityksellisiksi tekijöiksi, että ne määräävät kaartiemme vakinaisen luonteen. Seuraus tästä on yksi ja se on työväen liikkeellemme turmiollinen. Järjestyskaartit lakkaavat olemasta sitä, mitä niiden tarkoitus on puoluekokouksen määrittelemänä. Kun ne eivät enää ole työväen järjestöjen valvonnan alaisia, eivät ne enää ole luotettaviakaan, vaan voivat hajoittaa ja vahingoittaa rivejämme. - - on puolueemme keskusjohdon palautettava rintamamme eheys ja pidettävä huoli siitä, ettei ase, joka tarkoitettiin luokkamme itsepuolustukseksi, koidu sen taistelua vahingoittavaksi.”⁴¹¹

Helsingin kaarti todellakin hylkäsi Tampereen edustajakokouksen laatiman päätöksen ja hyväksyi 6.1.1918 yksimielisesti itselleen uudet säännöt, joissa ei hyväksytty

⁴⁰⁹ S 8.1.1918, ”Puolueemme keskusjohto voimakkaampiin käsiin. Riviemme hajaantuminen estettävä”, K. U.

⁴¹⁰ T 11.1.1918, ”Punainen kaartiko vai sosialidemokratinen puolue?”, E. Huttunen.

⁴¹¹ S 9.1.1918, ”Punakaartit saatettava luotettaviksi järjestöiksi”.

työväenliikkeen perinteisten keskusjärjestöjen määräysvaltaa kaarteihin vaan annettiin ylin päätävävalta kaartin yleisesikunnalle. Nimen muutoksella se halusi osoittaa itsenäisyyttään muihin kaarteihin nähden.⁴¹²

Myös *Kansan Lehti* vaati voimakasta keskusjohtoa ja järjestöjen alistamista sen tahtoon:

”Kurittomuutta puolueessamme ei ole sallittu ennenkään, eikä sitä saata sallia nytkään. Kaartien on ehdottomasti noudatettava puoluekokoustemme hyväksymiä menettelytapoja ainakin niin kauan kuin ne on toisenlaisiksi muutettu. Jos taas joku kaartin osasto ei sellaiseen alistu, niin on se tehnyt itsensä mahdottomaksi olemaan puolueemme keskuudessa.”⁴¹³

Vaatimus voimakkaasta keskusjohdosta ja järjestöjen alistamisesta puolueelle oli vastareaktio työväenliikkeessä esiintyneeseen syndikalismiin⁴¹⁴. *Kansan Tahdon* mukaan suuntaus oli saanut kannatusta suurlakosta lähtien etenkin Turussa ja pääkaupunkiseudulla, joten puolueen olisi otettava selkeästi kantaa siihen:

”On oltava joko sitä tai tätä, mutta kokonaan jompaakumpaa, sillä kaksinaisuus ja ponnettomuus on aina vahingoksi. Siksi täytyy puolueemme tarkoin määritellä suhteensa uuteen virtaukseen ja sen edustajiin, sillä alkanut jakautuminen voi laajeta hajaannukseksi, mikä merkitsisi työväenliikkeen taka-askelta maassamme.”⁴¹⁵

Viikon kuluttua pääkirjoituksen julkaisemisesta puolue tavallaan ottikin kantaa kaartien kehitykseen laajentamalla puolue toimikunnan koostumusta. Käytännössä se merkitsi kaartien edustajien, ennen kaikkea Helsingin punakaartin, ottamista mukaan puolueen päätöksentekoon. Jyrkkien osuus johtoportaan kasvoi ja suunta kohti vallankumousta voimistui.⁴¹⁶ Kaartien sijasta puolueen oli aika alistua ja lakata jarruttamasta kehitystä kohti yhteentörmäystä. Sekä puolue toimikunta että sen muodostama Työväen toimeenpaneva komitea⁴¹⁷ olivat vallankumouksen kannalla. Toisin kuin marraskuun

⁴¹² Salkola 1985b, 347.

⁴¹³ KL 12.1.1918, ”Punaisetkaartit ja puolueemme keskusjärjestöt”, R.

⁴¹⁴ Ammattiyhdistysliikkeen haara, jossa lakkotaisteluilla ja väkivalloin pyritään saavuttamaan vallankumouksellinen tila (Tikka 2004, 56).

⁴¹⁵ KT 12.1.1918, ”Hajaannusta vastaan”.

⁴¹⁶ Salkola 1985b, 372 – 379.

⁴¹⁷ Jäseninä puolue toimikunnan viisi uutta jäsentä: Adolf Taimi, Antti Kiviranta, Eero Haapalainen, Lauri Letonmäki ja Emil Elo tehtävinään toimia yhdessä puolue toimikunnan kanssa ja johtaa puolue järjestöjen sekä työväen järjestyskaartien toimintaa (Holodkovski 1978, 156 – 157).

suurlakon aikana nyt työväenliikkeellä oli johtava elin, joka kykenisi viemään joukot vallankumoukseen.⁴¹⁸

Lähtökohtaisesti työväenlehdissä vastustettiin väkivaltaa, mutta yhtenäisyys meni senkin edelle. Tämä tuli esille heti, kun esitys lujan järjestysvallan luomisesta tuli eduskunnan käsittelyyn. Esimerkiksi *Sosialistin* mielestä olennaisinta oli yksityisten väkivallantekojen estäminen ja kollektiivisen väkivallan käytön salliminen:

”Tärkeämpää siis on kääntää huomio omaan luokkaan, työväkeen ja pitää huoli siitä, että työväki pysyy yhtenäisenä joukkona, yhtenäisten menettelytapojen puitteissa. - - Tällöin se voi tarpeen tullen käyttää menestyksellä väkivaltaakin vallankumouksellisena taistelukeinona.”⁴¹⁹

Sosialistit olivat kyllä kaikki yhtä mieltä anarkian ja huliganismin valitettavuudesta. Ongelmana oli se, kuinka he olisivat voineet irrottautua siitä ilman, että se olisi näyttänyt porvariston järjestysvaatimusten tukemiselta sekä sanoutumiselta irti taisteluhaluista työläisistä.⁴²⁰ Olosuhteiden pakosta puolueen oli siis näytettävä ulospäin jyrkemmältä, kuin mitä se todellisuudessa oli. Liikkeen yhtenäisyys oli säilytettävä.

Siltala käsittelee työväenliikkeen hajaantumista puhuessaan punaisen osapuolen sisäisestä jakautumisesta. Hänen mielestään porvarillinen itsekuri oli ominaisuus, joka puuttui Linnan Pohjantähti-trilogian Leppäsiltä ja Lauriloilta verrattuna Koskeloihin ja Kivivuoriin. Työväen toimintaa ei siis hajottanut päämäärä, sillä kaikki tavoittelivat mielestään oikeutta. Liikkeen kaksijakoisuuden aiheutti pikemminkin aikajänne, jolla toimijat olivat tottuneet elämään. Punaiset eivät koostuneet vain marxilaisista sosialisteista, vaan joukkoon mahtui myös lyhytjännitteistä ryysyköyhälistöä, joka ulkoisen kurin hellittäessä sortui omapäisyyteen. Toiminnallisen aikajänteen ero oli todellinen ero itsenäisten pientalonpoikien ja ammattityömiesten sekä riippuvaisten alustalaisten välillä. Suomessa siis kapinoi sekä sisäisen kurin omaavia että ulkoisen kurin heikennyttyä kurittomasti käyttäytyviä johtuen yhteiskunnan yksipuolisesta tuotantorakenteesta ja maaseudun liikaväestöongelmasta. Vaikka ilmiöstä oltiin työväenliikkeen johdossa tietoisia, siitä ei huudeltu ulospäin: yhtenäisyyttä pidettiin

⁴¹⁸ Holodkovski 1978, 156 – 157.

⁴¹⁹ S 10.1.1918, ”Vallankumouksen väkivaltaisuus”.

⁴²⁰ Upton 1980, 428.

suojana. Häiriökäyttäytymiseen yritettiin puuttua vain korostamalla parhaiden yksilöiden antamaa mallia.⁴²¹

4.6.3 SENAATIN KANSALAISSODAN JULISTUS

Senaatti alkoi käyttää eduskunnalta saamaansa oikeutta 16. tammikuuta, jolloin kenraaliluutnantti C. G. E. Mannerheim sai tehtäväkseen luoda maahan luja järjestysvalta. Mannerheim muodosti Vaasaan sotilaskomiteasta esikunnan, jonka ylipäälliköksi hän nimitti itsensä. Tavoitteena oli luoda järjestyskunta, joka koostuisi jääkäreistä sekä suojeluskuntalaisista.⁴²² Varsinaisen sykäyksen suojeluskuntien julistamiseksi hallituksen joukoiksi aiheutti Viipurin sekava tilanne. Punakaartilaiset olivat nimittäin löytäneet suojeluskunnan salaisen asevaraston tehtailija Matti Pietisen tehdastiloista ja tilanne kärjistyi tulitaisteluksi, jossa kaatui yksi suojeluskuntalainen. Punakaarti ryhtyi isännöimään Viipuria, minkä vastapainoksi suojeluskuntalaiset saivat vahvistuksia.⁴²³ Venäläiset sotilaat vaativat Viipurin läheisyydessä oleskelevia suojeluskuntalaisia luovuttamaan aseensa ja poistumaan linnoitusalueelta. Viipurilaiset ajattelivat, etteivät venäläiset ryhtyisi vastatoimiin hallituksen joukkoja kohtaan, joten heidän pyynnöstään sisäasiaintoimituskunnan päällikkö Arthur Castrén lähetti maaherroille kiertokirjeen, jossa hän ilmoitti suojeluskuntien eli valkokaartien muodostuneen hallituksen kehotuksesta ja noudattavan sen määräyksiä. Castrén siis myönsi senaatin tukeneen suojeluskuntia jo syksystä lähtien. Mannisen mukaan kirjeen sisältö julkaistiin myös sanomalehdistössä.⁴²⁴ Soikkanen kuitenkin väittää, että senaatin toimenpide olisi vielä tässä vaiheessa ollut salainen.⁴²⁵ Ainakin *Työmiehen* pääkirjoituksesta 26. tammikuuta päätellen edellinen tulkinta on oikea:

⁴²¹ Siltala 2009, 131 – 143.

⁴²² Manninen 1992b, 403 – 404.

⁴²³ Upton 1980, 471 – 472.

⁴²⁴ Manninen 1992b, 424.

⁴²⁵ Soikkanen 1969, 43.

”On tullut ilmi, että ne suuret aseistetut joukot, jotka muutamia päiviä sitten hyökkäsivät Viipurin edustalle, ovat olleet nykyisen senaatin hommaamia. Senaatin vastuulla ovat siis tapahtuneet niiden toimeenpanemat väkivallantyytötkin. Samoin on tullut ilmi, että muuallakin maassa, varsinkin Pohjanmaalla, tapahtuneet porvarikaartien ryntäykset ja väkivaltaisuuudet kuuluvat samoihin senaatin hommiin. Senaatin edustaja on suorastaan sanonut, että kaikki nykyiset ’suojeluskaartit’ ovat senaatin väkeä ja että senaatin vallassa on täydellisesti niiden liikkeet, niin että se voi ne sekä seisauttaa että eteenpäin komentaa. Nähtävästi niillä on oikein yhteinen, koko maata käsittävä sotasuunnitelma. Helsinkiinkin on nyt kuletettu monilta paikkakunnilta noita senaatin aseellisia apureita häiritsemään yleistä turvallisuutta, uhkaamaan kansalaisten henkeä ja tukemaan porvariston johtajain vallanhimoisia pyyteitä.”⁴²⁶

Seuraavassa numerossaan lehti julistikin senaatin lahtarikaartit työväenvastaisiksi:

”Senaatti on lopultakin omistanut lahtarikaartit omiksi joukoikseen ja samalla usuttanut ne hyökkäämään työväen ja sosialidemokratisen työväenliikkeen kimppuun.”⁴²⁷

Pilapalstallaan, jossa oli kuvattuna porvarismies nukkumassa asekaarti ympärillään, se selitti porvariston aseistautuvan suojatakseen selustansa ja huonon omatuntonsa:

”Luulisinpa; veli tuossa / uinuu turvan unta, / ympärillä verraton kun / valvoo asekunta. / Pelkää kenties ’punaisia’; / luulen, veli parka / viaton ei sielu sulla? / Muuten noinko arka?”⁴²⁸

Jo työväenkaartien ja suojeluskuntien yhteenotot Viipurissa sekä Taavetissa saivat lehdistön kiihtymään. Samaan aikaan kun hallitus vahvisti suojeluskuntien olevan sen joukkoja, punakaarti hyökkäsi Taavetin asemalla sille suunnatun asejunan anastaneen suojeluskunnan kimppuun.⁴²⁹

Työmies totesikin tyyliä, että porvaristo oli valmis tukahduttamaan nälkäisen työväen avunhuudot asevoimallaan:

⁴²⁶ TM 26.1.1918, ”Kansan viholliset. Hallitus sodassa omaa kansaansa vastaan!”, Kansanedustaja.

⁴²⁷ TM 27.1.1918, ”Niistä me helposti selviydymme!”, Sikstus.

⁴²⁸ TM 27.1.1918, ”Viikon varrelta”, Lassi.

⁴²⁹ Upton 1980, 471 – 472.

”Nälkäiselle ja näännytetylle työväestölle puhuvat nämä viimeaikaiset tapaukset riittävän selvää kieltä. Työväenluokka anoo vallassaolevilta lievitystä puutteisiinsa, pyytää leipää nälkänsä. Kuuluuko vallassaolevan luokan korviin näännyksissä olevan kansanluokan hätähuudot? Kuuluu. Vastataanko? Vastataan. Mutta miten vastataan! Määräämättömiä summia myönnetään aseiden hankintaan, asejoukkojen kuntoonpanoon ja ylläpitämiseen. Ja ne lähetetään luomaan ’lujaa yhteiskuntajärjestystä’. Lyijymakkaraansa syöttämään kansalle.”⁴³⁰

Kirjoittajan mukaan työväestö oli viimeiseen asti toivonut, että tilanne voitaisiin ratkaista rauhanomaisin keinoin. Hän myönsi, että työväestökin oli varustautunut, mutta ainoastaan itsepuolustustarkoituksessa. Idealismia heijasti myös kirjoittajan uskomus aseista luopumiseen, mikäli porvaristo vain tekisi aloitteen. Puolustuksellisen vallankumouksen argumentaatio yleistyiikin voimakkaasti sodan syttymisestä lähtien. Oivallinen esimerkki tästä on *Työmiehen* reaktio hallituksen julistukseen:

”Se on todistettu, mitä me olemme jo pitkät ajat puhuneet. Suomen porvariluokka valmistautuu pontevasti vastavallankumoukseen, valmistautuu kaappaamaan työväeltä sen saavutukset, valmistautuu haltuunsa ottamaan kaiken vallan ja hukuttamaan työväenluokan verivirtoihin. - - Ei yksikään vallankumous, väittävät historioitsijat, ole ollut niin kutsuttujen vallankumouksellisten työtä, vaan niiden, jotka ovat asettaneet esteitä luonnolliselle kehitykselle. Kaikilla vallankumouksilla on sen tähden ei hyökkäävä, vaan puolustava luonne. Puolustavaa ja pelastavaa oli Venäjän vallankumouskin kansaansa tuhoavaa, veristä tsaarin politiikkaa vastaan. Puolustusta oli Bastiljin hävitys.”⁴³¹

Kyseisessä julistuksessa hallitus syytti venäläistä sotaväkeä Viipurin levottomuuksista ja ilmoitti maan olevan ”kansalaissodan partaalla”, koska sotilaat olivat tukeneet harhaanjohdettuja aineksia. Lisäksi se totesi kaikkien heitä tukevien olevan rikollisia, joita vastaan kunnan kansalaisten olisi noustava.⁴³² Oli sanomattakin selvää, että työväenlehdistö esitti julistuksen itseään vastaan suunnatuksi.

Sosialistin kannanotto senaatin julistukseen osoitti selvästi työväenliikkeessä vallinneen epävarmuuden menettelytavan suhteen toivoessaan, että työväki ei tulisi ryhtymään yksityisiin väkivallantekoihin, vaan odottaisi yhteisiä menettelytapapäätöksiä.⁴³³ Huomionarvoista lienee sekkin, että muut sanomalehdet eivät lainkaan ottaneet pääkirjoituksissaan kantaa senaatin toimiin. Tällä tavoin haluttiin

⁴³⁰ TM 23.1.1918, ”Veljen veri vuotaa! Hallituksen asejoukot jo parveilevat.”, Sakari.

⁴³¹ TM 27.1.1918, ”Hävitetäänkö työväenliike? Nuoren Suomen tasavallan ’hallituksen’ sodan julistus työväen luokalle.”, Sakari.

⁴³² Upton 1980, 494.

⁴³³ S 26.1.1918, ”Toimituskirjotuksia. Senaatin kansalaissodan julistus”.

mahdollisesti varmistaa, että joukot pysyisivät rauhallisina, kunnes suurlakosta lähtien odotettu vallankumouskäsky annettaisiin ylhäältä käsin. Liikettä ei haluttu vaarantaa radikaaleimpien omapäisyyden tähden.

5 TYÖVÄENLEHDISTÖ VALLANKUMOUKSEN PROPAGANDA-ASEENA

5.1 JOHDATUS VALLANKUMOUSVUOTEEN 1918

5.1.1 VALLANKUMOUKSELLISET TOIMI(TTA)JAT

Vuodenvaihteen jälkeen *Työmiehen* johdossa oli muodollisesti edelleen Valpas, mutta todellisuudessa hän kirjoitteli vain satunnaisesti lehteen. Kansanvaltuuskunnan jäsenyys vähensi useiden lehden toimittajien työpanosta: hallituksen puheenjohtajana toimi Kullervo Manner, ulkoasiainvaltuutettuna Yrjö Sirola, valistusasianvaltuutettuna Otto Ville Kuusinen, työväenasiainvaltuutettuna Jussi Lumivuokko, maatalousasiainvaltuutettuna Evert Eloranta sekä posti- ja tiedotusasiainvaltuutettuna Emil Elo. *Työmiehen* toimituksella oli siis vaikuttava edustus vallankumoushallituksessa, jonka neljästätoista jäsenestä kuusi oli lehden toimittajia.⁴³⁴ Artikkelien kirjoittamisesta huolehtivat Mannerin johdolla myös Kalle Hämäläinen, Reinh. Swentorzetski⁴³⁵, Antti Kaarne⁴³⁶, Otto Vilmi, Edvard Torniainen, Antti Vahteri, Yrjö Räisänen, Olavi Puro sekä lopulta kirjailija Algot Untola⁴³⁷. Pilapiirroksiset kuuluivat Ola Fogelbergin vastuulle. Lehti ilmestyi viimeisen kerran 12.4.1918 saksalaisten vallattua Helsingin.

Sosialistin toimitus ei muuttunut vuoden 1918 tammi- ja huhtikuun välisenä aikana juuri lainkaan. Se oli edelleen vaatimattoman pieni ja tukeutui muihin työväenlehtiin. Toimitustyöstä vastasi päätoimittaja Kalle Tähtelä lehden lakkauttamiseen 10.4.1918 asti.

Kansan Lehden päätoimittajana jatkoi Anton Huotari 3.4.1918 asti – tosin sisällissodan puhjettua Helsingistä käsin. Toimitustyötä tekivät edelleen myös Väinö Haukkariutta, Toivo A. Lehtinen, August Lindell sekä Jussi Raitio. Lauri Letonmäki siirtyi Kansanvaltuuskunnan palvelukseen.

Työn päätoimittajan tehtäviä hoiti aluksi Artturi Aalto, mutta helmikuussa johtoon tuli Paavo Leppänen. Toimitukseen kuuluivat myös edelliseltä vuodelta tunnetut Juhani Latukka, Evert Huttunen, Jalo Kohonen, Jalmari Kirjarinta, Ali Aaltonen, K. Kinanen, E. Kuutti sekä O. Niinipuro. Jalo Kohonen kuului myös Kansanvaltuuskuntaan. Lehden

⁴³⁴ Pohjanmaa 1948, 107.

⁴³⁵ Nimimerkki Demokraatti (Pohjanmaa 1948, 91).

⁴³⁶ Nimimerkki K-e (Pohjanmaa 1948, 91).

⁴³⁷ Nimimerkit Työmies A. Rantala, Irmari Rantamala, J. I. Vatanen ja Maiju Lassila (Wiksten 1977, 31).

taival päättyi viimeisten työväenlehtien joukossa 24.4.1918, jolloin suuri osa punaisista oli jo paennut Viipurin kautta Venäjälle.

Ali Aaltonen erosi *Eteenpäin* päätoimittajan työstä ennen vuodenvaihdetta ja tilalle tuli sisällissodan syttymiseen asti Väinö Ahlman. Ahlman kuitenkin pakeni paikkakunnalta mukanaan toimittaja Yrjö Laine, jonka puolestaan Juho Kyösti Kari korvasi. Päätoimittajan pestiä hoiti August Vesa Kotkan miehitykseen asti 4.5.1918, jolloin hän sai maksaa hengellään työstään kapinallisen lehden hyväksi. Toimittajana työskenteli edelleen myös Saara Kortelainen.

Pitkäaikainen päätoimittaja Yrjö Mäkelin toimitti *Kansan Tahtoa* sen lakkauttamiseen 2.2.1918 asti, jolloin taistelut Oulun hallinnasta estivät lehden ilmestymisen. Kaupunki jäi rintamalinjan valkoiselle puolelle, joten lehti lakkautettiin. Lehden toimituksessa olivat siihen asti mukana myös Rudolf Lindgren sekä Väinö Takala.

Kurikkaa toimittanut Emil Elo siirtyi tammikuun lopulla Kansanvaltuuskuntaan. Hänen tilallensa tuli *Työmiehen* pilapiirtäjänä tunnetuksi tullut Ola Fogelberg, joka oli kuvittanut myös *Kurikkaa* edellisvuoden. Toimittajavalinta varmisti lehtien ideologisen vastaavuuden. Viimeinen sota-ajan lehti ilmestyi 1.4.1918.

5.1.2 MIKÄ VALLANKUMOUS?

Vallankumous nähtiin sosialidemokraattien piirissä ennen kaikkea puolustavana. Sen tehtävänä oli siis puolustaa sitä kehitystä, jonka valtalain kaataminen ja eduskunnan hajotus olivat katkaisseet. Suomalaisena erityispiirteenä voidaankin nähdä varsinaisen vallankumouksellisen toimijan puuttuminen – keskittyihän vuoden 1917 keskustelu vallankumouksen välttämiseen. Lisäksi Suomessa valta otettiin porvareilta pois, jotta se voitiin antaa kansa-henkilölle. Tällaista merkitystä ei muiden kielten revoluutio-sanoissa ole. Toisaalta suomalainen vallankumous liitettiin työväenliikkeen piirissä kansainvälisyyden ja historiallisen välttämättömyyden hengessä Ranskan vallankumouksiin 1789 ja 1848 sekä Venäjän 1905 ja maaliskuun 1917, mutta Suomen tapahtumien määrittäminen suhteessa lokakuun vallankumoukseen oli ongelmallista. Suomalaisilla sosialisteilla ei ollut yhteiskunnallista ohjelmaa eikä organisoitua vallankumouksellista liikettä kuten bolsheveikeilla.⁴³⁸

⁴³⁸ Alapuro 2003, 541 – 544.

Holodkovskin mielestä Suomen työväenliike oli vallankumouksen puhjettua ihailtavan yhtenäinen. Taisteluun osallistuivat tavalla tai toisella kaikki tunnetuimmat johtajat sekä rivimiehet – jopa ne, jotka aiemmin olivat esiintyneet aseellista taistelua vastaan. Syynä yhtenäisyyteen oli tietoisuus aseellisen taistelun välttämättömyydestä ja siten porvareiden hyökkäyksen kohteeksi joutuneen työväestön taistelun oikeudenmukaisuudesta.⁴³⁹

Uptonin mukaan sosialistit todellakin uskoivat puolustukselliseen vallankumoukseen, mikä hänen mielestään on tärkein syy työväenliikkeen lopulliseen epäonnistumiseen. Onhan puolustuskannalla oleva vallankumous jo käsitteenä ristiriitainen. Jotta joukot olisi saatu uskomaan, että taisteluun liittyvät uhraukset olisivat olleet vaivanarvoisia, tilalle olisi pitänyt luoda aggressiivinen käsite. Se olisi kannustanut tuhoamaan vanhan järjestyksen ja luomaan tilalle uuden ja paremman. Käsitteestä puuttui vallankumouksille ominainen dynaamisuus, iskeytyminen.⁴⁴⁰ Jos vallankumouksellista toimijaa ei voitu luoda edes mielikuvissa, ei ole yllättävää, että se ilmaantui näyttämölle puolivahingossa.

Suomen työväenliikkeen liikehdintää voisi kutsua reaktiiviseksi vallankumoukseksi: sehän oli jatkuvaa reagointia ulkoisiin ärsykkeisiin vailla omaa toimintasuunnitelmaa. Liike ei siis ollut passiivinen, mutta se ei myöskään aktiivisesti yrittänyt edistää kehitystä vallan kumoamiseksi. Reaktiivinen vallankumousvaihe alkoi vasta sodan syttyä, jolloin liike oli pakotettu toimimaan.

5.1.3 PUNAINEN MYRSKY PUHKEAA

Tapahtumat Viipurissa olivat johtaneet sodan asteelle jo viikkoa ennen kuin muualla. Karjalassa osapuolten vahvuus oli nimittäin likipitään sama, kun taas muualla punakaartien ja suojeluskuntien kannatuksessa oli selkeä ero. Levottomuudet saivat osan senaattia pakenemaan Helsingistä Vaasaan, jossa oli mahdollista rauhassa jatkaa hallitustyöskentelyä. Työväenliikkeen yhdentymisen kannalta merkittävää oli radikaalin

⁴³⁹ Holodkovski 1978, 174. Holodkovskin näkemykset paikoin heijastelevat pikemminkin Neuvostoliiton ihailua kuin suomalaisen työväenliikkeen todellista tuntemusta. Tässä suhteessa se voidaankin lukea luokkasotakirjallisuuteen kuuluvaksi.

⁴⁴⁰ Upton 1980, 502 – 503.

Helsingin punakaartin alistuminen Työväen pääneuvoston⁴⁴¹ alaiseksi 25. tammikuuta vastalahjaksi lupauksesta vallan ottamisesta sosialistien käsiin, mikä merkitsi ”Suomen punakaartin”⁴⁴² syntymistä. Helsingissä asetettiin 28. tammikuuta uusi vallankumoushallitus – Suomen Kansanvaltuuskunta⁴⁴³ – ja punakaartit ottivat Etelä-Suomessa vallan käsiinsä. Pelotellakseen ja siten murtaakseen oppositiohengen punaiset pidättivät tunnettuja porvarillisia kansalaisia ja suojeluskuntaan kuuluneita sekä rajoittivat ulkona liikkumista ja omaisuuden käyttöä. Punaisten puolella sota käsitettiin lähinnä joukkoliikkeeksi, joka pyyhkäisisi alleen kaiken vastarinnan. Heidän tavoitteenaan oli massiivinen propagandasota, jonka avulla saavutettaisiin yleinen hyväksyntä vallankumoushankkeelle – olihan aatteellinen taistelu ollut työväenliikkeen suosituin toimintamuoto. Punakaartilaisten liikehtimisestä tietämättä Mannerheimin johtamat suojeluskuntalaiset ryhtyivät puolestaan riisumaan venäläisiä varuskuntia aseista Pohjanmaalla. Aseistariisunnan piti alkaa jo pari päivää aiemmin, mutta tuolloin senaatti vielä kykeni estämään sen. Arvovaltansa säilyttääkseen Mannerheim ei suostunut tähän toistamiseen, vaan eleettömästi sivuutti senaatin pyynnön. Valkoisten välittömänä tavoitteena oli estää punaisten ja venäläisten sotilaiden yhteisrintaman syntyminen, mutta Mannerheimille sota oli ennen kaikkea taistelua vallankumouksellisia vastaan, kansallisuudesta riippumatta.⁴⁴⁴

Työmiehen mielestä nälkä ei ollut synnyttänyt vallankumousta vaan järjestelmän kokonaisvaltainen epäoikeudenmukaisuus. Työväki oli kärsinyt hiljaa, kasvattanut tietoisuuttaan ja huomattuaan parlamentaarisen toiminnan riittämättömyyden, se oli pakotettu siirtymään vallankumouksen tielle:

⁴⁴¹ Kansaneduskunnan vastine, jonka tehtävänä oli kansanvaltuuskunnan valmisteleminen, lainsäädäntöä koskevien asioiden ratkaisu. Lainsäädäntövallastaan huolimatta se jäi toimeenpanovaltaa käyttäneen kansanvaltuuskunnan varjoon (Polvinen 1987, 243).

⁴⁴² Työväen pääneuvoston, Helsingin paikallisesikunnan ja yleisesikunnan yhtynyt liike, jonka päämajana oli kenraalikuvernöörin palatsi (Upton 1980, 491). Paikkaa kutsuttiin Leninin kansankomissaarien neuvoston päämajan antaman esikuvan mukaisesti Smolnaksi.

⁴⁴³ Kansanvaltuuskuntaan kuuluivat puheenjohtaja Kullervo Manner (TM), ulkoasiainvaltuutettu Yrjö Sirola (TM), sisäasiainvaltuutetut Eero Haapalainen ja Adolf Taimi, oikeusasiainvaltuutetut Lauri Letonmäki (KL) ja Antti Kiviranta, valistusasiainvaltuutettu Otto Vilhelm Kuusinen (TM), raha-asiainvaltuutettu Edvard Gylling (alussa Jalo Kohonen (T)), työasiainvaltuutettu Juho Henrik Lumivuokko (TM), maatalousasiain valtuutettu Evert Eloranta (TM), elintarveasiainvaltuutettu Antti Oskari Tokoi, liikenneasiain valtuutettu Konstantin Lindqvist, posti- ja tiedotusasiain valtuutettu Emil Elo (K, TM) sekä prokuraattori Matti Turkia (Piilonen 1993, 491 – 492).

⁴⁴⁴ Paasivirta 1957, 71 – 80; Soikkanen 1969, 46 – 59, 70 – 72.

”Niin on uuden ajan ylväs oppi, vallankumouksellinen sosialismi, tullut työväenluokan lipuksi. Punainen on se siitä työläisverestä, jonka kapitalismi on iskenyt vuotamaan. Ei voi työväenluokka kapitalistisen riistojärjestelmän puitteissa olojaan pysyvästi parantaa. Se on selvä. Järjestötoiminnalla, osuuskunnilla, kunnallisella ja eduskunnallisella toiminnalla on kullakin erikseen ja kaikilla yhteensä valtava merkitys työväen voimien kokoojina, sen tulevaisuuden kehittäjinä, vallankumouksen varmistajina. Mutta mikään ei niistä yksin, eivät ne kaikki yhdessäkään ole voineet eivätkä voi köyhälistöä vapauttaa. Mutta ei silti käänny työväen mieli yleensä noita toimintoja vastaan. Ei. Me ymmärrämme niiden suuren arvon ja merkityksen. Mutta se tietoisuus on askel askeleelta kasvanut, että ne eivät riitä, että niiden rajojen yli täytyy kulkea taistelun vallankumouksen tielle.”⁴⁴⁵

Seuraava pääkirjoitus oli sävyltään jo paljon jyrkempi väittäen porvariston suunnitelmien tähänneen kansalaissodan syttymiseen. Se toimii mainiona esimerkkinä siitä, kuinka aseistautumiseen motivoitiin vastavallankumouksen pelolla – työväestön saavuttamat edut olivat uhattuina:

”Eduskunnan porvarillinen enemmistö on pitkän aikaa hallitusvaltoineen valmistautunut voimakkaaseen hyökkäykseen työtätekevää luokkaa vastaan tuhotakseen työväen saavuttamat uudistukset ja anastaakseen kaiken vallan käsiinsä, hallitakseen tätä maata ja kansaa omien ahnaitten ja raakojen luokkaetujensa mukaisesti. - - Kun näin kaikki oli saatu valmiiksi, julisti hallitus sodan kansansa enemmistöä vastaan, mutta myöskin maamme vapauttajia vastaan.”⁴⁴⁶

Kirjoittaja vetosi aseiden hankintaan Saksan, Ruotsin sekä Venäjän taantumuksellisilta, joiden tuella suojeluskuntia aseistettiin ja harjoitettiin. Lujan järjestysvallan luomisen kirjoittaja näki porvariston ”vallananastuksena”. Suoranaisena hallituksen hyökkäyksenä työväestöä vastaan hän piti ”lahtareiden” harjoittamaa ”työmiesten teurastamista” Karjalassa. Puolustuksellinen asennoituminen tuli kirkkaimmin esille *Sosialistissa*, joka kuvasi luokkataistelun muuttumista luokkasodaksi syyttäen siitä ainoastaan porvariston aseistautumista:

⁴⁴⁵ TM 28.1.1918, ”Työväen vallankumous”, Toveri.

⁴⁴⁶ TM 29.1.1918, ”’Suomen hallitus’ alkanut verisen kansalaissodan. Työtätekevää luokka nousee puolustamaan nuoren tasavaltamme vapautta, kansamme oikeuksia, onnea ja elämää.”, Sakari.

”Ja tämä aseistautuminen oli köyhälistölle kuin ruoskan isku vasten kasvoja, sillä siitä se huomasi, että luokkataistelua aiotaan tästä lähtien käydä tässä maassa asein. Ja puolustaakseen edes niitä vähäisiä elämänmahdollisuuksia, joita se pitkän ammatillisen ja valtiollisen toiminnan avuin oli itselleen saavuttanut, sekä, jos mahdollista, lisätäkseen niitä, köyhälistö näki välttämättömäksi ryhtyä myös aseistautumaan. Ja kun asianlaita todella on näin, antaa anteeksi tällaisen köyhälistön itsepuolustustoimenpiteen, vaikka miten syvästi tämän sodan aikana ja jo sitä ennenkin olisi oppinut inhoamaan kaiken maailman sotalaitoksia ja sotatoimenpiteitä. Jos ei niin menettelisi, niin silloin kieltäisi koko köyhälistöliikkeen oikeutuksen ja sitä ei kait meiltä toki enää voida vaatia.”⁴⁴⁷

Kurikkakin toi esille vallankumouksen puolustuksellisen luonteen:

”- - Porvarit aikoivat teurastaa työläisiä ja upottaa vereen sen vapaudenkaipuun. Mutta kävikin päinvastoin. Vallankumous... Pois syöstiin inhamahdi. Ja nyt jo näyttää valoisalta.”⁴⁴⁸

Puolustuksellisen näkökulman ilmeisenä tavoitteena oli oikeuttaa oma väkivaltainen toiminta, joka muutoin ei olisi ollut hyväksyttävissä pasifistisessa työväenliikkeessä. Työläiset kävivät sotaa saavuttaakseen ihmisarvon, jonka omimiseksi itselleen porvarit olivat *Sosialistin* mukaan valmiita turvautumaan aseisiin:

”Toiselta puolen on siis nykyinen taistelu köyhälistön taistelua ihmisoikeuksiensa puolesta, kun toiselta puolen taas porvariston hyökkäys köyhälistöliikettä vastaan on epäoikeutetun luokka- asemansa säilyttämiseksi ja vieläpä vahvistamiseksi.”⁴⁴⁹

Kyse oli siis oikeudenmukaisuuden toteuttamisesta, jota *Kansan Lehti* kannatti aggressiivisemmin kuin *Sosialisti*:

”Suuret työläisjoukot ovat suuttuneet orjan osaan ja valmistautuneet taisteluun kukistaakseen orjuuttavan, sortavan ja kiduttavan riistäjäin luokkavallan – ase kädessä ellei muu auta. - - Riistäjaluokka puolestaan on valmistautunut taisteluun suojellakseen luokkaherruuttaan, rajatonta riistovapauttaan ase kädessä.”⁴⁵⁰

Sosialisti piirsi näkemyksensä kuvan muotoon: Pilakuvassa isoa ja pahaa herra Iso-Rasitusta tuolilla kantanut Matti heittää taakkaansa kyllästyneenä porvarin harteiltaan

⁴⁴⁷ S 29.1.1918, ”Toimituskirjotuksia. Taistelu vallasta – taistelu elämästä”, Kapinoitsija.

⁴⁴⁸ K 15.2.1918, ”Kurikka”.

⁴⁴⁹ S 29.1.1918, ”Toimituskirjotuksia. Taistelu vallasta – taistelu elämästä”, Kapinoitsija.

⁴⁵⁰ KL 21.1.1918, ”Luokkataistelun tilanne maassamme. III. Mitä nykyinen asema vaatii”, I. P.

alas ja riistää tältä valtansa tukijan eli miekan. Kansanvallan oli aika voittaa esivalta. Työ selitti muutosta työläisen sivistyksen karttumisella: se ei enää uskonut jumalalliseen muuttumattomaan maailmanjärjestykseen.⁴⁵¹

Vedoten porvariston harjoittamaan politiikkaan nälkäkurjuuden ja aseistautumisen suhteen *Kansan Lehti* suorastaan kauhistutti lukijoitaan maalailemalla uhkakuvia porvariston voiton jälkeisestä ajasta:

”Maamme johtavain porvarillisten suunnitelma näyttää olevan sellainen, että teollisuuskeskusten työväki on osittain surmattava nälällä ja sen ohella pakotettava nälkäkapinoihin, jotka tukahutetaan ja joissa työväen tarmokkaimmat ainekset tuhoetaan riistäjäin kaartien aseilla. Uusia työvoimia täten tuhottujen teollisuustyöläisten sijaan riistäjät ehkä katsovat saavansa torppariväestöstä, jonka häätäminen torpistaan saattaisi porvarikaartien toimesta alkaa heti, kun teollisuustyöläisten voimakkaat järjestöt olisi kukistettu. Sitten seuraisi yleinen maatyöväen nöyryyttäminen, järjestötoiminnan lopettaminen, työpäivän pidentäminen, palkkojen kurjistaminen, työläisten osittainen nälkään tuhoaminen ja pakottaminen työnantajain rajattoman mielivallan alaisuuteen kaikissa suhteissa.”⁴⁵²

Hallitulla pelottelulla lehti pyrki vahvistamaan punaisten kannatusta varoen kuitenkin lietsomasta epätoivoa lukijoidensa joukkoon. Tämä oli yleinen menettelytapa työväenlehdissä.

5.2 MUUTOKSET TIEDOTUSKENTÄSSÄ

5.2.1 PROPAGANDA KÄSITTEENÄ

Suomen sisällissodan sotilaat olivat molemmin puolin enimmäkseen amatöörejä – kauhunsekainen rintamakarkuruus olikin sodassa yleinen ilmiö. Taistelijat oli tästä syystä motivoitava taisteluun vihollisen julmuuksia korostavalla propagandalla. Varsinkin sodan alkuvaiheessa, jolloin sotilaat eivät vielä olleet turtuneita tappamiseen, propagandalla oli erittäin suuri merkitys. Sitä käytettiin hyväksi varsinkin silloin, kun sotilaita oli motivoitava terroritekoihin vastustajaa kohtaan.⁴⁵³ Taistelijoiksi eivät riittäneet pelkästään sotilaat, vaan siviilienkin kannatus oli hankittava voiton varmistamiseksi. Tämä oli lehdistön tärkein tehtävä sisällissodan aikana.

⁴⁵¹ S 2.2.1918, ”Esivalta vaiko kansanvalta?”. Sama piirros julkaistiin myös lisäkommentein varustettuna T 28.2.1918, ”Luokkasota”.

⁴⁵² KL 21.1.1918, ”Luokkataistelun tilanne maassamme. III. Mitä nykyinen asema vaatii”, I. P.

⁴⁵³ Tikka 2004, 64.

Sotapropaganda voidaan käsittää pyrkimykseksi luoda mahdollisimman uskottava viholliskuva. Punaisten luomaan viholliskuvaan valkoisista sisältyivät kaikki porvareihin samaistetut negatiiviset piirteet, jotka Luostarista⁴⁵⁴ mukailleen ovat jaoteltavissa seuraavan taulukon kuvaamalla tavalla.

| LUOKKATAISTELUVIHOILLINEN | LUOKKATAISTELUMINÄ |
|----------------------------------|---------------------------|
| Hyökkääjä | Puolustautuja |
| Sotakiihkoinen | Rauhantahtoinen |
| Oikeuden rikkoja | Oikeuden puolustaja |
| Sortaja | Vapauttaja |
| Kulttuurin vihollinen | Kulttuurin puolustaja |
| Hävittävä | Rakentava |
| Jumalaton | Jumalan asialla |
| Barbaarinen, kavala | Kunniallinen |
| Hajanainen | Yhtenäinen |
| Häviäjä | Voittaja |

5.2.2 SENSUURIN VAIKUTUS LEHDISTÖN KIRJOITTELUUN

Sotaa koskevien tietojen sensurointi on sotatoimien onnistumisen kannalta ehdoton edellytys. Sisällissodassa sananvapauden rajoittaminen on tärkeämpää kuin valtioiden välisessä, koska oman alueen väestöön kuuluu myös vastustajaan kuuluvia, jotka muodostaisivat suuremman uhkan oman sodanjohtonsa valistamina. Sosialidemokraattinen puolue oli perustanut tärkeimpiin kaupunkeihin piirilehden⁴⁵⁵, jonka tehtävänä oli sodan aikana tyydyttää alueen asukkaiden uutisnälkää. Posti- ja tiedotusministeri Emil Elo salli myös toimittamansa *Kurikan* ilmestymisen.⁴⁵⁶

Sodan sytyttyä punaiset lakkauttivat alueellaan ilmestyneet porvarilliset eli valkoiset lehdet. Tiedotuksellisen monopolin saavuttamiseksi kaikkien vastavallankumouksellisiksi luettavien lehtien ilmestyminen siis estettiin. Käytännössä tämä tarkoitti myös oikeistolaisiksi hajotuslehdiksi leimattujen työväenlehtien

⁴⁵⁴ Luostarinen 1986, 39.

⁴⁵⁵ Kaikki tutkimani sanomalehdet lukeutuivat piirilehtiin. Lisäksi Porissa ilmestyi *Sosialidemokraatti*, Hämeenlinnassa *Hämeen Voima*, Lappeenrannassa *Kansan Ääni* sekä Turussa *Arbetet*. Aineiston laajuuden vuoksi oli perusteltua rajata osa lehdistä tutkimuksen ulkopuolelle.

⁴⁵⁶ Piilonen 1993, 499 – 501.

lakkauttamista. Viipurilainen *Itä-Suomen Työmies*, joka oli perustettu tammikuun alussa, vastusti jyrkästi väkivaltaista vallankumouksellista linjaa ja tuomitsi johdonmukaisesti punakaartin toimet sekä yleensäkin työväenjärjestöjen aseistautumisen anarkiaksi. Se myös tunnusti senaatin Suomen lailliseksi hallitukseksi. Ei ollutkaan yllättävää, että lehti joutui mustalle listalle. Lakkauttavaksi päätyi myös tammikuussa säännöllisen ilmestymisensä aloittanut helsinkiläinen *Työn Valta*, jonka linja oli hyvin samankaltainen kuin *Itä-Suomen Työmiehellä*. Molemmat olivat sosialistisia ja kannattivat yhteiskunnallista vallankumousta, mutta ilman aseita. Tosin väkivallattoman vallankumouksen saavuttamisen toivosta luovuttiin jo ennen sodan syttymistä.⁴⁵⁷

Tiedotuksellinen monopoli ei missään nimessä merkinnyt julkaisuvapautta, vaan kansanvaltuuskunta valvoi ja lopulta sensuroikin julkaisutoimintaa. Kansanvaltuuskunnan koostuminen suurelta osin toimittajista loi oivalliset edellytykset valvonnalle sekä toisaalta myös lehtien – etenkin pää-äänenkannattajan *Työmiehen* – itesesensuurille. Piilosen mukaan vastavallankumouksellisten lehtien lakkauttamisen jälkeen poliittista lehdistövalvontaa ei paljoakaan tarvittu, sillä sen korvasi juuri asiaansa sitoutuneiden toimittajien itesesensuuri. Poikkeuksen muodosti *Työ*, joka arvosteli huhtikuussa koko asekuuntoiseen väestöön kohdistuneita pakko-ottoja. Punakaarti takavarikoikin lehden painoksen. Lisäksi Elo antoi toimittajille suullisia ohjeita julkaisutoiminnasta, mutta myös järjestelmälliseen sensuroitiin turvauduttiin esimerkiksi *Työmieheissä*, jonka aineisto lähetettiin kansanvaltuuskunnan tarkistettavaksi. Täydellistä tiedotuksellista monopolia ei kuitenkaan missään vaiheessa saavutettu kummallakaan puolella, sillä vastapuoli yritti määrätietoisesti murtaa sitä.⁴⁵⁸

5.3 TÖRKEÄN RIKOKSELLISTA PAKKOVALTAA

Valkoisen armeijan rungon muodostivat vapaaehtoisuuteen perustuneet suojeluskunnat, joihin hankittiin jäseniä julkisella propagandalla esimerkiksi sanomalehdistön avulla. Kirjoituksissa innostettiin joukkoja vapaustaisteluun ja korostettiin järjestyksen palauttamisen sekä laillisen hallituksen tukemisen tärkeyttä. Alkuinnostuksen hävittyä joukkojen kokoon haalimiseksi oli kuitenkin turvauduttava myös pakkoon – aluksi kunnallisen ja sittemmin valtakunnallisen asevelvollisuuden turvin. Vain harvat kunnat

⁴⁵⁷ Mutikainen 2000, 24 – 33.

⁴⁵⁸ Piilonen 1993, 502 – 503.

ehdivät saattaa asevelvollisuuden voimaan, joten valmistelujen suurin merkitys oli luoda valmiuksia yleisen asevelvollisuuden käyttöönottoon. Tavoite saavutettiin asetusteitse palauttamalla vuoden 1878 asevelvollisuuslaki uudelleen voimaan peruuttamalla sen lakkauttaminen. 18.2.1918 senaatti antoi julistuksen ”Suomen kansalle” ja kutsunnat, jotka koskivat 21 – 39 -vuotiaita miehiä, alkoivat 25.2 lähtien. Niissä vapautettiin palveluksesta noin puolet vedoten lähinnä taloudellisiin vaikeuksiin ja perheen elättämiseen. Lisäksi kaikki epäluotettavat ainekset – paikkakunnasta riippuen esimerkiksi punakaartiin/sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluneet tai häpeällisestä rikoksesta tuomitut – jätettiin palveluksen ulkopuolelle. Epäluotettaviksi luokiteltuja lähetettiin myös oman paikkakunnan ulkopuolelle rintamataisteluihin paikallisen turvallisuuden takaamiseksi ja asevelvollisuusrasituksen tasaamiseksi. Asevelvollisuutta vastustettiin vetoamalla sen laittomuuteen, sodanpäämäärien vastustamiseen, puolueettomuuteen, kuolemanpelkoon, pelkoon menettää oma tai omaisten toimeentulo ja sodan vastustamiseen maailmankatsomuksellisista/uskonollisista syistä. Poliittinen punamielisyys oli kuitenkin yleisin syy asevelvollisuuden vastustamiseen valkoisessa Suomessa: punaisiksi itsensä samaistaneet eivät voineet hyväksyä asetusta, jonka tavoitteena oli vallankumouksen kukistaminen.⁴⁵⁹

Kansan Lehti korosti vapaaehtoisuuden merkitystä todeten, että pakko-ottoihin sortuminen oli pahempaa kuin yksityiset, taistelujen ulkopuolella tapahtuneet terroriteot:

”Mutta kuolla tai haavottua vihollisen ampumasta kuulasta, vuodattaa vertaan vapaaehtoisesti aatteensa puolesta, on kokonaan toista kuin että mies viedään väkisin omien toveriensa lähettämään kuulasateeseen. Sellaiset mannerheimit ja svinhufvudit, jotka noin kamalaa pakkoa voivat omia kansalaisiaan – vaikkapa kohta vihaamiaan työläisiäkin kohtaan – harjoittaa, ovat ihmispetoja sanan täydessä merkityksessä. He ovat vielä kurjempia ja sydämettömämpiä kuin ne roistot, jotka teurastavat vankeja ja rauhallisia, taistelusta syrjässä pysyneitä ihmisiä.”⁴⁶⁰

Työmiehen mukaan asevelvollisuus oli osoitus porvareiden harjoittamasta rikollisesta toiminnasta, jonka tavoitteena oli pakkokeinoin saada sotilaita kannatuksen puutteesta kärsivään valkoiseen armeijaan:

⁴⁵⁹ Manninen 1993b, 96 – 108.

⁴⁶⁰ KL 6.3.1918, ”Sotarikokset”, Oka.

”Tuollainen porvari- ja kapitalistiluokan hirmuvalta osottaa, ettei heillä ole riittävästi kansan kannatusta, se osottaa herrain päässeen selville siitä, ettei heidän taistelunsa saa riittävää kannatusta vakaumuksen tietä. He eivät tyydy käymään vapaaehtoiseen taisteluhaluun perustuvaa luokkasotaa, he eivät tyydy käymään sotaansa yksinomaan niillä joukoilla, jotka tulevat heidän riveihinsä kapitalistisen järjestelmän puolustamishalusta.”⁴⁶¹

Lehden mielestä asevelvollisuuden turvautuminen ei sopinut käynnissä olevaan luokkasotaan. Punaisten ja valkoisten välillä vallinnut erimielisyys sodan luonteesta tuli tässä selvästi esille: eiväthän valkoiset edes pitäneet taistelua luokkasotana. Asevelvollisuus oli kirjoittajan mielestä oivallinen todistus siitä, että porvaristolla ei muuten ollut mahdollisuutta voittaa taistoa. *Kansan Lehti* näki tavoitteena olevan epäoikeudenmukaisen yhteiskuntajärjestelmän säilyttämisen nimessä työväestön hävittämisen, jonka toteuttamiseksi porvaristolla ei ollut enää muuta keinoa:

”Kerrotaanpa vielä sellaistaikin, että porvaristo asettaa pakkokeinoin mobilisoimansa työläiset eturintamaan, jolloin he ensimmäiseksi joutuvat meidän hyökkäyksemme alaiseksi. Tämä on niin epäinhimillistä, niin helvetillistä sotapolitiikkaa, ettei sitä voi kyllin ankarasti tuomita. Se osoittaa kouraantuntuvasti, mihin porvaristo sodankäynnillään tähtää. Se tahtoo hävittää sille vaaralliseksi käyneen työväenluokan tästä maasta. - - Kysymys siis tällä kertaa heidän tahollaan on tuon väärän, rikollisen yhteiskuntajärjestelmän pönkittämisestä, ei muusta, eli toisin sanoen tähänastisen ryöstövapauden säilyttämisestä. Ja tässä edesottamisessaan eivät he valitse keinoja, niin kuin eivät ole ennenkään valinneet.”⁴⁶²

Asevelvollisuuden käyttöönotto tuomittiin työväenlehdissä yksimielisesti mitä suurimmaksi laittomuudeksi sen epäoikeudenmukaisuudesta puhumattakaan. Esimerkiksi *Työmies* nosti esille eduskunnan määräävän aseman lainsäätämässä sekä kansainvälisen oikeuden näkökulman:

⁴⁶¹ TM 24.2.1918, ”Vastavallankumouksellisten asevelvollisuus. Törkeän rikksellista pakkovaltaa.”, K – e.

⁴⁶² KL 28.2.1918, ”Rikollista sotapolitiikkaa”, R.

”Millä oikeudella ovat porvarit ryhtyneet harjottamaan hirmuvaltaansa, toteuttamaan asevelvollisuuttaan? Siihen heillä ei ole porvarillisenkaan laillisuuskäsityksen mukaan mitään oikeutta. Suomessa ei ole laillisesti säädettyä asevelvollisuutta. Sen säätämiseen olisi ollut valta ainoastaan eduskunnalla, mutta sitä eduskunta ei ole tehnyt, vaikkakin porvarit, kuten tunnettu, yrittivät saada eduskunnan päättämään asevelvollisuuden voimaansaattamisen ja sotalaitoksen perustamisen. - - Vastavallankumouksellisten porvarien käytäntöönottama asevelvollisuus-pakkovalta on niin törkeän rikksellista menettelyä, ettei sellaista ole edes maailmansodan yhteydessä käytetty. Ei ole vallattujen alueiden asukkaita eikä sotavankeja pakotettu taistelemaan omaa leiriään vastaan.”⁴⁶³

Työkin piti porvareiden toimintaa täysin illegaalina ja vakuutti heidän olevan siitä tietoisia, vaikka porvaristo oli saanut eduskunnalta luvan lujan järjestysvallan luomiseksi maahan:

”Kaikkien näiden toimenpiteiden johdosta huomautettakoon, että niiden takana ei ole rahtuakaan edes sitä porvarienkaan ’laillisuutta’, vaan ovat ne mitä törkeintä petkutusta. ’Hallitus’, jos semmoisesta enää kannattaa lainkaan puhua, ei ole rajattomilla valtuuksilla valittu. Kaikkien porvarienkin on myönnettävä, että Eduskunta oli Suomessa korkeimman vallan käyttäjä. Tämä laitos ei ollut päättänyt perustaa minkäänlaisia sotilaslaitoksia, eikä saattaa minkäänlaista asevelvollisuutta käytäntöön – ei minkäänlaisten tapausten varalle. Eikä valtuuttanut senaattia tämänsuuntaisiin toimenpiteisiin. Tosin sen porvarillinen enemmistö valtuutti hallituksen ryhtymään toimenpiteisiin ’lujan järjestysvallan’ aikaan saamiseksi, mutta sekään valtuutus ei mitenkään tarkoittanut kansalaissodan nostattamista, ei pysyvien sotilasjoukkojen perustamista, eikä asevelvollisuuksien järjestämistä.”⁴⁶⁴

Työmiehen mielestä valkoisten toiminta oli epäoikeudenmukaista punamielisen työläisen näkökulmasta, joka joutui kuoleman uhalla taistelemaan luokkatovereitaan vastaan:

⁴⁶³ TM 24.2.1918, ”Vastavallankumouksellisten asevelvollisuus. Törkeän rikksellista pakkovaltaa.”, K – e. Ks. vetoamisesta kansainväliseen oikeuteen myös KL 28.2.1918, ”Rikollista sotapolitiikkaa”, R.

⁴⁶⁴ T 28.2.1918, ”’Hallituksen’ määräämä ’asevelvollisuus’. Törkeätä petkutusta”.

”Aivan turvattomina he ovat, ruotsalaisten ja saksalaisten upseerien johtamien palkkakätyrien ahdisteltavina. Asevoimalla ja kuolemantuomion uhalla heitä pakotetaan rintamille taistelemaan omaa asiaansa vastaan, omia luokka- ja aatetovereitaan vastaan, omia isiään ja veljiään vastaan. He joutuvat siten mitä julmimpaan ristiriitaan oman vakaumuksensa ja omien tunteittensa kanssa. Heitä tahdotaan pakottaa ampumaan omia tovereitaan ja omia sukulaisiaan. Elleivät he siihen suostu, uhataan heitä itseään kidutuksilla ja ampumisella. - - Ei maksa tässä asiassa vedota vastavallankumouksellisen taistelupuolen oikeudentuntoon, sillä sellaista niillä ei näy olevan. Mutta alkeellisimman järjen pitäisi sanoa luokkasotaa johtavalle porvaristolle sen tosiasian, että heidän hirmuvaltansa, työväen pakottaminen taistelemaan työväkeä vastaan, saattaa käydä vaaralliseksi porvarisluokalle itselleen. Heidän tulisi muistaa, että samoin kuin heidän käsissään olevilla alueilla on työväkeä, samoin on rintaman tällä puolen porvarillista yleisöä.”⁴⁶⁵

Lehti esitti vastalauseena suoran uhkauksen punaisten mahdollisesta reaktiosta valkoisten asevelvollisuuteen. Hehän voisivat turvautua vastaavaan kidutukseen omalla alueellaan. Näin kävikin, vaikka *Kansan Lehti* kiisti sen jyrkästi glorifioimalla punaisten jaloa taistelutapaa:

”Jos meidän sodankäyntimme olisi yhtä raakaa ja epäinhimillistä, niin me noudattaisimme porvarien taktiikkaa ja pakoittaisimme jokaisen porvarin astumaan meidän rintamaamme, vieläpä eturintamaamme, ottelemaan rintamalinjan toisella puolella olevien heidän omien joukkojensa kanssa. Mutta tällainen ajatuskaan ei ole vielä saanut meidän keskuudessamme jalansijaa.”⁴⁶⁶

Punaisten puolella ryhdyttiin oma-aloitteisesti ja paikallisesti, esimerkiksi Viipurissa, soveltamaan asevelvollisuutta maaliskuusta lähtien. Kansanvaltuuskunta ei antanut hyväksyntäänsä pakko-otoille, kuten ei myöskään Punakaartin yleisesikunta. Punainen hallinto teki kuitenkin myönnytyksen kohti yleistä asevelvollisuutta julistamalla 2.4. voimaan yleisen työvelvollisuuden koskien kaikkia 18 – 54 -vuotiaita. Huhtikuun puolivälistä lähtien koko punaisessa Suomessa turvauduttiin pakko-ottoihin, jotka myös kansanvaltuuskunta lopulta hyväksyi. Tosin varsinaisten kutsuntojen kautta saatiin punakaartiin vain vähän miehiä.⁴⁶⁷ Pääkirjoituksissa ei otettu kantaa oman puolen pakko-ottoihin, vaan päinvastoin punaisten oikeudenmukaista toimintaa ylistettiin sangen vuolaasti esimerkiksi *Sosialistissa*:

⁴⁶⁵ TM 24.2.1918, ”Vastavallankumouksellisten asevelvollisuus. Törkeän rikksellista pakkovaltaa”, K-e.

⁴⁶⁶ KL 28.2.1918, ”Rikollista sotapolitiikkaa”, R.

⁴⁶⁷ Manninen 1993b, 139 – 141.

”Täällä porvaristo saa vapaasti laiskotella, jopa jarruttaa voimiensa mukaan vallankumouksellista toimintaamme. - - porvaristo saa melkein vapaasti suunnitella vaikka suoranaisia sotatoimenpiteitä punakaartia vastaan. Porvaristoa ei pakoiteta työhön, eikä sotimaan luokkaansa vastaan.”⁴⁶⁸

Tavoitteena oli siis luoda mahdollisimman suuri kontrasti osapuolten välille – vaikkakin se merkitsi oman toiminnan salaamista. Vain *Työ* yritti edes jotenkin perustella työvelvollisuuden käyttöönottoa muistuttamalla, ettei se merkinnyt asevelvollisuutta kuten valkoisilla. Tosin valkoisten asevelvollisuutta kauhistellessaan lehti unohti mainita, mitä työvelvollisuus käytännössä tarkoitti:

”Siellä toisella puolen on asevelvollisuus ulotettu kaikkiin nähden, puoluekantaan ja vakaumukseen katsomatta. Vieläpä väitetään vastaisella kannalla olevia erikoisemmin käytettävän semmoissa paikoissa, missä heidän tuhoutumisensa saattaa näyttää jotenkin varmalta. Meidän taholla sitä vastoin on tarkoitus viimeiseen asti pysyä uskollisina vapaaehtoisuudelle. Työvelvollisuutta ei nähtävästi ole voitu karttaa, sota on sotaa, jolla on omat lakinsa ja vaatimuksensa, jotka eivät käy yksiin humanisuuden vaatimusten kanssa. Mutta tämä työvelvollisuushan on jotakin aivan toista kuin asevelvollisuus.”⁴⁶⁹

5.4 KAPITALISTISEN JÄRJESTELMÄN SYNNYTTÄMÄ PETOMAISSUUS

Sekä valkoiset että punaiset harjoittivat miehittämällään alueella väkivaltaa, jolla oli sekä sotataktinen että poliittinen motiivi. Alue otettiin psykologisesti hallintaan, mikä edellytti väkivaltaista tiedustelua. Rintamatilanteen muututtua epäedulliseksi tiedustelu saattoi muuttua myös ideologiseksi tuhoamiseksi. Tällainen terrori oli osa sotajoukon sodankäyntiä eli se oli organisoitua väkivallankäyttöä. Lisäksi esiintyi toisenlaista terroria, joka kumpusi henkilökohtaisista mielihaluista. Aiempi tutkimus on nähnyt sisällissodan terrorin mielivaltaisena väkivaltana, mutta nykyään se nähdään osana sotastrategiaa.⁴⁷⁰ Sen voidaan nähdä johtuneen myös luokkavihasta ja vuosia saarnatusta väkivallanopista, jotka olivat kylväneet alempiin kansanluokkiin sisällissodassa kukkaan puhjenneen vihan siemenen.⁴⁷¹ Vihalla voidaan toki selittää valkoisenkin puolen terrori – tällöin vain puhutaan porvariston silmittömästä kostonhalusta. Uusimman tutkimuksen mukaan terrorin uhreina – teloitettu, ammuttu,

⁴⁶⁸ S 21.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Kumpi sortaa?”.

⁴⁶⁹ T 9.4.1918, ”Kaksi äsken annettua julistusta. Miten ne ovat käsitettävät”.

⁴⁷⁰ Tikka 2006, 69 – 70.

⁴⁷¹ Ehrnrooth 1992.

murhattu – kuoli yhteensä 9 720 ihmistä, joista 7 370 oli punaisia ja 1 424 valkoisia. Syistä riippumatta terrori oli ilmiönä sangen merkittävä, sillä sen osuus sisällissodassa menehtyneistä (36 640) oli neljännes, ja uhrit olivat korostetusti punaisia.⁴⁷²

Nimityksenä terrori on sangen oikeutettu, sillä oikeudenkäytöstä voidaan puhua oikeusvaltiona itseään pitävässä valtiossa vasta sitten, kun se täyttää tietyt vähimmäisvaatimukset. Kekkonen mukaan kriisiajasta huolimatta tällaisia suhteellisen väljiäkin vaatimuksia ovat riittävästi yksilöidyn syytteen esittäminen, syytetylle annettu tosiasiallinen mahdollisuus puolustautua, riittävä objektiivisuus todisteiden harkinnassa, oikeudenkäytön julkisuus ja sellainen tuomioistuimen kokoonpano, jossa voidaan olettaa ainakin suurin piirtein puolueettoman oikeudenkäynnin olevan mahdollinen. Lisäksi rankaisemisen on perustuttava (rikoksentekehetyllä voimassa olevaan, OK) lakiin.⁴⁷³ Punaisten tai valkoisten tuomioiden jakaminen ei todennäköisesti täyttänyt ensimmäistäkään edellä mainituista kriteereistä.

Punainen terrori johtui pääasiallisesti sotilaallisista, toissijaisesti ideologisista⁴⁷⁴ ja osittain myös subjektiivisista motiiveista. Se ei juuri eronnut bolshevikkien, mutta ei myöskään valkoisten tavasta käyttää terroria sodankäynnin menetelmänä.⁴⁷⁵ Punaisten toiminta oli siis koko Suomessa organisoitua. Perinteisiä kihlakunnanoikeuksia eli siviilioikeutta vastasivat vallankumousoikeudet⁴⁷⁶, jotka tuomitsivat myös vastavallankumouksellisuudesta syytettyjä. Punakaartilaiset pitivät niiden tuomioita usein liian lievinä – esimerkiksi kuolemantuomiot olivat kiellettyjä.⁴⁷⁷ Siron mukaan vallankumousoikeuksien ratkaisukäytäntö vastavallankumouksellisia kohtaan oli hyvin lievää: Esimerkiksi suojeluskuntaan kuuluneita rangaistiin velvoittamalla heidät allekirjoittamaan sitoumus luopua vastavallankumouksellisesta toiminnastaan ja aseita hankkineet selvisivät vain sakoilla. Tavallisissa rikos-, riita- ja hakemusasioissa annetut tuomiot olivat samaa tasoa kuin ennen vallankumousta, joten vallankumousoikeudet edustivat oikeudellista jatkuvuutta. Syinä tuomioiden maltillisuuteen olivat pyrkimys poliittisten vastustajien humaniseen tuomitsemiseen ja uuden oikeuskäytännön moraalisen ylemmyyden osoittamiseen, käsiteltävien asioiden monialaisuus, punaisten

⁴⁷² <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat2>

⁴⁷³ Kekkonen 1991, 23.

⁴⁷⁴ Ideologisen ajattelun mukaan vastustaja oli avoimesti vallankumouksen vastustaja, vastavallankumouksellinen, tai sosiaaliselta statukseltaan vallankumouksen vastustaja, ns. luokkavihollinen (Tikka 2004, 73).

⁴⁷⁵ Tikka 2004, 73.

⁴⁷⁶ Jukka Siro (2009) on tutkinut perusteellisesti punaisten vallankumousoikeuksia oikeushistoriallisessa väitöskirjassaan *Tuomiovalta kansalle. Vallankumousoikeudet sisällissodassa 1918*.

⁴⁷⁷ Tikka 2004, 75 – 78.

toimijoiden epävarmuus järjestelmän ja itsensä kohtalosta sekä kannatuspohjan kapeus. Lisäksi on huomioitava, että viime kädessä punakaarti päätti, ketkä tuotiin vallankumousoikeuksien tuomittaviksi.⁴⁷⁸

Vakavien vallankumousta vastustavien tekojen tutkinta keskitettiin erityisten asiain jaostolle, joka muistutti tehtäviltään, joita olivat sotilaallinen tiedustelu ja vastavallankumouksellisen toiminnan selvittely, ja jopa nimeltäänkin Venäjän Tshekaa eli yleisvenäläistä erikoiskomissiota vastavallankumouksellisen toiminnan, keinottelun ja sabotaasin torjumiseksi. Suomalaiset vallankumoukselliset ottivat mallia bolshevikeista kuitenkin vain periaatteessa, eivät käytännössä – Tshekastahan kehittyi järjestelmällisen terrorin väline vasta kesällä 1918. Jaoston alapuolella olivat paikalliset tiedusteluosastot (lentävät osastot) ja niiden alaiset tutkijatoimikunnat, jotka jakoivat kenttäoikeutta eli suorittivat kuulusteluja ja antoivat tuomioita. Tiedusteluosastot myös kokosivat sekä levittivät tietoja valkoisten punaisiin kohdistamista väkivallanteoista, mikä omalta osaltaan kovensi punaisten otteita.⁴⁷⁹ Varsinainen järjestelmällinen terrori rajoittui kahteen rintamakeskukseen, Akaan Toijalaan ja Valkealan Kouvolaan.⁴⁸⁰ Kyse ei siis niinkään ollut oikeuden toteutumisesta vaan pikemminkin uuden vallan legalisoimisesta. Rankaisutoimia tarkasteltaessa punaisten ja valkoisten toiminta oli samanlaista: alueen valtaamisen jälkeen perustettujen kenttäoikeuksien tavoitteena oli vastustajan lamaannuttaminen ja vallan haltuunotto.⁴⁸¹

Valkoinen armeija sovelsi heti sodan alusta lähtien venäläisiä sotilasäädöksiä⁴⁸², joiden mukaan sota-oikeudella – tässä tapauksessa kolmihenkisellä kenttäoikeudella – oli oikeus tuomita myös siviilejä jopa kuolemanrangaistukseen. Yksinomaan näitä säädöksiä ei kuitenkaan voitu käyttää rankaisutoimien oikeudellisena perustana, koska jyrkästi laillisuuslinjan takana oleva senaatti ei voinut hyväksyä venäläisten lakien voimassaoloa. Mannerheimin antamista ohjeista tärkeimmäksi muodostui 25.2 päivätty ”ammutaan paikalla” -julistus, jonka mukaan ”törkeään sota-ajan rikokseen” tai aseelliseen vastarintaan syyllistyneet ammuttiin välittömästi ja vain antautuneet otettiin

⁴⁷⁸ Siro 2009, 278 – 287.

⁴⁷⁹ Tikka 2004, 82 – 87. Autenttisia lähteitä määräyksiä lukuun ottamatta on kuitenkin säilynyt vain vähän: joko kenttäoikeuden pöytäkirjoja ei edes laadittu tai ne hävitettiin sodan loppuvaiheessa.

⁴⁸⁰ Ks. tarkemmin Tikka 2004, 96 – 111.

⁴⁸¹ Tikka 2004, 112 – 113.

⁴⁸² Vuonna 1914 julistettua sotatilaa ei ollut itsenäistymisenkään jälkeen kumottu, joten juridisesti se oli edelleen voimassa. Senaatin kannalta asetus oli kuitenkin ongelmallinen, sillä se alisti koko siviilihallinnon – myös senaatin – sotilasviranomaisten alaisuuteen. Senaatti ei tästä syystä sellaisenaan hyväksynyt sotilasäädöksiä, vaan ulkopoliittika ja siviilihallinto jäivät senaatille, mutta kaikki sotilasasiat Mannerheimille (Tikka 2004, 149 – 155).

vangeiksi. Kenttäoikeudet luokittelivatkin syytetyn joko vapautettavaksi, vangittavaksi tai ammuttavaksi. Vaikka Mannerheim muodollisesti kielsikin sota-oikeuksien asettamisen, kyseinen julistus neuvoi silti rankaisemaan vastustajaa hätävarjeluun vedoten. Punakaartilaiset käsitettiin aseistetuiksi siviileiksi, jotka saivat sotavangin statuksen vasta tutkinnan jälkeen. Haagin konvention mukaan sotavankeja ei nimittäin saanut rangaista.⁴⁸³ Kekkonen mukaan julistuksen valmisteluvaiheiden perusteella, myöhemmin tehdyistä pienistä muutoksista huolimatta, voimankäyttöä ja vangitsemista koskevat säännökset haluttiin tietoisesti kirjoittaa niin väljiksi, että ne antaisivat legitimaation vastustajien eliminoimiselle.⁴⁸⁴ Toisaalta niiden kuitenkin piti vaikuttaa lakisidonnaisilta ulkopuolisten silmissä. Kansainvälisen hyväksynnän saavuttamiseksi Mannerheim kielsikin sota-oikeuksien asettamisen, kuten edellä jo totesin. Käytännössä kiello johti siihen, että kenttäoikeuksien oikeudenkäyttö jatkui ilman normipohjaa. Valkoisten voiton hämöttäessä taktinen syy niiden kieltämiseen poistui ja kenttäoikeuksien toiminta hiipui vasta, kun valtiorikosoikeuksia koskeva laki tuli eduskunnan käsittelyyn. Toisaalta kenttä jatkoi laittomiksi tietämiään vankien ”arkebuseerauksia” eli teloituksia.⁴⁸⁵

Valkoisten rangaistusorganisaatio muistutti hyvin pitkälti punaisten luomaa järjestelmää: Poliittisista syistä vangittuja tai rivikaartilaisia koskevat jutut kuuluivat sotatuomarin johdolla istuneen tutkijalautakunnan toimivaltaan (vrt. vallankumousoikeudet), kun taas armeijaa ja sen toimintaa uhanneet väkivallanteot ja vakoilu käsitettiin kuuluviksi sotilashenkilöistä muodostetun kenttäoikeuden piiriin (vrt. punakaartin kuulusteluelimet). Lisäksi tiedusteluosastoilla (lentävät osastot) oli laajat, Mannerheimin ohjeisiin perustuneet valtuudet rankaisutoimiin.⁴⁸⁶

Lupa tappaa eli oikeus ylittää vallitsevat normit on ratkaisevaa väkivallan yleiselle hyväksymiselle.⁴⁸⁷ Työväenlehdistön tavoitteena oli siis varmistaa tämä hyväksyntä legitimoimalla punaisten terroriteot ja kriminalisoimalla valkoisten vastaava toiminta. Sitä mikä normaalisti olisi ollut väärin ja ehdottomasti laitonta, oli perusteltava

⁴⁸³ Tikka 2004, 149 – 159. Kekkonen on huomauttanut, että vaikka todettaisiinkin Suomen ja Neuvosto-Venäjän olleen sodassa keskenään, vain Venäjä oli allekirjoittanut Haagin sopimuksen, eikä se edes koskenut sisällissotia (Kekkonen 1991, 24).

⁴⁸⁴ Neuvottelukunnan alkujaan esittämät menettelytapaohjeet olivat erittäin väljät verrattuna vuoden 1889 rikoslain voimaanpanosta annetun asetuksen säädöksiin (Kekkonen 1991, 18 – 21). Molemmat tekstit löytyvät kyseisestä teoksesta kokonaisuudessaan.

⁴⁸⁵ Kekkonen 1991, 21 – 23.

⁴⁸⁶ Tikka 2004, 168 – 170. Tarkemmin sanottuna valkoisten organisaatio jakautui sotilashallinnon (rintaman selusta) ja rintamajoukkojen (sotatoimialue) alaisiin kenttäoikeuksiin.

⁴⁸⁷ Glover 2003, 53 – 61.

poikkeusoloihin vedoten välttämättömäksi oman ideologian ja ylipäättänsä olemassaolon kannalta. Laittomuuden argumentointi ei ollut mikään mahdoton tehtävä, sillä sehän oli yleinen sota-ajan ilmiö: jääkäriiliike oli suorastaan maanpetoksellista toimintaa ja elintarvikekeinottelu jokapäiväinen rikos.

Punaisessa lehdistössä kutsuttiin valkokaartilaisia usein lahtarikaartilaisiksi. Nimitys yleistyi terrorin lisääntyttyä. *Sosialisti* innostui ottamaan historiallisen näkökulman esille kertoen lahtarinimityksen liittyvän vuoden 1905 suurlakkoon, jonka aikana kapteeni Carl Gustav Theslöfin johtama Helsingin valkokaarti ryhtyi Hakasalmen torilla taisteluun punakaartiä vastaan. Kirjoittajan mielestä nimitys oli varsin osuva:

”Olihan se perustettu teurastamaan, kaartilaiden omien sanojen mukaan, työväkeä. Kaunis nimi se ei ole, mutta eihän sitä sellaiseksi ole tarkotettukaan. Se taistelee etuoikeutetun, harvainvallen etujen puolesta. Se taistelee loiseläjaluokan, sellaisen luokan etujen puolesta, joka on painanut tämän maan työväen eläimen asteelle ja sitten, kun se uskaltaa ryhtyä vaatimaan elämisen oikeutta, ryhtyy sitä teurastamaan.”⁴⁸⁸

Työväenlehdistö valjasti kaikki verbaaliset resurssinsa valkoisten terroritekojen kuvaamiseen. Tavoitteena oli vahvistaa viholliskuvan julmuutta ja epäoikeudenmukaisuutta. *Sosialisti* kauhisteli heti sodan sytyttyä, kuinka porvarien suojeluskaartilaiset olivat barbaarisesti murhanneet viisi vangiksi ottamaansa punakaartilasta ja yhden sairaanhoitokuntaan kuuluvan naisen Keravan asemalla:

”Ansainnut on tuo porvarien kaarti teurastajakaartin nimen! Emme voi sille tarkoituksenmukaisempaa nimeä keksiä. - - Porvaristo uhkasi lyijyllä, tulella ja miekalla estää elättäjiään pääsemästä oikeuksiinsa. Siksi senaatti kukistettiin. Sen kaatoi kansa raskaalla nyrkillään. - - Punakaarti oli perustettu turvaamaan työväkeä porvariston aseita vastaan. Se oli asettunut tukemaan työväen, kansan hallitusta. - - Murhaamalla nämä punakaartilaiset, murhasivat porvariston teurastajakaartilaiset yhden kansasta, yhden meistä. - - Isku yhtä vastaan on isku kaikkia vastaan! - - Naisia, lapsia, veljiämme, siskojamme, työläistovereitamme uhkaa armoton surma näiden aseellisten hyeenain puolelta. - - Me emme kehota tarpeettomaan väkivaltaan. Voimakas työväki ei harjota julmuuksia. Se ei surmaa tarpeettomasti, vangittuja ei koskaan! Voittoa työväki on jalo taistelija, joka välttää tarpeetonta, lahtarikaartilaiden tapaista verenvuodatusta!”⁴⁸⁹

⁴⁸⁸ S 6.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. ’Lahtarit’”.

⁴⁸⁹ S 1.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Veljen veri huutaa maasta!”. Ks. myös S 2.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Verratkaa!”.

Työväki samaistettiin siis kansaan, jonka porvaristo aikoi murhata kylmäverisesti. Samalla tuotiin esille punaisten jalous verrattuna valkoisten silmittömään julmuuteen. Lehti jatkoi samalla linjalla kertoen, kuinka suojeluskaartilaiset olivat keskeyttäneet työväen iltamat Vehmaalla ja tunkeutuneet aseettomien työläisten joukkoon surmaten heistä kaksi ja haavoittaen lukuisia. Kirjoituksessa myönnettiin vastahakoisesti punakaartilaisten sortuneen väkivaltaisuuksiin, mutta samassa yhteydessä kerrottiin kansanvaltuuskunnan säätämästä aseetonta vastustajaa kohtaan väkivallan kieltävästä laista.⁴⁹⁰ Punaisten ja valkoisten harjoittamaa tarpeetonta väkivaltaa vertailtiin myös piirroksen välityksellä ja sen tarkoituksena oli vähätellä punaisten toimintaa selittämällä ilmiö yleiseksi sodassa.⁴⁹¹ *Eteenpäin* viittasi luultavimmin samaan tapahtumaan työväenyhdistyksen puheenjohtajan tappamisesta naulaamalla jäsenkirja hänen rintamukseensa ja raahaamalla häntä pitkin järven jäätä:

”Ihmisiä kohdellaan kuin venäläiset kohtelivat suomalaisia isonvihan aikana. Viaton, aseeton maalaistyöväenyhdistyksen puheenjohtaja tai muu virkailija voidaan ilman muuta kauheasti kiduttaen surmata. Alastomana kovassa pakkasessa kuljetetaan kylästä toiseen työläisiä siitä syystä, että kuuluvat sosialidemokratiseen puolueeseen. Köyhien torpparien kaikki omaisuus on monin paikoin ryöstetty, lapset ja vaimot ajettu alastomina asumattomille saloille.”⁴⁹²

Rintaman takaa paenneiden kertomusten julkaiseminen oli yleinen tapa herättää lukijoissa kauhistusta ja niissä vedottiin usein kansalliseen muistiin kuten edellä isovihan tapahtumiin. Kotkalaislehti yritti lisäksi kauhistuttaa kertomalla Huruslahden arpajaisiksi⁴⁹³ nimetystä Varkauden valtauksen jälkeisestä joukkoteloituksesta:

”- Ei ole tosin kaunista sekään, että turvattomaksi joutuneita ihmisiä surmataankin joukottain, kuten Varkaudessa ja Seinäjoella kerrotaan tehdyn, mutta hirveämpää on vielä se, että viattomia naisia ja lapsia rääkätään inhoittavasti.”⁴⁹⁴

⁴⁹⁰ S 5.2.1918, ”Toimituskirjoituksia. Porvarit harjoittavat yhä kauheampia julmuuksia”.

⁴⁹¹ S 14.2.1918, ”Kahdennenkymmenennen vuosisadan sivistystä”.

⁴⁹² E 23.2.1918, ”Luokkasotamme rumimmat ilmiöt. Älkää kantako käärmettä povellanne!”.

⁴⁹³ Punaisten antauduttua seurasi legendan mukaan teurastus, jota voitaisiin pitää sotarikoksena, mikäli se vain pitäisi paikkansa. Kertomuksen mukaan joka kymmenes mies ammuttiin vankijonossa.

Todellisuudessa Varkaudessa teloitettiin n. 80 punaista, joita valkoiset pitivät päälliköinä tai muihin vakaviin rikoksiin syylistyneinä. Kyseessä ei siis ollut mielivaltainen tapahtuma, vaan toiminta noudatti tietynlaista logiikkaa (Tikka 2006, 107 – 108).

⁴⁹⁴ E 7.3.1918, ”Kauhun viestejä”.

Valkoisten epäinhimillisyyttä haluttiin korostaa arvottamalla kiduttaminen, etenkin kun se kohdistui avuttomiin naisiin ja lapsiin, tappamista kauheammaksi toiminnaksi. Lehti julkaisi myös huhupuheina liikkuneita uhkauksia, joiden mukaan esimerkiksi kaikki sosialistit kymmenvuotiaista lapsista ylöspäin tapettaisiin, mikäli valkoiset voittaisivat.⁴⁹⁵ Uhkauksien tavoitteena oli luultavimmin vahvistaa joukkojen taistelumoraalia. Lehden mukaan kyseessä oli nyt koko työväen tulevaisuus tai pikemminkin tulevaisuudettomuus:

”Tässä paljastuu eräs hirvittävä totuus: Meidän porvaristomme on yhdessä ulkomaiden porvariston kanssa päättänyt murhata Suomen työväenluokan peloitukseksi toisien maiden työläisille. Yhden pienen maan työväestö sinne tai tänne, se ei merkitse mitään’. Noin ovat kapitalistit päättäneet.”⁴⁹⁶

Vastakohta-asettelun rakentamiseen liittyi myös täysin valheellisten tietojen levittäminen, kuten esimerkiksi seuraavassa *Sosialistin* lainauksessa:

”Pohjanmaalla tapetaan armotta työläiset, joiden valkokaarti katsoo vähänkin vakavammin häirinneen heidän sota- ja vastavallankumouksellista toimintaansa. - - Täällä vallankumousliikettä aseellisestikin vastustaneet henkilöt pääsevät rikoksensa suorittamaan joko lyhyellä linnarangaistuksella tai sakolla.”⁴⁹⁷

Työ mainitsi tasapuolisuuden nimissä esimerkin myös punaisten puolelta. Se informoi lukijoitaan Helsingissä tapahtuneesta kansanedustaja Antti Mikkolan⁴⁹⁸ murhasta, jonka se tuomitsi:

”Vaikkapa tämä herra olikin mustimpia porvareita, niin siitä huolimatta ei edes tämmöistäkään tekoa meidän taholta hyväksytä”.⁴⁹⁹

Huhtikuussa taisteluinto oli jo kaikonnut, joten terroria ei enää yksityiskohtaisesti kuvattu. *Eteenpäin* totesi teatraalisen alakuloisesti, kuinka maa oli ajautunut isovihamaiseen kurimukseen:

⁴⁹⁵ E 7.3.1918, ”Kauhun viestejä”.

⁴⁹⁶ E 14.3.1918, ”Porvaristomme häpeällisin rikos. Suomi on myyty. Työväenluokka uhataan alistaa paarialuokaksi. Vallankumouksen etunenässä olevat hirtetään”.

⁴⁹⁷ S 21.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Kumpi sortaa?”.

⁴⁹⁸ Mikkola oli tammikuussa tehnyt aloitteen puolustuslaitoksen perustamiseksi, joten hänen murhaamisellaan oli luultavimmin myös symboliarvoa.

⁴⁹⁹ T 12.2.1918, ”Sodan julmuuksia kartettava”.

”Mutta yli kaiken tuon kansalaissodan synnyttämän ns. tavallisen ja välttämättömän julmuuden, kohoaa kuitenkin niiden tapausten sarja, jota voitaisiin kutsua petomaisuuden hegemoniaksi. Porvaristo on tehnyt sarjan sellaisia raakalaisen tekoja, joiden kuvaamiseen ei löydy kyllin voimakkaita sanoja. Näistä teoista on kerrottu lehdissä sarja niin pöyristyttäviä kertomuksia, että minkään ajan kauhun teot eivät tarvitse kalveta näiden tekojen rinnalla. Ei ole välttämätöntä enää kerrata näitä tekoja, ei auta myöskään mitään näiden tekojen sanoilla uusittu tuomitseminen.”⁵⁰⁰

Väkivallanteoille haluttiin työväen kirjoituksissa löytää motiivi. Valkoisten kohdalla tavoitteena oli osoittaa heidän fyysistä ja henkistä heikkouttaan, kun taas punaisista haluttiin tuoda esille jalo pyrkimys yhteisen hyvän luomiseen. *Työmiehen* mielestä valkoinen terrori johtui porvarilehtien ja muiden mannerheimiläisten kiihotuksen ohella pappien vääräuskoisuudesta:

”Tulos siitä, että papitkin ovat jumalan nimessä ruvenneet julistamaan uskovaisten keskuudessa sodan olevan ’pyhää’ ja ’jumalan olevan vain niiden kanssa, jotka heidän riveissä uhria kantavat’. Papit ovat repineet uskovaistensa sydämistä lempeän, armahtavaisen ja vapahtavan jumalakäsitteen, repineet kansalaisiltaan uskonnon vaipan ja lähettäneet heidät alastomina, petettyinä, teurastamaan omia kansalaisiaan, omia veljiään, jotka taistelevat vain kaikkien ihmisten oikeuksien, vapauden, tasa-arvoisuuden ja hyvinvoinnin puolesta.”⁵⁰¹

Kirjoituksessa punaiset esitettiin oikean uskonnollisuuden edustajina oikeudenmukaisine tavoitteineen vastakohtana valkoisten julmuudelle. Valkoisten väkivallan motiiveja myös pilkattiin, sillä esimerkiksi *Eteenpäin* väitti herrojen kuvittelevan hävittävänsä sillä sosialismin:

”Mannerheim & Renvall ovatkin useissa julistuksissaan julkaisseet, että kun valkokaarti voittaa, tullaan kaikki punaisen kaartin johtajat ja sosialistiset johtohenkilöt hirttämään. Nämä herrat uskovat, että tuolla tavoin saadaan sosialismikin tässä maassa tapetuksi ja vallankumouksen vaara vältetyksi.”⁵⁰²

Vallankumousoikeuksien perustamista – valkoisten näkökulmasta punaista terroria – perusteltiin *Sosialistissa* vetoamalla järjestyksen säilymiseen:

⁵⁰⁰ E 6.4.1918, ”Kapitalistisen järjestelmän synnyttämä petomaisuus”.

⁵⁰¹ TM 3.4.1918, ”Raakuuteen kiihoitusta”, Sakari.

⁵⁰² E 21.3.1918, ”Köyhälistön ja porvariston eräitä käsitteitä luokkasodastamme”.

”Kansalaisten turvallisuuden varmentamiseksi perustettiin niin pian kuin se oli mahdollista kaikkiin kaupunkeihin ja maaseudullekin vallankumouksellisia tuomioistuimia, joissa ensi aluksi käsiteltiin etupäässä rikosjuttuja. Mutta sitä mukaa kuin on saatu asioita ’reilaan’, on näitten rikososastojen yhteyteen saatu jo siviilijuttujakin käsitteleviä osastoja, mikäli niitten paljouden tähden niitä ei ole ehditty rikostuomioistuimissa käsitellä. Ennakkoluuloisimman täytyy jo myöntää, että vallankumoustuomioistuimet takaavat kaikille kansalaisille lain turvan, ja että siis on sekä viisasta että hyödyllistä näitä tuomioistumia avustaa ja tarvitessaan käyttää hyväkseen.”⁵⁰³

Kansan Lehti yhtyi tähän näkemykseen korostaen turvallisuuden tunnetta, sillä ilman vallankumousoikeuksia yleinen turvattomuuden tunne lisääntyisi ja monen kansalaisen luottamus vallankumouksen oikeutukseen häviäisi.⁵⁰⁴

Kenttäoikeuksien perusteleminen oli selvästi vaikeampaa, ja vain *Työ* yritti sitä pääkirjoituksessaan. Sen mukaan niiden tarkoitus ei missään nimessä ollut syrjäyttää vallankumousoikeuksia, vaan kenttäoikeuksia käytettiin vain ”erikoisluonteisissa” tapauksissa ja ainoastaan silloin, kun jokin asia oli ratkaistava välittömästi suoranaisten sotatoimien yhteydessä varsinaisella taistelualueella. Kirjoittaja näki kenttäoikeudet pakon sanelemana toimintana, joiden oikeudenmukaisuuteen ei ollut – sodan poikkeusoloista johtuen – syytä ottaa tässä yhteydessä kantaa.⁵⁰⁵

Keskeisimpänä syynä punaisten ja valkoisten muka erilaiseen suhtautumiseen terroriin – todellisuudessa molemmat hyväksyivät sen sodankäynnin välineenä – oli *Eteenpäin* mielestä maailmankatsomusten eroavaisuus:

”Kumpiko näistä maailmankatsomuksista tällaisina murroskausina, tällaisina vallankumouksen myrskyisinä päivinä, jolloin kaikki infernon-voimat pyrkivät valloilleen, vastaa parhaiden ihmisyyden vaatimuksia, siitä antaa meidän kaksikuukautinen luokkasotamme sen vääjäämättömän todistuksen, että sosialidemokratinen maailmankatsomus on inhimillisyyttä ja individualistinen maailmankatsomus suurinta raakuutta. Tai toisin sanoen: sosialidemokratinen maailmankatsomus johtaa sodassakin inhimillisyyteen, mutta porvarillinen maailmankatsomus petomaisuuteen.”⁵⁰⁶

Yksityisten ja tarpeettomien väkivallantekojen jyrkkä vastustaminen oli työväenlehdistön mielestä kiistaton todistus punaisten inhimillisestä taistelutavasta.

⁵⁰³ S 25.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Vallankumouksen vakiintuminen”, K. U.

⁵⁰⁴ KL 2.2.1918, ”Vallankumoustuomioistuimet tarpeen”, Proletaari.

⁵⁰⁵ T 9.4.1918, ”Kaksi äsken annettua julistusta. Miten ne ovat käsitettävät”.

⁵⁰⁶ E 21.3.1918, ”Köyhälistön ja porvariston eräitä käsitteitä luokkasodastamme”.

Sosialisti vastusti selväsanaisesti omatoimisia väkivallantekoja, sillä ne hidastaisivat rauhallisten olojen palauttamista maahan:

”Työväki ymmärtää, että vallankumoustaistelumme menestyksen ehtona on se, että tässä maassa palautetaan mahdollisimman pian säännölliset ja järjestyneet olot ja että mitään yksityisiä kostotoimenpiteitä ei harjoteta joukkoliikkeen laskuun.”⁵⁰⁷

Ne eivät myöskään soveltuneet työväenliikkeen ylevään tavoitteeseen oikeudenmukaisemman yhteiskunnan luomisesta. Kirjoittaja käytti uskonnollista liturgiaa vedoten elämän arvokkuuteen:

”Ihmishenki on niin kallis, ja työn aikaansaannokset ovat niin vaikeasti saavutetut, ettei meillä ole oikeutta vallan pienten syiden takia niitä tuhлата. Kun koko meidän aseellisen taistelumme korkeana tarkoituksena on nurinkurisen yhteiskuntajärjestelmän kukistaminen, jotta oikeampi yhteiskuntajärjestys astuisi kukistuneen tilalle, ja kun emme ole tätä suurta tarkoitustamme voineet rauhallisen kehityksen kautta ja avuin viedä perille, ja kun meidän eteemme ilmestyi odottamatta aseellinen vastustaja, on meidän aseellinen toimintamme kaiken ihmiselle pyhän ja kalliin nimessä saatava mahdollisimman lyhytaikaiseksi ja mahdollisimman inhimilliseksi.”⁵⁰⁸

Samassa lehdessä esiintyi myös kyynisempi perustelu vastustaa tarpeetonta väkivaltaa. Kaarlo Uskelan mielestä resurssit tuli säästää voimakasta vihollista vastaan:

” - jos emme menettele inhimillisesti sen tähden, että se on hyvää, kaunista, jaloa, että se kohottaa meitä siveellisesti vihollistamme korkeammalle ja että koko maailma meitä sen tähden kunnioittaa, niin meidän on tehtävä se sen tähden, että se on viisasta. Meidän on tehtävä se sen tähden, että se on meille puhdas etukysymys. Lyhyesti sanoen: juuri sen kautta me voitamme.”⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ S 7.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Porvareitten johtajien ampumiset”.

⁵⁰⁸ S 15.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Kansalaissota tehtävä inhimilliseksi ja lyhytaikaiseksi”, A. P. (Aleksi Päivärinta?). Ks. myös S 16.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Köyhälistön vallankumous vietävä voittoon”, A. P.

⁵⁰⁹ S 19.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Ihmisyys oman edun kannalta katsottuna”, Kaarlo Uskela.

Samaa mieltä – kenties määrätietoisemmin – oli *Kansan Lehden* toimittaja:

”Jokainen tarpeeton ja tuomittava väkivallanteko on tappioksi, katkeraksi, korvaamattomaksi tappioksi, ei sille joukolle, johon moisten tekojen uhrin ovat kuuluneet, vaan sellaisten tekojen harjottajain omalle joukolle. Ei kiukkuisinkaan porvari, ei kauheimmillakaan murha-aseilla varustettu valkokaartilainen ole työväelle ja sen punakaartille niin vaarallinen kuin sellainen kaartimme riveihin tullut mies, joka ei tunne ja tunnusta kurinalaisuutta ja joka tekee itsensä syyppääksi kurjiin, tuomittaviin tekoihin.”⁵¹⁰

Kyseisessä lehdessä tuotiin esille myös väkivallanteiden luoma propagandavalti valkoiselle puolelle. Niihin vedoten saatiin rauhalliset talonpojat käännetyksi punaisia vastaan sekä estettyä mahdollinen antautuminen.⁵¹¹

Olipa eräs kirjoittaja valmis turvautumaan rautaiseen kuriin punakaarteissa:

”Kaikki omankädenoikeus on jyrkästi lopetettava. Aseettomia henkilöitä on kohdeltava sävyisästi. Vangituista on kohdeltava inhimillisesti. Ryöstöt, murhat ja muut tihutyöt on estettävä, vaikka tätä varten pitäisi muodostaa suurempiakin järjestysjoukkoja. Mikään uhraus ei ole kylliksi suuri, kun sillä vaan saadaan aikaan moitteeton järjestys.”⁵¹²

Hänen toivomuksensa toteutuikin. Punakaartiin perustettiin toveri- ja sotaoikeuksia, joilla aluksi oli valta tuomita kaartilaisia jopa kuolemaan asti. Viime kädessä kaarti kuitenkin hyväksyi väkivallanteet eikä syyllisiä asetettu vastuuseen. Toisaalta oikeuksien olemassaolo osoitti pyrkimystä sisäiseen kuriin ja jonkinasteiseen valvontaan. Kovien rangaistusten välttäminen – näin meneteltiin myös valkoisten puolella – oli vain keino säilyttää taistelumoraali.⁵¹³

Kansan Lehden mielestä työväenliikkeeseen oli päässyt pohjasakkaa, josta oli ehdottomasti päästävä eroon:

”Jokainen joka panee toimeen kostomurhan, ja jokainen joka voitettuaan vastustajaa kohtelee raa’asti ja säädyttömästi, jokainen joka käyttää väkivaltaa niitä vastaan, jotka eivät itse väkivaltaa käytä tai eivät voitettuina voi sitä enää käyttää, kuuluu siihen hylkyaineeseen.”⁵¹⁴

⁵¹⁰ KL 16.2.1918, ”Julmuus on heikkouden ja häviön merkki”, O. V.

⁵¹¹ KL 6.3.1918, ”Sotarikokset”, Oka.

⁵¹² S 26.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Rautainen kuri. Luokkasota pian onnelliseen loppuun”, *Kommunisti*.

⁵¹³ Tikka 2004, 79 – 82.

⁵¹⁴ KL 12.2.1918, ”Aseellinen mies”, Yrjö Mäkelin.

Sosialistin näkemys oli niinkin jyrkkä, että se oli valmis hyväksymään näiden salamurhaajien eliminoimisen. Se nimittäin julkaisi pilakuvan, jossa murhattiin aseeton mies. Rangaistuksena murhaajalle osoitettiin hirttosilmukkaa.⁵¹⁵

5.5 KUKA NOJAA VIERAISIN PISTIMIIN?

Työväenlehdistössä väitettiin sangen yleisesti porvariston aina turvautuneen asemansa turvaamiseksi ulkomaisiin pistimiin. Tsarismin aikakaudella tämä oli mahdollista tukeutumalla venäläiseen porvaristoon ja sen asevoimaan. Esimerkiksi *Sosialisti* esitti mielipiteensä vastaansanomattoman vakuuttavasti:

”Vuosikymmenien ajan on maamme vallassaoleva porvaristo turvautunut verisen tsaarin asevoimaan. Kun Venäjältä ei saanut apua, turvautui se Ruotsiin. Ja samalla kun se on Ruotsissa harjottanut salaista vehkeilyä Suomen kansan enemmistöä kohtaan, on se myöskin pitänyt salaista, rikollista yhteyttä Saksan kanssa yllä, kiihottaen Saksan saaliinhimoista kapitalismia kaikella sillä mistä se suinkin voi Suomesta hyötyä.”⁵¹⁶

Ruotsin kanssa vehkeilyllä viitattiin työväenlehdistössä Ahvenanmaan-kysymykseen. Ahvenanmaalla oli strateginen asema, joten sen haltuunotosta olivat kiinnostuneet sekä Ruotsi että Saksa. Ruotsalaisten alusten ensimmäinen erä rantautuikin saaristoon 14.2.1918. Tämä aiheutti heti polemiikkaa lehdistössä. *Sosialisti* väitti Ruotsin aikovan sekaantua Suomen asioihin liittoutumalla porvareiden kanssa ja tuomitsi sen imperialismiksi:

”Tähän mennessä ei ole saatu selville, missä tarkoituksessa mainitut laivat ovat tulleet, mutta luultavinta on, että ne tuovat aseita Suomen, ja erikoisesti Ahvenanmaan, porvareille. - - Toinen mahdollisuus on, että ne tuovat miehiä porvareiden avuksi. Niin ei kuitenkaan liene asianlaita. - - Kolmaskin mahdollisuus on olemassa ja se on Ahvenanmaan valloittaminen. - - Jos siis Ahvenanmaan valtaamisesta Ruotsille on kysymys, täytyy se merkitä kylmäksi, tunnottomaksi, aineellisista eduista johtuneeksi, pienoismuotoiseksi imperialistiseksi anastusyritykseksi, jolla ei ole vähintäkään oikeutusta.”⁵¹⁷

⁵¹⁵ S 9.3.1918, ”Salamurhaaja”. Sama piirrostarja julkaistiin myöhemmin myös tarinamuodossa T 6.4.1918 ”Valkea maa”. *Työn* kirjoittaja tulkitsee kommentoissaan kuvia toisin: valkoinen herra murhasi kapinaan nousseita orjiaan, joiden johtajat tuomittiin köyden jatkeeksi. Julkaisu oli kannanotto valkoisten osittain jo toteutuneeseen uhkaukseen punapäälliköiden surmaamisesta.

⁵¹⁶ S 13.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Ikuinen häpeä!”.

⁵¹⁷ S 18.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Ruotsiko sekautumassa Suomen asioihin? Ahvenanmaan kysymys päiväjärjestykseen”.

Työväenlehdissä esiintyi väitteitä, joiden mukaan valkoiset olisivat luvanneet Ahvenanmaan Ruotsille vastalahjaksi avusta punaisia vastaan.⁵¹⁸ Ruotsin hallituksen retkikunnan tavoitteena oli kuitenkin aluksi suojella ja tarpeen vaatiessa evakuoida venäläisten sotilaiden uhkaamia saaren asukkaita, mutta lopulta päädyttiin sotilaalliseen evakuointiin, joka koski sekä venäläisiä että molempia sisällissodan osapuolia. Ahvenanmaalaisten pyynnöstä Ruotsi lähetti vielä sotajoukon turvaamaan tilanteen.⁵¹⁹

Saksalaisten Suomen-retken, jota porvarilliset olivat useammankin kerran pyytäneet, kannalta Ahvenanmaan valloitus oli välttämätön. Saksalaisjoukot halusivat edetä Ruotsin suhteen sovinnollisesti, joten Ahvenanmaa jaettiin joukkojen kesken. Ruotsalaisten todellisena tarkoituksena olisi ollut koko saariston miehitys, mutta muuttuneissa olosuhteissa sen oli pakko joutua. Lopulta huoli puolueettomuuden säilymisestä aiheutti ruotsalaisjoukkojen poistumisen.⁵²⁰ *Kurikka* nosti Ahvenanmaan näyttävästi esille kansikuvassaan, johon piirtyi saksalais- ja ruotsalaiskomentaja onkimassa samaa ahventa, joka oli napannut molempien koukut.⁵²¹ Lehti totesikin ivallisesti, mutta viallisesti:

”Ahven parka joutuu kai vielä tulisille hiilille, mutta herra Saksman ei voi perata niin suurta kalaa, vaan saa varmasti ruot...sin kurkkuunsa.”⁵²²

Saksalaisten saavuttua Ahvenanmaalle ja ruotsalaisten sieltä poistuttua keskustelu saksalaisjoukkojen antamasta avusta valkoisille vilkastui. *Työmies* ei kuitenkaan uskonut maihinnousun mahdollisuuteen, sillä se luotti työväen keskinäiseen solidaarisuuteen:

⁵¹⁸ Esim. E 26.3.1918, ”Porvaristomme uhkarohkea politiikka”; KL 17.2.1918, ”Voisiko se olla mahdollista?”, Aug. L.; S 8.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Porvariston viheliäiset taistelukeinot paljastuvat”.

⁵¹⁹ Paasivirta 1957, 149 – 151.

⁵²⁰ Ahto 1993, 358 – 362.

⁵²¹ K 15.3.1918, ”Saksa ja Ruotsi Ahventa onkimassa”.

⁵²² K 15.3.1918, ”Pakinaa”.

” - - Työtätekevät väestökerrokset vaativat uhkaavina rauhaa, leipää ja ihmisoikeuksiaan. Nytkö pitäisi sitten vielä alkaa uusi sota? Sota Suomen kansanvaltaa vastaan. Kaikki ihmiset esim. Saksassa tietävät aivan hyvin, että Suomen työväenluokan pyrkimykset eivät millään tavalla vahingoita Saksan kansan etuja ja että siis saksalaisten sotaretki Suomen työväkeä vastaan olisi mitä ruminta hyökkäyssotaa, se olisi avointa sotaa kansainvälistä sosialidemokratiaa vastaan. - - Epäilemättä Saksan sosialidemokratia nousisi jyrkästi tuollaista hanketta vastaan ja siten voisi Suomen kansanvaltaa vastaan suunniteltu isku muodostua uudeksi sysäykseksi Saksan työväen vallankumousliikkeelle.”⁵²³

Kansan Lehden mielestä avunpyynnöt osoittivat vain porvariston epätoivoista asemaa, johon se oli joutunut vallankumouksen myötä:

”Kun maamme porvarillinen hallitus on tullut syöstyksi pois vallasta, niin on aivan luonnollista että se koettaa kaikkensa päästäkseen jälleen hallitsemaan ja vallitsemaan tätä kansaa. Ei riitä yksin se, että se Saksasta haalimillaan aseilla koetti tukahuttaa kansan valtavan nousun tässä maassa, vaan turvautui se vielä salakähmäiseen vehkeilyynkin ulkomailla omaa kansaansa vastaan. Kukistuneen hallituksen apurit kiertelevät paraillaan maasta maahan tarkoituksella saada vieraiden maiden porvarillisilta hallituksilta apua valtaannousevaa köyhälistöä vastaan.”⁵²⁴

Sosialistin pilakuvan mukaan porvareiden suunnitelmana oli tarjota lyijyä leivän asemasta.⁵²⁵ Sama ajatushan oli esiintynyt työväenliikkeessä jo syksyn elintarvikelevottomuuksien yhteydessä.

Työväenlehdissä yleisenä esiintynyt toimintamalli oli luottaa siihen, että hyökkäys on paras puolustus. Näin arveltiin myös porvariston ajattelevan. Tämä tulee mainiosti esille esimerkiksi *Työmiehen* pääkirjoituksesta, jossa porvariston syytöksiin aseiden hankkimisesta Venäjältä vastattiin samalla mitalla:

”Salatakseen ja peitellen todellisia tarkoituksiaan nosti porvaristo sanomalehdistössään suuren metakan työväen aseistautumisesta. - - Se oli porvariston oman asekuljetuksen naamioimislaulu. Samaan aikaan tuotiin Venäjältä Suomen porvariston laskuun vaunulastittain aseita ja ampumatarpeita. Ja niitä tuotiin lännestä, aina Saksasta asti, tuotiin kiväärejä, tykkejä ja kuularuiskuja. Nykyinen luokkasota on paljastanut sen tosiasian, että Suomen porvaristo taistelee ’vierailta pistimillä’ ja vieraiden maiden ammattitaitoisten lahtarien avulla oman maan työväenluokkaa vastaan.”⁵²⁶

⁵²³ TM 9.2.1918, ”Porvaristo hapuilemassa apua ulkomailta”, K-e.

⁵²⁴ KL 10.2.1918, ”Vallankumouksellisen porvariston vehkeily ulkomailla”.

⁵²⁵ S 16.3.1918, ”Leipää! – Lyijyä!”.

⁵²⁶ TM 25.2.1918, ”Salakavala vihollinen. Kuka nojaa vieraisiin pistimiin.”, Toomus.

Todellisuudessa molemmat osapuolet turvautuivat aseistautumisessa ulkopuolisiin voimiin. Sekä valkoiset että punaiset saivat koko tykistönsä venäläisiltä – valkoiset tosin osan Saksan välityksellä. Valkoiset (aiemmin suojeluskunnat) ostivat myös aseita Saksasta ja lisäksi Ruotsista. Punaiset puolestaan saivat aseita venäläisiltä sotilailta, jotka luovuttivat niitä vielä Brest-Litovskin rauhan jälkeenkin. Lisäksi Pietarista lähetettiin eri puolelle Suomea asejunia Leninin ja Rahjan veljesten toimesta.⁵²⁷

Kansan Lehti luotti viime kädessä historialliseen välttämättömyyteen – tai mahdollisesti myös venäläisten antamaan sotilaalliseen tukeen – eikä ollut lainkaan huolissaan porvariston vehkeilyistä ulkomailla:

”Historian kehitys on kuitenkin joutunut meidänkin maassamme sille asteelle, ettei porvariston huono asia voi enään menestyä, vaikka sitä ajettaisiin paremmillakin keinoilla. Vielä vähemmän on sillä menestymismahdollisuuksia silloin, kun sen palvelukseen manataan kaikkein alhaisimmat ja inhoittavimmat taistelukeinot. Historiallinen välttämättömyys kerta kaikkiaan on nyt se, että viimeinen sääty, työtätekevä kansa, astuu valtaan niin meillä, kuin kaikissa muissakin maissa. - - Nyt on kuitenkin jo porvaristovallankin kuolinketki lyönyt ja köyhälistövallan aika on alkanut.”⁵²⁸

Lehden mielestä työväen valta oli aktualisoitumassa ympäri Eurooppaa vastuksista huolimatta. Huolettomuuteen ei kuitenkaan olisi ollut syytä, sillä valkoisten ja saksalaisten edut olivat yhtenevät: edelliset halusivat varmistaa voittonsa ja jälkimmäiset iskuaseman Venäjää vastaan. Saksa halusi muodollisoikeudellisesti selventää suhteensa Suomeen ennen sotilaallisen intervention suorittamista, joten osapuolet allekirjoittivat ”rauhansopimuksen” 7.3.1918. Artikloissa Saksa lupasi hankkia puuttuvat tunnustukset Suomen itsenäisyydelle. Suomi puolestaan lupasi olla luovuttamatta mitään osaa alueestaan ja suostumatta mihinkään velvoitteeseen muiden valtioiden hyväksi ilman Saksan lupaa. Samalla solmittiin myös kaupp- ja merenkulkusopimus, johon liittyi Suomelle epäedullinen salainen lisäsopimus. Sen mukaan Saksa sai täyden valvontaoikeuden Suomen ulkomaankauppaan.⁵²⁹ Saksan avun hinnan määritelleen rauhansopimuksen nojalla Suomesta tulikin Saksan protektoraatti, joka joutui ”taloudellisen kolonisaation” uhriksi. Kauppasopimus nimittäin takasi molemmille maille periaatteessa samat oikeudet toisessa maassa, mikä

⁵²⁷ Yksityiskohtaisemmin Manninen 1993b, 166 – 177.

⁵²⁸ KL 22.2.1918, ”Huono asia, huonot keinot”.

⁵²⁹ Paasivirta 1957, 113 – 116. Rauhansopimus painettuna Soikkanen 1969, 136 – 138.

mahdollisti Saksan liike-elämälle ”rajattoman riiston” Suomessa. Lisäksi Saksan toimintaedellytyksiä paransivat ennen maailmansotaa säädetyt alhaiset tullitariffit.⁵³⁰

Sosialisti piti valkoisten tekemää kauppasopimusta ikuisena häpeätahrana Suomen historiankirjoitukselle:

”Porvaristomme on myynyt Suomen. Henkipatto senaatti on Suomen kansan nimessä tehnyt kaupan Saksan keisarihallituksen kanssa Suomen maan luovuttamiseksi Saksan sortovallan alaiseksi. Se on jo ilman valtuuksia luovuttanut Ahvenanmaan kokonaan Saksalle. Se on myynyt Suomen talonpoikaisväestön maaorjiksi Saksaan. - - Se on häpeällisin teko mitä minkään maan historia tuntee!”⁵³¹

Toimituksen mielestä porvaristo oli selkärangattomasti luovuttanut maan Saksan vallan alle. Kaupankäynti Suomi-neidosta nostettiin esille myös lehden pilakuvassa, jossa porvaristo yritti kaupitella Suomea ennen saksalaisia myös bolshevikeille, jotka kieltäytyivät vedoten Leninin ajatukseen kansojen vapaudesta.⁵³² Lisäksi *Eteenpäin* oli pystyttämässä häpeäpaalua porvaristolle:

” - - Porvaristomme häpeällisin rikos on paljastunut. Suomi on myyty Saksan imperialisteille. Ja millaiseen hintaan? Suomen köyhälistön veren ja vapauden hinnasta Saksa on lupautunut kukistamaan Suomen työväenluokan vapaustaistelun. Maailman mahtavin sotilasvaltio on isänmaamme hinnasta kutsuttu veriinsä kukistamaan sen luoja, joka on tämän maan yläluokalle suunnattomat rikkaudet koonnut, parhaat maa-alueet sen asuttavaksi antanut, komeat palatsit rakentanut ja herkuista notkuvat pöydät sen eteen kattanut.”⁵³³

Työmiehen pilapiirtäjän mielestä kyse oli porvareille niin ominaisesta maanpetturuudesta. Kuvassa porvari odotti avosylin rannalla auringon lailla nousevaa Vilhelm II ja sen alapuolella runoiltiin:

”Maanpetturuus ja kettuus – tuo / jo totuus ammuin tuttu / on yläluokkain ohjelma / ja kyllä selvä juttu. / Tueksi konnan pyyteitten / miekkoja miesten vieraitten / raukoille rannoillemme / pyys’ polvin porvarimme.”⁵³⁴

⁵³⁰ Upton 1981, 127.

⁵³¹ S 13.3.1918, ”Toimituskirjoituksia. Ikuinen häpeä!”.

⁵³² S 6.4.1918, ”Neiti Suomi kauppataravana”.

⁵³³ E 14.3.1918, ”Porvaristomme häpeällisin rikos. Suomi on myyty. Työväenluokka uhataan alistaa paarialuokaksi. Vallankumouksen etunenässä olevat hirtetään”.

⁵³⁴ TM 12.3.1918, Lassi.

Työ perusteli luokkavastustajansa epäisänmaallista toimintaa vetoamalla heidän egoistiseen vallan haluunsa:

”Mutta tätä mitä ilmeisintä vaaraa eivät meidän porvarimme näe, tai eivät ainakaan ne, jotka tätä edesvastuutonta vehkeilyä harjoittavat. Heitä vaivaa leppymätön koston jano, joten heidän on saatava vaikka itsenäisyytemme menettämisen uhalla kostaa ’kapinallisille’ sosialisteille. Lisäksi heitä vaivaa äärimmäinen itsekkyyys, jonka vuoksi katsovat itselleen edullisemmaksi vaikka saksalaisten kanssa tasata riistämisoikeuksiaan ja valtaansa, kuin niitä suuremmassa määrin kokonaan menettää.”⁵³⁵

Tähän ”orjakauppaan” nostettiin syntipukiksi myös lahtarikenraaliksi tituleerattu Mannerheim, joka *Sosialistin* mukaan oli luovuttanut kaiken vallan saksalaisille:

”Kun siis Suomen porvaristo luovutti valtansa Mannerheimille ja Mannerheim puolestaan saksalaisille, menetti Suomi ja Suomen porvaristo kaiken valtansa.”⁵³⁶

Syytös oli ainakin osittain aiheeton, sillä Mannerheim oli tunnetusti ulkomaisten joukkojen maahan kutsumista vastaan. Hän toki ehdottomasti kannatti saksalaisten antamaa ase- ja koulutusapua, mutta ei missään nimessä halunnut vieraiden asevoimien ratkaisevan Suomen sisäistä taistelua.⁵³⁷

Työmies käytti tilaisuutta hyväkseen todistaakseen työväen puolustavan Suomen itsenäisyyttä, jonka porvarilliset halusivat itsekkäistä syistä tuhota. Se suorastaan pelotteli lukijoitaan tulevilla saksalaistamisella, joka johtaisi työväkeä sortavan vieraskielisen yläluokan syntymiseen:

” - - Ylemmät virkapaikat annetaan saksalaisille herroille, saksalaiset pohatat rupeavat määräälemään teollisuuden alalla ja saksalaiset sotaherrat asetetaan sotajoukon johtoon. Edelleen saksankieli asetetaan sellaiseen asemaan, että ilman sitä ei pääse vaatimattomimpaankaan tehtävään. - - Ruotsalainen yläluokka mukautuu saksalaiseksi, eikä siitä ole mitään haittaa, sehän on nykyäänkin puoleksi saksalaista. Heistä siis muodostuu saksalaisten kanssa sellainen muukalainen yläluokka, joka kokoilee kaiken vallan käsiinsä, niin valtiollisella kuin taloudellisellakin alalla. Suomalainen kansa, työväen luokka, saisi olla juhdan asemassa, jota ehkä komennettaisiin sen omalla kielellä. Sitä sortaisi ja nylkisi muukalainen yläluokka mielin määrin. Ruoskijaksi ja pyöveliksi taitaisi suomenkielinen porvarikin sentään kelvata.”⁵³⁸

⁵³⁵ T 12.3.1918, ”Hämmästyttäviä tietoja. Porvarit kaupittelevat Suomen itsenäisyyttä Saksalle!”.

⁵³⁶ S 18.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Mannerheimin orjakaupan merkitys”.

⁵³⁷ Ahto 1993, 356.

⁵³⁸ TM 30.3.1918, ”Katalaa kaupankäyntiä itsenäisyytemme kustannuksella”, L. M-n.

Myös *Kansan Lehti* totesi suoraan, että moinen sopimus merkitsee ”Suomen saksalaistuttamista”.⁵³⁹ Toisaalta samainen lehti suhtautui valkoisten saksalaissuuntaukseen varsin huolettomasti luottaen vallankumouksen elinvoimaan:

”Provokatorinen vehkeily ulkomailla on porvariston äärimmäisen epätoivon luonteenomaisin ilmiö. Sieltä on se koettanut värvätä apujoukkoja itselleen, kun sen väkipakolla muodostettu oma kaarti ei ole osoittautunut kyllin taistelukuntoiseksi heidän etujaan suojellessa. - - Kuitenkin olemme vakuutettuja siitä, ettei Suomen vallankumousliikettä voida tukahuttaa enempää saksalaisen kuin suomalaisenkaan imperialismin avulla, sillä sen juuret ovat syvällä yhteiskunnallisissa epäkohdissa.”⁵⁴⁰

Sosialisti osasi kääntää punaisia uhkaavan tilanteen taisteluun innostavaksi vetoamalla edessä häämöttäviin kauheuksiin ja internationalismiin:

”Te tiedätte, että nuo historian tähän asti kurjimmat kansansa pettäjät, jotka nimittävät itseään Suomen lailliseksi hallitukseksi, ovat tehneet kauppakirjan Saksan kanssa ei ainoastaan isänmaastamme, vaan myöskin sen koko kansasta. - - Se merkitsee, jos me annamme sen tapahtua, orjuutta sellaista, jota ei tähän asti vielä koskaan ole maailmassa ollut. - - Vastään asettuminen merkitsee kohtalokasta taistelua. Alistuminen merkitsee ehdotonta orjuutta. Kolmas mahdollisuus, vapauden saavuttaminen, ei omilla voimillamme ole suuri, mutta toisten maitten työläiset saattavat asiaan vaikuttaa, vieläpä ratkaistakin sen.”⁵⁴¹

Myös *Eteenpäin* kannusti työläisiä voitokkaaseen taisteluun muistuttamalla, että ruotsalaisiksi ja venäläisiksi emme ponnekkaita yrityksistä huolimatta tulleet ja saksalaisiksi emme todellakaan halua tulla:

”Olkoon nyt vain sanottu, että herrat ovat ryhtyneet pelaamaan niin korkeaa peliä, että sillä voi olla arvaamattomat seuraukset. - - Herrat yrittävät suorittaa sellaisen kuulumattoman valtiokaappauksen, että se on saatava hinnalla millä tahansa estetyksi. Tuo sopimus antaa kaikki mahdollisuudet tämän maan täydelliselle saksalaistuttamiselle. Mutta tämä kansa kesti 700 vuotta ruotsalaisten ruotsalaistuttamista, ilman että tulimme ruotsalaisiksi. Me emme venäläistyneet Venäjän satavuotiskautisena venäläistytämisaikajaksena. Ja olkoot Suomen herrat vakuutettuja siitä, että heidän saksalaistuttamispyrkimyksensä tulevat myöskin turhaan raukeamaan.”⁵⁴²

⁵³⁹ KL 12.3.1918, ”Herrat myymässä Suomen kansan tulevaisuuden saksalaisille”.

⁵⁴⁰ KL 13.3.1918, ”Heidän aikomuksensa. Hirsipuita oikeuden asemasta”, R.

⁵⁴¹ S 21.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Orjuus vaiko kuolema?”, K. U.

⁵⁴² E 12.3.1918, ”Suomen porvaristo Suomen alueiden ja oikeuksien kaappaajana. Herrat tehneet ruman sopimuksen Saksan kanssa”.

Työmiehen mielestä sopimus alensi Suomen itsenäisestä valtiosta Saksan ”alusmaaksi”. Kirjoittaja arveli Suomen joutuvan raskaan taloudellisen orjuuden alaiseksi ja kenties jopa saksalaisen prinssin kuninkuuden. Oikeudellisesti hän piti sopimusta pätemättömänä:

”Korkeimman vallan omistajana oli eduskunta, eikä eduskunnan asiakirjoista löydetä sellaista päätöstä, jolla mikään hallitus olisi valtuutettu myymään Suomen kansan oikeuksia eikä myöskään muuttamaan maan perustuslakeja. - - Mm. tulisivat Saksan alamaiset niiden mukaan nauttimaan täällä samoja oikeuksia kuin tämän maan omatkin kansalaiset nauttivat. - - Sellaiset toimenpiteet ovat Suomen perustuslakeja vastaan eikä Suomen porvareilla siis ole oikeutta niihin ominpäinsä ryhtyä. Sellaisia kauppoja tehdessään eivät he enää pysy omankaan laillisuutensa pohjalla, vaan menettelevät kokonaan mielivaltaisesti, ja tarkoituksena heillä tietysti on saksalaisella asevoimalla pakottaa Suomen kansa alistumaan oikeutensa myymiseen ja herrain kauppakirjoissa säädettyyn orjuuteen.”⁵⁴³

Näkökulma on sangen mielenkiintoinen, sillä punaisten solmimaa sopimusta Neuvosto-Venäjän kanssa ylistettiin samaisessa kirjoituksessa vapaaksi ”sorto- ja riistoeđuista”, eikä sen lainvoimaa kyseenalaistettu lainkaan:

”Venäjä siis avasi Suomen kansalle taloudellisen kohoamisen mahdollisuuksia, eikä kiristänyt itselleen holhoojan ja nylkijän asemaa. Mutta Venäjän puolesta olikin sosialistinen hallitus sopimuksen tekemässä. Ja kun Suomea samoin edusti sosialistinen hallitus, niin ei tätä sopimusta tehdessä lainkaan ollut kysymyksessä minkään aseellisen avun lähettäminen puolelle tai toiselle. Sellaisesta avusta sitä vastoin on Suomen herrain tekemä sopimus saksalaisten kanssa – hintasopimus, tehty Suomen kansan selän takana ja kansan tulevaisuuden kustannuksella.”⁵⁴⁴

Sosialisti puolestaan syytti porvaristoa maanpetoksesta:

”Mitä muuten maankavallukseen tulee, niin kolmivuotias lapsikin ymmärtää, kumpi puoli sen on tehnyt. Verrattakoon meidän venäläisten kanssa tekemäämme sopimusta heidän saksalaisten kanssa tekemäänsä, niin täytyy heidän itsensäkin – järjettömässäkkin tilassa ollessaan – myöntää, että meidän sopimuksemme on edullinen ei vain työväenluokalle, vaan porvareillekin, jota vastoin heidän sopimuksensa – jos se tulisi voimaan – riistäisi Suomen kansalta vapauden varjonkin.”⁵⁴⁵

⁵⁴³ TM 10.3.1918, ”Herrat myymässä Suomen oikeuksia. Yrittävät saattaa Suomen Saksan holhouksen alaiseksi.”

⁵⁴⁴ KL 12.3.1918, ”Herrat myymässä Suomen kansan tulevaisuuden saksalaisille”; TM 10.3.1918, ”Herrat myymässä Suomen oikeuksia. Yrittävät saattaa Suomen Saksan holhouksen alaiseksi.”

⁵⁴⁵ S 22.3.1918, ”Synnin palkka”.

Soikkanen on oivallisesti todennut, että molemmat osapuolet ideologisoivat oman ulkopoliitiikkansa. Sekä valkoiset että punaiset olivat siis toiminnassaan periaatteellisia: vastapuolen taktiikka oli niille periaatetta.⁵⁴⁶ Tämä tulee varsin selvästi esille pääkirjoituksissa, joissa glorifioidaan punaisten tekemää sopimusta venäläisten kanssa ja samalla kontrastina mustamaalataan valkoisten yhteistyötä saksalaisten kanssa.

Maaliskuun ensimmäisenä päivänä solmittu ”Venäjän ja Suomen sosialististen tasavaltain” välinen sopimus merkitsi punaiselle Suomelle valtiollisen suhteen luomista Neuvosto-Venäjän kanssa. Pääsisällöksi muodostuivat venäläisen sotaväen poistaminen maasta⁵⁴⁷, kiinteän omaisuuden keskinäinen vaihtaminen, suomalaisten etuosto-oikeus Venäjän Suomessa sijaitsevaan irtaimistoon sekä Petsamon Jäämeren sataman luovuttaminen Suomelle vastineeksi Inon linnoitusalueen luovuttamisesta Venäjälle. Ongelmallisen kansalaisuuskysymyksen suhteen päädyttiin kompromissiin: Venäjällä olevat suomalaiset työläiset ja talonpojat saisivat täydet poliittiset oikeudet, kun puolestaan Suomessa asuville vastaaville venäläisille väestöryhmille tarjottaisiin mahdollisimman helpot ehdot täysien valtiollisten oikeuksien saamiseen. Punaiset nimittäin pelkäsivät valkoisten käyttävän tätä myönnytystä propaganda-aseena heitä vastaan. Itä-Karjalan alueiden luovuttaminen Suomelle jäi sekin vielä venäläisten harkintaan, mutta siitä annettiin alustavia lupauksia.⁵⁴⁸

Sosialisti kuvaili juuri syntynyttä sopimusta Suomen itsenäisyyden kulmakiveksi:

”Kaiken kaikkiaan on sopimus sellainen, että se valtiollisessa ja taloudellisessa suhteessa tulee täysin vastaamaan Suomen kansan vuossataisia pyrkimyksiä. Siis samaan aikaan kuin isänmaallisuudellaan kerskuvat porvarit hävittävät tätä maata ja tuhoavat sen köyhälistöä, on köyhälistö saanut aikaan valtiosopimuksen, joka on varmistanut maamme itsenäisyyden ja antanut suuria lupauksia tämän kansan vastaisesta kehityksestä ja edistymisestä.”⁵⁴⁹

Kirjoituksessa asetettiin tietoisesti ylä- ja alaluokan toiminta vastakkain, jotta lukijalle syntyisi mielikuva patrioottisesta työväenliikkeestä. Samoin meneteltiin myös lehden pilakuvassa, jossa käsiteltiin Suomen rajojen piirtämistä ensin Nikolai II sekä

⁵⁴⁶ Soikkanen 1969, 138.

⁵⁴⁷ Brestin rauhansopimus, joka solmittiin 3.3.1918, edellytti kaikkien venäläisten joukkojen vetämistä Suomesta. Vaatimus tiedettiin jo hyvissä ajoin aikaisemmin (Manninen 1993a, 71) ja se esitettiin myös julkisesti tarkoituksena viedä valkoisilta propaganda-ase (esim. S 25.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Suomi ja rauha”). Tästä syystä sopimuskohdan lisääminen ei ollut lainkaan yllättävää.

⁵⁴⁸ Polvinen 1987, 247 – 249; Upton 1981, 262 – 264. Kyseinen asiakirja painettuna Soikkanen 1969, 133 – 134.

⁵⁴⁹ S 6.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Suomen ja Venäjän välinen sopimus”.

porvareiden ja sitten Leninin sekä sosialistien ollessa vallassa⁵⁵⁰. Kuvituksella haluttiin ilmaista, että sosialistit ottivat huomioon kansan näkökulman, jonka porvarit jättivät kokonaan syrjään. Missään kirjoituksessa ei luonnollisestikaan otettu kantaa sopimuskohtaan, jonka mukaan venäläisillä työläisillä oli mahdollisuus saada Suomen kansalaisuus.

Työ vertaili syntyneitä sopimuksia pohtien Neuvosto-Venäjän ja keisarillisen Saksan luonnetta valtiona:

”Leninin Venäjä tunnustaa täydellisen kansojen itsemääräämisoikeuden, joten sillä ei ole lainkaan syytä pyrkiä Venäjän määräämisvallan säilyttämiseen Suomessa. Se pyrkii kaikenlaisen kapitalistisen riiston ja sorron lopettamiseen kaikissa maissa, joten se on myöskin täydellisesti luopunut sen synnyttämästä imperialistisesta suurvaltapolitiikasta. Se kyllä pyrkii vallankumousaatteiden levittämiseen kaikissa maissa, mutta tällä pyrkimyksellä ei ole mitään yhteyttä valtiollisen vallanalaisuuden kanssa. - - Keisarillinen Saksa sitä vastoin ajaa mitä häikäilemättömintä suurvaltapolitiikkaansa. Sen toteuttamiseksi ovat kaikki keinot luvallisia. - - Semmoisilta valloilta saatu apu on aina mitä vaarallisinta saajalle itselleen. Niinpä jos Suomikin joutuisi tavalla tai toisella sen apuun turvautumaan, olisi meidän riippumattomuutemme, tai jos hyvin käy, myöskin valtiollinen itsenäisyytemme mennyttä kalua.”⁵⁵¹

Määrällisesti arvioituna on yllättävää, kuinka vähän kansanvaltuuskunnan tekemään sopimukseen otettiin kantaa. Kirjoituksissa keskityttiin lähinnä todistelemaan valkoisten epäisänmaallisuutta ja punaisia kohtaan tuntemaa tuhoamishalua. Toki moinen vaiteliaisuus on selitettävissä sillä, että lehdet eivät kenties uskaltaneet suoranaisesti ottaa kantaa varsinkaan kansanvaltuuskunnan ulkopolitiikkaan.

Karjala-kysymykseenkin otettiin sangen vaisusti kantaa. Syynä oli mahdollisesti sopimuksen puutteellisuus tältä osin. Vain *Työ* käsitteli asiaa pääkirjoitustasolla – tämä lienee perusteltavissa sen itäisellä sijainnilla. Se suhtautui luottamuksella Itä-Karjalan siirtymiseen sopimusteitse Suomen haltuun, mikäli asukkaat vain niin halusivat. Lehti argumentoi näkemystään kansankomissaarien neuvoston ylevällä kansojen itsemääräämistä korostavalla kansallisuuspolitiikalla.⁵⁵² Se asetti vastakkain porvariston ja työväen strategian alueen suhteen ja piti valkoisia suoranaisine sotahulluina:

⁵⁵⁰ S 22.3.1918, ”Suomen raja”.

⁵⁵¹ T 7.3.1918, ”Saksalaisten ’apu’”.

⁵⁵² T 5.3.1918, ”Suomen rajat”.

”Tähän asti ovat porvarimme uskotelleet, että heidän isänmaallinen tarkoituksensa on Suomen vapauttaminen venäläisistä, siten lopullisesti varmentaa Suomen täydellisen itsenäisyyden. Mutta nyt tästä käy selville, että heidän suunnitelmansa ovat tähdänneet paljokaipitemmälle, nim. valloitusotiin. Ja tätä he yhä edelleenkin uskottelevat tyhmille laumoilleen. Eikö tämä kaikki ole mitä typerintä hulluttelua. Mehän nyt olemme nähneet, ettei Suomen vapauttamiseksi olisi lainkaan tarvinnut aseellista esiintymistä. Päinvastoin oli se kaikissa suhteissa mitä typerintä intoilua. Valloitusotiin ei meillä myöskään ollut mahdollisuuksia, eikä edes minkäänlaista todellista tarveakaan. Miksi taistella, kun Venäjän nykyiset vallanpitäjät tunnustavat täydellisen kansojen itsemääräämisoikeuden jopa tasavallan yhteydestä eroamiseen saakka?”⁵⁵³

Kirjoittaja arvostelee Mannerheimin 23.2.1918 Karjalan armeijan päämajassa Antreassa antamaa päiväkäskyä, joka tunnetaan paremmin miekkavalana. Hän tulkitsee Mannerheimin lupauksen karkottaa viimeisenkin ”Leninin soturin ja huligaanin”⁵⁵⁴ niin hyvin Suomesta kuin Vian Karjalastakin hyökkäyskäskyksi Karjalaan. Kirjoituksessa esiintyy jälleen voimakas vastakkainasettelu työväestön sovittelavuuden ja porvariston sotaisuuden välillä.

5.6 MIKÄ SOTA?

Työväenlehdistön sotapalstojen otsikoissa taistelusta käytettiin nimitystä luokkasota (KL, T, TM), vallankumousliike (S) sekä herrojen sota työläisiä vastaan (E).⁵⁵⁵ Sotaa kutsuttiin lehtikirjoituksissa myös kansalaissodaksi sekä vapaustaisteluksi. Nimen käyttö oli harkittua, sillä kullakin nimityksellä haluttiin tuoda esille tietty piirre sodasta. Yhteistä kaikille artikkeleille oli puolustuksellisen aseman korostaminen – toisin sanoen lehdet halusivat nähdä vallankumoukseen ryhtymisen ainoana vaihtoehtona. Varsinaiseen nimiongelmaan ei kuitenkaan käyty käsiksi suurella innolla, vaan ainoastaan *Sosialisti*, *Kansan Lehti* ja *Eteenpäin* nostivat sen näkyvästi esille pääkirjoituksissaan – tästä syystä keskityn edellä mainittujen lehtien analysointiin nimikiistan osalta. Toki muut lehdet sivusivat aihetta omissa jutuissaan, mutta niiden varsinaisena aiheena oli jokin muu sotaan liittyvä ilmiö.

⁵⁵³ T 6.3.1918, ”Venäjän-Karjalan asia. Sotainen vaikeo rauhallinen ratkaisu?”.

⁵⁵⁴ Vala kokonaisuudessaan Soikkanen 1969, 333.

⁵⁵⁵ Sotautiset eivät ehtineet vakiintua *Kansan Tahdon* palstoille, sillä viimeinen numero ilmestyi jo 2.2.1918. Kurikka puolestaan ei luonteensa vuoksi varsinaisesti uutisoanut sodasta.

Sosialistin mielestä kyseessä oli mahdollisimman perusteellisen ”yhteiskuntataloudellisen vallankumouksen” toteuttaminen. Se viittasi tuotantovälineiden sosialisointiin, vaikkei suoranaisesti sitä tuonutkaan esille:

”Tämän vallan siirtämisellä köyhälistön käsiin on tarkoituksena saada yhteiskuntataloudellinen elämä semmoiseksi, että se takaisi kansan suurelle enemmistölle, työtätekevälle luokalle, mahdollisimman täyden oikeuden työnsä tuloksiin.”⁵⁵⁶

Lehti siis kannatti voimakkaasti vallankumousta, mutta vastusti sen mahdollista muuttumista koko porvaristoa hävittäväksi kansalaissodaksi, joka ei sodan tavoitteeseen nähden ollut tarpeellista eikä edes oikeutettua. Se vaatikin pelkurimaisten tuhoavaa kansalaissotaa haluavien yksilöiden poistamista taisteluriveistä.⁵⁵⁷

Kansan Lehti näki vallankumouksen siltana kapitalistisen ja sosialistisen yhteiskunnan välillä. Taloudellisista olosuhteista riippuen se saattoi kestää vain päivän tai jopa vuosikausia ja olla aseellinen tai aseeton. Lehti koki vallankumouksen lineaarisesti kehitystä eteenpäin vieväksi voimaksi, johon pitkäaikainen kehitys kulminoitui:

”Kun ymmärretään käsitettä vallankumous tällä tavalla – ja se on ainoa, joka tässä yhteydessä on oikeutettu – on kerrassaan väärin asettaa vallankumous kehityksen vastakohtaksi. Ne eivät ole ristiriidassa keskenään, ne päinvastoin edellyttävät toisiaan syynä ja seurauksena. Vallankumous tunkeutuu esiin kehityskauden loppupisteenä. Se on yhteiskuntaelämän alalla verrattava luonnossa tapahtuvaan kevätmurrosaikaan, jolloin oras nousee maasta ja nuput puhkeavat.”⁵⁵⁸

Eteenpäin kutsui käynnissä olevaa taistelua aseelliseksi luokkasodaksi, joka oli ”historiallitaloudellinen” välttämättömyys. Lehden mielestä aseellista yhteenottoa ei voinut estää:

”Lyhyesti sanoen johtavat kapitalistisen talousjärjestelmän lait sitten siihen, että ne pakottavat työväenluokan taistelemaan kapitalistiluokan pyrkimyksiä vastaan ja toisaalta kapitalistiluokan taistelemaan työväenluokan pyrkimyksiä vastaan. Kuten sanottu, joutuvat nämä pyrkimykset kehityksen vissillä asteella ollen niin jyrkkään ristiriitaan, että ratkaistaan suoranaissilla voimakeinoilla kumpiko puoli on pakoitettu perääntymään.”⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ S 28.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Vallankumous vaiko kansalaissota?”, A. P.

⁵⁵⁷ S 28.2.1918, ”Toimituskirjotuksia. Vallankumous vaiko kansalaissota?”, A. P.

⁵⁵⁸ KL 5.2.1918, ”Vallankumous!”, Gustav Bang.

⁵⁵⁹ E 21.3.1918, ”Köyhälistön ja porvariston eräitä käsitteitä luokkasodastamme”.

Kaikkia sota-ajan pääkirjoituksia voi luonnehtia jollain tasolla puolustaviksi. Niiden perimmäisenä tavoitteena oli argumentoida punaisten toiminnan puolesta valkoisia vastaan siten, ettei vaihtoehtoiselle toiminnalle jäänyt minkäänlaista mahdollisuutta. Esimerkiksi *Sosialisti* syytti porvaristoa kansalaissodan valmistelemisesta vedoten sen salaiseen aseistautumiseen, valheelliseen venäjävastaisuuteen (todellisuudessa työväenvastaisuus) sekä liittolaisuuteen Saksan kanssa:

”Mutta kansa oli valppaana. Se piti porvaristoaan silmällä. Ja vaikkei se voinutkaan tarpeellisesti varustautua vastaanottamaan porvariston hyvinjärjestettyä ja suunniteltua iskua, se kumminkin osasi ottaa oikean kannan tässä kohtalokysymyksessään. Se oivalsi puolustautumisen välttämättömyyden. - - Toiselta puolen kansalaissota, toiselta puolen vallankumoustaistelu oli kaiken tämän porvaristojulkeuden seurauksena.”⁵⁶⁰

Kyseinen lehti halusi tuoda esille, että työväestö oli pyrkinyt kaikin keinoin noudattamaan lakia, kunnes aseellinen taistelu oli ainut vaihtoehto henkiinjäämiseksi. Enää se ei vain nöyrästi alistunut porvariston ikeen alle nälkäkuoleman uhatessa:

”Mutta nyt ei työväki enää ollut niin tyhmää, vaikka koetettiin selittää tuollaisen kuoleman sankarillisuutta ja kunniallisuutta. Se ryhtyi puolustamaan itseään, ensin sanoilla, sitten töillä. Se vaati niin kauan kuin se oli mahdollista, lakien noudattamista, mutta huomattuaan, että hallitus ja kapitalistiluokka hankkivat tehokkaampia murha-aseita, hankki se myöskin. Köyhälistö tuli huomaamaan, että hallitus tahtoi sen tahallaan tappaa, ensin nälällä, sitten aseilla. - - Sota olisi siis ollut vältettävissä vain yhdellä ehdolla: että köyhälistö vapaaehtoisesti olisi antanut itsensä murhata.”⁵⁶¹

Julkaisuajankohdan, huhtikuussahan punaisten sotaonni oli jo kääntynyt, kannalta lainauksen viimeinen lause on mielenkiintoisin. Siinä vedotaan selvästi ihmiselle ominaiseen itsesuojeluvaistoon – vaaran uhatessa on pakko puolustautua ja tappaa.

Vedoten valkokaartien aseistuksen sopimattomuuteen järjestyksenpitoon sekä joukkojen riittämättömyyteen Venäjää vastaan myös *Kansan Lehti* nojautui itsepuolustukselliseen näkökulmaan:

⁵⁶⁰ S 1.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Porvaripedot paljastaneet kyntensä”.

⁵⁶¹ S 3.4.1918, ”Toimituskirjotuksia. Oliko kansalaissota välttämätön?”, Kaarlo Uskela.

”Tämän kaiken vuoksi pääsi luokkatajuntaan heränneen köyhälistömme keskuudessa yhä varmempana vallalle se käsitys, että porvarien ’suojeluskartit’ ovat perustettuja järjestynyttä työväestöä vastaan ja köyhälistön pitämiseksi siinä sorron ja puutteenalaisessa tilassa, josta se juuri oli nousemassa. - - Sen vuoksi ryhtyi työväestö itsepuolustustarkoituksessa perustamaan punakaarteja sekä myöhemmin niitä myöskin aseistamaan.”⁵⁶²

Tamperelaislehti kutsui sotaa luokkataistelun äärimmäiseksi muodoksi, jossa työväestö pakonomaisesti joutui puolustamaan itseään aseilla. Se toi esille lisäksi vapaustaistelunäkökulman, jonka mukaan punaiset taistelivat työväen vapauttamiseksi porvariston luokkavallan alaisuudesta:

”Mutta Suomen köyhälistö on jo siksi valveutunut ja luokkatietoista, ettei se vastaansanomatta alistunut verenhimoisen porvariston teurastettavaksi, vaan, tultuaan siihen suoranaisesti pakotetuksi, tarttui – tosin vasta äärimmäisessä hädässään ja ilman edeltä käsin valmistumatta – puolestaan myöskin aseisiin, puolustaakseen elämäänsä ja olemassaoloaan. - - Se taistelu, jota porvariston syyttämänä nyt parhaillaan käydään yli maan, on siis yläluokan ja työtätekevän luokan välistä luokkataistelua, luokkataistelua katkerimmassa asteessaan. Työväenluokka taistelee ihmisoikeuksiensa ja elämänsä puolesta, koko köyhälistöluokan vapauttamiseksi kapitalistien hirveän luokka- ja ryöstövallan alaisuudesta. Porvaristo sitä vastoin käy epätoivoista taisteluaan kansan kiroukseksi käyneen riisto- ja harvainvaltansa edelleen säilyttämisen puolesta.”⁵⁶³

Punaisten taistelun puolustuksellista luonnetta ja siten myös oikeutusta vahvistettiin *Kansan Lehdessä* vielä tukeutumalla historiaan:

”Tietäkää se, ettei Suomen köyhälistö ole liian aikaisin nostanut asetta poskelleen puolustaakseen itseään mitä julmimpia rosvoja, häikäilemättömpiä anastajia vastaan. Palauttakaa mieleenne Laukon hädät. Siellä Laukon mailla torppareita piiskanneet ratsumestarit ja poliisipomot riehuvat nyt verisin nyrkein valkokaartin komentajina. Ja tuollaisten verihurttien käsiinkö uskoisi Suomen työtätekevä luokka järjestyksenpidon. Se ei ikinä tule tunnustamaan valkokaartilaisten tukemaa hallitusvaltaa.”⁵⁶⁴

Kurikka kuvasi sotaa ylösalaisin kääntyneeksi yhteiskunnaksi, jolla se viittasi vallankumoukseen:

⁵⁶² KL 25.2.1918, ”Kansalaissodan syyt”, O. V.

⁵⁶³ KL 7.3.1918, ”Taistelu köyhälistöluokan vapautumisen puolesta. Kaikki köyhälistön voimat petomaista vihollista vastaan!”, A...n.

⁵⁶⁴ KL 28.3.1918, ”Luokkasodan syyt”.

”Tiedätkös, että pohjoisnapa on etelässä ja päinvastoin, että koko entinen elämä ja yhteiskunta on käännetty nurinpäin. Työväki on pannut kankensa porvariston nurkkakivien alle ja vääntänyt niin, että koko vanha rakennus rätisi liitoksissaan. Kaikki on muuttunut ja kauan odotettu aamurusko loistaa nyt kirkkaana ja veripunaisena. – Mimmainen tulee aurinko olemaan, emme tiedä, mutta toivokaamme, että se lämmittää ja herättää kaikki, mikä on kaivannut vapautta ja uutta päivää.”⁵⁶⁵

Lainauksen loppuosasta ilmenee sangen osuvasti suomalaisen työväenliikkeen ongelma: siltä puuttui vallankumouksellinen ohjelma, joten joukot eivät edes johtajat tienneet, mihin oltiin menossa. Pääsiäisnumerossaan pilakirves osoitti, että tärkeintä oli iskeä taantumusta mahdollisimman kovasti työmiehen mahtavin voimin.⁵⁶⁶ Toisaalta lehti luonnehti sotaa viitaten sen luokkaluonteeseen. Kansikuvana nimittäin julkaistiin piirros Suomi-neidosta, joka punnitsee vaakakupeissa pappeja ja ylimystöä vastakohtana torppareille ja köyhälistölle.⁵⁶⁷ Yhteiskuntaluokkien vastakkaisuutta haluttiin korostaa asettamalla vastakkain tuottamaton mutta omistava sekä tuottava ja silti omistamaton ryhmä.

5.7 TAISTELUN KAUTTA VOITTOON

Usko lopulliseen voittoon oli merkittävästi sidoksissa kulloinkin vallinneeseen sotatilanteeseen: Hyvä strateginen asema vahvisti voitontahtoa, kun taas uhkaava tilanne heikensi sitä. Tästä syystä työväenlehdet pyrkivät antamaan todellista paremman kuvan oman armeijan tekemistä aluevalloituksista ja vähättelemään – välillä jopa kokonaan salaamaan – tappioita. Esimerkiksi Oulun menettämistä heti sodan ensimmäisinä päivinä valkoisille ei työväenlehdissä mainostettu.

Sodan alkuvaiheessa aloite oli punaisilla: he olivat lähes pakotettuja hyökkäämään, sillä viivyttely olisi antanut valkoisille aikaa sotilaalliseen valmisteluun. Vihollisuuksien alkaessa osapuolten väliset erot olivat pienimmillään, joten punaisten oli toimittava. Punaisten improvisoidut hyökkäykset Tampereen pohjoispuolella, Karjalassa ja Savossa olivat kuitenkin tehottomia johtuen keskityksen ja suunnitelmallisuuden puutteesta sekä amatöörisotilaista. Helmikuun loppupuolella punaiset yrittivät yleishyökkäystä, mutta sangen laimeana lopputuloksena oli pyrkimys hyökätä kaikilla rintamilla. Myös maaliskuun alun hyökkäyskäsky koski kaikkia

⁵⁶⁵ K 15.2.1918, ”Pakinaa”.

⁵⁶⁶ K 1.4.1918, ”Suomen työväen pääsiäinen 1918”.

⁵⁶⁷ K 1.3.1918.

rintamia, mutta tällä kertaa painopisteenä oli läntinen rintama, jonne valkoisetkin olivat jo keskittäneet joukkojaan. Samaan aikaan valkoisten puolustautuminen muuttui aktiivisemmaksi – toki valkokaarti teki myös hyökkäysliikkeitä. Vastahyökkäykset aiheuttivat punaisten joukoissa masennusta ja siten myös omavaltaisia lomalle lähtöjä.⁵⁶⁸ Hyökkäysvaiheen tunnelma kuitenkin uhkui voiton tahtoa, kuten esimerkiksi *Kansan Lehden* pääkirjoituksesta on havaittavissa:

”Mikä on se voima, jolla vallankumous on toimeenpantu ja viedään eteenpäin? Asevaltako? Aseet ovat itsessään kuolleita kappaleita. Itse Napoleon on lausunut, että enemmän kuin aseet merkitsevät kuitenkin maailmassa aatteet, aatteiden voima on suurempi. - - Työväen vastassa oleva porvarillinen joukko on ehdottomasti paljon hajanaisempi. Sillä ei ole johtonaan tulevaisuuden aatetta, ainoastaan paikallaan olon aate; luokkalaki ja luokkajärjestys.”⁵⁶⁹

Aatteeseen olikin helppo vedota, sillä järjestyneen työväenliikkeen eli sosialismin nähtiin olevan yhteiskuntaa eteenpäin liikuttava voima. Lehti täydensi näkemystään korostamalla yhteisen tavoitteen ja sen saavuttamista edesauttavan kurin merkitystä tyrmäen omatoimisuuden:

”Työväenluokan järjestettyä joukkovoimaa vastaan ei voi mikään mahti seistä. Mutta sellaisen murtumattoman muurin voi työväki muodostaa vain lujan järjestyksen, ehdottoman kurin avulla. Yksilöllisten pyrkimysten tulee väistyä, yhteinen päämäärä olkoon aina mielessä. - - Kun vallankumousarmeijamme tämän tajuaa, niin tulee sen voittokulku ehdottomasti jatkumaan siksi, kunnes vihollinen, so. verenhimoinen porvaristo, on täydellisesti nujerrettu.”⁵⁷⁰

Kenties kirjoittaja oivalsi, ettei innostus kuitenkaan korvaisi etenkin perääntymisvaiheessa välttämätöntä kuria armeijassa. Toisaalta lehden mielestä taistelu voitettaisiin vallankumouksellisen tahdon avulla, jota valkoisilta ei rekrytoitavastaan johtuen löytynyt:

⁵⁶⁸ Sotatilanteesta ja yksittäisistä taisteluista tarkemmin Ahto 1993, 245 – 302.

⁵⁶⁹ KL 20.2.1918, ”Vallankumouksen voima”, Iilolaos.

⁵⁷⁰ KL 22.3.1918, ”Vallankumousarmeijan voima”.

”Suuret historialliset teot vaativat köyhälistöltä joukkotahtoa ja ennen kaikkea lujaa yksimielisyyttä. Yksimielisyyden yhteishengen eläyttämänä vallankumousarmeijaa ei voi mikään porvariston pakko- tai palkkasoturijoukko kukistaa. Valkokaartin joukkueet jo vapisevat punaisten sotilaitten rautaisessa syleilyssä. Viestit kertovat, että itäisellä rintamalla hyökkäävät punakaartilaiset laulaen päin vihollisen tykkien jyrinää. Sellaisen urhoollisen joukon voittokulkua ei mikään porvarismahti pysty pidättämään.”⁵⁷¹

Sosialisti sortui kuitenkin jo punaisten hyökkäysvaiheen aikana pelottelutaktiikkaan. Se kuvaili kauhulla, millainen porvareiden hallitsema yhteiskunta tulisi olemaan työläisille ja pakotti siten joukot taistelemaan saavutettujen etujen puolesta:

”Jos porvaristo voittaa, tulisi se tiikerin julmuudella kohtelemaan itseään puolustamaan asettunutta köyhälistöä. Työnsulkujen kautta se tulisi saattamaan köyhälistön entistäkin tukalampaan asemaan. Lainsäädännön kautta – jos se saisi enemmistön eduskuntaan – se tulisi kiusaamaan pitkillä työpäivillä ja vapaudenrajoituksilla. Se tulee lyömään lamaan koko työväen itsepuolustusliikkeen, niin ettei meillä vuosikymmeniä tulisi olemaan sananvaltaa omissa asioissamme. - - Nyt, kun vallassamme oleva alue on puhdas vihollisista – aseellisista vihollisista nimittäin – on meillä suuret eteenpäin ryntäämisen mahdollisuudet. Ratkaiseva taistelu ei voi enää olla kaukana ja sen voitettuamme määräämme rauhanehdot tahi perinpohjin muserramme vihollisemme.”⁵⁷²

Kirjoituksen lopussa paljastuu idealistinen näkemys lyhyestä sodasta. Molemmilla puolilla kuviteltiin virheellisesti lyötävän vastustajan suhteellisen nopeasti kärsimättä merkittäviä tappioita. Tosin siinä kirjoittaja oli oikeassa, että ratkaiseva taistelu ei ollut enää kaukana.

Mannerheim aloitti ratkaisevan suurhyökkäyksen suunnittelun jo helmikuun lopulla, jolloin hän valitsi kohteeksi Tampereen – Karjalan ja Savon sijasta. Hyökkäys aloitettiin vasta maaliskuun puolivälissä, sillä joukot olivat organisoimattomia ja käytännössä kouluttamattomia. Valkoisten suuri offensiivi kulmineitui Tampereen rengasmaisen saarroituksen jälkeen sen valtauksen. Kaupunkiin kootut punaisten joukot olivat nimittäin määrällisestä vahvuudestaan huolimatta väsyneitä ja kurittomia. Hugo Salmela osoitti kuitenkin poikkeuksellista johtajuutta ja sai joukot järjestykseen. Joka tapauksessa puolustus perustui pikemminkin tunne- kuin järkisyihin: Antautumista ei pidetty epäedullisesta sotilaallisesta asemasta huolimatta edes vaihtoehtona, sillä vihailta lahtareilta odotettiin täysin epäinhimillistä kohtelua. Tässä vaiheessa

⁵⁷¹ KL 25.3.1918, ”Kumpi armeija voittaa”.

⁵⁷² S 4.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Kumpi voittaa?”, Kaarlo Uskela.

viholliskuva virallisessa propagandassa muuttui entistäkin julmemmaksi. Taistelujen edettyä kaupunkisotavaiheeseen propaganda muuttui vielä suoraviivaisemmaksi ja horjuvaa puolustustahtoa yritettiin epätoivoisesti pitää yllä lupailemalla apua etelästä, vaikka kaupunki oli saarroksissa. Valkoisten hyökkäys Tampereelle alkoi 3.4.1918 ja punaiset antautuivat kiihkeiden puolustustaisteluiden seurauksena 6.4.1918. Tappio katkaisi punakaartin selkärangan heikentämällä merkittävästi joukkojen taistelumoraalia. Punaiset olisivat siis hävinneet sodan ilman saksalaisten puuttumista peliin.⁵⁷³ Taisteluiden fyysistä tuhovoimaa kuvaavaa oli *Kansan Lehden* viimeisen numeron ilmestyminen valtaustoimia edeltäneenä päivänä. Ennen lakkauttamista lehti ehti esikuvallisesti selitellä omien tappioita:

”Kun vihollinen toista viikkoa sitten alotti hyökkäyksensä, levisi kaikilla rintamilla sama huhu: joku päälliköistä myynyt joukkonsa lahtareille 40,000:sta markasta – rahatkin nähty. Ja kun peräytyminen alkoi, kutsuttiin joukkoja pois tärkeiltä asemilta, levitettiin tietoja suunnattomista hyökkäysjoukoista ym. - - Se hävitti luottamuksen tovereihin, synnytti pelkuruutta tottumattomissa joukoissa, se vei joukoiltamme itseluottamuksen ja antoi sen vihollisillemme. Meillä on yleensä ollut liian vähän joukkoja, mutta kun ne tunnetun lomakuumeen tähden ovat yhä vähentyneet ja miehet sen tähden ylenmäärin nääntyneitä, onnistui provokaattorien homma – ilman se ei olisi onnistunut.”⁵⁷⁴

Vetoaminen huhuihin oli tavanomainen tapa selittää joukkojen perääntymistä. Myös *Sosialisti* syytti vastoinkäymisistä tahallista provokaatiota:

”Sen mitä vastavallankumouksellisten armeija ei saanut aikaan hyvillä aseillaan, ei saksalaisten eikä ruotsalaisten vapaaehtoisten avulla, ei johtajien strategian, sotataidon avulla sen se sai aikaan provokatsioonilla, kavaluudella. - - Jos vastavallankumouksellinen armeija on laskenut voitonsa vaikuttaa liikkeellään punaisen armeijan lamauttamiseksi, on se erehtynyt. Työläisarmeija on lähtenyt taisteluun vain pakosta. Se on tarttunut aseeseen vain hätäpuolustustarkoituksessa. Sillä ei ole enää ollut mitään muuta menetettävää kuin henkensä, mutta voiton mahdollisuus sillä oli, ja sen palkkana vapaus ja ihmisoikeudet.”⁵⁷⁵

⁵⁷³ Tarkemmin Tampereen valtausoperaatiosta sotilaallisesta perspektiivistä Ahto 1993, 303 – 354. Laajemman näkökulman taisteluihin tarjoaa Ylikangas 1993b. Kansantajuusemmän esityksen, joka perustuu autenttisiin kuvauksiin, ovat laatineet Malmi & Järvelä 2008.

⁵⁷⁴ KL 30.3.1918, ”Vallankumoussoturit – varokaa! Älkää antako pettää itseänne”, Vallankumoussoturi.

⁵⁷⁵ S 30.3.1918, ”Toimituskirjotuksia. Mitä on tapahtunut?”.

Viittaamalla vapaustaisteluun lehti yritti vahvistaa taistelutahtoa myös samassa numerossa julkaistussa kuvasarjassa. Siinä kuvattiin punaisten voitokasta taistelujoukkoa, joka murtautui aseineen paksun muurin läpi kohti auringonnousua.⁵⁷⁶

Vielä viimeisessä numerossakin *Kansan Lehti* jaksoi pitää voitontahtoa yllä, sillä se arvasi ehdottoman antautumisen seuraukset. Epätoivoinen taistelutilanne tuli kuitenkin esille tamperelaisjulkaisun myöntymisestä rauhaan, joka takaisi työväen tulevaisuuden:

”Me olemme valmiit heti paikalla lopettamaan verisen ottelun, jos meille annetaan takeet siitä, että työväen oikeudet vaatimukset turvataan ja että kehitys saa jatkua rauhallisesti. Mutta ellemme sitä saa, uhraudumme viimeiseen mieheen. Me taistelemme maailman oikeudellisimman asian, turvaten elämän puolesta urhoollisesti. Me emme laske kalpaa kädestämme puolitiessä ja anna siten veren janoisille vihollisillemme tilaisuutta raakaan teurastukseen. Me emme hio kostonmiekkää milloinkaan, mutta emme me vapaaehtoisesti anna itseämme teurastaakaan.”⁵⁷⁷

Samana päivänä *Sosialisti* julkaisi lähes käsittämättömän valheellista tietoa Tampereen taisteluista, jotka sen tulkinnan mukaan olivat vain osoitus valkoisten kärsimästä nälänhädästä, jonka ajamana he yrittivät tunkeutua punaisten hallussa olevaan kaupunkiin:

”Heidän äskeinen ryntäyksensä oli epätoivon ponnistus, jolla he koettivat päästä paremmille leipämälle. Sen sijaan, että ottaisimme tämän asian masentavana iskuna, pitäisi meidän jollei siitä suorastaan iloita, niin ainakin pitää sitä hyvänä tulevaisuuden merkinä. Saamme olla varmat siitä, että se oli äärimmäinen hätä, joka pakotti heidät tähän ponnistukseen, voidakseen jos mahdollista väkivalloin päästä siihen tulokseen, mihin he muuten voisivat päästä vain vallankumouksen voiton tunnustaen.”⁵⁷⁸

Parissa päivässä näkemys voitosta oli muuttunut absoluuttisesta suhteelliseksi. *Sosialistin* mielestä valkoiset eivät voisi ainakaan lopullisesti voittaa taistelua, sillä armeijalta puuttui aatteellisuus – olivathan sen sotilaat rekrytoitu pakolla eikä vapaaehtoisuuteen perustuen:

⁵⁷⁶ S 30.3.1918, ”Valoa ja vapautta kohti!”.

⁵⁷⁷ KL 2.4.1918, ”Saboteeraavatko eräät luokkataistelun kannalla olleet”.

⁵⁷⁸ S 2.4.1918, ”Toimituskirjotuksia. Vastavallankumouksellisten epätoivoinen ponnistus”, -o -a.

”Heidän huono asiansa on siis tuomittu varmasti epäonnistumaan, näyttäköönpä sen menestys tällä kertaa kuinka varmalta tahansa. Ja vaikka he tällä kerralla onnistuisivatkin työväen vallankumouksen kukistamaan, niin nousee se yhä uudestaan ja monta kertaa valtavampana. Sillä porvaristo luonnollisesti ei voi olla muuta kuin mitä se on, nimittäin työväen kustannuksella elävä loisluokka, joka ei kykene itse itseään elättämään, vaan jonka hyvinvoinnista huolehtimaan tarvitaan laajat työläiskerrokset. Mutta kun porvariston sorto uudestaan kohtaa ne työläiset, jotka tällä kerralla, joko pakollisesti tai sokeudessaan, sotivat porvarien riveissä, niin silloin on tullut hirvittävä tilinteon hetki porvaristolle.”⁵⁷⁹

Uskoen lopullisen voiton mahdollisuuteen lehti suhtautui varsin huolettomasti saksalaisten joukkojen saapumiseen maahan: niistä ei kuulemma olisi haittaa.⁵⁸⁰ Vähättelihän se myös Tampereen taisteluiden merkitystä. Lehti suostui kuitenkin myöntämään, että tilanne näytti vakavalta. Sodan kiistämätön oikeutus toisi silti työväelle voiton:

”Tilanteeseen suhtautuminen vaatii työväeltä harkintaa, kylmää harkintaa. Niin uhkaavalta kuin asema saattaa näyttää tällä hetkellä, niin onhan selvää, että kansan suuri enemmistö, työväenluokka on oikeutettu ja tulee voittamaan tämän taistelun, johon Saksan imperialismikin pyrkii ahnaasti kyntensä iskemään.”⁵⁸¹

On hyvinkin mahdollista, että toimittajat todella uskoivat siihen, mitä kirjoittivat. Ainakin punaisten johtoportaassa harrastettiin yleisesti toiveajattelua ja siten myös vähäteltiin saksalaisvaaraa. Saksalaisten maihinnousu Hankoon sekä Tampereen antautuminen saivat lopulta *Sosialistinkin* ennakoimaan punaisten tappiota:

”Niin lupaavalta kuin aika meille köyhälistöjoukoille näyttääkin, on hyvin mahdollista, että toiveet valon ja lämmön vallan pikaisesta voitosta tälläkin kertaa, kuten niin usein ennen raukenevat tyhjiin. Hyvin mahdollista on, että toiveet köyhälistön kohta koittavasta kesästä hautautuvat takatalven paksuun hankeen.”⁵⁸²

⁵⁷⁹ S 4.4.1918, ”Toimituskirjotuksia. Kaksi maailmaa”, Jussi Raitio.

⁵⁸⁰ S 5.4.1918, ”Toimituskirjotuksia. Mitä nykyinen tilanne vaatii?”, K. U.

⁵⁸¹ S 9.4.1918, ”Toimituskirjotuksia. Katsokaa ajan merkkejä!”.

⁵⁸² S 9.4.1918, ”Toimituskirjotuksia. Voiton ja tappion vaiheilla”.

Viimeiseksi jääneessä numerossaan lehti jo ehdottikin rauhan solmimista:

”Sovinto voisi ehkä perustua status quo ante periaatteeseen, entisen tilan palauttamiseen ennen sotaa, täydelliseen amnestiaan, anteeksiantoon kaikille osaaottaville, miliisijärjestelmän palauttamiseen ja kaikkien muitten asioitten ratkaisun jättämiseen Suomen kansan korkeimmalle vallalle, Suomen kansan eduskunnalle. Olkoon tämä kokoonpantu niin tahi näin: sekin on viimeisistä tapahtumista viisastunut. Pois hirveä kansalaissota! Sovintoa ja rauhaa Suomen kansan keskuudessa!”⁵⁸³

Saksalaisjoukot kyllä yrittivät vallata Turkuja, mutta eivät onnistuneet siinä. Osaltaan syy lienee siinä, että saksalaisten viholliskuva oli hieman vääristynyt: Joukot nimittäin kuvittelivat kauhistuttavansa punaiset pakosalle vain hurauttamalla venäläisellä höyrylaivalla satamaan saksalaiset sotilasunivormut loistaen. Vastarinnasta yllättyneinä he päättivät luopua operaatiosta ja jättää sen yksin valkoisten vastuulle. Punaisten aloitettua yleisen perääntymisensä Lounais-Suomesta 10.4.1918 lähtien ja vetäytyttyä Turusta 12.4.1918 valkokaarti valtasi tyhjän kaupungin. Tässä vaiheessa saksalaiset olivat jo menettäneet kiinnostuksensa Turun haltuunottoa kohtaan, sillä Hangosta lähteneet joukot eivät enää kaivanneet sivustatukea. Ne nimittäin olivat jo edenneet Tammisaaren ja Karjaan kautta Helsingin edustalle. Koska helsinkiläiset eivät antautuneet, saksalaiset aloittivat hyökkäyksensä 11.4.1918. Varsinainen Helsingin valtaus alkoi yhteistyössä Helsingin valkokaartin kanssa 12.4.1918, jolloin ilmestyi myös viimeinen *Työmiehen* numero. Taistelutahtonsa menettäneet punaiset antautuivat 13.4.1918.⁵⁸⁴

Saksalaisten jo kolkutellessa Helsingin portteja pää-äänenkannattajaa oli toimittamassa enää Irmari Rantamala – oikealta nimeltään kirjailija Algot Untola. Hän koetti vakuutella lukijoilleen, että raskaat kokemukset veivät työväen jaloa asiaa eteenpäin:

”Mutta älköön näistä sanoistani kukaan erehtykö uskomaan sitä, että näinä hetkinä ratkaistaisiin Suomen työväen kohtalo lopullisesti puoleen tai toiseen. Ei. Suomen työväenluokan kohtalo ratkaistaan lopullisesti vasta siinä etäisessä tulevaisuudessa, jolloin jo meidän unohdetuilla haudoillamme kasvaa ruoho. Ja mitähän vaiheita sen ratkaisun ja asian nykyisten vaiheiden välillä lieneekin, niin ratkaisun viimeisenä sanana on sittenkin yksi ainoa sana: voitto.”⁵⁸⁵

⁵⁸³ S 10.4.1918, ”Sovintoa ja rauhaa”, N. R. af Ursin.

⁵⁸⁴ Saksalaisten sotilasoperaatioista tarkemmin Ahto 1993, 370 – 399.

⁵⁸⁵ TM 8.4.1918, ”Suomalainen murhenäytelmä”, Irmari Rantamala.

Rantamala muistutti vielä porvariston epäisänmaallisuudesta, josta saksalaisten saapuminen oli ajankohtainen osoitus. Lisäksi se ei ollut ojentanut auttavaa kättään Karjalaa kohti – muutoin kuin sotaintoa uhkuen – ja oli kääntynyt myös omia veljiään vastaan:

”Mutta suomalainen murhenäytelmä ei lopu vielä siihen, että on unohdettu oma heimo ja syösty omia veljiä vastaan riiston ja sorron nimissä. Isänmaa hävisi porvaristolta. Se oli elänyt ja helissyt ainoastaan huulilla. Sillä ei ollut juurta syvemmällä. Murhenäytelmä vain jatkui huimaavalla vauhdilla ja niin tapahtui lopulta se kansallinen onnettomuus, että tänne kutsuttiin orjuuttajan miekka, jopa juuri sillä hetkellä, jolloin alkoi sarastaa vapauden päivän hiljainen ja rauhoittava aamuhohde.”⁵⁸⁶

Viimeisen mohikaaninkin mielestä voittamattoman vihollisen – saksalaishyökkäys oli tullut nyt ilmeiseksi myös *Työmiehelle* – edessä oli syytä nöyrästi antautua ja säästää voimia tulevaisuuden taisteluiden varalle:

”- - Nyt on ylivoima astunut eteen. Turhalla teurastuttamisella ei kenenkään asiaa paranneta. Aseet on siis laskettava sen hetken tultua täällä Helsingissä alas mielen kaikella levollisuudella, yhtä tyynesti ja päättävästi, kun oli niihin tartuttu. Työläisen veri on säästettävä parempien aikojen varalle. - - Nyt olen talossanne jo ypöksin ja voin vain puhua sillä surullisella valtuudella, jonka semmoinen painostava tilanne minulle antaa ilman virallisia valtuuksia. Tämä tietysti sillä edellytyksellä, että se on joukon oma yhteinen tahto ja että asema on toivoton.”⁵⁸⁷

Viimeisinä lohdutuksen sanoina kirjailija muistutti, kuinka urheita naispunakaartilaiset olivat olleet. Kenties viitaten Tampereen kaupungintalosta käytyihin taisteluihin hän ylisti työläisnaisen antamaa esimerkkiä:

”Ja nyt miehet! Suomen työläisneiton on osoittanut olevansa suuri torpan tyttö, joka kuullessansa, että hänen sulhasensa oli paennut tappelua, pyysi äitinsä valmistamaan hänelle haudan. - - Missä se neiton ilmestyy, siellä ei mies jaksakaan olla heikko, sillä se kivääriä kantava työläisneiton on kevään suuri ja lempeä voima, siellä missä miesten täytyy seisoa elämänsä ja kohtalonsa raskaimpien sanojen edessä.”⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ TM 8.4.1918, ”Suomalainen murhenäytelmä”, Irmari Rantamala.

⁵⁸⁷ TM 11.4.1918, ”Punakaarti”, Irmari Rantamala.

⁵⁸⁸ TM 12.4.1918, ”Suuria näkyjä”, Irmari Rantamala.

Uskoa tulevaisuuteen yritti valaa myös toinen helsinkiläinen lehti. Viimeisessä numerossaan 1.4.1918 *Kurikka* vertasi käytyä taistelua hyökyaaltoon, jonka jälkeen mainingit tyyntyisivät:

”- - Ryskyy, paukkuu! Kauas kankahille / syöksyy vesisuihku jäätäväinen. / Kaiken hävittäen, repien. / Sulut säpäleiksi särkien. / Tyyntyy taas ja aamu aukeneepi / Tyynemp’ entistään ja kirkkahampi. / Päivän paiste paljon armahampi / Hyökyaallon voima raukeneepi. / Kukkalehdot peittyä auermaan, / Rauhan sulo täyttää kaiken maan.”⁵⁸⁹

Kohtalokkaat hetket valtasivat alaa seuraavaksi Viipurissa, jonne myös kansanvaltuuskunta oli saksalaisten uhatessa paennut jo huhtikuun alussa. 17.4.1918 pidetyssä kokouksessa oli paikalla 18 jäsenestä vain viisi – neljä oli rintamalla ja puolet kokoonpanosta oli jo paennut Venäjälle. Sodan lähestyessä loppuaan itärintaman valkoiset saivat käskyn, jonka mukaan punaisten johtajat ja taistelevat venäläiset sotilaat olivat lain ulkopuolella. Kostomieliala kasvoi, eivätkä huhut erottuneet todellisista tapahtumista. Myös punaisten puolella elettiin viimeisiä hetkiä kostaa vihollisille edessä oleva tuho, joka viime kädessä oli sen syytä. Valkoisten saartaessa Viipurin diktaattori Manner ja viimeisetkin kansanvaltuuskunnan jäsenet tohtori Gyllingia ja ”Ukko” Rantala lukuun ottamatta pakenivat Viipurista 25.4.1918. Johtajien pelkuruus varmasti heikensi punaisten taistelutahtoa, vaikka he lupasivatkin palata takaisin vahvistukset mukanaan. Samaan aikaan käynnistyi valkoisten valtausoperaatio. Punaiset puolustivat asemiaan aluksi vimmatusti, mutta ymmärrettyään apujoukkojen tulemisen mahdottomuuden tiedustelivat antautumisen mahdollisuutta. Valkoiset tarjosivat vain ehdotonta antautumista, joten punaiset yrittivät viimeiseen mieheen taistellen vielä ulosmurtautumista. 29.4.1918 jäljelle jääneet punaiset antautuivat.⁵⁹⁰

Ennen valkoisten hyökkäystä *Työ* maalasi kauhukuvan porvareiden mahdollisesta voitosta, jonka seurauksena Suomi saattaisi menettää itsenäisyytensä ja työväestö joutuisi sekä julkisen että yksityisen koston kohteeksi ilman kansalaisoikeuksia. Uhkailen se vaati työläisiä taistelemaan loppuun saakka:

⁵⁸⁹ K 1.4.1918, ”Hyökyaalto”, Jukka-la.

⁵⁹⁰ Viipurin valtausoperaatiosta tarkemmin Ahto 1993, 426 – 437.

”Niillä työläisillä, jotka jo ovat aseisiin tarttuneet tai muutoin ymmärtävät nykyhetken vaatimukset, ei ole muuta keinoa kuin viimeiseen asti terästä tarmoan. Voitetuksi tuleminen merkitseisi kaiken menettämistä, mutta voitokas esiintyminen vastapuolen epätoivoa ja porvariston ’rauhanrakkautta’. Ei sillä taholla anneta arvoa järkevillä puheille, eikä ihmisyyden vaatimuksille, ellei heidän oma asemansa heitä siihen pakoita.”⁵⁹¹

Sanailu oli siis varsin rohkeaa. Viipurilaislehti piti Tampereen tuhoamista sekä porvareiden kieltäytymistä sosialistien rauhantarjouksista epäeettisenä toimintana:

”Porvaristolle ominainen kunnia- ja oikeuskäsitys estää heidät ajattelemasta mitään muita mahdollisuuksia kuin täydellisen koston toimeenpanoa. Ennemmin vaikka koko se alue, joka on nyt ’punaisten rosvojen’ vallassa, muuttukoon raunioituneeksi erämaaksi, kuin ’oikeus’, se on heidän luokkakostonsa, jääköön täydellisesti tyydyttämättä. Tämmöinen on porvariston logiikka.”⁵⁹²

Rauhantahto vahvistui selvästi valkoisten lähestyessä kaupunkia. Lehti yritti vedota työntekijöiden tarpeeseen ja perheen tärkeyteen, jotta valkoiset suostuisivat taisteluiden lopettamiseen:

”Maaemo odottaa muokkaajaansa. Pellot olisi perattava, siemen maahan kylvettävä ja muut viivytystä sietämättömät kevättyöt tehtävä. Lapset ja muu kotiväki odottaa kaiholla isää kotiin. Mutta sota jatkuu entistä sitkeämpänä ja verisempänä. Herrat eivät salli puhuttavankaan rauhasta tai pelloille palaamisesta. Joukkoja ajetaan kuin karjaa teurastuspaikoille.”⁵⁹³

Samaisessa kirjoituksessa kuitenkin vannottiin taisteltavan loppuun asti. Puna-armeija olisi voittoa, vaikka olikin joutunut kohtaamaan joitakin pieniä vastoinkäymisiä:

”Yleensä voidaan kuitenkin sanoa, että meidän armeijamme henki ja kuri on pysynyt ihailtavan korkealla. Ei mitään sellaisia kapinoita, ei mitään sellaista raakuutta ja pakkoa, joka on ollut yleistä valkoisten leirissä. Ja se satunnainen hätkähdys, joka seurasi valkokaartin yli rintamien tekemän rajun hyökkäyksen johdosta ja tuon armeijan eräiden toisarvoisten saavutusten johdosta, on nyt hälvennyt olemattomiin. Armeijamme seisoo lujana kuin muuri ja vihollinen on kärsinyt viimeisissä taisteluissa huomattavia tappioita. Punainen armeija on kuin onkin voittamaton.”⁵⁹⁴

⁵⁹¹ T 11.4.1918, ”Tulevaisuuden näkökohtia”.

⁵⁹² T 13.4.1918, ”Onko siinä järkeä!”.

⁵⁹³ T 23.4.1918, ”Jatkuvan kansalaissodan pyörteissä”; E 20.4.1918, ”Jatkuvan kansalaissodan pyörteissä”.

⁵⁹⁴ T 23.4.1918, ”Jatkuvan kansalaissodan pyörteissä”; E 20.4.1918, ”Jatkuvan kansalaissodan pyörteissä”.

Viimeistä edeltävän pääkirjoituksen epäjohdonmukaisuutta voisi kenties selittää sillä, että kyseinen artikkeli oli julkaistu alun perin *Eteenpäin*-lehdessä. Kotkahan ei vielä ollut joutunut teurastuspaikaksi. Saksalaiset kyllä yrittivät edetä aiemmin Loviisasta kohti Kotkaa, mutta törmäsivät punaiseen muuriin – tämä oli itse asiassa harvoja punaisten saamia voittoja saksalaisista – ja joutuivat luopumaan tärkeänä pitämästään kaupungista.⁵⁹⁵ Siispä myös Kotkan kaappaaminen punaisilta jäi yksin valkoisten vastuulle. Tosin kaupunkiin saapui myös kolme alusta käsittänyt saksalainen laivasto-osasto, sillä saksalaiset luulivat Kotkan olevan vielä punaisten hallussa. Todellisuudessa valkoiset valtasivat kaupungin Haminan kanssa samanaikaisesti 4.5.1918.⁵⁹⁶

Vielä Tampereen taisteluiden ja Helsingin haltuunoton jälkeen sekä Viipurin valtauksen kynnyksellä *Eteenpäin* uskoi vahvasti punaisen jättiläisen voittoon:

”Suomen jättiläisen rinta on laaja, sen jäsenet jäntevät, luusto kova ja sydän oikealla paikalla. Suomen jättiläinen hengittää kansantahdon keuhkoilla, sen sydän lyö joukkotoiminnan nopeassa tahdissa, sen hermostona on tuhansien työläistoverien yhteistunto ja sieluna sosialidemokratinen maailmankatsomus. Sen ravintona on proletarien yksimielisyys. Kansan keskuudessa virtaa myötäänsä uutta puhdasta verta Suomen jättiläisen valtasuoniin. Tämä voimakas jättiläinen ei kalpene valkoisen terrorin suoniraudan iskuista. Se sittenkin elää, voimistuu, yhä saavuttaa voiton vainolaisesta. - - Vain äärimmäisellä hurjuudella ja provokationin avulla onnistui vihollinen saamaan paikallisia voittoja pohjoisella rintamalla. Vihollinen ei ole kyennyt antamaan ratkaisevaa iskua, eikä kyenekään. Vielä tänäänkin kiertää Suomen punaisen kaartin elävä muuri Karjalasta Hämeen halki Satakuntaan. - - Suomen jättiläinen on väkevä, sen voimat ehtymättömät, sen antamat iskut musertavia. Jos jättiläinen kaikin voiminsa taistelee, ei sitä mikään vihollinen voita.”⁵⁹⁷

Lainauksesta tulee esille pikemminkin valkoisille tyypillinen tapa verrata yhteiskuntaa tai sen osaa ruumiiseen ja ruumiintoimintoihin. Sisällissodan tehtävä oli palauttaa toimiva ruumis eristämällä siitä saastunut osa, leikkaamalla irti terveyttä uhkaava mätäpaaise. Yhteiskuntaelimistö menehtyisi, jos sitä ei puhdistettaisi (vrt. valkoinen terrori). Paha nähtiin valkoisten puolella siis fyysisenä ominaisuutena.⁵⁹⁸

Eteenpäin todisteli jättiläisen voimia täysin virheellisesti yhtenäisellä rintamalla, sillä kirjoituksen julkaisemisen aikoihin punaiset olivat jo aloittaneet joukkopaon kohti itärajaa. Samaisella valheellisella linjalla lehti jatkoi vielä myöhemmin kertoen

⁵⁹⁵ Ahto 1993, 399 – 400.

⁵⁹⁶ Ahto 1993, 445.

⁵⁹⁷ E 22.4.1918, ”Suomen jättiläisen voimat. Taistelun kautta voittoon”.

⁵⁹⁸ Siltala 2009, 320 – 348.

saksalaisten maihinnousun olevan vain villi huhu, josta – Viipuriin ja osittain jo Venäjällekin karannut – punaisten johto kuulemma olisi tiedottanut, mikäli se olisi totta:

”Asema on parantunut päivä päivältä ja paranee yhä edelleen, jos työväki täydellä tarmolla ymmärtää käyttää sitä hyväkseen, antamatta porvariston levittämien huhujen provoseerata itseään saksalaishuhuilla ja muilla semmoisilla. - - Saksan sotavoima ei ole meitä vastassa! Jos Saksa olisi antanut virallisen sotahaasteen Suomen työväkeä vastaan olisi ylipäällystö siitä antanut kaartille tiedon. Se olisi ollut sen velvollisuus, niin ei ole tapahtunut. Mitään saksalaisvaaraa, sanan tavallisessa merkityksessä, ei siis ole olemassa. - - Valkoisten joukot ovat nyt piirityksessä Keski-Suomessa. Pohjanmaalta lähenee punainen armeija ja tulee se painamaan pohjoisesta samalla kun etelästä hyökkäävät joukkomme puristavat heidät kuolemansyleilyyn. - - Nälkäännäntyvät vihollisemme ovat käyttäneet viimeiset keinonsa provokatsioonista aina barbarimaisimpaan sodankäyntitapaan saakka. Ne ovat epäonnistuneet. He odottavat vain viimeistä iskua, iskua joka ratkaisee tämän sodan ja saattaa sen työväelle onnelliseen loppuun!”⁵⁹⁹

Kirjoittajan ehdottama taistelustrategia oli pelkkää toiveajattelua, joka oli suosittua myös punaisten johtajien keskuudessa. Onnellinen lopputulos – tai edes siedettävä – tuskin oli enää mahdollista edes Mannerin mielikuvissa. Tähän lopputulokseen tuli myös *Eteenpäin*, joka vappuaattona valitteli kovin edessä olevaa verinäytelmää, jota valkoiset himoitsivat:

”Rauhasta ei nähtävästi enää maksa puhua. Tykkien täytyy – kaiken todennäköisyyden mukaan – vieläkin puhua. Tuon puheen uskoisi jo kylläkin riittävän. Mutta ei se riitä. Luokkasodan loppunäytelmän täytyy nähtävästi muuttua verisen veriseksi. - - Valkokset eivät halua rauhaa. Se on tosiasia. Emme voi sitä muuttaa. Taistella täytyy. Ei parhaalla tahdollakaan näe muuta mahdollisuutta. Tekisi mieli etsiä jotakin muuta ratkaisua. Ei löydy. Pimeys peittää maan piirin. Luokkasodan verisen loppunäytelmän hiipuvat hiilokset ovat pian katseltavanamme.”⁶⁰⁰

⁵⁹⁹ E 24.4.1918, ”Maaemo kutsuu”.

⁶⁰⁰ E 30.4.1918, ”Luokkasodan verinen loppunäytelmä. Se on nyt alkanut. Meidän rauhantarjoukseen ei olla suostuttu”.

Lehti yritti vedota vielä taloudellisiin näkökohtiin, olihan Kotka maan vaurain teollisuusalue, rauhaninnossaan tai kenties kostonpelossaan:

”Tunteet turtuvat ja ajatus tahtoo tyrehtyä – Nytkö tuli meidän vuoromme? Täällä valtavan vuolaan Kymin varsillako, tällä karuisella Kotkan kalliollako luokkasodan viimeinen näytelmä näytellään? Täytyykö niiden, jotka miespolven aikana ovat Kotkan ja tämän laaksokunnan maamme huomatuimmaksi teollisuuskeskukseksi luoneet, nähdä muutamissa päivissä tai viikoissa kaiken tuhoutuvan tuhkaksi ja pirstoutuvan raunioiksi? Täytyykö sen elävän voiman, joka tämän laaksokunnan teollisuuslabyrintin tuhansia rattaita on hoidellut, suunnattomia arvoja luonut ja hiellään maamme teollisuudelle mainetta hankkinut, tuhoutua tässä viimeisessä kamppailussa?”⁶⁰¹

Epätoivo oli selvästi aistittavissa lehden viimeisessä pääkirjoituksessa, jossa todettiin antautumisen olevan ainut vaihtoehto seurauksista riippumatta:

”Me seisomme nyt vallankumouksemme raunioilla. Sydäntä viiltää, hermoja repii ja ajatukset tahtovat tyrehtyä epätoivon mustaan yöhön. Vallankumouksen katastrofi on niin tärisyttävä, että siitä ulospääsy tuntuu epätoivoiselta. Ei tahdo jaksaa kohottaa päätänsä ylös ja katsoa tulevaisuutta silmiin. Eteenpäin tekisi mieli askeleensa suuntaamaan, mutta jalat horjahtelee. Eteenpäin vievä tie on – ainakin toistaiseksi – tulossa. Perääntyminenkin on mahdotonta. Sillat ovat takana särkyneet. Mitä tehdä? - - Muuta keinoa ei enää ole: aseet maahan. Meidän on luovuttava vastarinnasta. Se on katkeraa, mutta muuta emme voi. Vallankumouksemme katastrofi on nyt sillä asteella. – Ja sitä, aseista riisuutumista, vaatii meidän lapsemme, vaimomme ja oikea vallankumouksellisuutemme. Ja lopuksi: olkoonpa kohtalomme tuon aseista riisuutumisen jälkeen mikä tahansa, se on varmaa, että kerran vielä tämän onnettoman vallankumouksen katastrofi selviää.”⁶⁰²

Punainen myrsky oli laantunut ja päätoimittaja August Vesan loppukomentista paljastui uskon menettäminen kapinaksi supistuneeseen vallankumoukseen osallistuneiden tulevaisuuteen. Ainakin hänen kohdallaan orastava pelko oli aiheellinen: Vesa sai maksaa hengellään kirjoittamansa johtavat artikkelit punaisten hyväksi. Saman kohtalon hänen kanssaan jakoivat lukuisat muut työväenliikkeen johtohenkilöt.

⁶⁰¹ E 2.5.1918, ”Kotkan ja lähiseudun pelastaminen luokkasodan tuholta. Onko se mitenkään estettävissä?”, A. V.

⁶⁰² E 4.5.1918, ”Vallankumouksen katastrofi. Se on nyt tapahtunut”, A. V.

6. PÄÄTÄNTÖ

Ensimmäiset työväenlehdet syntyivät wrightiläisellä kaudella, jolloin työväenliike nojasi vahvasti liberalistiseen osaan porvaristosta. Liikkeelle nimenkin antanut tehtailija Viktor Julius von Wright on erinomainen esimerkki työnantajasta, joka halusi parantaa työntekijöidensä olosuhteita osittain varmasti myös epäitsekkäistä syistä, mutta ennen kaikkea estääkseen sosialististen vaikutteiden leviämisen Suomen työväen keskuuteen. Maltillisilla uudistuksilla haluttiin siis hillitä työväen halua muutoksiin. Kirjoittelua oli helppo kontrolloida, sillä lehdet julkaistiin porvarilehtien alanurkkina kuten *Työmies – Arbetaren*. Työväenluokan tavoitteena puolestaan oli poistaa sääty-yhteiskunnanaikaisia räikeimpiä eriarvoisuuksia sekä teollistumisen seurauksena syntyneitä työväestä koskeneita yhteiskunnallisia epäkohtia. Tavoitetta ei vielä wrightiläisen työväenliikkeen aikana saavutettu, mutta ponnistelu yhteisen asian eteen loi pohjan ensimmäisille itsenäisille työväenlehdille *Työmiehelle*, *Länsisuomen Työmiehelle* sekä *Kansan Lehdelle*. Myöskään porvaristo ei tavoittanut päämääräänsä: Työväenliike itsenäistyi, mistä osoituksena oli oman työväenpuolueen perustaminen ja erityisesti sosialismia korostavan puolueohjelman hyväksyminen liikkeen muututtua sosialidemokraattiseksi. Samalla kirjoitusten luonne muuttui yhteiskuntaa säilyttävästä sitä kumoavaan suuntaan. Venäjältä Suomeen levinnyt vuoden 1905 suurlakko sekä tutustutti työväen väkivaltaan keinona toteuttaa vallankumous että mahdollisti uusien työväenlehtien – *Työ*, *Eteenpäin*, *Kansan Tahto*, *Kurikka* – perustamisen. Hetkellisesti työväenlehdistökin pääsi nauttimaan vapaudestaan, kunnes sortotoimenpiteet jälleen alkoivat tukahduttaen porvaristoa vastaan menestyksekkäästi aloitetun luokkataistelun.

Asemasodan juoksuhautojen rakentamista jatkettiin työväenlehdistöissä heti helmikuun vallankumouksen jälkeen, jolloin sensuurin luomat esteet poistuivat. Viime kädessä kyse oli vapauskäsitteen määrittelystä: Porvaristolle riitti vapautuminen Venäjän vallan alaisuudesta sekä olojen palauttaminen sortokausia edeltäneeseen tilaan, kun taas työväestö halusi – valtiollisen itsenäisyyden lisäksi – itselleen lisää poliittisia ja taloudellisia oikeuksia. Porvariston vapauskäsitteys oli sangen staattinen verrattuna työväenliikkeen dynaamiseen. Käsitteellinen ristiriita tuli esille kiistoissa maaliskuun manifestin sisällöstä, hallituksen kokoonpanosta, paikallisesta itsehallinnosta, korkeimman vallan käyttäjästä sekä järjestysvallasta. Porvarilliseen blokkiin kuuluneet halusivat säilyttää asiat ennallaan: Niille vapaus merkitsi turvallisuutta ja pysyvyyttä. Sosialistien vapaus, joka tavoitteli uuden luomista ja samalla myös vanhan rikkomista,

vaikutti porvariensa silmissä anarkialta. Anarkia puolestaan rinnastettiin laittomuuteen, joka oli laillisuuteen vetoavalle porvaristolle kiroksena. Kyse oli siis myös laillisuuden ja oikeudenmukaisuuden sisällöstä. Porvaristo samaisti ne toisiinsa, mutta työväenliikkeen mielestä voimassa olleet lait eivät heijastaneet oikeudenmukaisuutta, sillä ne kohtelivat ihmisiä eriarvoisesti. Työväenlehdistö herätti joukoissa epäoikeudenmukaisuuden tunteen parhaiten esiin lietsomalla pelkoa edessä hämmästyttävästä nälkäkuolemasta, joka kohtaisi vain köyhälistöä yläluokan mässäillessä varastojaan. Kouluja käymättömille lukijoille oli ilmaistava yhteiskunnalliset epäkohdat konkreettisesti, joten huono elintarviketilanne oli lehdille mittamattoman arvokas propagandavälittimen luokkataistelun kiihdyttämiseksi.

Vapaus- ja laillisuusdiskurssit tuottivat työväenlehdistössä toiseutta, joka oli kollektiivisen luokkataisteluminen perusta. Erottautuminen muista eli porvareista toi hajanaiseen työväenliikkeeseen kaivattua yhtenäisyyttä. Diskurssien avulla luotiin taisteluasemat, joista lähdettiin hyökkäämään tilanteen kärjistyttyä räjähdyspisteeseen tammikuussa. Työväenlehdistön retoriikasta päätellen kyse oli vain ajasta: Luokkataistelu olisi muuttunut aseelliseksi luokkasodaksi ennemmin tai myöhemmin. Käännekohtana olivat lokakuun eduskuntavaalit, joiden seurauksena sosialidemokraatit menettivät eduskuntaenemmistönsä ja sen mukana myös uskonsa parlamentaariseen toimintaan. Jo marraskuun suurlakon aikana työväen äänenkannattajat olivat valmiita ryhtymään vallankumoukseen – vain pelko liikkeen hajoamisesta sai ne perääntymään. Työväenliikkeen ulkoparlamentaarista toimintaa kannattanut linja siirtyi voittavaan asemaan. On yllättävää, että edes niinkin tärkeä asia kuin kansallisen itsenäisyyden varmistaminen ei auttanut hautaamaan sotakirveitä. Työväenliike piti tiukasti kiinni näkemyksestään Suomen riippumattomuuden ja suotuisan valtiollisen kehityksen turvaamiseksi vallankumouksen keinoin. Omasta mielestään sosialistit siis taistelivat itsenäisyyden puolesta, mutta sen arvo oli heille lähinnä välineellinen: itsenäisyyden avulla voitaisiin varmistaa siirtyminen sosialismiin.

Työväenlehdistössä esiintyneitä punaisten mielikuvia on hedelmällistä verrata porvarillisessa lehdistössä esiintyneisiin valkoisten käsityksiin, kuten Siltala on tutkimuksessaan tehnyt. Psykohistoriallinen lähestyminen nimittäin täydentää kuvaa punaisten harjoittamasta propagandasta, joka rakentui suurelta osin psykologisten elementtien varaan. Punaisten familistiset fantasiat kiteytyivät Siltalan mukaan näkemykseen oikeudesta hyvitykseen. Kapitalistinen yhteiskunta oli kuin paha äitipuoli, joka ei ruokkinut hyväksikäytettyä orpolastaan eli työväestöä. Porvarilapset kyllä saivat

tarvitsemansa hoivan, joten sisarustenvälinen kilpailu ravinnon saannista muodostui nollasummapeliksi, jossa toisen voitto oli toisen tappio. Orpolapsi pyysi nälkäänsä leipää, mutta sai äitipuoleltaan vain lyijymakkaraa. Toistuvia teemoja olivat tarvitsevuus, tarpeeseen liittyvä tuhovoima, koston pelko sekä vetoisuus avun saamiseksi pahojen tunteiden käsittelyyn, jotta tarvitsevuus voisi tulla tyydytetyksi ilman tuhoa. Työväenlehdistön toimittajat eivät siis kirjoittaneet vain propagandaa porvareista vaan myös porvaristolle. Sisarkateuden rinnalla nimittäin esiintyi vetoimuksia porvariston hyvyyteen, joten hyvän ja pahan lohkominen ei ollut ehdotonta. Vetoimusten avulla pyrittiin estämään uhkaavan kansalaissodan syttyminen. Jos porvaristo vain olisi luopunut itsekkyydestään, aseet olisivat pudonneet. Toisin sanoen äidin olisi pitänyt saada lapsi vakuuttuneeksi mahdollisuudesta palauttaa menetetty vastavuoroinen hoivasuhde. Kun näin ei käynyt, äiti nähtiin lastaan omiin tarpeisiinsa käyttävänä tyrannina. Porvaristo ei siis ollutkaan se vastuuntuntoinen kasvattaja, joka väitti olevansa. Työläislapsen oli siten pakko olla itse itselleen myös vanhempi – kävisipä sankarillisessa kehitysponnistuksessa miten tahansa. Kollektiivisesta minuudesta oli luotava suojeleva vanhempi. Porvaristo siis itse lietsoi luokkataistelua vastatessaan kehnosti työväenluokan tarpeisiin. Näin syntyi käsite puolustuksellinen vallankumous. Ruokinta oli otettava väkisin, sillä sen kieltäminen nosti pintaan perimmäisen epäoikeudenmukaisuuden: Se oli katkeruutta vääryydellä anastetun omaisuuden menettämisestä. Tämä anastus sitten oikeutti ottamaan porvareilta pois rahaa ja ruokaa. Hehän mässäilivät yltäkylläisyydessään. Vallankumouksesta teki väkivaltaisen porvariston historiallisen liikevoiman eteen asettamat esteet. Se saattoikin voittaa vain raakuudella, sillä porvariston ajama asia oli moraalisesti väärä. Eräänlainen tunteiden ambivalenssi välittyi kuitenkin vielä rauhantarjojussistakin, joissa tuli edelleen ilmi uskomus porvareiden hyvyyteen. Toki Siltalakin myöntää, että argumentointi voidaan nähdä myös poliittisena taktikointina.⁶⁰³

Siltalan näkemys kollektiivisesta minuudesta suojelevana vanhempana osuu työväenlehdistön harjoittaman kollektiivisen luokkataisteluminän luomisen ytimeen. Vahva luokkaminä nimittäin toimi kilpenä sekä ulkoisia että sisäisiä vihollisia vastaan. Marxilaiseen historialliseen välttämättömyyteen vetoamalla torjuttiin porvariston syytökset anarkiasta ja yhdenmukaisuuden paine esti eriävien mielipiteiden esilletulon. Se selittää myös vallankumouksen puolustuksellista luonnetta: Vääryydellä anastetun

⁶⁰³ Siltala 2009, 143 – 172.

omaisuuden viemisellä viitattiin todennäköisesti uudistuksia lainsäädännöllisesti voimaan saattavaan asemaan, jonka työväenluokka oli saavuttanut, mutta laittomiksi koettujen lokakuun eduskuntavaalien seurauksena menettänyt.

Elimistö- ja perhemetaforat kuuluivat ennen kaikkea valkoisten luomiin mielikuviiin kiihtyneestä yhteiskunnallisesta tilanteesta. Kuten punaistenkin kirjoittelua porvarillisten fantasioita hallitsi siveellinen hajoaminen. Mielikuvien mukaan lapset olivat ottaneet isän paikan, vaikka eivät olleet siihen vielä henkisesti kypsiä. Kun punaisten fantasiassa työläiset joutuivat ottamaan väkisin heiltä kielletyn hoivan, niin valkoisten vastaavassa lapset leikkivät luvottomasti aikuisten tavaroilla. Tämä tuli esille kuvauksissa, joissa esitettiin sosialistien hallinto- sekä lainsäädäntötoimi pelkkänä leikkinä ja tuherteluna. Edes sosialistijohtajia ei nähty isähahmoina, vaan pikemminkin jengijohtajina ja epämiehinä. Punakaartilaiset puolestaan kuvattiin kurittomiksi nuorukaisiksi. Puuttuvaa miehuutta yritettiin porvarilehtien mukaan kompensoida leikkimällä aseilla. Puoluejohtajien ja rivijäsenien suhde kuvattiin päälaelleen kääntyneenä: ruumis käski päätä eikä päinvastoin. Sosialistien siveellisen itsekontrollin puute tuli porvariston mielestä esille niin työläisnaisten kuin -johtajienkin antautumisena venäläisille. Erityisesti työläisnaisia syytettiin siveettömästä kevytkenkäisyydestä, jota he toteuttivat venäläissotilaiden kanssa. Sosialistijohtajat nähtiin naisena, joka ei osannut sanoa ei. Seksuaalinen ryvettyminen ei rajoittunut vain työläisnaisiin, vaan sen pelättiin leviävän myös muualle yhteiskuntaan. Mielenkiintoinen yhtymäkohta punaisten mielikuviiin oli puhunta mässäilystä, joka tuli esille väitteessä syöjien käymisestä elättäjiensä kimppuun. Maatalouslakkojen yhteydessä punaiset esitettiin pohjattoman ahneina lapsina, jotka näänyttivät äiti-Suomen. Valkoisten kuvauksissa punaisten valtaa luonnehtivatkin oraalinen ahneus sekä raivo, jolla selitettiin punaisten tekemiä itsehillinnän puutetta osoittaneita julmia murhia. Vain porvarit olivat täysi-ikäisiä, jotka kykenivät lykkäämään välittömän tarpeen tyydytystä suuremman päämäärän hyväksi, kun taas rahvas halusi välitöntä tyydytystä. Työväki ei siis millään tasolla ollut kypsä hallitsemaan maata. Mielenvikaisuus, elämellisyys, villi-ihmisyys sekä murhanhimo korostuivat valkoisten yrityksissä selittää vallankumousta.⁶⁰⁴

Hypoteesini mukaan työväenlehtien väliltä olisi pitänyt löytyä ainakin pieniä eroavaisuuksia, mutta ne paljastuivat vain korkeintaan aste-eroiksi. Esimerkiksi *Kansan*

⁶⁰⁴ Siltala 2009, 172 – 221.

Tahto oli – kenties päätoimittajansa Yrjö Mäkelinin ansiosta – patrioottisin painotuksissaan. Nyanssierot olivat todennäköisesti myös paikallisia. Sijainnistaan johtuen *Työ* sympatisoi voimakkaimmin venäläisiä aatetovereita ja toi terävimmän esille bolshevikkien näkökulman Suomen vallankumoukseen esimerkiksi suurlakon yhteydessä. Myös *Eteenpäin* kirjoituksissa oli havaittavissa bolshevistisia vaikutteita. Toisaalta ne erot, jotka tulivat työväenlehdissä esille sortokausien aikana ja joiden pohjalta oletin niiden tulevan esille vielä vuonna 1917, saattoivat ainakin osittain olla oire tsaristisen järjestelmän työväenlehdistöä kohtaan osoittamasta tiukasta säätelystä: ainut hyväksyttävä kanava radikalismille oli hyökätä omien kimppuun. Tsaarin kaaduttua myös lehtikirjoittelua hillinneet esteet katosivat ja voimat oli mahdollista suunnata yhteistä vihollista, sekä ulko- että kotimaista porvaristoa vastaan. Toki vaikutusta oli myös sosialismin eri suuntauksilla. Oletukseni mukaan vähäiset erot todellakin hälväivät vallankumouksen puhjettua. Yhdenmukaistumisen aiheutti työväenlehtien toimittajien noudattama itsesensuuri sekä myöhemmin käyttöön otettu ennakkosensuuri. Itsesensuurin merkitys oli ennakkosensuuria huomattavasti suurempi – pelko lehden lakkauttamisesta esti kirjoittelemasta mitään vallankumoushallituksen vastaista ja lisäksi suurin osa kansanvaltuuskunnan jäsenistä oli ammatiltaan toimittajia.

Sodanaikainen julkaisu-toiminta voidaan rinnastaa ensimmäisen maailmansodan sotapropagandaan, jota avasin Lasswellin propaganda-analyysiin ja Luostarisen luomaan viholliskuvaan nojautuen. Asevelvollisuuden käyttöönotto teki työväenlehdistön mukaan valkoisista luokkataisteluvihollisista *sotakiikhoisia hyökkääjiä*, jotka kävivät elämisoikeuttaan *puolustaneiden rauhantahtoisten* punaisten kimppuun. Lahtarikaartilaisien sodankäyntitavat olivat *hävitysvimmassaan barbaarisia*, kun taas *kunnialliset* työväenkaartilaiset yrittivät taistella *rakentavasti* minimoiden tuhovoimansa. Asevelvollisuutta ei nähty uhkana vihollisen määrällisestä kasvusta, vaan osoituksena sen varmasta *tappiosta*. Punaisten *voitto* oli varma, sillä he olivat siveellisesti valkoisten yläpuolella. Punakaartilaiset eivät *sortaneet* ja *pakottaneet* kuten vihollisensa, vaan halusivat *vapauttaa* kansan eli työtätekevän luokan porvarisvallan ikeen alta. He taistelivat *oikeudenmukaisuuden* puolesta *vääryyttä* vastaan. Argumentaation rakenne toistui samankaltaisena, vaikka aiheena oli terrori tai vieraisiin pistimiin turvautuminen. Vain epäinhimilliset ja toivottomaan tappioasemaan ajatut mannerheimiläiset kykenivät käymään viattoman köyhälistön kimppuun ja turvautumaan ulkomaalaisten apuun käyden kauppa Suomen kansan itsenäisyydellä.

Kaikki negatiiviset piirteet liitettiin luokkataisteluviholliseen ja positiivisia mielleyhtymiä herättäneet luokkataisteluminään. Retorinen lähtökohta oli silti aina puolustuksellinen – vaikkakin se luonteeltaan passiivisena tai vähintäänkin reaktiivisena sopi huonosti vallankumoukselliseen liturgiaan. Aggressiivisemmän käsitteen luominen olisi pidemmällä tähtäimellä voinut olla kannattavaa, sillä sen avulla olisi ollut mahdollista luoda uutta yhteiskuntaa ainakin mielikuvissa – siihenhän vallankumous kuitenkin viime kädessä pyrki. Työväenliikkeen palava muutoksen halu typistyi sodan aikana vanhan särkemiseksi luovan tuhoamisen eli uuden luomisen sijaan.

Valkoisen sanomalehdistön sodanaikainen propaganda rakentui saman sanaston varaan kuin punaisenkin. Koska merkittävä maailmankatsomuksellinen ero muodosti muurin osapuolten välille, saivat sanatkin aivan eri merkityksen riippuen niiden käyttäjästä. Työväki koki taistelevansa idealistisen mutta samalla kuitenkin toteutettavissa olevan jalon aatteensa, ihmisten yhdenvertaisuutta tavoittelevan sosialismin puolesta. Porvarit puolestaan ajoivat työväenlehdistön mielestä itsekkäästi vain omia materialistisia etujaan. Mannisen mukaan myös valkoiset kävivät taistoon idealistisen maailmankatsomuksensa eli kansallishengen puolesta punaisten materialistista, aineellisia luokkaetuja ajanutta näkemystä vastaan. Heidän sotansa oli pyhää, sillä se kohdistui Jumalan ohjaamana materialismia ja etenkin ateismia vastaan. Myös punaisten käymä sota oli jaloa ja pyhää, sillä sen tavoitteena oli erioikeuksien poistaminen ja tasa-arvon saavuttaminen eri yhteiskuntaluokkien välille. Isänmaallisuus merkitsi työväelle maan saattamista kansan haltuun. Punaiset määrittelivätkin kansaan kuuluviksi vain työläiset pääoman vastakohtana, kun taas valkoisten mielestä kansa koostui talonpojista suurmaanomistajien sekä kaupunkilaisten vastakohtana tai ”oikeista” ihmisistä, jotka olivat vastakkaisia ”epäaidoille”. Valkoisten kansa taisteli ulkoista vihollista, Venäjää sekä sisäistä vihollista, anarkiaa vastaan punaisten kansan käydessä luokkataistelua vapautensa puolesta kapitalistista riistoa vastaan. Jos talonpoika näytteli kansan eliitin roolia valkoisille, niin punaisille saman teki työläinen. Erona punaisten käyttämään propagandaan oli valkoisten puhunta hegeliläisestä puhdistautumisesta sodan metaforien, kiirastulen ja parantavan veitsen avulla: ne olivat keino palauttaa moraalista hajoamista edeltänyt eheä yhteiskunta.⁶⁰⁵

Punaisten ja valkoisten sotapropaganda oli luonnollisesti logiikaltaan samankaltaista, vaikka käsitteiden merkitykset erosivatkin toisistaan. Propagandahan

⁶⁰⁵ Manninen 1982, 154 – 164.

pohjautui molemmin puolin ensimmäisessä maailmansodassa käytettyyn tekniikkaan. Manninen on tutkinut myös valkoisten viholliskuvaa punaisista, joka sekin on rakenteellisesti lähellä punaisten luomaa käsitystä valkoisista. Valkoiset sanomalehdet väittivät yleisesti, että sosialistit vaaransivat Suomen itsenäisyyden veljeilemällä venäläisten kanssa. Porvarilliseen propagandatraditioon turvauduttiin myös kuvattaessa punaiset säälimättömiksi ryöväreiksi ja murhaajiksi. Jo 1800 – luvun puolelta lähtien sosialismia oli pidetty porvareiden piirissä anarkistisena alhaisovallan oppina, joka kannusti rikollisuuteen sekä siveettömyyteen ja nostatti harhaan johdetuissa joukoissa luokkavihaa. Lehdissä levitettiin perättömiäkin huhuja punaisten julmuudesta. Lisäksi molemmat osapuolet turvautuivat sosiaalipsykologisesti tehokkaaksi propaganda-aseeksi osoittautuneeseen syntipukkien nimeämiseen: valkoisille he olivat rikollisia siltasaarelaisia, punaisille senaattoreita ja perusteettomia etuoikeuksia nauttivia yläluokkaisia.⁶⁰⁶ Myös punaiset sanomalehdet korostivat, että valkoisten isänmaallisuus oli valheellista. Käviväthän he julkeasti kauppaa omasta isänmaastaan Ruotsin ja Saksan kanssa. Totuudenmukaiset mutta myös huhuihin perustuneet kertomukset valkoisesta terrorista kuuluivat päivittäisiin julkaisuihin, ja niiden tarkoituksena oli vahvistaa joukkojen taistelutahtoa. Totuus on tunnetusti sodan ensimmäinen uhri ja Suomen sisällissota ei suinkaan ollut tästä poikkeus. Asioiden tahallinen vääristely ja suoranainen valheellisuus lisääntyivät sotatilanteen muututtua punaisille epäedulliseksi.

Sodan nimitykset ovat olleet ongelma paitsi historiantutkijoille myös aikalaisille. Punaisella ja valkoisella puolella käytettiin sodan aikana samoja nimiä, mutta niiden merkityssisältö oli osittain eriävä. Mannisen mukaan valkoisessa sanomalehdistössä sodasta kirjoitettiin vapaustaisteluna, vapautus- ja vapaussotana, sisällissotana, kansalaissotana sekä veljessotana. Selvästi yleisimmin käytetty ilmaisu ei suinkaan ollut vapaussota vaan vapaustaistelu, jolla viitattiin sekä ulkoisen että sisäisen vihollisen olemassaoloon. Viittaus sisältyi toki myös vapaussotaan, mutta se korosti enemmän taistelua Venäjää vastaan.⁶⁰⁷ Punaiset kävivät vapaussotaa ja -taistelua vain kotimaista yläluokkaa vastaan tavoitteenaan vapautua niiden harjoittamasta taloudellisesta, poliittisesta ja sosiaalisesta sorrosta. Nimitysten välille ei lehtikirjoituksissa tehty minkäänlaista eroa. Punaiset kutsuivat sotaa lisäksi luokkasodaksi kehittyneeksi luokkataisteluksi, jossa korostuivat eri yhteiskuntaluokkiin kuuluneiden ihmisten erot omistamattomina työntekijöinä sekä kuluttajina ja toisaalta tuotantovälineiden/pääoman

⁶⁰⁶ Manninen 1982, 165 – 170.

⁶⁰⁷ Manninen 1982, 134 – 151.

omistajina sekä tuottajina. Yleisin punaisten käyttämä nimitys sodalle oli vallankumous, jolla tarkoitettiin sotakuukausina yhteiskunnallista vallankumousta. Tavoitteena oli siis luokkapohjaisiin erioikeuksiin perustuneen järjestelmän muuttaminen ja ainakin osittainen tuotantovälineiden sosialisointi, josta kuitenkin todennäköisesti tietoisesti vaiettiin torpparikysymyksen polttavuuden vuoksi. Päämääräänsä nähden oli mielenkiintoista, että käytettäessä vallankumouksen terminologiaa siitä maalattiin hyvin puolustuksellinen kuva. Lehdistöissä pyrittiinkin selkeästi ilmaisemaan, kuinka työväestö oli pakotettu kumoukselliseen toimintaan. Neutraalimpien ilmaisujen suhteen osapuolten välillä ei ilmennyt merkittäviä eroja. Yleisintä oli, että niitä käytettiin surulliseen sävyyn kirjoitetuissa mielenilmaisuihin, joissa syytä tai toisesta kaduttiin sotaan ajautumista. Toisaalta punaisten puolella vedottiin kansalais- ja veljessotaan silloin, kun haluttiin syyllistää valkoisia sodan aloittamisesta. Näin meneteltiin myös valkoisten puolella syytettäessä punaisia kapinaan ryhtymisestä. Mannisen mukaan kapinalla viitattiin väärään vallankumoukseen, kuten Pariisin vuoden 1871 kommuuniin, jossa villiintyneet työväenjoukot vain riehui väkivaltaisesti. Sen sijaan oikeat vallankumoukset, Ranskan vallankumoukset sekä helmikuun vallankumous, olivat suurten kansanjoukkojen johtamina pyrkineet korjaamaan merkittäviä yhteiskunnallisia epäkohtia. Kansanomaiseen käyttöön myöhemmin vakiintunutta punakapinanimitystä ei käytetty lainkaan valkoisessa lehdistöissä talven 1918 aikana.⁶⁰⁸

Perinteinen lehdistöpropaganda kehittyi vallankumousvuosina agitaatio-propagandaksi, jonka tavoitteena oli muutos: Työväenlehdistön vallankumouksellinen toiminta alkoi olojen vapauduttua vuoden 1917 maaliskuussa porvarillisen vastustajan kuvaamisella epäoikeudenmukaiseksi. Lopullinen päämäärä punaisten äänenkannattajilla sisällissodan aikana oli mustamaalata – Ehrnroothia lainaten demonisoida – valkoiset vihollisensa ja samalla kirkastaa – glorifoida – yhteinen luokkaminä. Yhteiskunnallisena tavoitteena oli kumota vanha järjestys, ja korvata se sosialistisella järjestelmällä. Rauhallisesta työväestön sivistämisestä ja sen etujen puolustamisesta parlamentaarisiin keinoin korostaneesta linjasta siirryttiin maailmanvallankumousta uhonneeseen retoriikkaan.

Kannanottojen kiihtyessä luokkataistelun edettyä aseelliseen vaiheeseen jyrkentyi myös työväenlehdistön kielenkäyttö. Se merkitsi käytettyjen kielikuvien ja symbolien voimistumista sekä toisaalta myös niiden yksipuolistumista. Kielellinen muutos näkyi

⁶⁰⁸ Manninen 1982, 164 – 165.

siis ilmaisujen kärjistymisenä – tavanomaisen sunnuntaisaarnan muuttumisena evankeliumia julistaneeksi päätökseksi. Uskonnollinen terminologia oli yleisesti käytössä työväenlehdistön retoriikassa, sillä se oli perinteinen ja sangen toimiva keino vedota kansaan. Luokkataisteluvihollisen kuva siis terävöityi, mutta muuttui samalla hyvin yksiulotteiseksi. Aluksi vastapuolen toimijoita kutsuttiin laveasti porvaristoksi tai porvareiksi, mutta taistelun kehittyttyä aseelliseksi nimitys yksilöityi Mannerheimiin ja Svinhufvudiin. Niiden muodostamia järjestöjä nimitettiin vielä vuoden 1917 kesällä suojeluskunniksi tai suojeluskaarteiksi, mutta väkivaltaisten yhteenottojen kiihdyttyä elintarvike- ja maatalouslakkojen myötä porvarillisiin järjestöihin kuuluneita haukuttiin lahtareiksi ja heidän sodanaikaista johtajaansa lahtarikenraaliksi.

Vihollisen toimintatapojen kuvauksissa vallankumousvuosien aikana lisääntyi vetoaminen historiaan. Työväenlehdistö löysi kansallisen historian kätköistä yhä enemmän käyttökelpoisia aseita porvareita vastaan. Vuoden 1917 puolella tyydyttiin porvariston epäoikeudenmukainen toiminta rinnastamaan vuoden 1905 suurlakkoon, jonka yhteydessä sen koettiin pettäneen työväestön estäessään sen uudistusvaatimusten, ennen kaikkea perustuslakia säättävän kansalliskokouksen, toteutumista. Sisällissodan aikana otettiin järeämpi ase käyttöön vetoamalla isovihanaikaisiin kauheuksiin. Lahtareiden julmaa menettelyä työläisiä kohtaan verrattiin venäläisten sotilaiden Suuren Pohjan sodan aikana suosimaan poltetun maan taktikkaan, joka kohdistui voimakkaimmin siviileihin.

Luokkataisteluvihollisen päämääränä pidettiin työväenlehdistössä helmikuun vallankumouksen jälkeen pyrkimystä saattaa yhteiskunnalliset olot sortokausia edeltäneeseen tilaan ja työväestö kiltisti omaan lokeroonsa. Työväenlehdet totesivat suhteellisen maltillisesti porvariston tyytyvän kaiken palauttamiseen ennalleen. Vallankumouksellisuuden ja luokkatietoisuuden voimistuttua sanonta muuttui hyökkäävämmäksi ja porvariston väitetty tavoite muuttui lehtikirjoituksissa työväenluokan suunnitelmalliseksi tappamiseksi keinotekoiseen nälänhätään. Sen turvautuminen Venäjän yläluokan apuun lakialoitteiden tukahduttamisessa oli tuttu ilmiö työväenlehdistölle, mutta sodan aikana kirjoittajat julistivat, kuinka äärimmäisen itsekäs porvaristo oli valmis uhraamaan kalliin isänmaansa ja turvautumaan ulkomaisiin pistimiin lahdatakseen kapitalistisista orjan kahleistaan vasta vapautuneen työväen yhdessä vieraiden valtojen poroporvareiden kanssa.

Lehdistö oli Suomen työväenliikkeen intelligentsija, jonka tehtävänä oli toimia yhteiskunnallisesti tiedostavana etujoukkona vallitsevan järjestelmän muuttamiseksi.

Sen tekemä valistustyö ensin luokkatietoisuuden levittämiseksi ja lopulta vallankumouksellisuuden voimistamiseksi oli korvaamaton panos liikkeen saattamisessa yhtenäiseksi. Aseellisen vallankumouksen aikana työväenlehdistö suoritti tunnollisesti sille annetun tehtävän vahvistaa punaisen Suomen taistelutahtoa viimeiseen työläiseen saakka. Punaisen myrskyn aikana työväenliikkeessä vallitsi kuitenkin vain näennäinen yksimielisyys, mikä tuli selvemmin esille vasta sisällissodan jälkeen – yhteiskunnallista vallankumousta kannattaneen ääriyhteisöjen toiminta muuttui maanalaiseksi työväenliikkeen hajottua virallisesti kahtia.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

Eteenpäin (E) 1905 – 1925

Kansan Lehti (KL) 1898 – 1924

Kansan Tahto (KT) 1906 – 1918

Kansan Työ 1925 (*Työn seuraaja*)

Kurikka (K) 1905 – 1918

Länsisuomen Työmies (LT) 1898 – 1906

Sosialisti (S) 1906 – 1949

Työ (T) 1904 – 1918

Työmies (TM) 1895 – 1918

II KIRJALLISUUS

Ahti, Martti (1989): ”Tuntematon suojeluskuntalainen?”. Teoksessa: *Kansa liikkeessä*. Risto Alapuro et al. (toim.). Helsinki: Kirjayhtymä.

Ahto, Sampo (1993): “Sotarekillä”. Teoksessa: *Itsenäistymisen vuodet 1917 – 1920. 2. Taistelu vallasta*. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: VAPK-kustannus.

Alapuro, Risto (1988): *State and Revolution in Finland*. Berkeley: University of California Press.

Alapuro, Risto (2003): ”Vallankumous”. Teoksessa: *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Matti Hyvärinen et al. (toim.). Tampere: Vastapaino.

Allardt, Erik (1964): *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. Porvoo: WSOY.

Borg, Olavi (1964): *Suomen puolueideologiat. Periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin*. Helsinki: WSOY.

Ehrnrooth, Jari (1992): *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905 – 1914*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Ehrnrooth, Jari (1993): ”Kapina”. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/1993, s. 102 – 105. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto.

Ekman-Salokangas, Ulla (1979): ”Turun suomenkielinen sanomalehdistö 1880 – 1939”. Teoksessa: *Sanomalehti ja maakunta. Tutkimuksia Turun sanomalehdistöstä ja Varsinais-Suomesta* (1979). Turku: Turun Sanomat.

Eteenpäin Osakeyhtiö. Kymnlaakson Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. vuosina 1905 – 1930 (1930). Kotka: Eteenpäin Osakeyhtiön Kirjapaino.

Glover, Jonathan (2003): *Ihmisyys. 1900 – luvun moraalifilosofia*. Petri Stenman (suom.). Helsinki: Like.

Haapala, Pertti (1993): ”Luokkasota”. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/1993, s. 105 – 110. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto.

Haapala, Pertti (1995): *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914 – 1920*. Helsinki: Painatuskeskus.

Haapala, Pertti (2009): ”Vuoden 1917 kriisi”. Teoksessa: *Sisällissodan pikkujättiläinen* (2009). Pertti Haapala & Tuomas Hoppu (toim.). Helsinki: WSOY.

Haataja, Lauri et al. (1976): *Suomen työväenliikkeen historia*. Joensuu: Kansan Voima Oy.

Halonen, Jukka (1998): *Turun päivät, Turun lehdet*. Turku: Turun päivälehti.

Hemánus, Pertti (1972): *Sanomalehden pääkirjoituksen päämääristä ja keinoista*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotustutkimuksen laitos.

Hemánus, Pertti (1975): *Propaganda sanomalehdissä*. Helsinki: Otava.

Hietamies, Tuija (1992): *Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917 – 1948*. Helsinki: SHS.

Honka – Hallila, Helena (1995): *Eteenpäin 1905 – 1988. Työväen ja pienviljelijäin äänenkannattajasta sosialidemokraattiseksi ykköslehdeksi*. Kotka: Eteenpäin.

Jalkanen, Marja-Liisa et al. (toim.) (1975): *Kansan Tahto. 70 vuotta taistelua työväen sananvapauden puolesta*. Oulu: Kansan Tahto.

Kekkonen, Jukka (1991): *Laillisuuden haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918*. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Kertomus Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l:n 20-v. toiminnasta 1904 – 1924 (1925). Viipuri: Työväen Kirjapaino.

Kilpi, Eino (toim.) (1924): *Kansan Lehti 1899 – 1924*. Tampere: Tampereen Työväen kirjapaino.

Kujala, Antti (1989): *Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa*. Historiallisia Tutkimuksia 152. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Lappalainen, Jussi T. (1977): *Itsenäisen Suomen synty*. 3. korjattu painos (1. p. 1967). Jyväskylä: Gummerus.

Lasswell, Harold D. (1927): *Propaganda Technique in World War I*. Cambridge, Massachusetts and London: The M.I.T Press. Paperback ed. 1971.

Luntinen, Pertti (1992): ”Itsenäisyyspäättös kypsyy”. Teoksessa: *Itsenäistymisen vuodet 1917 – 1920. 1. Irti Venäjämästä*. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: VAPK-kustannus.

Malmi, Timo & Järvelä, Ari (2008): *Tampere tulessa 1918*. Jyväskylä: Atena.

Manninen, Ohto (1993a): ”Sodanjohto ja strategia”. Teoksessa: *Itsenäistymisen vuodet 1917 – 1920. 2. Taistelu vallasta*. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: VAPK-kustannus.

Manninen, Ohto (1993b): ”Taistelevat osapuolet”. Teoksessa: *Itsenäistymisen vuodet 1917 – 1920. 2. Taistelu vallasta*. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: VAPK-kustannus.

Manninen, Turo (1982): *Vapaussota, kansalaissota ja kapina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Manninen Turo (1992a): ”Kaartit vastakkain”. Teoksessa: *Itsenäistymisen vuodet 1917 – 1920. 1. Irti Venäjämästä*. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: VAPK-kustannus.

Manninen Turo (1992b): ”Tie sotaan”. Teoksessa: *Itsenäistymisen vuodet 1917 – 1920. 1. Irti Venäjämästä*. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: VAPK-kustannus.

Markkola, Pirjo (1994): *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870 – luvulta 1910 – luvulle*. Historiallisia Tutkimuksia 187. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Mervola, Pekka (1995): *Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771 – 1994.* Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Naumanen, Heikki (2009): *Jyväskylä vallankumousvuoden keskellä. Jyväskylän työväestön ja porvariston toiminta vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksesta tammikuussa 1918 alkaneeseen sisällissotaan.* Pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nygård, Toivo (1987): ”Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä”. Teoksessa: *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan.* Päiviö Tommila (päätoim.). Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Paasivirta, Juhani (1949): *Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys.* Porvoo: WSOY.

Paasivirta, Juhani (1957): *Suomi vuonna 1918.* Porvoo: WSOY.

Paavolainen, Jaakko (1967a): *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918. I 'Punainen terrori'.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Paavolainen, Jaakko (1967b): *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918. II 'Valkoinen terrori'.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Perelman, Chaim (1996): *Retoriikan valtakunta.* Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.

Piilonen, Juhani (1982): *Vallankumous kunnallishallinnossa.* Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Piilonen, Juhani (1993): ”Rintamien selustassa”. Teoksessa: *Itsenäistymisen vuodet 1917 – 1920. 2. Taistelu vallasta.* Ohto Manninen (toim.). Helsinki: Painatuskeskus.

Pohjanmaa, Atte (1948): *Sanan säilä taistelun tiellä. Puolen vuosisadan (1895 – 1945) taival Työmiehen – Suomen Sosialidemokraatin palstoilta nähtynä.* Helsinki: Kansanvalta.

Polvinen, Tuomo (1987): *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917 – 1920. I helmikuu 1917 – toukokuu 1918.* 3 p. 1967 (1 p.) Helsinki: WSOY.

Rahikainen, Marjatta (1986): *N. R. af Ursin. Aatelismies Suomen työväenliikkeessä.* Historiallisia Tutkimuksia 135. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Raitio, Jussi (1947): *Työväen sanomalehdet ja sanomalehtimiehet. Suomen sosialidemokraattinen sanomalehtimiesliitto 1907 – 1947.* Lahti: Tammi.

Rantanen, Päivi (1997): *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600 – luvulta Topeliukseen.* Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Rantatupa, Heikki (1979): *Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914 – 1921.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rinta-Tassi, Osmo (1989): ”Lokakuun vallankumous ja Suomen itsenäistyminen”. Teoksessa: *Lenin ja Suomi, osa II.* Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Saarela, Tauno (2006): *Kansan Tahto. Pohjolan työtätekevien lehti.* Jyväskylä: Yrjö Mäkelin – seura.

Salkola, Marja-Leena (1985a): *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917 – 1918 ennen kansalaissotaa 1.* Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Salkola, Marja-Leena (1985b): *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917 – 1918 ennen kansalaissotaa 2.* Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Salokangas, Raimo (1987): ”Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla”. Teoksessa: *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan.* Päiviö Tommila (päätoim.). Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Siltala, Juha (2009): *Sisällissodan psykohistoria*. Helsinki: Otava.

Siro, Jukka (2009): *Tuomiovalta kansalle. Vallankumousoikeudet sisällissodassa 1918*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 295. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Soikkanen, Hannu (1961): *Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. Porvoo: WSOY.

Soikkanen, Hannu (1967): *Kansalaissota dokumentteina. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917 – 1918. I Mielipiteiden muovautuminen kohti kansalaissotaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Soikkanen, Hannu (1969): *Kansalaissota dokumentteina. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917 – 1918. 2 Sota*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Soikkanen, Hannu (1975): *Kohti kansan valtaa 1. 1899 – 1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*. Vaasa: Oy Kirjapaino Ab.

Tikka, Marko (2004): *Kenttäoikeudet, välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tikka, Marko (2006): *Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917 – 1921*. Helsinki: Ajatus Kirjat.

Tommila, Päiviö (1974): ”Mielipiteen ongelma ja mielipidetutkimus”. Teoksessa: *Lehtihistoria ja sen tutkimus*, Päiviö Tommila & Kaija Keränen (toim.). Turku: Turun yliopisto.

Tommila, Päiviö (1999): *Suuri adressi*. Juva: WSOY.

Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo (1998): *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Helsinki: Edita.

Uino, Ari (1986): ”Kurikka – palanen työväenlehdistön historiaa”. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/1986, s. 259 – 276. Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto.

Uino, Ari (1991): ”Pilalehtien monenkirjava sukupuu”. Teoksessa: *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia*, s. 295 – 363. Päiviö Tommila (toim.). Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Uola, Mikko (1998): ”Seinää vasten vain!” *Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa 1917 – 1918*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Upton, Anthony F. (1980): *Vallankumous Suomessa 1917 – 1918. I osa*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Upton, Anthony F. (1981): *Vallankumous Suomessa 1917- 1918. II osa*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vihavainen, Timo (2005): ”Venäjän intelligentsija ja vallankumous”. Teoksessa: *Historia ja herrasmies. Seppo Zettebergille omistettu juhlakirja*, s. 89 – 107. Kalevi Ahonen et al. (toim.). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Viipurin Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta r. l. 1905 – 1930 (1930),
Viipuri: Viipurin Työväen Kirjapaino.

Vilkuna, Kustaa H. J. (2000): ”Herranperkeleet ja nakumannit. Säätyläistön ja rahvaan välinen ristiriita suomalaisessa kansanomaisessa huumorissa 1550 – 1850”. Teoksessa: *Väki Voimakas 13. Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin*, s. 34 – 49. Joni Krekola et al. (toim.). Saarijärvi: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Wiksten, Erkki (1977): *Sirkuskatu 3*. Helsinki: Kansanvalta.

Wilén, Yrjö (1949): *Kansan Lehti 1899 - 1949. Kansan Lehti 50-vuotias*. Tampere: Tampereen Työväen Kirjapaino.

Ylikangas, Heikki (1993a): ”Sisällissota”. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/1993, s. 110 – 113. Ohto Manninen (päätoim.). Helsinki: Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto.

Ylikangas, Heikki (1993b): *Tie Tampereelle*. Helsinki: WSOY.

III INTERNET-LÄHTEET

Kallioinen, Sami (2009): *Kestämättömät sopimukset. Muuramen, Savonlinnan ja Teuvan rauhallisuuteen vaikuttaneiden tekijöiden vertailua kesästä 1917 sisällissotaan 1918*. Pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/21790/URN_NBN_fi_jyu-200909183919.pdf?sequence=1. Viitattu 15.7.2010 (pysyvä verkko-osoite).

Mutikainen, Timo (2000): *Vallankumouksen äänitorvet: punaisen lehdistön suhde kansanvaltuuskunnan politiikkaan ja propagandaan sisällissodan aikana*. Pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2000830633>. Viitattu 30.6.2010 (pysyvä verkko-osoite).

Suomen sotasurmat 1914 – 1922 –internetversio, ”Vuoden 1918 sodan sotasurmat kuolintavan ja osapuolen mukaan”, <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat2>. Viitattu 30.6.2010.

Vuorio, Kaija (2009): *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri. Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/21809/9789513936945.pdf?sequence=1>. Viitattu 15.7.2010 (pysyvä verkko-osoite).

LIITTEET

Taulukko 1 Kaartien perustaminen ennen lokakuun eduskuntavaalien tulosten julkistamista

| Piiri | Kuntien lkm | 31.3.1917 | | 30.4.1917 | | 31.5.1917 | | 30.6.1917 | | 31.7.1917 | | 31.8.1917 | | 30.9.1917 | | 19.10.1917 |
|---------------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|-----------------|----------------|-----------------|----------------|
| Uusimaa | 43 | 1 ¹ | - ² | 3 ¹ | - ² | 3 ¹ | 1 ² | 3 ¹ | 3 ² | 4 ¹ | 6 ² | 5 ¹ | 21 ² | 5 ¹ | 24 ² | 7 ³ |
| Turku | 65 | 1 | - | 2 | - | 4 | - | 4 | 1 | 5 | 1 | 5 | 10 | 5 | 25 | 6 |
| Tampere | 24 | 1 | - | 1 | - | 1 | - | 1 | - | 1 | - | 1 | - | 1 | 5 | 1 |
| Viipuri | 28 | 2 | - | 3 | - | 3 | - | 3 | - | 4 | 1 | 4 | 3 | 4 | 4 | 5 |
| Oulu | 48 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | 3 | 1 | 11 | 2 | 18 | 2 |
| Koko maa | 509 | 7 | - | 12 | 2 | 16 | 6 | 18 | 24 | 23 | 52 | 27 | 163 | 29 | 271 | 37 |

¹ Työväenkaartikuntien lukumäärä kyseisessä vaalipiirissä.

² Suojeluskuntakuntien lukumäärä kyseisessä vaalipiirissä.

³ Työväenkaartikuntien lukumäärä kyseisessä vaalipiirissä. Suojeluskuntakuntien lukumäärä ei tule ilmi lähteestä.

Piirit esitetty työväenlehtien perustamisjärjestyksessä. Viipurin piiriin kuuluu myös Kotka.

Lähde: Salkola 1985a, 478 – 481.

Taulukko 2 Kaartien perustaminen lokakuun eduskuntavaalien tulosten julkistamisen jälkeen

| Piiri | Kuntien lkm | 31.10.1917 | | 13.11.1917 | Suurlakon päätyessä | 30.11.1917 | | 31.12.1917 | 26.1.1918 | |
|---------------------|----------------|-----------------|-----------------|-----------------|------------------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|
| | | | | | | | | | | |
| Uusimaa | 43 | 12 ⁴ | 28 ⁵ | 26 ⁶ | 29 ⁶ | 33 ⁴ | 32 ⁵ | 34 ⁶ | 38 ⁴ | 32 ⁵ |
| Turku | 65 | 11 | 37 | 24 | 28 | 30 | 43 | 32 | 34 | 45 |
| Tampere | 24 | 14 | 18 | 21 | 24 | 24 | 23 | 24 | 24 | 23 |
| Viipuri | 28 | 9 | 11 | 16 | 20 | 21 | 24 | 23 | 23 | 24 |
| Oulu | 48 | 4 | 24 | 16 | 33 | 34 | 32 | 36 | 38 | 34 |
| Koko maa | 509 | 109 | 340 | 237 | 314 | 342 | 405 | 352 | 375 | 423 |

⁴ Työväenkaartikuntien lukumäärä kyseisessä vaalipiirissä.

⁵ Suojeluskuntakuntien lukumäärä kyseisessä vaalipiirissä.

⁶ Työväenkaartikuntien lukumäärä kyseisessä vaalipiirissä. Suojeluskuntakuntien lukumäärä ei ilmene lähteestä.

Piirit esitetty työväenlehtien perustamisjärjestyksessä. Viipurin piiriin kuuluu myös Kotka.

Lähde: Salkola 1985a, 478 – 481.